



ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ  
ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

Ελληνική Ψυχολογική Εταιρεία



# 5<sup>ο</sup> ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗΣ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

20-23/10/2016, Βόλος

## Βιβλίο Περιλήψεων

Συνθέτοντας το παζλ  
της ανθρώπινης ανάπτυξης



**Επιμέλεια Προγράμματος (κατ' αλφαβητική σειρά):**

Ελένη Ανδρέου  
Γιώργος Βλειώρας  
Ειρήνη Δερμιτζάκη  
Σεβαστή Θεοδοσίου  
Ελένη Καλλία  
Ασπασία Μάντζιου  
Φωτεινή Μπονώτη  
Αφροδίτη Οικονόμου  
Παναγιώτα Σταυρούση

**Σημείωμα επιμελητών:**

Η οργάνωση του υλικού που συμπεριλαμβάνεται στην έκδοση αυτή βασίστηκε στη δομή του Προγράμματος του Συνεδρίου. Τα κείμενα των περιλήψεων δημοσιεύονται στη μορφή στην οποία υποβλήθηκαν και για το περιεχόμενό τους είναι υπεύθυνοι οι συγγραφείς τους.



## Προλογικό Σημείωμα

Αγαπητές και αγαπητοί συνάδελφοι, φοιτήτριες και φοιτητές, φίλες και φίλοι,

Ο Κλάδος Αναπτυξιακής Ψυχολογίας της Ελληνικής Ψυχολογικής Εταιρείας (ΕΛΨΕ) και τα Παιδαγωγικά Τμήματα του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας διοργανώνουν το **5<sup>ο</sup> Πανελλήνιο Συνέδριο Αναπτυξιακής Ψυχολογίας** με θέμα «Συνθέτοντας το παζλ της ανθρώπινης ανάπτυξης: Γέφυρες με την κοινωνία και την εκπαίδευση».

Το επιστημονικό πρόγραμμα του Συνεδρίου φιλοξενεί εργασίες που προσφέρουν σύγχρονα δεδομένα για την πολυδιάστατη φύση της ανθρώπινης ανάπτυξης, αλλά και για το σύνθετο πλέγμα των παραγόντων που συνδέονται με αυτή και την επηρεάζουν. Περιλαμβάνει θέματα που αφορούν στη γνωστική, κοινωνική, συναισθηματική, γλωσσική και κινητική ανάπτυξη του ανθρώπου από τη σύλληψη έως το τέλος της ζωής. Επίσης, επιχειρεί να γεφυρώσει τη θεωρία με την πράξη περιλαμβάνοντας εργασίες που αναφέρονται σε πρακτικές εφαρμογές και παρεμβάσεις στην κοινότητα και στην εκπαίδευση.

Το συνέδριο απευθύνεται σε ψυχολόγους, εκπαιδευτικούς, ανθρωπολόγους, κοινωνιολόγους, παιδίατρος, παιδοψυχίατρος και φοιτητές συναφών γνωστικών αντικειμένων και όσους ενδιαφέρονται για τη φύση, τις διεργασίες, τους μηχανισμούς της ανθρώπινης ανάπτυξης, τις αλληλεπιδράσεις της με παράγοντες του περιβάλλοντος και την αξιοποίηση αυτών των γνώσεων για τη βελτίωση της καθημερινής ζωής και τη μεγιστοποίηση των δυνατοτήτων του ανθρώπου.

Σας προσκαλούμε να συμμετάσχετε ενεργά στις εργασίες του Συνεδρίου, του οποίου κεντρικοί στόχοι είναι η ανάδειξη της έρευνας που διεξάγει η ελληνική επιστημονική κοινότητα στο πεδίο της ανθρώπινης ανάπτυξης, η προαγωγή του επιστημονικού διαλόγου αλλά και η ενθάρρυνση νέων συνεργασιών.

Η Οργανωτική Επιτροπή του Συνεδρίου κι εγώ προσωπικά σας καλωσορίζουμε στο Βόλο και ευχόμαστε να μπορέσουμε να (ανα)συνθέσουμε μαζί το παζλ της ανθρώπινης ανάπτυξης.

Η Πρόεδρος

Φωτεινή Μπονώτη  
Αναπληρώτρια Καθηγήτρια



## Οργανωτική Επιτροπή

### **Πρόεδρος**

Φωτεινή Μπινιώτη

### **Μέλη**

Γιώργος Αρπακούμκιν

Ελένη Ανδρέου

Φίλιππος Βλάχος

Γιώργος Βλειώρας

Ειρήνη Δερμιτζάκη

Ιουλία Νησιώτου

Παναγιώτα Σταυρούση

Ελευθερία Τσέλιου

Διαμάντω Φιλιππάτου

### **Γραμματεία**

Λένα Ασλάνογλου

Φαίη Γκαραγκούνη-Αραιού

Ελένη Καλλία

Βίκυ Κοκκίνη

Ασπασία Μάντζιου

Αφροδίτη Οικονόμου

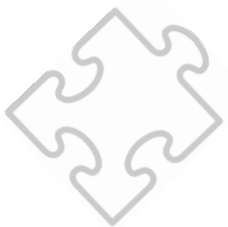
Χριστίνα Ρούσση

Ιωάννης Σαμαράς

Κατιφένια Χατζοπούλου

### **Ανάπτυξη και διαχείριση ιστοτόπου**

Σεβαστή Θεοδοσίου





## Επιστημονική Επιτροπή

### Πρόεδρος

Μαρία Ζαφειροπούλου, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

### Μέλη

Αναστασία Αλευριάδου, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας  
Ελένη Ανδρέου, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας  
Φίλιππος Βλάχος, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας  
Παναγιώτα Βορριά, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης  
Στέλλα Βοσνιάδου, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών  
Ευαγγελία Γαλανάκη, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών  
Μάριος Γούδας, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας  
Ιωάννα Γριβέα, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας  
Ελευθερία Γωνίδα, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης  
Ειρήνη Δερμιτζάκη, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας  
Ανδρέας Δημητρίου, Πανεπιστήμιο Λευκωσίας  
Κλεοπάτρα Διακογιώργη, Πανεπιστήμιο Πατρών  
Νίκος Ζουρμπάνος, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας  
Γιάννης Θεοδωράκης, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας  
Σμαράγδα Καζή, Πάντειο Πανεπιστήμιο  
Ευθύμιος Κάκουρος, Τ.Ε.Ι. Αθηνών  
Αργύρης Καραπέτσας, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας  
Αλεξάνδρα Καρούσου, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης  
Δήμητρα Κατή, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών  
Γιώργος Κλεφτάρας, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας  
Θεανώ Κοκκινάκη, Πανεπιστήμιο Κρήτης  
Κωνσταντίνος Κόκκινος, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης  
Αικατερίνα Κορνηλάκη, Πανεπιστήμιο Κρήτης  
Αγγελική Λεονταρή, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας  
Σοφία Λεοντοπούλου, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων  
Νίκος Μακρής, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης  
Μαρία Μαρκοδημητράκη, Πανεπιστήμιο Κρήτης  
Διομήδης Μαρκουλής, Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφου  
Αικατερίνη Μαριδάκη-Κασσωτάκη, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο  
Κατερίνα Μάσχα, Πανεπιστήμιο Κρήτης  
Παναγιώτα Μεταλλίδου, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης  
Πλουσία Μισαηλίδη, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων  
Φρόσω Μόττη-Στεφανίδη, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών  
Ζωή Μπαμπλέκου, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης  
Ηλίας Μπεζεβέγκης, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών  
Ελένη Παπαδάκη-Μιχαηλίδη, Πανεπιστήμιο Κρήτης



Καλλιρρόη Παπαδοπούλου, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*  
Χριστίνα Παπαηλιού, *Πανεπιστήμιο Αιγαίου*  
Ζαΐρα Παπαληγούρα, *Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*  
Στάθης Παπασταθόπουλος, *Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων*  
Δέσποινα Παπούδη, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*  
Κωνσταντίνος Πετρογιάννης, *Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο*  
Μαρία Πλατσιδου, *Πανεπιστήμιο Μακεδονίας*  
Δημήτρης Πνευματικός, *Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας*  
Νικήτας Πολεμικός, *Πανεπιστήμιο Αιγαίου*  
Φωτεινή Πολυχρόνη, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*  
Μάριος Πουρκός, *Πανεπιστήμιο Κρήτης*  
Ασημίνα Ράλλη, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*  
Βασιλική Ρότσικα, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*  
Σταυρούλα Σαμαρτζή, *Πάντειο Πανεπιστήμιο*  
Νικόλαος Σκεντέρης, *Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας*  
Γιώργος Σπανούδης, *Πανεπιστήμιο Κύπρου*  
Παναγιώτης Σταυρινίδης, *Πανεπιστήμιο Κύπρου*  
Ευθυμία Συγκολλίτου, *Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*  
Γεώργιος Συρογιαννόπουλος, *Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας*  
Σπυρίδων Τάνταρος, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*  
Χαράλαμπος Τσορμπατζούδης, *Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*  
Βασιλική Τσοφύρτου, *Πανεπιστήμιο Κρήτης*  
Κώστας Φάντης, *Πανεπιστήμιο Κύπρου*  
Χάρης Ψάλτης, *Πανεπιστήμιο Κύπρου*

## Επιτροπή Αξιολόγησης Αναρτημένων Εργασιών

Κλεοπάτρα Διακογιώργη, *Πανεπιστήμιο Πατρών*  
Ασημίνα Ράλλη, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*  
Διαμάντω Φιλιπιάτου, *Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας*







## Προσκεκλημένοι Ομιλητές



Παναγιώτα Βορριά, *Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*  
Ευαγγελία Γαλανάκη, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*  
Ανδρέας Δημητρίου, *Πανεπιστήμιο Λευκωσίας, Κύπρος*  
Patrick Leman, *King's College London, United Kingdom*  
Ηλίας Μπεζεβέγκης, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*  
Κωνσταντίνος Πετρογιάννης, *Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο*  
Delphine Picard, *Aix-Marseille Université, France*





## Προσκεκλημένα Συμπόσια<sup>1</sup>

### 1. Αναγνωστική κατανόηση και παραγωγή του γραπτού λόγου στη σχολική ηλικία: Γλωσσικοί, γνωστικοί και ψυχοσυναισθηματικοί παράγοντες

Οργανώτριες/Πρόεδροι: **Ασημίνα Ράλλη<sup>1</sup> & Κλεοπάτρα Διακογιώργη<sup>2</sup>**

<sup>1</sup>Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, <sup>2</sup>Πανεπιστήμιο Πατρών

Συζητήτρια: **Φαίη Αντωνίου**, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

### 2. Υλισμός και σκεπτικισμός στην παιδική ηλικία

Οργανώτριες/Πρόεδροι: **Αικατερίνα Κορνηλάκη<sup>1</sup> & Πλουσία Μισαηλίδη<sup>2</sup>**

<sup>1</sup>Πανεπιστήμιο Κρήτης, <sup>2</sup>Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Συζητήτρια: **Πλουσία Μισαηλίδη**, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

### 3. Ο ρόλος γλωσσικών, γνωστικών και κοινωνικών παραγόντων στην ανάπτυξη της Θεωρίας του Νου

Οργανώτρια/Πρόεδρος/Συζητήτρια: **Αικατερίνη Μαριδάκη-Κασσωτάκη**

Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο

### 4. Άτυπες εκδηλώσεις συναισθηματικών δυσκολιών στα παιδιά και τους εφήβους. Από τη διάγνωση στη θεραπεία. Κλινικά παραδείγματα

Οργανώτρια/Πρόεδρος: **Μαρία Ζαφειροπούλου**, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Συζητήτρια: **Πηνελόπη-Αλεξία Αβαγιανού**, Αχιλλοπούλειο Νοσοκομείο Βόλου

### 5. Μεταγνωστική ενημερότητα και μεταγνωστικές στρατηγικές κατά την προσχολική, την παιδική και την εφηβική ηλικία

Οργανώτρια/Πρόεδρος/Συζητήτρια: **Σταυρούλα Σαμαρτζή**, Πάντειο Πανεπιστήμιο

### 6. Προκλήσεις στην εφηβεία

Οργανωτής/Πρόεδρος: **Σπορίδων Τάνταρος**, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Συζητήτρια: **Ηλίας Μπεζεβέγκης**, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

### 7. Σχεδιασμός και εφαρμογή προγραμμάτων ανάπτυξης συναισθηματικών και κοινωνικών ικανοτήτων σε παιδιά τυπικής ανάπτυξης και με νοητική αναπηρία

Οργανώτρια/Πρόεδρος/Συζητήτρια: **Μαρία Πλατσιδου**

Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

### 8. Υγιείς συναισθηματικοί δεσμοί: Ασπίδα προστασίας για τα παιδιά, από κινδύνους εντός και εκτός οικογένειας

Οργανώτρια/Πρόεδρος/Συζητήτρια: **Ελένη Παπαδάκη-Μιχαηλίδη**

Πανεπιστήμιο Κρήτης

### 9. Γνωστικές και μεταγνωστικές πλευρές της ανάπτυξης σε παιδιά προσχολικής και σχολικής ηλικίας

Οργανώτριες/Πρόεδροι: **Ελευθερία Γωνίδα & Παναγιώτα Μεταλλίδου**

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Συζητήτρια: **Πλουσία Μισαηλίδη**, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

<sup>1</sup> Με τη σειρά που εμφανίζονται στο Πρόγραμμα





**10. Επιθετικότητα σχέσεων: Μια λιγότερο μελετημένη μορφή επιθετικότητας σε Έλληνες μαθητές**

Οργανωτής/Πρόεδρος: **Κωνσταντίνος Κόκκινος**, *Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης*

Συζητήτρια: **Ευαγγελία Γαλανάκη**, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

**11. Εκτελεστικές λειτουργίες στην παιδική ηλικία: Επιδράσεις στην ακαδημαϊκή επίδοση και ενδο-ατομικές διαφορές**

Οργανωτής/Πρόεδρος: **Δημήτρης Πνευματικός**, *Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας*

Συζητητής: **Νικόλαος Μακρής**, *Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης*

**12. Διεπιστημονική προσέγγιση της ψυχοκινητικής ανάπτυξης του παιδιού: Ο ρόλος του γιατρού**

Οργανωτής: **Πανεπιστημιακή Παιδιατρική Κλινική ΠΓΝ Λάρισας**

Πρόεδρος: **Ιουλιού Νησιώτου**, *Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας*

Συζητητής: **Γεώργιος Συρογιαννόπουλος**, *Παιδιατρική Κλινική ΠΓΝ Λάρισας, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας*

**13. Αναπτυξιακές γλωσσικές διαταραχές: γνωστικές και γλωσσολογικές προσεγγίσεις**

Οργανωτής/Πρόεδρος: **Γεώργιος Σπανούδης**, *Πανεπιστήμιο Κόλτρου*

Συζητήτρια: **Σταυρούλα Σταυρακάκη**, *Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*

**14. Κατανοώντας τον ανθρώπινο νου μέσα από την επικοινωνιακή νοημοσύνη των βρεφών**

Οργανώτρια/Πρόεδρος: **Θεανώ Κοκκινάκη**, *Πανεπιστήμιο Κρήτης*

Συζητητής: **Στάθης Παπασταθόπουλος**, *Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων*

**15. Προσεγγίσεις θετικής διαδικτυακής συμπεριφοράς**

Οργανωτής: **Ελληνική Εταιρεία Μελέτης της Διαταραχής και Εθισμού στο Διαδίκτυο (HASIAD)**

Πρόεδρος/Συζητητής: **Κωνσταντίνος Σιώμος**, *HASIAD*

**16. Νεότερα δεδομένα για τις διαταραχές του αυτιστικού φάσματος: Σχέση με ψυχικές διαταραχές και εξελίξεις στα διαγνωστικά κριτήρια και τη θεραπευτική προσέγγιση**

Οργανωτής: **Πανεπιστημιακή Ψυχιατρική Κλινική ΠΓΝ Λάρισας**

Πρόεδρος: **Κωνσταντίνος Μπινώτης**, *Πανεπιστημιακή Ψυχιατρική Κλινική ΠΓΝ Λάρισας, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας*

Συζητητής: **Φίλιππος Βλάχος**, *Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας*

**17. Νους, εγκέφαλος και ενσυνειδησία: Αλληλεπιδράσεις κατά την ανάπτυξη**

Οργανώτρια/Πρόεδρος: **Σμαράγδα Καζή**, *Πάντειο Πανεπιστήμιο*

Συζητητής: **Ανδρέας Δημητρίου**, *Πανεπιστήμιο Λευκωσίας*





Πέμπτη, 20 Οκτωβρίου 2016

Τελετή Έναρξης

19:30-21:30

### Προσκεκλημένη Ομιλία 1

**Η Εξελικτική/Αναπτυξιακή Ψυχολογία στην Ελλάδα: Προκλήσεις, πρόοδοι, προοπτικές**

**Ηλίας Μπεζεβέγκης**, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Πρόεδρος: **Ασημίνα Ράλλη**, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Η ομιλία αυτή - η οποία βασίζεται σε στοιχεία που παρασχέθηκαν από πολλά μέλη του Κλάδου Αναπτυξιακής Ψυχολογίας - επιχειρεί να παρουσιάσει την πορεία της Εξελικτικής/Αναπτυξιακής Ψυχολογίας στη χώρα μας τις τελευταίες τέσσερις δεκαετίες, σε τρεις τομείς: τον οργανωτικό, τον ερευνητικό και στον τομέα της διδασκαλίας. Με βάση τα στοιχεία που συλλέχθηκαν, επισημαίνονται οι πρόοδοι/επιτεύγματα στην περιοχή αυτή της Ψυχολογίας και στους τρεις τομείς, με τη διαπίστωση ότι: Από μια κατάσταση σχεδόν ανυπαρξίας (μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του '70), η -τότε- Εξελικτική Ψυχολογία ενέταξε στον χώρο της, στις επόμενες δεκαετίες, έναν σημαντικό αριθμό ερευνητών και διδασκόντων και αναγνωρίστηκε ως μια αυτόνομη επιστημονική οντότητα. Αυτό πιστοποιείται, εκτός των άλλων, από την πλούσια ερευνητική δραστηριότητα των μελών της και την -με ποικίλους τρόπους- διάχυση της σχετικής γνώσης (συνέδρια, διδασκαλία μαθημάτων Ψυχολογίας). Παράλληλα, σημειώνονται οι ποικίλες προκλήσεις που αντιμετώπισε ο κλάδος, στην πλειονότητα των οποίων ανταποκρίθηκε με αξιοσημείωτη επιτυχία. Τέλος, ανιχνεύονται οι προοπτικές του Κλάδου, οι οποίες, παρά τις γνωστές σε όλους αντιξοότητες, προοιωνίζονται ελπιδοφόρες.

Παρασκευή, 21 Οκτωβρίου 2016

### Προσκεκλημένο Συμπόσιο 1

9:00-10:30

**Αναγνωστική κατανόηση και παραγωγή του γραπτού λόγου στη σχολική ηλικία: Γλωσσικοί, γνωστικοί και ψυχοσυναισθηματικοί παράγοντες**

Οργανώτριες/Πρόεδροι: **Ασημίνα Ράλλη<sup>1</sup> & Κλεοπάτρα Διακογιώργη<sup>2</sup>**

<sup>1</sup>Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, <sup>2</sup>Πανεπιστήμιο Πατρών

Συζητήτρια: **Φαίη Αντωνίου**, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Το συμπόσιο παρουσιάζει τα αποτελέσματα μιας έρευνας που διερευνά τους παράγοντες που συμβάλλουν στην αναγνωστική κατανόηση και την παραγωγή του γραπτού λόγου από παιδιά σχολικής ηλικίας (της Γ' και της Ε' τάξεων του δημοτικού σχολείου). Η κατανόηση και η παραγωγή του γραπτού λόγου είναι σύνθετα και απαιτητικά έργα στα οποία εμπλέκονται ένα σύνολο παραγόντων: γλωσσικών, γνωστικών και ψυχοσυναισθηματικών. Η συμβολή επιμέρους παραγόντων είτε στην κατανόηση είτε στην παραγωγή έχει ήδη απασχολήσει τη διεθνή έρευνα. Λείπουν, όμως, από τη βιβλιογραφία έρευνες στις οποίες να συνδέονται κατανόηση και παραγωγή και να μελετάται ο τρόπος με τον οποίον αυτοί οι παραπάνω παράγοντες αλληλεπιδρούν στην πρόβλεψη μετρήσεων της αναγνωστικής κατανόησης και της παραγωγής του γραπτού λόγου. Και αυτό ισχύει ακόμα περισσότερο για τη σχετική έρευνα στα παιδιά, η οποία είναι, ακόμα, πολύ πρόσφατη. Η παρούσα έρευνα έχει ακριβώς αυτό το σκοπό, να προτείνει δηλαδή ένα μοντέλο στο οποίο θα ενσωματώνονται γλωσσικοί, γνωστικοί και ψυχοσυναισθηματικοί παράγοντες και θα μελετάται η συμβολή τους καθώς και οι προβλεπτικές τους σχέσεις στο πλαίσιο αυτών των δύο μεγάλων γλωσσικών διαδικασιών όπως διεκπεραιώνονται από παιδιά σχολικής ηλικίας. Η πρώτη ανακοίνωση (Ρούσσοι και συν.) αποτελεί μια εισαγωγική παρουσίαση του σκεπτικού και των στόχων αυτής της έρευνας. Η δεύτερη ανακοίνωση (Χρυσόχου και συν.) εστιάζει στη συμβολή βασικών επιτελικών λειτουργιών στην πρόβλεψη της αναγνωστικής κατανόησης και επιμέρους μετρήσεων της. Στην τρίτη ανακοίνωση (Ράλλη και συν.)





παρουσιάζονται οι γνωστικοί, γλωσσικοί και γραφοκινητικοί προβλεπτικοί δείκτες της παραγωγής του γραπτού λόγου. Η τέταρτη παρουσίαση (Δημητροπούλου και συν.) ασχολείται με τη συμβολή των ψυχοσυναισθηματικών παραγόντων τόσο στην αναγνωστική κατανόηση όσο και στην παραγωγή του γραπτού λόγου, ενώ η τελευταία παρουσίαση (Διακογιώργη και συν.) επιχειρεί μια σύνθεση των ευρημάτων της παρούσας έρευνας γύρω από τον άξονα της αναζήτησης των βασικών αναπτυξιακών παραγόντων που εμπλέκονται στην κατανόηση και την παραγωγή του γραπτού λόγου.

### **1. Γνωστικοί, γλωσσικοί και ψυχοσυναισθηματικοί προβλεπτικοί παράγοντες της αναγνωστικής κατανόησης και της παραγωγής γραπτού λόγου**

Πέτρος Ρούσσοσ<sup>1</sup>, Παναγιώτα Δημητροπούλου<sup>2</sup>, Κλεοπάτρα Διακογιώργη<sup>3</sup>, Ασημίνα Ράλλη<sup>1</sup>, Διαμάντω Φιλιππάτου<sup>4</sup> & Ελισάβετ Χρυσόχου<sup>5</sup>

<sup>1</sup>Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, <sup>2</sup>Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, <sup>3</sup>Πανεπιστήμιο Πατρών, <sup>4</sup>Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, <sup>5</sup>The University of Sheffield International Faculty, City College

Η κατανόηση και η παραγωγή του γραπτού λόγου είναι σύνθετα και απαιτητικά έργα στα οποία εμπλέκονται ένα σύνολο παραγόντων: γλωσσικών, γνωστικών και ψυχοσυναισθηματικών. Η συμβολή επιμέρους παραγόντων είτε στην κατανόηση είτε στην παραγωγή έχει ήδη απασχολήσει τη διεθνή έρευνα. Λείπουν, ωστόσο, από τη βιβλιογραφία έρευνες στις οποίες να συνδέονται κατανόηση και παραγωγή και να μελετάται ο τρόπος με τον οποίον αυτοί οι παράγοντες αλληλεπιδρούν στην πρόβλεψη μετρήσεων της αναγνωστικής κατανόησης και της παραγωγής του γραπτού λόγου. Κάτι που ισχύει ακόμα περισσότερο για τη σχετική έρευνα στα παιδιά, η οποία είναι ακόμα, στα πρώτα της βήματα. Ο κύριος στόχος της παρούσας έρευνας είναι η διατύπωση ενός μοντέλου που θα ερμηνεύει πώς οι επιτελικές λειτουργίες, οι γλωσσικές και γραφοκινητικές δεξιότητες, και ψυχοσυναισθηματικοί παράγοντες επιδρούν στην επίδοση μαθητών σχολικής ηλικίας σε έργα κατανόησης και παραγωγής γραπτού λόγου. Στην παρούσα φάση της, η έρευνα εξετάζει προβλεπτικές σχέσεις μεταξύ των παραγόντων αυτών. Η εργασία αυτή είναι εισαγωγική στο συμπόσιο και η παρουσίαση θα κινηθεί σε τρεις άξονες: α) πραγματεύεται το θεωρητικό πλαίσιο εντός του οποίου σχεδιάστηκε αυτή η έρευνα, β) παρουσιάζει συνοπτικά τα ερωτήματα που διατυπώθηκαν από την ερευνητική ομάδα, και γ) εξηγεί το μεθοδολογικό πλαίσιο της έρευνας (περιγραφή των ερευνητικών εργαλείων που επιλέχθηκαν και του δείγματος που πήρε μέρος).

### **2. Επιτελικές λειτουργίες και αναγνωστική κατανόηση κειμένου στη σχολική ηλικία**

Ελισάβετ Χρυσόχου<sup>1</sup>, Ασημίνα Ράλλη<sup>2</sup>, Κλεοπάτρα Διακογιώργη<sup>3</sup>, Διαμάντω Φιλιππάτου<sup>4</sup>, Πέτρος Ρούσσοσ<sup>2</sup> & Παναγιώτα Δημητροπούλου<sup>5</sup>

<sup>1</sup>The University of Sheffield International Faculty, City College, <sup>2</sup>Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, <sup>3</sup>Πανεπιστήμιο Πατρών, <sup>4</sup>Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, <sup>5</sup>Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Τα τελευταία χρόνια σημαντικός αριθμός μελετών έχει εστιάσει στην ανάπτυξη των επιτελικών λειτουργιών κατά την παιδική και εφηβική ηλικία, δηλαδή νοητικών λειτουργιών ανώτερου επιπέδου που εξυπηρετούν την οργάνωση, τη ρύθμιση και το συντονισμό των γνωστικών λειτουργιών κατά την εκτέλεση απαιτητικών δραστηριοτήτων. Λιγότερα γνωρίζουμε ωστόσο για τη συμβολή βασικών επιτελικών λειτουργιών στην κατανόηση κειμένου από παιδιά σχολικής ηλικίας. Η παρούσα μελέτη εστιάζει στη δυνατότητα πρόβλεψης της αναγνωστικής κατανόησης κειμένου, καθώς και επιμέρους ικανοτήτων κατανόησης (της ανάκλησης πληροφορίας του κειμένου, της συναγωγής αναγκαίου και επεξεργαστικού συμπερασμού, της κατανόησης παρομοίωσης και του ελέγχου της κατανόησης) από βασικές επιτελικές λειτουργίες, όπως η εργαζόμενη μνήμη, ο ανασταλτικός έλεγχος, η γνωστική ενημέρωση, και η γνωστική ευελιξία. Στη μελέτη συμμετέχουν παιδιά τρίτης και πέμπτης τάξης του δημοτικού, με στόχο την αναπτυξιακή διερεύνηση των παραπάνω σχέσεων. Τα ευρήματα συζητούνται σε σχέση με τα περιορισμένα υπάρχοντα ευρήματα και αναδεικνύονται πιθανές εφαρμογές στη μαθησιακή διαδικασία.





### **3. Η συμβολή των γνωστικών, γλωσσικών και γραφοκινητικών δεξιοτήτων στην παραγωγή του γραπτού λόγου σε παιδιά σχολικής ηλικίας**

Ασημίνα Ράλλη<sup>1</sup>, Κλεοπάτρα Διακογιώργη<sup>2</sup>, Ελισάβετ Χρυσόχοου<sup>3</sup>, Πέτρος Ρούσσος<sup>1</sup>, Διαμάντω Φιλιππάτου<sup>4</sup> & Παναγιώτα Δημητροπούλου<sup>5</sup>

<sup>1</sup>Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, <sup>2</sup>Πανεπιστήμιο Πατρών, <sup>3</sup>The University of Sheffield International Faculty, City College, <sup>4</sup>Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, <sup>5</sup>Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Η παραγωγή του γραπτού λόγου αποτελεί μια σύνθετη και δύσκολη διαδικασία για τους μαθητές στην οποία εμπλέκονται ένα σύνολο γνωστικών, γλωσσικών, και γραφοκινητικών δεξιοτήτων. Ωστόσο, ενώ αυτοί οι παράγοντες που υποστηρίζουν το γραπτό λόγο έχουν αποτελέσει το επίκεντρο αρκετών μεμονωμένων ερευνών, δεν υπάρχει ένα συνολικό μοντέλο που να αναδεικνύει τη συμβολή των διαφορετικών παραγόντων στην παραγωγή του γραπτού λόγου. Η παρούσα μελέτη έχει στόχο να διερευνήσει τη συμβολή των γνωστικών, γλωσσικών και γραφοκινητικών δεξιοτήτων στην παραγωγή του γραπτού λόγου σε μαθητές σχολικής ηλικίας Γ' και Ε' Δημοτικού. Τα παιδιά έλαβαν μέρος σε δοκιμασίες που αξιολογούσαν (α) τις βασικές επιτελικές λειτουργίες, όπως την εργαζόμενη μνήμη, τον ανασταλτικό έλεγχο, τη γνωστική ενημέρωση, και τη γνωστική ευελιξία, (β) τις γλωσσικές δεξιότητες, όπως το προσληπτικό και εκφραστικό λεξιλόγιο, τη φωνολογική επίγνωση, τη λεκτική ευχέρεια, την επεξεργασία του γραπτού λόγου και (γ) τις γραφοκινητικές δεξιότητες, όπως την αυτοματοποιημένη γραφή, την αντιγραφή σχημάτων, και τον οπτικοκινητικό συντονισμό. Για την παραγωγή του γραπτού λόγου δόθηκε στα παιδιά μια σειρά από εικόνες και τους ζητήθηκε με βάση αυτές να γράψουν ένα αφηγηματικό κείμενο. Τα αποτελέσματα αναδεικνύουν αναπτυξιακές διαφορές μεταξύ των δύο ηλικιακών ομάδων, προφίλ προβλεπτικών δεικτών της παραγωγής του γραπτού λόγου ενώ συζητούνται οι πιθανές εφαρμογές τους στην εκπαιδευτική διαδικασία.

### **4. Η συμβολή των ψυχοσυναιθηματικών παραγόντων στην αναγνωστική κατανόηση και στην παραγωγή του γραπτού λόγου στη σχολική ηλικία**

Παναγιώτα Δημητροπούλου<sup>1</sup>, Διαμάντω Φιλιππάτου<sup>2</sup>, Κλεοπάτρα Διακογιώργη<sup>3</sup>, Ασημίνα Ράλλη<sup>4</sup>, Πέτρος Ρούσσος<sup>4</sup> & Ελισάβετ Χρυσόχοου<sup>5</sup>

<sup>1</sup>Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, <sup>2</sup>Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, <sup>3</sup>Πανεπιστήμιο Πατρών, <sup>4</sup>Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, <sup>5</sup>The University of Sheffield International Faculty, City College

Σύμφωνα με νεότερες έρευνες ποικίλοι παράγοντες που συνδέονται τόσο με τη γνωστική όσο και με την ψυχοσυναιθηματική ανάπτυξη των μαθητών φαίνεται να επιδρούν στην επίδοσή τους σε διάφορες διαστάσεις της μάθησης. Ειδικότερα, οι έρευνες έχουν στραφεί στη μελέτη παραγόντων όπως τα ακαδημαϊκά συναισθήματα και πώς αυτά επηρεάζουν τη στάση των μαθητών και τα κίνητρα τους για μάθηση γενικότερα. Η παρούσα μελέτη σχετίζεται με τη διερεύνηση προβλεπτικών παραγόντων που αφορούν τα συναισθήματα και τα κίνητρα που αναδύονται στους μαθητές στην τάξη σε δραστηριότητες που αφορούν την αναγνωστική κατανόηση και την παραγωγή γραπτού λόγου. Ειδικότερα, μελετώνται τα ακαδημαϊκά συναισθήματα κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας και της αξιολόγησης τους σε δραστηριότητες αναγνωστικής κατανόησης και παραγωγής γραπτού λόγου. Επίσης, διερευνώνται διαφορετικές διαστάσεις των κινήτρων των μαθητών και πώς αυτά επηρεάζουν την επίδοσή τους στην αναγνωστική κατανόηση και στο γραπτό λόγο. Τα ευρήματα της έρευνας αποτελούν βασική πηγή πληροφόρησης για τους εκπαιδευτικούς για το σχεδιασμό κατάλληλων παρεμβάσεων προκειμένου οι μαθητές να μπορούν να επενδύουν και να κινητοποιούνται περισσότερο στη μάθηση και να βιώνουν ευχάριστα συναισθήματα κατά τη μαθησιακή διαδικασία.

### **5. Αναπτυξιακοί παράγοντες της αναγνωστικής κατανόησης και της παραγωγής του γραπτού λόγου**

Κλεοπάτρα Διακογιώργη<sup>1</sup>, Ασημίνα Ράλλη<sup>2</sup>, Πέτρος Ρούσσος<sup>2</sup>, Ελισάβετ Χρυσόχοου<sup>3</sup>, Διαμάντω Φιλιππάτου<sup>4</sup> & Παναγιώτα Δημητροπούλου<sup>5</sup>

<sup>1</sup>Πανεπιστήμιο Πατρών, <sup>2</sup>Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, <sup>3</sup>The University of Sheffield International Faculty, City College, <sup>4</sup>Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, <sup>5</sup>Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Αυτή η ανακοίνωση επιχειρεί μια σύνθεση των ευρημάτων της παρούσας έρευνας δίνοντας έμφαση στους κοινούς παράγοντες, γλωσσικούς, γνωστικούς, γραφοκινητικούς και ψυχοσυναιθηματικούς, που εμπλέκονται στην κατανόηση και στην παραγωγή του γραπτού λόγου καθώς και στις προβλεπτικές τους σχέσεις. Επειδή όμως το δείγμα αυτής της έρευνας







αποτελείται από παιδιά σχολικής ηλικίας (Γ' και Ε' τάξεων του δημοτικού σχολείου), η ανακοίνωση θα επικεντρωθεί στην πορεία μέσα από την οποία το αναπτυσσόμενο άτομο, τελώντας κάτω από συγκεκριμένους επεξεργαστικούς περιορισμούς, γίνεται παρόλα αυτά πιο ικανό, με το χρόνο, στο συντονισμό και την οργάνωση ενός συνόλου διαφορετικών τύπων και διαφορετικών επιπέδων γνώσεων και δεξιοτήτων που απαιτούνται για την εκτέλεση αυτών των δύο έργων. Τα ευρήματα της παρούσας έρευνας έχουν σκοπό να συμβάλουν στην ανίχνευση των σημαντικότερων αναπτυξιακών παραγόντων που σχετίζονται με τους μηχανισμούς της κατανόησης και της παραγωγής του γραπτού λόγου, έναν ερευνητικό τομέα στον οποίο η γνώση μας είναι ακόμα περιορισμένη.

### Προσκεκλημένο Συμπόσιο 2

Παρασκευή, 9:00-10:30

#### Υλισμός και σκεπτικισμός στην παιδική ηλικία

Οργανώτριες/Πρόεδροι: **Αικατερίνα Κορνηλάκη<sup>1</sup> & Πλουσία Μισαηλίδη<sup>2</sup>**

<sup>1</sup>Πανεπιστήμιο Κρήτης, <sup>2</sup>Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Συζητήτρια: **Πλουσία Μισαηλίδη**

Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Μελέτες έχουν δείξει ότι από πολύ νωρίς τα παιδιά –όμοια με τους ενήλικες– αποδίδουν μεγάλη αξία στα υλικά αγαθά, η απόκτηση μάλιστα των οποίων θεωρείται μέτρο της επιτυχίας και της ικανοποίησης από τη ζωή. Από την άλλη πλευρά, μια ολοένα αυξανόμενη ομάδα πρόσφατων ερευνών εξετάζει την ανάπτυξη του σκεπτικισμού στην παιδική ηλικία, δηλαδή την ανάπτυξη της κριτικής στάσης των παιδιών απέναντι στις πληροφορίες που λαμβάνουν από άλλους. Στόχος του συμποσίου είναι να αναδείξει τις δύο αυτές ερευνητικές προσεγγίσεις. Στο πλαίσιο του συμποσίου θα παρουσιαστούν τέσσερις εμπειρικές μελέτες: Η πρώτη, των Μισαηλίδη και Κικίδου, εξέτασε την σχέση ανάμεσα στον σκεπτικισμό των παιδιών και τη θεωρία του νου, την ικανότητα δηλαδή των παιδιών να κάνουν υποθέσεις για τα περιεχόμενα του νου των άλλων. Η δεύτερη έρευνα, της Κορνηλάκη, εξετάζει τη σχέση του υλισμού με την αυτοεκτίμηση και το αίσθημα ικανοποίησης από τη ζωή σε δύο ομάδες παιδιών προεφηβικής ηλικίας από προνομιούχα και μη προνομιούχα κοινωνικά και οικονομικά περιβάλλοντα. Η τρίτη έρευνα, της Κορνηλάκη, εστιάζει στη σχέση των δύο προβαλλόμενων προτύπων της σύγχρονης κοινωνίας: του υλιστικού προτύπου της «ευμάρειας» που δίνει έμφαση στην απόκτηση χρημάτων και υλικών αγαθών και αυτού του «τέλειου» σώματος που τονίζει τη σημασία της καλλιγραμμής και συχνά νοσηρά αδύνατης εξωτερικής εμφάνισης. Η έρευνα εξετάζει εάν οι έφηβοι συνδέουν την εσωτερικευση των υλιστικών αξιών με αυτή των επικρατούντων προτύπων για την ιδανική εικόνα του σώματος. Ο σχολιασμός των ευρημάτων των τριών αυτών ερευνών θα επικεντρωθεί στα κοινά σημεία και τις δυνατότητες σύγκλισης των ερευνητικών αυτών προσεγγίσεων σε μια προσπάθεια να διερευνηθεί η προοπτική σχεδιασμού παρεμβάσεων που θα στοχεύουν, αξιοποιώντας δραστηριότητες οικείες στα παιδιά, όπως το σχέδιο, στην καλλιέργεια δεξιοτήτων κριτικής αξιολόγησης των συχνά παραπλανητικών πληροφοριών που προβάλλονται, για παράδειγμα, στο πλαίσιο των διαφημίσεων κ.ά. και οι οποίες πυροδοτούν την ανάπτυξη υλιστικών αξιών στην παιδική ηλικία.

#### 1. Η κριτική στάση των παιδιών απέναντι στις πληροφορίες που τους δίνουν οι άλλοι:

##### Ο ρόλος της ειλικρινούς/παραπλανητικής πρόθεσης του πληροφοριοδότη

Ελένη Κικίδου & Πλουσία Μισαηλίδη

Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Έρευνες έχουν δείξει ότι από πολύ μικρή ηλικία τα παιδιά λαμβάνουν υπόψη τα χαρακτηριστικά ενός πληροφοριοδότη (ειδημοσύνη, ηλικία, εξωτερική εμφάνιση κ.ά.) προκειμένου να αποφασίσουν εάν θα εμπιστευτούν ή όχι την πληροφορία που αυτός/ή τους δίνει. Η παρούσα έρευνα εξέτασε την ικανότητα των παιδιών να λαμβάνουν υπόψη την πρόθεση του πληροφοριοδότη για ειλικρινή ή παραπλανητική (/ψευδή) πληροφόρηση στις αποφάσεις τους για το αν θα τον εμπιστευτούν. Παιδιά ηλικίας 5, 6 και 7 ετών (N=120) παρακολούθησαν ταινίες μικρού μήκους όπου δύο πληροφοριοδότες, εκ των οποίων ο ένας είχε την πρόθεση για αληθή πληροφόρηση ενώ ο δεύτερος είχε την πρόθεση να παραπλανήσει, διατύπωναν αντίθετους ισχυρισμούς σχετικά με τη φύση αγνώστων στα παιδιά οντοτήτων (αντικειμένων και ζώων). Τα





παιδιά έπρεπε να αποφασίσουν ποιον από τους δύο πληροφοριοδότες θα εμπιστευτούν. Τα αποτελέσματα έδειξαν σημαντική την επίδραση της ηλικίας στην επιλεκτική προτίμηση των παιδιών. Τα μεγαλύτερης ηλικίας παιδιά εμπιστεύονταν τον πληροφοριοδότη με ειλικρινή πρόθεση περισσότερο από ό,τι τα παιδιά μικρότερης ηλικίας. Η σημασία και οι θεωρητικές προεκτάσεις αυτών των ευρημάτων συζητούνται.

### **2. Ο υλισμός και οι συσχετίσεις του σε παιδιά από εύπορα και μη κοινωνικο-οικονομικά περιβάλλοντα**

Αικατερίνα Κορνηλάκη

*Πανεπιστήμιο Κρήτης*

Μελέτες την τελευταία 20ετία επισημαίνουν ότι τα παιδιά και οι έφηβοι είναι προσανατολισμένοι στα υλικά αγαθά περισσότερο από ποτέ άλλοτε. Η απόκτησή τους θεωρείται προϋπόθεση της ευτυχίας και κριτήριο της επιτυχίας ενός ατόμου, εις βάρος εσωτερικών στόχων προσανατολισμένων στην προσωπική ανάπτυξη και την κοινωνική προσφορά. Ωστόσο, μελέτες δείχνουν ότι τα υψηλά επίπεδα υλισμού (materialism) σχετίζονται με χαμηλό αίσθημα ικανοποίησης από τη ζωή και προσωπικής ευημερίας, χαμηλή αυτοεκτίμηση, κατάθλιψη, και προβλήματα ψυχοκοινωνικής προσαρμογής (βλ. Kasser, 2016). Οι κοινωνικό-οικονομικές ανισότητες φαίνεται να επηρεάζουν την υιοθέτηση υλιστικών αξιών με αποτέλεσμα τα παιδιά που ζουν στο όριο της φτώχειας να είναι πιο ευάλωτα στην υιοθέτησή τους. Σκοπός αυτής της μελέτης είναι να καταγράψει τις υλιστικές τάσεις παιδιών προεφηβικής ηλικίας και να συγκρίνει τα επίπεδά τους σε παιδιά από οικονομικά εύρωστα και αδύναμα περιβάλλοντα. Η σύγκριση αυτή αποκτά ιδιαίτερο ενδιαφέρον στο ελληνικό κοινωνικό πλαίσιο που πλήττεται επί σειρά ετών από την οικονομική κρίση. Επιπλέον, η μελέτη εξετάζει τη σχέση του υλισμού με την αυτοεκτίμηση των παιδιών και το αίσθημα ικανοποίησης από τη ζωή. Στη μελέτη έλαβαν μέρος 217 παιδιά προ-εφηβικής ηλικίας (10- 12 ετών) τα οποία συμπλήρωσαν ένα ερωτηματολόγιο που συμπεριλάμβανε: α) την Κλίμακα Μέτρησης Υλιστικών Αξιών για παιδιά (Material Values Scale for children) της Oprea et al. (2011), β) την Κλίμακα Αυτοεκτίμησης του Rosenberg (1965), και γ) την Κλίμακα Ικανοποίησης Μαθητών από τη Ζωή (Multidimensional Students' Life Satisfaction Scale) του Huebner (1994). Τα πρώτα αποτελέσματα δεν έδειξαν σημαντική διαφοροποίηση στο επίπεδο υλισμού ανάμεσα στα παιδιά υψηλού και χαμηλού κοινωνικο-οικονομικού επιπέδου. Ωστόσο, στα παιδιά χαμηλού κοινωνικο-οικονομικού επιπέδου υπήρξε αρνητική συσχέτιση του υλισμού με την αυτοεκτίμησή αλλά και το αίσθημα ικανοποίησης από τη ζωή. Τα ευρήματα φαίνεται να υποστηρίζουν τη διαφοροποιημένη επίδραση του υλισμού, με τα παιδιά των χαμηλών κοινωνικο-οικονομικών στρωμάτων να είναι πιο ευάλωτα στις επιπτώσεις του. Η σύνδεση του υλισμού με την αυτοεκτίμηση στα παιδιά που ζουν στο όριο της φτώχειας ενισχύει την άποψη ότι ο προσανατολισμός στα υλικά αγαθά λειτουργεί ως ένας μηχανισμός αντιμετώπισης του συναισθήματος της ανασφάλειας και της χαμηλής αυτοαξίας.

### **3. Υλισμός, ιδανικό σώμα και αυτοεκτίμηση στην εφηβεία: Υπάρχει σχέση μεταξύ τους;**

Αικατερίνα Κορνηλάκη

*Πανεπιστήμιο Κρήτης*

Η καταναλωτική μας κοινωνία χαρακτηρίζεται από δύο ιδεώδη: το ιδεώδες της «ευμάρειας» που δίνει έμφαση στο χρήμα και την απόκτηση υλικών αγαθών (υλισμός-materialism) και το ιδανικό του «τέλειου» σώματος (the body-perfect ideal) (Dittmar, 2007). Μελέτες αποδίδουν τα αυξημένα ποσοστά δυσαρέσκειας για το σώμα καθώς και την αύξηση των διαταραχών πρόσληψης τροφής στην εσωτερικευση του ιδανικού αυτού προτύπου ομορφιάς (Wardle & Cooke, 2005). Τα δύο ιδεώδη προβάλλονται συχνά ταυτόχρονα: ένα ακριβό ρούχο ή αυτοκίνητο διαφημίζεται σχεδόν πάντα από ένα εξωπραγματικά τέλειο μοντέλο. Είναι, λοιπόν, αναπόφευκτη η σύνδεσή τους στα μάτια των παιδιών και των εφήβων. Πειραματικές μελέτες σε ενήλικες δείχνουν ότι η αυξημένη έκθεση σε υλιστικά πρότυπα αυξάνει τη σημασία που αποδίδουν στην εμφάνισή τους, αλλά και τη δυσαρέσκεια με το σώμα τους (Ashkali & Dittmar, 2012). Ωστόσο, δεν υπάρχουν μελέτες για τη σχέση υλιστικών αξιών και εικόνας του σώματος στην εφηβική ηλικία. Κατά την αναπτυξιακή αυτή φάση, όταν ο έφηβος διαμορφώνει την ταυτότητα και τις αξίες του, η σχέση αυτή μπορεί να αποβεί σημαντική για την αυτοεικόνα και αυτοεκτίμησή του. Σκοπός αυτής της μελέτης είναι: α) Να καταγράψει τις υλιστικές τάσεις των εφήβων, δηλαδή i) κατά πόσο η απόκτηση υλικών αγαθών βρίσκεται στο επίκεντρο των στόχων τους, ii) εάν θεωρείται απόδειξη προσωπικής επιτυχίας, και iii) προϋπόθεση ευτυχίας. β) Η μελέτη εξετάζει σε ποιο βαθμό οι έφηβοι εσωτερικεύουν τα προβαλλόμενα πρότυπα ομορφιάς αλλά και κατά πόσο οι ίδιοι επενδύουν στην εμφάνισή τους. γ) Τέλος, σκοπός της μελέτης είναι εξετάσει πώς οι υλιστικές αξίες, η







εσωτερικευση των προτύπων ομορφιάς και η επένδυση στη εξωτερική εμφάνιση συσχετίζονται μεταξύ τους, και εάν και με ποιο τρόπο επηρεάζουν την αυτοεκτίμηση του εφήβου. Στη μελέτη συμμετείχαν έφηβοι (13-15 ετών) οι οποίοι συμπλήρωσαν ένα ερωτηματολόγιο που περιλάμβανε: α) την Κλίμακα Μέτρησης Υλισμού του Richin (2004), β) το Ερωτηματολόγιο Κοινωνικο-πολιτιστικών Στάσεων για την Εμφάνιση (SATAQ-3) του Thompson (2003), γ) την Κλίμακα Επένδυσης στην Εξωτερική Εμφάνιση (Cash et al., 2004), και δ) την Κλίμακα Αυτοεκτίμησης του Rosenberg (1965). Η μελέτη βρίσκεται σε εξέλιξη αλλά τα πρώτα δεδομένα δείχνουν ότι οι έφηβοι υιοθετούν σε υψηλό βαθμό τις αξίες του υλισμού και τα κοινωνικά πρότυπα για την ιδανική εμφάνιση, τα οποία και συσχετίζονται μεταξύ τους. Τα ευρήματα φανερώουν ότι για την αντιμετώπιση των ανησυχιών των εφήβων για την εμφάνισή τους, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη και οι επιδράσεις που ασκούνται από την υιοθέτηση υλιστικών αξιών.

## Θεματική Συνεδρία 1

Παρασκευή, 9:00-10:30

### Η οικογένεια ως πλαίσιο ανάπτυξης

Πρόεδρος: **Ελευθερία Τσέλιου**, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

#### 1. Η αξιολόγηση των αναπαραστάσεων για το δεσμό μητέρας - παιδιού, σε παιδιά ηλικίας 4-9 ετών, μέσω της 'Δοκιμασίας Ιστοριών του Manchester αναφορικά με το Δεσμό' (MCAST)

Κωνσταντίνος Δημάτης & Παναγιώτα Βορριά

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Οι αναπαραστάσεις για το δεσμό οικοδομούνται και οργανώνονται μέσα από μια διαδικασία εσωτερικευσης των καθημερινών αλληλεπιδράσεων μητέρας βρέφους. Σύμφωνα με τη θεωρία του δεσμού του Bowlby, οι εμπειρίες που απορρέουν από το δεσμό μετασχηματίζονται και δημιουργούν ένα πρότυπο το οποίο επηρεάζει τη συμπεριφορά κατά τρόπο προβλέψιμο τόσο στις διαπροσωπικές σχέσεις, όσο και σε αγχογόνες συνθήκες. Στην προσχολική και στην πρώτη παιδική ηλικία οι αναπαραστάσεις αυτές μπορούν να αξιολογηθούν μέσα από το παιχνίδι και την αφήγηση των παιδιών με θέματα που αφορούν το δεσμό με το πρόσωπο φροντίδας. Στην παρούσα εργασία περιγράφεται η ημιδομημένη αφηγηματική συνέντευξη για παιδιά, η "Δοκιμασία Ιστοριών του Manchester αναφορικά με το Δεσμό" ("Manchester Child Attachment Story Task- MCAST") (Green et al., 2000, Goldwyn et al., 2000). Η δοκιμασία αυτή αποτελείται από ημιτελείς ιστορίες, τις οποίες καλείται το παιδί να ολοκληρώσει και οι οποίες στοχεύουν στην ενεργοποίηση των αναπαραστάσεων του παιδιού για το δεσμό με το πρόσωπο φροντίδας. Ανάλογα με το περιεχόμενο της αφήγησης και την αφηγηματική συνοχή, οι αναπαραστάσεις για το δεσμό κατηγοριοποιούνται στους 4 τύπους δεσμού: ασφαλής, ανασφαλής τύπου αμφιθυμίας, ανασφαλής τύπου αποφυγής και δεσμός αποδιοργάνωσης. Οι διαφορετικοί τύποι δεσμού αντιπροσωπεύουν διαφορετικό ιστορικό αλληλεπιδράσεων στη σχέση μητέρας - παιδιού, διαφορετικές ενδοπροσωπικές και διαπροσωπικές άμυνες απέναντι στην ψυχική πίεση και συνεπώς διαφορετικά αναπτυξιακά μονοπάτια.

#### 2. Στάσεις και προσδοκίες γονέων με παιδιά με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες

Νικόλαος Γκούβερους & Φιλία Ίσαρη

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η παρούσα ποιοτική μελέτη είχε σκοπό να διερευνήσει τα θέματα που απασχολούν τους γονείς με παιδιά με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, καθώς και τις απόψεις, τις πεποιθήσεις, και τις προσδοκίες τους αναφορικά με την εκπαίδευση των παιδιών τους και την αντιμετώπιση των δυσλειτουργιών τους. Το δείγμα αποτέλεσαν εννέα γονείς παιδιών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες που φοιτούσαν στο τμήμα ένταξης ενώ η επεξεργασία του ερευνητικού υλικού στηρίχθηκε στη θεματική ανάλυση. Αναφορικά με τα ευρήματα της παρούσας μελέτης, αποτυπώθηκε με καταφανή τρόπο η αντιφατική στάση των γονέων απέναντι στις ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες των παιδιών τους ενώ συγχρόνως καταδείχτηκαν οι προτεραιότητες που θέτουν σε σχέση με την εξέλιξη της πορείας τους. Τέλος, στην παρούσα έρευνα, διαφάνηκαν δείγματα





αποτελεσματικότερης αντιμετώπισης των δυσλειτουργιών των παιδιών με τη συμμετοχή των γονέων στην εκπαίδευσή τους μέσω της συμβουλευτικής διαδικασίας.

### 3. Προβλήματα διαγωγής των εφήβων κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης: Ο ρόλος της οικογένειας

Κωνσταντίνα Κανέλλου, Δήμητρα Κώστογλου, Αθανάσιος Κυρίτσης, Βασίλειος Παυλόπουλος & Φρόσω Μόττη-Στεφανίδη

*Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Η οικονομική κρίση επηρεάζει τους εφήβους τόσο άμεσα, λόγω των οικονομικών δυσκολιών, όσο και έμμεσα, μέσω της επίδρασης αυτών των δυσκολιών στις γονεϊκές πρακτικές (World Bank Report, 2012). Στόχος της παρούσας μελέτης ήταν να εξετάσει τη διαχρονική σχέση ανάμεσα στα προβλήματα διαγωγής εφήβων και τις πρακτικές που ακολουθούν οι γονείς τους, σε ένα περιβάλλον κοινωνικοοικονομικής αντιξοότητας. Η έρευνα αυτή αποτελεί μέρος των μελετών της ομάδας AStRA (Athena Studies of Resilient Adaptation). Το δείγμα ήταν 1.252 γηγενείς και μετανάστες μαθητές (676 αγόρια και 576 κορίτσια), με μέση ηλικία τα 12,7 έτη στο χρόνο 1, στην ευρύτερη Αττική. Για τη μέτρηση αυτών των μεταβλητών χρησιμοποιήθηκαν η κλίμακα προβλημάτων διαγωγής και σχέσεων με συνομηλικούς του Ερωτηματολογίου Δυνατοτήτων και Δυσκολιών (Strengths and Difficulties Questionnaire) (Goodman, 1997), το Ερωτηματολόγιο Οικονομικής Δυσπραγίας (Economic Hardship Questionnaire) (Lempers, Clark-Lempers, & Simons, 1989), το Ερωτηματολόγιο Συγκρούσεων Γονέων-Εφήβων (Motti-Stefanidi et al., 2011) το Ερωτηματολόγιο Γονεϊκού Δεσμού (Parental Bonding Instrument) (Parker, Tupling & Brown, 1979), το Ερωτηματολόγιο Αυτοαναφοράς για το Γονεϊκό Ψυχολογικό Έλεγχο (Parental Psychological Control-Youth Self Report, PCS-YSR) (Barber, 1996) και η Κλίμακα Εκχώρησης Αυτονομίας (Autonomy Granting Scale - Parent Behavior Measure, PBM) (Peterson, Rollins & Thomas, 1985). Τα πρώτα ευρήματα δείχνουν ότι τα προβλήματα διαγωγής των εφήβων μπορούν να προβλεφθούν, συγχρονικά και διαχρονικά, από την οικονομική υποβάθμιση και την ποιότητα των γονεϊκών πρακτικών, ανεξαρτήτως εθνοτικής καταγωγής ή φύλου του γονέα. Τα ευρήματα αυτά θα συζητηθούν στο πλαίσιο του μοντέλου της ψυχικής ανθεκτικότητας.

### 4. Η επίδραση του διαζυγίου των γονέων στην ποιότητα της αδελφικής σχέσης και στην ψυχολογική προσαρμογή των νεαρών ενηλίκων: ο ρόλος των γονικών συγκρούσεων & των κοινωνικών πλεγμάτων στήριξης

Αικατερίνη Καπουλέα<sup>1</sup> & Αναστασία Τσαμπαρλή<sup>2</sup>

*<sup>1</sup>Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, <sup>2</sup>Πανεπιστήμιο Αιγαίου*

Η παρούσα έρευνα επιχειρεί να μελετήσει την πιθανή επίδραση του διαζυγίου των γονέων κατά την παιδική και εφηβική ηλικία στην ποιότητα των αδελφικών σχέσεων και στην ψυχολογική προσαρμογή των νεαρών ενηλίκων. Επίσης, επιχειρεί να μελετήσει το ρόλο των γονικών συγκρούσεων και των κοινωνικών πλεγμάτων στήριξης. Το δείγμα μας αποτελείται από 391 συμμετέχοντες (296:εγγάμων γονέων, 95:διαζευγμένων γονέων). Διαπιστώσαμε διαφοροποιήσεις ως προς την ποιότητα της αδελφικής και την ψυχολογική προσαρμογή ανάμεσα στους νεαρούς ενήλικες από ακέραιες οικογένειες και σε εκείνους από διαζευγμένες. Πιο συγκεκριμένα, μέσα από την ανάλυση κατά συστάδες, φάνηκε ότι στην ομάδα των ενηλίκων με διαζευγμένους γονείς κυριαρχεί ο μερικώς εμπλεκόμενος τύπος αδελφικής σχέσης, σε σύγκριση με την ομάδα ελέγχου. Επίσης, στους νεαρούς ενήλικες με διαζευγμένους γονείς παρατηρήθηκαν υψηλότερα επίπεδα ψυχοπαθολογικών συμπτωμάτων σε σύγκριση με την ομάδα ελέγχου. Επιπλέον, δεν διαπιστώθηκαν διαφοροποιήσεις όσον αφορά το συγκρουσιακό και μη συγκρουσιακό διαζύγιο ως προς την ποιότητα της αδελφικής σχέσης και την ψυχολογική προσαρμογή εντός της ομάδας των διαζευγμένων, αλλά παρατηρήθηκε ότι οι φιλικές γονικές σχέσεις τον 1ο χρόνο μετά το διαζύγιο σχετίζονται με καλύτερη ποιότητα αδελφικών σχέσεων. Τέλος, εντοπίσαμε ότι ο βαθμός ικανοποίησης από τα κοινωνικά πλέγματα στήριξης στην παρούσα φάση και κατά τη διάρκεια του διαζυγίου και η ζεστή αδελφική σχέση σχετίζονται με καλύτερη ψυχολογική προσαρμογή.



## Η οικογένεια ως πλαίσιο ανάπτυξης

### 1. Η σχέση μεταξύ γονικού ύφους ανατροφής, κατάθλιψης και άγχους κατά τη διάρκεια της εφηβείας

Νικολέτα Σιφναίου, Σμαράγδα Καζή & Έλενα Καζάλη

*Πάντειο Πανεπιστήμιο*

Σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν η διερεύνηση της συσχέτισης μεταξύ του γονικού ύφους ανατροφής, της κατάθλιψης και του άγχους στους εφήβους. Στην έρευνα συμμετείχαν έφηβοι 12-17 ετών που διαμένουν στην ευρύτερη περιοχή της Αττικής. Οι διαστάσεις που μελετήθηκαν είναι η ανταπόκριση των γονέων, οι απαιτήσεις που προβάλλουν, καθώς και ο βαθμός εκχώρησης και ενθάρρυνσης της αυτονομίας των παιδιών τους, όπως γίνονται αντιληπτά από τους ίδιους τους εφήβους. Τα δεδομένα προέκυψαν μετά την συμπλήρωση των ακόλουθων ερωτηματολογίων αυτοαναφοράς: το Ερωτηματολόγιο Γονικού Ύφους Ανατροφής (Parenting Style Inventory II) των Darling & Toyokawa (1997), το Ερωτηματολόγιο Παιδικής Κατάθλιψης (Children's Depression Inventory, Kovacs, 1985' προσαρμογή: Κλεφτάρας και Διδασκάλου, 2006) και το Ερωτηματολόγιο για το άγχος ως κατάσταση και ως χαρακτηριστικό (State-Trait Anxiety Inventory, Spielberger, 1968, 1977' μετάφραση-στάθμιση Fountoulakis, και συν., 2006). Η επιλογή των μεταβλητών της έρευνας στηρίχτηκε τόσο στην αρνητική επίδραση του άγχους και της κατάθλιψης στη λειτουργικότητα και την ποιότητα ζωής των εφήβων, όσο και στην τροποποιήσιμη φύση του τρόπου προσέγγισης της γονεϊκότητας. Η σημασία της έρευνας έγκειται στην ταυτόχρονη αλλά ξεχωριστή εξέταση του άγχους και της κατάθλιψης, τα οποία συχνά ερευνώνται στα πλαίσια του γενικότερου όρου των διαταραχών εσωτερικευσης, αλλά και η προσέγγιση υπό την οπτική των εφήβων. Τα ευρήματα της έρευνας καταδεικνύουν το σημαντικό ρόλο που διαδραματίζουν οι γονείς στο συγκεκριμένο αναπτυξιακό στάδιο, δεδομένου του αντίκτυπου των στάσεων και πράξεών τους στην ψυχική υγεία και ευεξία των εφήβων παιδιών τους. Τα ευρήματα συζητούνται στα πλαίσια πρακτικών παρεμβάσεων και προτάσεων για μελλοντική έρευνα.

### 2. Προσκόλληση προς τους γονείς και συναισθηματική νοημοσύνη κατά την εφηβική ηλικία

Άννα Παπαδημητρίου, Άννα Πατσιαλού, Έλενα Καζάλη & Σμαράγδα Καζή

*Πάντειο Πανεπιστήμιο*

Στην έρευνα αυτή μελετήθηκε αν μια σχέση ασφαλούς προσκόλλησης με τους γονείς συσχετίζεται με τη Συναισθηματική Νοημοσύνη κατά τη διάρκεια της εφηβείας. Στην έρευνα συμμετείχαν 224 έφηβοι, οι οποίοι συμπλήρωσαν (α) το Ερωτηματολόγιο Προσκόλλησης προς Γονείς και Συνομηλικούς (Armsden & Greenberg, 1987) και (β) την Ελληνική Κλίμακα Συναισθηματικής Νοημοσύνης (Tsaousis, 2008). Τα αποτελέσματα της ανάλυσης συσχετίσεων έδειξαν ότι υπάρχει υψηλή θετική συσχέτιση μεταξύ των δυο κλιμάκων. Τα ευρήματα αυτά συζητούνται υπό το πρίσμα της σημασίας της αρχικής σχέσης με τους γονείς με την ύστερη συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών.

### 3. Προσκόλληση προς τους γονείς και άγχος κατά την εφηβική ηλικία

Άννα Πατσιαλού, Άννα Παπαδημητρίου, Έλενα Καζάλη & Σμαράγδα Καζή

*Πάντειο Πανεπιστήμιο*

Στην έρευνα αυτή μελετήθηκε η συσχέτιση μεταξύ της ασφαλούς προσκόλλησης προς τους γονείς και του άγχους των παιδιών κατά τη διάρκεια της εφηβικής ηλικίας. Στην έρευνα συμμετείχαν 224 έφηβοι, οι οποίοι συμπλήρωσαν (α) το Ερωτηματολόγιο Προσκόλλησης προς Γονείς και Συνομηλικούς (Armsden & Greenberg, 1987) και (β) την κλίμακα Ιδιοσυγκρασιακού Άγχους STAI (Μετάφραση και στάθμιση Fountoulakis et al., 2006). Τα αποτελέσματα της ανάλυσης συσχετίσεων έδειξαν ότι υπάρχει στατιστικά σημαντική υψηλή θετική συσχέτιση μεταξύ της προσκόλλησης τόσο προς τον πατέρα όσο και προς τη μητέρα με το άγχος των εφήβων. Μέσω των αποτελεσμάτων αυτών τονίζονται οι μακροπρόθεσμες συνέπειες της ποιότητας της προσκόλλησης και προς τους δύο γονείς στη μετέπειτα ψυχοκοινωνική προσαρμογή των παιδιών.





#### **4. Αντιλήψεις εκπαιδευτικών για τη συνεργασία σχολείου - οικογένειας και το ρόλο των γονέων στην εκπαίδευση των παιδιών τους**

Ιωάννα Σπυροπούλου & Ευθυμία Πεντέρη

*Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο*

Ο ρόλος του σχολείου και των εκπαιδευτικών ειδικότερα, οι οποίοι ενθαρρύνονται να αλλάξουν αντιλήψεις και στάσεις απέναντι στους γονείς και να υιοθετήσουν νέες δεξιότητες και πρακτικές επικοινωνίας μαζί τους, τονίζεται ως πρωταρχικός για την ενίσχυση της γονικής εμπλοκής και της επίτευξης καλής συνεργασίας ανάμεσα στο σχολείο και την οικογένεια. Ωστόσο, ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά την ελληνική εκπαιδευτική πραγματικότητα, οι περιορισμένες έρευνες καταγράφουν μια επιφανειακή σχέση γονέων και εκπαιδευτικών ενώ λίγα πράγματα είναι γνωστά για το πώς γονείς και εκπαιδευτικοί αντιλαμβάνονται τη μεταξύ τους σχέση. Η εργασία εστιάζει στην έννοια και τα οφέλη της γονικής εμπλοκής, στα χαρακτηριστικά της καλής συνεργασίας σχολείου-οικογένειας και τις συνθήκες που την καθορίζουν. Συμμετείχαν 10 εν ενεργεία δάσκαλοι. Αναπτύχθηκε πρωτόκολλο ημι-δομημένης συνέντευξης για τη συλλογή των δεδομένων και εφαρμόστηκε ποιοτικού και ποσοτικού τύπου ανάλυση περιεχομένου. Οι εκπαιδευτικοί αναφέρθηκαν στα εκπαιδευτικά και αναπτυξιακά χαρακτηριστικά της γονικής εμπλοκής και στα οφέλη της για τους ίδιους, τους γονείς και το παιδί. Οι παράγοντες που φάνηκε να αναδεικνύονται ως σημαντικοί αφορούσαν σε χαρακτηριστικά και ψυχολογικούς παράγοντες των πρωταγωνιστών. Ως προς τους βασικούς θεματικούς άξονες το φύλο, η αστικότητα και το επίπεδο σπουδών δε φάνηκαν να διαφοροποιούν τις απόψεις των εκπαιδευτικών παρά μόνο σε μια περίπτωση όπου το φύλο των εκπαιδευτικών φάνηκε να διαφοροποιεί τις μεθόδους που χρησιμοποιούν για την ενίσχυση των γονιών σε θέματα διαπαιδαγώγησης. Τονίζεται η ανάγκη μεγαλύτερης κλίμακας έρευνα, ενώ τα ευρήματα συζητιούνται σε σχέση με την ανάπτυξη καλών πρακτικών στο σχολείο.

#### **5. Ο διαμεσολαβητικός ρόλος της αποξένωσης από τους συνομηλικούς στη σχέση μεταξύ αυταρχικού γονικού στυλ και θυματοποίησης των παιδιών στο σχολείο: Μια διαχρονική έρευνα**

Μαρία Μάρκου & Παναγιώτης Σταυρινίδης

*Πανεπιστήμιο Κύπρου*

Η παρούσα μελέτη εξετάζει τον διαμεσολαβητικό ρόλο της απόρριψης από συνομηλικούς στη σχέση μεταξύ αυταρχικής γονικότητας και της θυματοποίησης των παιδιών στο σχολείο. Η έρευνα αυτή είναι μια διαχρονική μελέτη τεσσάρων φάσεων, με 6 εβδομάδες διάστημα μεταξύ της κάθε μέτρησης. Οι συμμετέχοντες ήταν 770 έφηβοι συμμετέχοντες που επιλέχθηκαν τυχαία, με μέση ηλικία τα 11,73 χρόνια. Οι συμμετέχοντες συμπλήρωσαν 3 ερωτηματολόγια: το 'Parental Authority Questionnaire' (Buri, 1990) για την ανίχνευση του γονικού στυλ, το 'Peers section of the Inventory for Parents and Peers Attachment' το οποίο μετρά την ποιότητα των σχέσεων με συνομηλικούς (Armsden & Greenberg, 1987), και την υποκλίμακα της θυματοποίησης από το 'Bullying and Victimization Questionnaire' (Olweus, 1993). Οι διαχρονικές στατιστικές αναλύσεις έδειξαν ότι η θυματοποίηση στην φάση 3 και 4 προβλεπόταν σημαντικά από το αυταρχικό στυλ των γονέων στην φάση 1. Το πιο σημαντικό, ωστόσο, ήταν ότι βρέθηκε μια πλήρης διαμεσολάβηση αυτής της σχέσης με την απόρριψη από τους συνομηλικούς, όπως μετρήθηκε στην φάση 2, να μεσολαβεί σημαντικά στη σχέση αυταρχικής ανατροφής - θυματοποίησης. Τα αποτελέσματα αυτά παρέχουν εμπειρικά στοιχεία για την κατανόηση των μηχανισμών μεταξύ δυσπροσαρμοστικών πρακτικών ανατροφής και τις δυσμενείς αναπτυξιακές επιπτώσεις στα παιδιά, όπως η θυματοποίηση στο σχολείο. Τα αποτελέσματα αυτής της έρευνας θα συζητηθούν στο γενικό πλαίσιο της συστημικής θεωρίας του σχολικού εκφοβισμού.

#### **6. «Όπου και να πάω η βία με πληγώνει»: Προσέγγιση του ενδοσχολικού εκφοβισμού και της ενδοοικογενειακής κακοποίησης στα πλαίσια του αξιακού κώδικα των ανθρώπινων δικαιωμάτων**

Νικολέτα Μπεχλιβάνη

*Μουσικό Σχολείο Θεσσαλονίκης*

Ο ενδοσχολικός εκφοβισμός και η ενδοοικογενειακή κακοποίηση, αποτελούν μορφές άσκησης βίας με παρόμοια χαρακτηριστικά που αλληλεπιδρούν μέσα από τη διαγενεακή μεταφορά της βίας και θέτουν σε δοκιμασία την αποτελεσματικότητα της θεσμικής, προνοιακής, εκπαιδευτικής και κοινωνικής πολιτικής. Μερικοί από τους λόγους της







παράλληλης προσέγγισης της βίας στο σχολείο και στην οικογένεια είναι η κοινή αιτιολόγηση όπως η πολιτισμική αποδοχή της βίας ως τρόπου επικοινωνίας και διαπαιδαγώγησης, η υιοθέτηση εναλλακτικών πρακτικών όπως η διαμεσολάβηση, ο ιδιαίτερα σημαντικός ρόλος των εκπαιδευτικών και γονέων στην πρόληψη, διάγνωση και αντιμετώπιση του φαινομένου, οι προτάσεις για την πρόληψη και καταστολή της βίαιης συμπεριφοράς όπως επιμόρφωση των εκπαιδευτικών ή 'εκπαίδευση' των παιδιών να δημοσιοποιούν και να μην ανέχονται τη βία εναντίον τους ή εναντίον άλλων, η πολιτική βούληση για προβολή/αποδοχή του δημόσιου χαρακτήρα του προβλήματος, η συνειδητοποίηση του κοινωνικού βάρους της γονεϊκότητας και η εγρήγορση στην αναγνώριση και διαχείριση παρόμοιων συμπεριφορών. Σε όλες τις εκφάνσεις, η βία στην οικογένεια και στο σχολείο αντιτίθεται στο ιδεολογικό πλαίσιο που διέπει την οικογενειακή και σχολική ζωή. Κυρίως συνιστά κατάφωρη παραβίαση θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων όπως η ισότητα, η προστασία της ανηλικότητας και της οικογένειας, η αποδοχή της πολυπολιτισμικότητας και της διαφορετικότητας, ο σεβασμός της προσωπικότητας και της ανθρωπίνης αξίας (βλ. Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρώπινων Δικαιωμάτων, Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού, Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, Σύνταγμα της Ελλάδας ν. 3500/2006 κ.α) Επιπλέον, η απόκλιση μεταξύ νομοθετικών ρυθμίσεων και κοινωνικής πραγματικότητας φέρει προ των ευθυνών τους τόσο την Πολιτεία όσο και τα ενήλικα μέλη που οφείλουν να διαπαιδαγωγούν υπεύθυνους πολίτες.

### **7. Νοητικοί όροι στις γονεϊκές περιγραφές ντροπαλών και κοινωνικώς επαρκών παιδιών**

Πλουσία Μισαηλίδη, Μαρία Παρασκευοπούλου, Ιωάννα Μανουρά & Μαρία Τάντου

*Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων*

Η έρευνα εξετάζει τους νοητικούς όρους ('σκέφτομαι', 'θέλω', 'γνωρίζω' κ.ά.) που χρησιμοποιούν οι γονείς όταν περιγράφουν τα ντροπαλά ή κοινωνικώς επαρκή παιδιά τους. Στόχος ήταν να διερευνηθεί εάν οι διαφορές στις αντιλήψεις των γονέων σχετικά με την ιδιοσυγκρασία (ντροπαλή/κοινωνική) των παιδιών τους συσχετίζεται με τη συχνότητα ή/και το είδος των νοητικών όρων που αυτοί χρησιμοποιούν για να τα περιγράψουν. Εξετάστηκε επίσης εάν η ηλικία των παιδιών διαμεσολαβεί στη σχέση μεταξύ των δύο αυτών μεταβλητών. Στην έρευνα πήραν μέρος 80 γονείς παιδιών ηλικίας 4 έως 10 ετών. Αρχικά χορηγήθηκε η Κλίμακα Ιδιοσυγκρασίας EAS για Παιδιά (Buss & Plomin, 1984), με βάση αποτελέσματα της οποίας οι συμμετέχοντες ταξινομήθηκαν σε δύο ομάδες: γονείς ντροπαλών (n = 40) και γονείς κοινωνικώς επαρκών (n = 40) παιδιών. Από τους γονείς ακολούθως ζητήθηκε να περιγράψει αναλυτικά ο καθένας το παιδί του. Οι περιγραφές υποβλήθηκαν στη συνέχεια σε ανάλυση περιεχομένου προκειμένου να εντοπιστεί ο αριθμός και το είδος (βουλησιακοί, συγκινησιακοί, επιστημικοί κ.ά.) των νοητικών όρων που χρησιμοποιήθηκαν από τις δύο ομάδες γονέων. Τα αποτελέσματα βρίσκονται στο στάδιο της στατιστικής επεξεργασίας και θα παρουσιαστούν στο πλαίσιο του συνεδρίου. Η συζήτηση θα επικεντρωθεί στη σημασία και τις προεκτάσεις αυτών των ευρημάτων για την έρευνα που μελετά τους παράγοντες που συσχετίζονται με τη νοο-προσήλωση των γονέων.

### **8. Διερεύνηση γονικής εμπλοκής στην ανάπτυξη του εκφραστικού λεξιλογίου παιδιών προσχολικής ηλικίας**

Γεώργιος-Κλήμης Βρεττάκος & Σπυρίδων Τάνταρος

*Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Η εκπαιδευτική και ψυχολογική έρευνα σχετικά με τις παραμέτρους και τα αποτελέσματα της γονικής εμπλοκής έχει γίνει αρκετά δημοφιλής τα τελευταία χρόνια, παρά τη σχετική δυσκολία ορισμού της έννοιας. Σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν να εξετάσει τη σχέση ανάμεσα στη γονική εμπλοκή και την ανάπτυξη του εκφραστικού λεξιλογίου των παιδιών προσχολικής ηλικίας. Δεδομένα συλλέχθηκαν από 65 παιδιά, ηλικίας 4-6 ετών, και τους γονείς τους μέσω της «Κλίμακας Γονικής Εμπλοκής» του Γεωργίου, Σ. και της «Δοκιμασίας Εκφραστικού Λεξιλογίου» των Βογινοδρούκα Ι., Πρωτόπαπα, Α., και Σιδερίδη, Γ. και αναλύθηκαν στατιστικά. Τα αποτελέσματα της έρευνας κατέδειξαν συνάφειες συγκεκριμένων παραγόντων της γονικής εμπλοκής και των δημογραφικών στοιχείων που ενδεχομένως παρουσιάζουν θετική ή αρνητική συσχέτιση με την ανάπτυξη του εκφραστικού λεξιλογίου. Η γονική εμπλοκή που στοχεύει στην ανάπτυξη των ενδιαφερόντων του παιδιού, την υιοθέτηση μίας ευρείας γκάμας εξωσχολικών δραστηριοτήτων και την ανάπτυξη της προσωπικότητας φαίνεται πως επηρεάζουν θετικά το εύρος του λεξιλογίου των παιδιών προσχολικής ηλικίας.





## **9. Η σχέση του τύπου και ποιότητας προσκόλλησης στην παιδική ηλικία με την διαμόρφωση ταυτότητας και απόκτηση αυτονομίας στην εφηβεία και ενήλικη ζωή**

Ιωάννα Χατζηστυλλή & Παναγιώτης Σταυρινίδης

*Πανεπιστήμιο Κύπρου*

Σκοπός της εργασίας ήταν να διαπιστώσει αν και με ποιο τρόπο συσχετίζονται ο τύπος και η ποιότητα προσκόλλησης που θα αναπτύξει το παιδί με τους γονείς του με τη διαμόρφωση της ταυτότητάς του και την απόκτηση της αυτονομίας του κατά την ενηλικίωσή του. Οι υποθέσεις που έγιναν προέβλεπαν πως ο ασφαλής τύπος προσκόλλησης και η καλή επικοινωνία και εμπιστοσύνη στις σχέσεις γονέων και παιδιών οδηγεί σε επιτυχημένη ταυτότητα και απόκτηση της επιθυμητής αυτονομίας ενώ οι μη ασφαλείς τύποι και η επακόλουθη αποξένωση στη σχέση διαμορφώνει το έδαφος για προβληματικά είδη ταυτότητας και έλλειψη επαρκούς αυτονομίας. Επίσης έγινε η πρόβλεψη πως ένας ασφαλής δεσμός στην παιδική ηλικία δεν επαρκεί για να οδηγήσει σε υγιείς καταστάσεις ταυτότητας και αυτονομίας αν η ποιότητα του στα επόμενα χρόνια δεν είναι η επιθυμητή. Η μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε για τη προσέγγιση του θέματος ήταν συσχετιστική έρευνα. Επιπρόσθετα χρησιμοποιήθηκε μοντέλο διαμεσολάβησης με σκοπό να καταδειχτούν οι διαδικασίες -μηχανισμοί που εξηγούν τις σχέσεις ανάμεσα στις μεταβλητές. Το δείγμα απαρτίστηκε από 170 φοιτητές σε Ελλάδα και Κύπρο οι οποίοι επιλέχθηκαν με τυχαία δειγματοληψία ώστε να απαντήσουν σε ένα ερωτηματολόγιο 179 ερωτήσεων το οποίο προέκυψε από τη σύνθεση τεσσάρων εργαλείων (Parental Bonding Instrument (PBI) των Gordon Parker, Hilary Tupling και L.B. Brown, Inventory of Parent and Peer Attachment (IPPA) των Gay Armsden και Mark T. Greenberg, Objective Measure of Ego Identity Status - James Marcia Questionnaire των Layne Bennion και Gerald Adams, Autonomy Self Report - Adolescent Autonomy Questionnaire των Marc J. Noom, Maja Dekovic και Wim Meeus). Τα αποτελέσματα επιβεβαίωσαν όλες τις υποθέσεις και δεν κατέδειξαν ιδιαίτερες διαφορές ανάμεσα στους Κύπριους και Ελλαδίτες φοιτητές ούτε ανάμεσα στα δύο φύλα.

## **10. Η επίδραση της συνεπιμέλειας στην ψυχολογική ανάπτυξη των παιδιών χωρισμένων γονιών**

Γεώργιος Γεωργιάδης & Ανδρέας Οικονόμου

*ΑΣΠΑΙΤΕ*

Ο πατέρας εμπλέκεται όλο και πιο ενεργά στην καθημερινή ζωή και ανάπτυξη των παιδιών του, αφού, στις μέρες μας, οι περισσότερες μητέρες εργάζονται με πλήρες ωράριο, ακόμη και κατά την προσχολική ηλικία των παιδιών τους. Στις περιπτώσεις χωρισμένων γονέων, οι καθημερινές συνθήκες ανατροφής και φροντίδας ενός ή περισσότερων παιδιών, γίνονται ακόμη πιο δύσκολες, δεδομένου ότι οι γονείς ζουν πλέον χωριστά. Σε αυτές τις περιπτώσεις, η από κοινού φροντίδα των παιδιών αποτελεί μια ισορροπημένη λύση, προκειμένου οι γονείς να αντιμετωπίσουν τις εγγενείς δυσκολίες που προκύπτουν από τη διακοπή της συμβίωσής τους. Είναι όμως αυτή η λύση η πιο αποτελεσματική; Και πώς κρίνεται αυτή η αποτελεσματικότητα; Η παρούσα εισήγηση βασίζεται σε βιβλιογραφική ανασκόπηση ερευνών της τελευταίας 40ετίας, σχετικά με την καταλληλότητα ή μη της συνεπιμέλειας, ως λύσης για τα παιδιά χωρισμένων γονιών, και επιδιώκει να απαντήσει α) στο πώς επηρεάζει η συνεπιμέλεια την ψυχολογική εξέλιξη ενός παιδιού στις διάφορες φάσεις και πτυχές της ζωής του μετά το διαζύγιο β) στο ποια είναι τα βασικά πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα της συνεπιμέλειας; γ) στο ποιοι παράγοντες επηρεάζουν την πρακτική εφαρμογή της και πώς μπορεί αυτή να λειτουργήσει αποτελεσματικά και προς όφελος του παιδιού, και δ) στο αν, τελικά, είναι η συνεπιμέλεια η καταλληλότερη μέθοδος για τη διαχρονική εξέλιξη και ανατροφή των παιδιών και τη διατήρηση ισότιμης επαφής με τους δύο γονείς τους μετά το διαζύγιο;

## **11. Κοινωνική αποδοχή και κοινωνική απόρριψη των εφήβων σε συνάρτηση με τις σχέσεις τους με τους γονείς**

Μαρία Παπαγεωργίου

*Ψυχολόγος*

Βασικός σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η διερεύνηση της συσχέτισης μεταξύ των γονικών σχέσεων με την κοινωνική αποδοχή και την κοινωνική απόρριψη των εφήβων από τους συνομηλικούς τους. Στην έρευνα έλαβαν μέρος 70 μαθητές, ηλικίας 15 και 16 χρονών, από την Α' και Β' τάξη του Λεοντείου Λυκείου Πατησίων. Τα αποτελέσματα της στατιστικής ανάλυσης έδειξαν πως η μητρική φροντίδα σχετίζεται με την κοινωνική αποδοχή και η πατρική φροντίδα σχετίζεται με την κοινωνική απόρριψη των εφήβων. Όσον αφορά τα κορίτσια που συμμετείχαν στην έρευνα, βρέθηκε πως και η μητρική φροντίδα σχετίζεται με την κοινωνική αποδοχή. Επιπρόσθετα, η μητρική υπερπροστατευτικότητα σχετίζεται με την







κοινωνική αποδοχή και απόρριψη. Αντίθετα, στα αγόρια, βρέθηκε πως η πατρική φροντίδα σχετίζεται με την κοινωνική απόρριψη των εφήβων. Συνοψίζοντας, τα ευρήματα της παρούσας έρευνας μπορούν να αξιοποιηθούν στον τομέα της αναπτυξιακής ψυχολογίας, της παιδαγωγικής, της σχολικής συμβουλευτικής αλλά και σε άλλους επιστημονικούς κλάδους που ασχολούνται με την γονικότητα και τον ρόλο που διαδραματίζει στην ανάπτυξη των εφήβων. Τέλος, μπορούν να χρησιμοποιηθούν σε πλαίσια που ασχολούνται με τις οικογένειες και τον τρόπο διαπαιδαγώγησης των παιδιών αλλά και σε πλαίσια που ασχολούνται με τους εφήβους και την διαμόρφωση της προσωπικότητάς τους.

### 12. Η σχέση οικογένειας και σχολικής επίδοσης στο μικροσκόπιο της κρίσης: Μια ανθρωπολογική προσέγγιση

Μαρία Κάλφα

Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Μέσα από αυτή την παρουσίαση επιχειρείται η ανάδειξη της σχέσης του παιδιού με την εκπαίδευση και το κοινωνικοοικονομικό προφίλ των γονέων. Ο Wechsler αναφέρει ότι το ακαδημαϊκό επίτευγμα εξαρτάται σε διαφορετικό βαθμό από ποικίλους καθοριστικούς παράγοντες που εξαρτώνται περισσότερο από περιβαλλοντικά χαρακτηριστικά και τα γνωρίσματα της προσωπικότητας παρά από τις γνωστικές δυνατότητες. Το οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο της οικογένειας έχει συνδεθεί κατά καιρούς με τις σχολικές επιδόσεις του παιδιού. Λαμβάνοντας υπόψη, όμως και τις οικονομικές δυσλειτουργίες του ελλαδικού χώρου, μία τέτοια διαπίστωση φαίνεται να επιβεβαιώνεται και να δημιουργεί μεγαλύτερο χάσμα. Η πορεία του μαθητή δεν εξαρτάται απλά από τις αντιλήψεις που φέρουν οι γονείς του για την ίδια την εκπαίδευση, αλλά επηρεάζεται βαθύτατα και από τις οικονομικές συγκυρίες του ευρύτερου χώρου στο οποίο ζει. Στόχος αυτής της παρουσίασης είναι να αναδείξει την μεγέθυνση της ανισότητας στην εκπαίδευση και την μετέπειτα εξειδίκευση ως ένα φαινόμενο που σχετίζεται άμεσα με την οικονομική ύφεση και την δυσκολία της οικογενειακής εστίας να γεφυρώσει αυτό το χάσμα, καθώς όντας κομμάτι αυτής της κρίσης αδυνατεί να το διαχειριστεί.

Προσκεκλημένη Ομιλία 2

Παρασκευή, 10:30-11:30

### Δεσμός μητέρας - βρέφους: Πρόσφατα ερευνητικά δεδομένα και σύγχρονες κλινικές παρεμβάσεις

Παναγιώτα Βορριά, *Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*

Πρόεδρος: **Ειρήνη Δερμιτζάκη**, *Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας*

Ο δεσμός μεταξύ του βρέφους και της μητέρας του αποτελεί προϋπόθεση για την επιβίωση του βρέφους, καθορίζει την ποιότητα των μετέπειτα στενών διαπροσωπικών σχέσεων και είναι συνυφασμένος με την ψυχική υγεία. Η εισήγηση θα επικεντρωθεί σε ζητήματα που αφορούν στην ποιότητα του δεσμού, όπως το τι την καθορίζει, εάν παραμένει σταθερή στο χρόνο και κάτω από ποιες συνθήκες μεταβάλλεται. Ένα από τα βασικά ερωτήματα τα οποία θα μας απασχολήσουν στην ομιλία αυτή είναι η σημασία των πρώιμων εμπειριών στη μετέπειτα ανάπτυξη. Ποιες είναι οι εμπειρίες, που σύμφωνα με τα εμπειρικά δεδομένα διαχρονικών ερευνών, αφήνουν ανεξίτηλα σημάδια στην ανάπτυξη των παιδιών. Θα συζητηθεί ο ρόλος της ηλικίας, κατά την οποία βίωσε το παιδί τη συγκεκριμένη εμπειρία, στην εμφάνιση ψυχοπαθολογίας. Όσον αφορά σε πρακτικό επίπεδο, θα συζητηθούν ζητήματα όπως πώς επηρέασαν οι γνώσεις μας για το δεσμό τις πρακτικές ανατροφής των παιδιών. Στον τομέα των θεραπευτικών παρεμβάσεων, θα αναφερθούν εφαρμογές της θεωρίας του δεσμού σε όλες τις φάσεις της ανάπτυξης, σε ποιες περιπτώσεις εφαρμόζονται και πόσο αποτελεσματικές αποδεικνύονται.



### Children's interactions with peers

Patrick Leman, *King's College London*

Πρόεδρος: **Ελένη Ανδρέου**, *Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας*

Peers are vital to children's learning and to their social and emotional development. While children often regard adults as infallible sources of knowledge and judgment, in discussions with their peers they can be freer to question, discuss and explore the world (and themselves). I will present a series of studies that have sought to describe and understand the ways in which peer interaction serves as one of the fundamental building blocks of psychological development. I will outline experimental research and studies of children's conversations that examine how children interact with their peers at different ages, and how these interactions are affected by social identities such as gender and ethnicity. I will conclude with some developmental and educational implications of this research, considering why children can often learn better through peer interactions than from adult instruction in a range of topics from morality to science.

### Ο ρόλος γλωσσικών, γνωστικών και κοινωνικών παραγόντων στην ανάπτυξη της Θεωρίας του Νου

Οργανώτρια/Πρόεδρος/Συζητήτρια: **Αικατερίνη Μαριδάκη-Κασσωτάκη**

*Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο*

Οι εργασίες που παρουσιάζονται στο πλαίσιο του παρόντος Συμποσίου επικεντρώνονται στη μελέτη του ρόλου διαφόρων γλωσσικών, γνωστικών και κοινωνικών παραγόντων στην ανάπτυξη της Θεωρίας του Νου, της ικανότητας, δηλαδή, που επιτρέπει σε νήπια και παιδιά σχολικής ηλικίας να αποδίδουν λανθασμένες πεποιθήσεις στον εαυτό τους και στους άλλους. Στην πρώτη εισήγηση εξετάζεται η σχέση ανάμεσα στην ικανότητα παιδιών σχολικής ηλικίας να κατανοούν προφορικά μηνύματα, να αποδίδουν λανθασμένες πεποιθήσεις στους άλλους και να ρυθμίζουν τη μάθησή τους μέσα από μεταγνωστικές στρατηγικές. Η δεύτερη εισήγηση επικεντρώνεται στη μελέτη της επίδρασης του ανασταλτικού ελέγχου στην ικανότητα παιδιών νηπιακής και πρώιμης σχολικής ηλικίας να διακρίνουν τις ιδιότητες του συμβατικού ανθρώπινου και του υπερφυσικού Νου. Η διερεύνηση της σχέσης ανάμεσα στη Θεωρία του Νου, την επιθετική συμπεριφορά στο πλαίσιο διαπροσωπικών σχέσεων και την ηθική αποδέσμευση σε αγόρια και κορίτσια προεφηβικής ηλικίας παρουσιάζεται στην τρίτη εισήγηση. Τέλος, στην τέταρτη εισήγηση εξετάζεται η σχέση ανάμεσα στη Θεωρία του Νου και τη φιλία σε τοπικά αναπτυσσόμενους μαθητές δημοτικού σχολείου και σε συμμαθητές τους με ΔΕΠ-Υ. Οι διαπιστώσεις που προκύπτουν από τις εργασίες που παρουσιάζονται στο πλαίσιο του παρόντος Συμποσίου διευρύνουν τις απόψεις μας για το ρόλο που διαδραματίζουν οι γλωσσικοί, οι γνωστικοί και οι κοινωνικοί παράγοντες στην εμφάνιση της Θεωρίας του Νου και συμβάλλουν στην πληρέστερη κατανόηση της ανάπτυξης της υπό συζήτηση ικανότητας.

#### 1. Θεωρία του Νου, μεταγνωστική ικανότητα και αναφορική επικοινωνία: Διερεύνηση της μεταξύ τους σχέσης σε μαθητές δημοτικού σχολείου

Αικατερίνη Μαριδάκη-Κασσωτάκη, Αικατερίνη Αντωνοπούλου & Γεωργία Αντωνοπούλου

*Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο*

Η παρούσα έρευνα εξετάζει τη σχέση μεταξύ της ικανότητας κατανόησης προφορικών μηνυμάτων (αναφορική επικοινωνία), της Θεωρίας του Νου, της ικανότητας, δηλαδή, απόδοσης λανθασμένων πεποιθήσεων στους άλλους καθώς και της ικανότητας ρύθμισης της μάθησης μέσα από μεταγνωστικές στρατηγικές σε μαθητές ηλικίας 10-11 ετών. Οι παραπάνω ικανότητες αξιολογήθηκαν με τα ακόλουθα τεστ: 1) το Τεστ αναφορικής επικοινωνίας (Lloyd et al., 1998), 2) τα έργα



αναγνώρισης πεποίθησης 2ης τάξης (Parker et al., 2007 καθώς και 3ης τάξης (Harpré, 1994), 3) την Κλίμακα αξιολόγησης της μεταγνωστικής ενημερότητας μαθητών σχολικής ηλικίας (Sperling, Howard, Miller & Murphy, 2002) καθώς και την Κλίμακα αξιολόγησης της μεταγνωστικής ενημερότητας μαθητών από εκπαιδευτικούς (Sperling, Howard, Miller & Murphy, 2002). Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν στατιστικά σημαντικές συσχετίσεις ανάμεσα στην ικανότητα απόδοσης διαφορετικών πεποιθήσεων στους άλλους, την προφορική επικοινωνία και τη μεταγνώση. Οι αναλύσεις παλινδρόμησης που πραγματοποιήθηκαν έδειξαν ότι η μεταγνωστική ικανότητα καθώς και η ικανότητα κατανόησης προφορικών μηνυμάτων αποτελούν σημαντικούς προβλεπτικούς παράγοντες της Θεωρίας του Νου. Τα αποτελέσματα σχολιάζονται με βάση τις σύγχρονες προσεγγίσεις της ανάπτυξης της Θεωρίας του Νου κατά την ηλικία αυτή.

## 2. Η επίδραση του ανασταλτικού ελέγχου στην κατανόηση του ανθρώπινου και του υπερανθρώπινου νου

Νικόλαος Μακρής<sup>1</sup> & Δημήτρης Πνευματικός<sup>2</sup>

<sup>1</sup>Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, <sup>2</sup>Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

Ο στόχος της μελέτης ήταν να διερευνήσει την ικανότητα των παιδιών να διακρίνουν τις νοητικές ικανότητες του ανθρώπινου και του υπερανθρώπινου νου και να προσδιορίσει τον ρόλο του ανασταλτικού ελέγχου σε αυτή τη διάκριση. Ενενήντα παιδιά ηλικίας 3 έως 6 ετών εξετάστηκαν με 4 έργα θεωρίας του νου τα οποία διέφεραν ως προς την πολυπλοκότητά τους. Επίσης, οι συμμετέχοντες εξετάστηκαν με 4 έργα τα οποία απευθύνονται στον ανασταλτικό έλεγχο. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η κατανόηση του νου του άλλου (ανθρώπινου και υπερανθρώπινου) διέρχεται από τρεις αναπτυξιακές φάσεις κατά τη διάρκεια της παιδικής ηλικίας. Επιπλέον, φάνηκε ότι ο ΑΕ διευκολύνει τη διάκριση μεταξύ των διαφορετικών τύπων νου ως προς τις ιδιότητές τους. Τα ευρήματα αυτά παρέχουν εμπειρική τεκμηρίωση της άποψης ότι ο εγωκεντρισμός αποτελεί την αφετηρία στην πορεία ανάπτυξης της κατανόησης του νου του άλλου.

## 3. Διαδραστικές σχέσεις ανάμεσα στη Θεωρία του Νου, την ηθική αποδέσμευση και την επιθετικότητα σχέσεων σε προέφηβους μαθητές

Κωνσταντίνος Κόκκινος, Μαριάννα Μάνδραλη, Χρυσούλα Παρουσίδου & Ιωάννα Βουλγαρίδου

Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Πλήθος ερευνών έχει υποστηρίξει τη σύνδεση της επιθετικότητας σχέσεων με μεταβλητές κοινωνικής νόησης. Σκοπός της παρούσας μελέτης ήταν η διερεύνηση των πιθανών διαδραστικών σχέσεων ανάμεσα στη Θεωρία του Νου (ΘτΝ), την ηθική αποδέσμευση, και την επιθετικότητα σχέσεων σε ένα δείγμα 120 (57.5% κορίτσια) προέφηβων μαθητών μέσω ερωτηματολογίων αυτό-αναφοράς και έργων ΘτΝ. Σύμφωνα με τη βιβλιογραφική ανασκόπηση η σχέση ανάμεσα στη ΘτΝ και την ηθική αποδέσμευση είναι αμφίδρομη. Συνεπώς, στην παρούσα εργασία μελετήθηκαν δυο μοντέλα μεσολάβησης με το φύλο ως μεταβλητή ρυθμιστή (moderated mediation). Στο πρώτο μοντέλο εξετάστηκε η ΘτΝ ως πιθανή μερικώς μεσολαβούσα μεταβλητή στη σχέση ανάμεσα στην ηθική αποδέσμευση και την επιθετικότητα σχέσεων, ενώ στο δεύτερο διερευνήθηκε αν η ηθική αποδέσμευση προβλέπει την επιθετικότητα σχέσεων άμεσα και/ή μέσω της ΘτΝ. Το φύλο ελέγχθηκε ως ρυθμιστής της επίδρασης της ΘτΝ και της ηθικής αποδέσμευσης στην επιθετικότητα σχέσεων και στα δύο μοντέλα. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η χαμηλή ΘτΝ συνδέεται με την επιθετικότητα σχέσεων έμμεσα, μέσω της υψηλής ηθικής αποδέσμευσης, στα αγόρια και άμεσα στα κορίτσια προεφηβικής ηλικίας. Επιπλέον, η ΘτΝ αναδείχτηκε ως σημαντική μεσολαβούσα μεταβλητή στη σχέση ανάμεσα στην ηθική αποδέσμευση και την επιθετικότητα σχέσεων στα κορίτσια, ενώ η υψηλή ηθική αποδέσμευση βρέθηκε να προβλέπει άμεσα την επιθετικότητα σχέσεων για τα αγόρια. Τα παραπάνω ευρήματα καταδεικνύουν το ρόλο των παραγόντων κοινωνικής νόησης στην εκδήλωση του φαινομένου της επιθετικότητας σχέσεων και συζητούνται ως προς την αξιοποίηση τους στην ανάπτυξη προληπτικών και παρεμβατικών στρατηγικών.





#### 4. Κοινωνική κατανόηση, φιλία και ποιότητα φιλίας τυπικά αναπτυσσόμενων μαθητών δημοτικού και μαθητών με Διαταραχή Ελλειμματικής Προσοχής - Υπερκινητικότητα (ΔΕΠ-Υ)

Σοφία Κουβαβά, Αικατερίνη Αντωνοπούλου & Αικατερίνη Μαριδάκη-Κασσωτάκη

*Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο*

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να εξετάσει τη σχέση μεταξύ της κοινωνικής κατανόησης και της φιλίας, σε ένα δείγμα τυπικά αναπτυσσόμενων μαθητών δημοτικού σχολείου και των συμμαθητών τους με ΔΕΠ-Υ. Είκοσι τυπικά αναπτυσσόμενοι μαθητές και 20 μαθητές με ΔΕΠ-Υ, ηλικίας 8 έως 12 ετών, συμμετείχαν στην έρευνα με τη σύμφωνη γνώμη των γονέων τους. Οι αμοιβαίες φιλίες των παιδιών στο σχολείο αξιολογήθηκαν με τη διαδικασία της Κοινωνιομετρικής Ονοματολογίας, ενώ οι αντιλήψεις των μαθητών για τη φιλία με την Κλίμακα που αξιολογεί την Ποιότητα της Φιλίας. Η κοινωνική κατανόηση των μαθητών αξιολογήθηκε: (α) με δοκιμασίες που εξετάζαν τη Θεωρία του Νου, και συγκεκριμένα, δοκιμασίες αναγνώρισης πεποιθήσεων 2ης και 3ης τάξης, και (β) με Κλίμακα Ενσυναίσθησης. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι αντιλήψεις τόσο των τυπικά αναπτυσσόμενων μαθητών όσο και των συμμαθητών τους με ΔΕΠ-Υ για την ποιότητα της φιλίας επηρεάζονται σημαντικά από την ικανότητά τους να κατανοούν τις πεποιθήσεις και τις επιθυμίες των άλλων. Οι φιλίες των μαθητών με ΔΕΠ-Υ διέφεραν από αυτές των τυπικά αναπτυσσόμενων μαθητών, αφού εμφάνιζαν λιγότερα θετικά χαρακτηριστικά. Τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας συμφωνούν με προηγούμενα ερευνητικά δεδομένα σύμφωνα με τα οποία, υπάρχει σχέση μεταξύ της κοινωνικής κατανόησης και της ποιότητας της φιλίας σε παιδιά με και χωρίς μαθησιακές δυσκολίες.

**Προσκεκλημένο Συμπόσιο 4**

**Παρασκευή, 13:00-14:30**

#### Άτυπες εκδηλώσεις συναισθηματικών δυσκολιών στα παιδιά και τους εφήβους. Από τη διάγνωση στη θεραπεία. Κλινικά παραδείγματα

Οργανώτρια/Πρόεδρος: **Μαρία Ζαφειροπούλου**, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Συζητήτρια: **Πηνελόπη-Αλεξία Αβαγιανού**, Αχιλλοπούλειο Νοσοκομείο Βόλου

Το παρόν συμπόσιο επιχειρεί να περιγράψει τις άτυπες εκδηλώσεις συναισθηματικών δυσκολιών στα παιδιά και τους εφήβους. Πιο συγκεκριμένα, θέτει ερωτήματα σχετικά με τη διάγνωση και τη θεραπεία τους, μέσω αναφορών σε κλινικά περιστατικά (case studies). Καταρχήν θα συζητηθεί το θέμα της διάγνωσης στην παιδοψυχιατρική, η αναγκαιότητά της στην κλινική πράξη και το κατά πόσον μπορεί να 'παγιδεύσει' τον θεραπευτή η/και τον θεραπευόμενο. Στη συνέχεια θα γίνει εκτενής αναφορά στη χρήση των προβλητικών δοκιμασιών στα παιδιά, τη διαγνωστική και θεραπευτική τους αξία αλλά και τη σύνδεσή τους με τα γνωστικά σχήματα. Επιπλέον, μέσα από μια μελέτη περίπτωσης αγοριού με σοβαρό νόσημα αλλά και διαταραχή συμπεριφοράς θα αναλυθεί η θεραπευτική διαδικασία μέσα από τη δημιουργία ενός προσωπικού παραμυθιού. Τέλος, το συμπόσιο κλείνει με μια μελέτη περίπτωσης αγοριού με διαταραχή επικοινωνίας μέσα από την οποία θα αποτυπωθεί η σχέση ανάμεσα στις συναισθηματικές δυσκολίες και την ανάπτυξη του επικοινωνιακού λόγου στα πλαίσια του ότι 'το παιδί μιλάει όταν έχει κάτι να πει'.

#### 1. Διάγνωση σε παιδιά και εφήβους: Αναγκαία ιατρική πράξη ή παγίδα;

Βασιλική Κονδύλη

*Αχιλλοπούλειο Νοσοκομείο Βόλου*

Στην παιδοψυχιατρική, όπως και σε όλες τις ιατρικές ειδικότητες, τίθεται από την ιατρική δεοντολογία και από τους ασθενείς η ανάγκη της κατάληξης της διαγνωστικής διαδικασίας σε μια διάγνωση. Στην παιδοψυχιατρική, δεδομένου ότι οι ασθενείς βρίσκονται σε διάφορα αναπτυξιακά στάδια και τα συμπτώματα που εμφανίζουν είναι τις περισσότερες φορές «άτυπα», με την έννοια ότι δεν εμπίπτουν στα ταξινομητικά κριτήρια και είναι η κλινική εικόνα, η εμπειρία και η αίσθηση που αποκομίζει ο θεραπευτής ιατρός που θα οδηγήσουν ενδεχομένως σε μια διάγνωση. Προκειμένου να καταδείξω τις διαγνωστικές δυσκολίες στην παιδοψυχιατρική, θα ήθελα να αναφερθώ συγκεκριμένα σε ένα κλινικό περιστατικό. Ο Κ. παραπέμφθηκε από τους γονείς του σε ηλικία 3,5 ετών γιατί δεν είχε ακόμα αναπτύξει λόγο. Η κλινική εικόνα του παιδιού







παρέπεμπε αναμφισβήτητα σε διάχυτη αναπτυξιακή διαταραχή: ο Κ. δεν ανταποκρινόταν στα καλέσματα και στις εντολές, δεν έκανε βλεμματική επαφή, δε συνεργαζόταν σε καμία δραστηριότητα, δεν αλληλεπιδρούσε με τους γονείς του ή τον ιατρό, παρουσίαζε στερεοτυπίες, κυλιόταν στο πάτωμα βγάζοντας άναρθρες κραυγές και περιφερόταν άσκοπα στον χώρο. Ο Κ. μπήκε σε θεραπευτικό πρόγραμμα λογοθεραπειών και εργοθεραπειών και οι γονείς ξεκίνησαν συμβουλευτική. Κατά την επανεκτίμηση του Κ. σε ένα έτος από την αρχική διαγνωστική εκτίμηση, ο Κ. ήταν πλέον ένα παιδί που είχε ενταχθεί στο σχολικό περιβάλλον, έκανε καλή βλεμματική επαφή και κοινωνική αλληλεπίδραση. Είναι γνωστό ότι η διάχυτη αναπτυξιακή διαταραχή δεν είναι μια νόσος που ιάται, άρα η αρχική διάγνωση ήταν εσφαλμένη και κατέστη σαφές ότι οι γονείς, μέσω της συμβουλευτικής, άλλαξαν τελειώς τη στάση τους απέναντι στον Κ. Επομένως, η πιο δόκιμη διάγνωση ήταν η οικογενειακή αποστέρηση ερεθισμάτων και όχι μια εγγενής οργανική βλάβη. Στην παιδοψυχιατρική, είναι πιο ασφαλές και σωστό ο ιατρός να μη βιάζεται να θέσει μια οριστική διάγνωση, που ενδεχομένως απογοητεύει τους γονείς και στιγματίζει το παιδί. Οφείλει να καταλήξει σε μια διάγνωση μετά από ενδελεχή παρακολούθηση του παιδιού, καθώς αυτό μεγαλώνει και περνά σε μεταγενέστερα αναπτυξιακά στάδια.

### 2. Η χρήση των προβολικών τεστ στα παιδιά. Μετατρέποντας τις προβολές σε γνώσεις

Πηνελόπη-Αλεξία Αβαγιανού

*Αχιλλοπούλειο Νοσοκομείο Βόλου*

Τα προβολικά τεστ αποτελούν προκαταρκτικές ψυχοδιαγνωστικές δοκιμασίες, οι οποίες μας δίνουν στοιχεία για τη γνωστική ωριμότητα του ατόμου, την ψυχοπαθολογία, το επίπεδο ικανοτήτων και τις συναισθηματικές δυσκολίες. Η χρήση τους ενδείκνυται στα παιδιά και τους εφήβους. Μέσω της συμβολικής δημιουργίας το άτομο εκφράζει ασυνείδητες και συνειδητές επιθυμίες και γενικά προβάλλει τον εσωτερικό του κόσμο. Στην παρούσα εργασία με τη μορφή της ανάλυσης περίπτωσης (case study) θα γίνει αναφορά και περιγραφή του τεστ των παραμυθιών (Fairytale Test, Κουλάκογλου) το οποίο χορηγήθηκε σε ένα κορίτσι 10 ετών με αναφερόμενες συναισθηματικές δυσκολίες. Στη συνέχεια θα γίνει η σύνδεση των αποτελεσμάτων/ ερμηνειών του τεστ με τα γνωστικά σχήματα και τις ερμηνείες όπως αυτές σηματοδοτούνται μέσω της Γνωσιακής Συμπεριφορικής Θεραπείας.

### 3. Θεραπεία μέσα από τη δημιουργία ενός προσωπικού παραμυθιού

Αναστάσιος Εμμανουηλίδης

*Αχιλλοπούλειο Νοσοκομείο Βόλου*

Στόχος της θεραπευτικής εργασίας μ' ένα παιδί είναι να το βοηθήσει να εκφράσει συνειδητά ή ασυνείδητα συναισθήματα, επιθυμίες, φόβους που ζητούν εξωτερικευση και αποδοχή. Στη θεραπεία με παιδιά χρήσιμα εργαλεία γι' αυτό μπορεί να είναι η ζωγραφική, το παιχνίδι και το παραμύθι. Το παραμύθι, μεταξύ άλλων, μπορεί να διευκολύνει το παιδί να ταυτιστεί με τους ήρωες και να προβάλλει δικά του στοιχεία, να συμβολοποιήσει την προσωπική του ιστορία, να αποφορτισθεί συναισθηματικά, να αναπτύξει τη δημιουργικότητα του και την ικανότητα για ευχαρίστηση, να υιοθετήσει θετικές αξίες ζωής. Παρουσίαση: Παρουσιάζεται η περίπτωση αγοριού 11 ετών με διαταραχές συμπεριφοράς εναντιωτικού τύπου. Ο Α εμφάνισε λέμφωμα του ΚΝΣ, υπεβλήθη σε νευροχειρουργική επέμβαση και ακολούθως σε μακρά διαδικασία ακτινοθεραπείας και χημειοθεραπείας. Μετά την επιστροφή στο σπίτι, εμφανίζει σταδιακά επιδεινούμενη αντιδραστικότητα, επιθετικότητα και «προβλήματα διαγωγής». Στις συναντήσεις ο Α είναι πρόθυμος και συνεργάσιμος αλλά αδυνατεί να μιλήσει για τις επώδυνες, σωματικά και συναισθηματικά, εμπειρίες που βίωσε και βιώνει, παρότι διαφαίνεται η οργή και η θλίψη του. Η θεραπευτική εργασία εξελίχθηκε με τη δημιουργία ενός παραμυθιού για ένα λιοντάρι που βίωνε τις ίδιες δυσκολίες με τον ασθενή. Ο θεραπευτής ετοίμασε το σκελετό της ιστορίας και άφησε τον Α να την εμπλουτίσει και να την εξελίξει με συναισθήματα, επιθυμίες και φόβους, κάτι που αυτός έκανε με μεγάλο ενθουσιασμό. Στην πορεία της θεραπείας, σε συνδυασμό με παρέμβαση προς τους γονείς, τα αρχικά συμπτώματα υποχώρησαν, ενώ ο Α έγινε περισσότερο ευδιάθετος, ήρεμος και χαρούμενος. Η ανάδυση ασυνείδητων φόβων, επιθυμιών και συναισθημάτων που δύσκολα μπαίνουν σε λέξεις από ένα παιδί, διευκολύνεται από άλλα μέσα λειτουργώντας ευοδωτικά στην εγκαθίδρυση και πρόοδο της θεραπευτικής συμμαχίας.





## 4. Το παιδί μιλάει όταν έχει κάτι να πει

Λίλια Χατζηγεωργίου, Ειρήνη Κουντουρά & Βούλα Παπαντωνίου

Αχιλλοπούλειο Νοσοκομείο Βόλου

Ο άνθρωπος είναι από τη γέννησή του προικισμένος με τη δυνατότητα να επικοινωνεί. Για να μετατραπεί αυτή η δυνατότητα σε ικανότητα θα πρέπει το άτομο να έρθει σε επικοινωνία με τη γλώσσα μέσα από τη συμβίωση και την αλληλεπίδραση με άλλα άτομα. Μ' αυτή θα μεταδώσει νοήματα, σκέψεις και συναισθήματα. Όταν το συναισθημα μπλοκάρεται, το παιδί παύει να εξελίσει ή εξελίσει με πιο αργούς ρυθμούς την επικοινωνία, τη σκέψη, το λόγο καθώς αποσυνδέεται από τον εαυτό του, τους άλλους, το περιβάλλον. Μελέτη περίπτωσης: Παρουσιάζεται η περίπτωση ενός αγοριού 4,5 ετών, με διαταραχή επικοινωνίας. Ο Α., στην ηλικία 1,5 έτους, ξεκίνησε να λέει πρώτες λέξεις και ακολούθως πρώτες φράσεις με 2 στοιχεία. Εκείνη την περίοδο διαγνώστηκε η μητέρα του παιδιού με καρκίνο. Η εξέλιξη του παιδιού σε όλους τους τομείς σταματά απότομα. Δεν εξελίσει το λόγο, δεν αναπτύσσει συμβολικό παιχνίδι, δεν κάνει βλεμματική επαφή και αρχίζει να εμφανίζει στερεοτυπίες. Οι σωματικές, ψυχικές και συναισθηματικές δυσκολίες της μητέρας την απομονώνουν κι έτσι σιγά - σιγά απομακρύνεται από το παιδί. Οι σημαντικοί άλλοι της ζωής του απομακρύνονται κι αυτοί καθώς όλη τους η προσοχή στράφηκε στη μητέρα που νοσεί. Με θεραπευτικές συνεδρίες λογοθεραπείας και εργοθεραπείας, συμβουλευτική γονέων και ψυχολογική υποστήριξη της μητέρας, αρχίζει η σταδιακή βελτίωσή του και η εικόνα αλλάζει. Συμπέρασμα: Η ανάδυση συναισθηματικών δυσκολιών λειτουργούν αρνητικά στην ανάπτυξη του επικοινωνιακού λόγου, ενώ η ομαλοποίηση του συναισθήματος βοηθά το παιδί να περάσει στα επόμενα αναπτυξιακά στάδια.

## Θεματική Συνεδρία 2

Παρασκευή, 13:00-14:30

### Πλευρές της δια βίου ανάπτυξης

Πρόεδρος: Δημήτρης Πνευματικός

Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

#### 1. Εμπιστοσύνη στην μαρτυρία των άλλων: Η θρησκευτικότητα του πληροφορητή ως παράγοντας που επηρεάζει την εμπιστοσύνη στην μαρτυρία του

Τριανταφυλλιά Γεωργιάδου, Δημήτρης Πνευματικός & Τερέζα Βρόικου

Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

Το μεγαλύτερο μέρος της γνώσης που κατέχει ο άνθρωπος δεν προέρχεται από την άμεση εμπειρία, αλλά από μαρτυρίες άλλων. Τα υπάρχοντα ερευνητικά δεδομένα δείχνουν ότι από μικρή ηλικία τα παιδιά επιλέγουν ποιον πληροφορητή θα εμπιστευτούν, βασιζόμενοι σε διάφορα χαρακτηριστικά που ενισχύουν την αξιοπιστία του, όπως η προηγούμενη ακρίβεια, αλλά και σε χαρακτηριστικά, όπως η προφορά ή η ελκυστική του εμφάνιση. Στην παρούσα έρευνα διερευνήσαμε την θρησκευτικότητα του πληροφορητή ως παράγοντα που πιθανώς να επηρεάζει την εμπιστοσύνη στην μαρτυρία του. Υποθέσαμε ότι η θρησκευτικότητα, επειδή προωθεί την ηθική συμπεριφορά, θα μπορούσε να αυξάνει την εμπιστοσύνη στον πληροφορητή. Συμμετέχοντες στην έρευνα ήταν 181 παιδιά (10χρονα, N=66, 12χρονα, N=54) και νεαροί ενήλικες (N=61). Σ' αυτούς παρουσιάστηκαν 18 σύντομες ιστορίες, στις οποίες ο πρωταγωνιστής καλούνταν να πάρει μια απόφαση. Δυο πληροφορητές (ο ένας ήταν θρησκευόμενος), πρότειναν πιθανές εναλλακτικές λύσεις. Τα χαρακτηριστικά των πληροφορητών εμφανίζονταν σε διαφορετικούς συνδυασμούς σε κάθε ιστορία (π.χ. επιστήμονας/θρησκευόμενος και επιστήμονας/άθεος ή ειδικός/άθεος και μη-ειδικός/θρησκευόμενος). Από τους συμμετέχοντες ζητήθηκε να προτείνουν στον πρωταγωνιστή τον πληροφορητή που έπρεπε να εμπιστευτεί και να αιτιολογήσουν την απάντησή τους. Επιπλέον, αξιολογήθηκε και το επίπεδο θρησκευτικότητάς τους. Τα αποτελέσματα υποδεικνύουν ότι υπάρχουν αναπτυξιακές διαφορές στις προτιμήσεις των συμμετεχόντων (στατιστικά σημαντικές στις 14 από τις 18 ιστορίες,  $p < .05$ ). Οι 10χρονοι συμμετέχοντες φαίνεται να δείχνουν μεγαλύτερη προτίμηση στους θρησκευόμενους πληροφορητές, ενώ η προτίμηση αυτή σταδιακά μειώνεται στις περισσότερες ιστορίες. Αναπτυξιακές διαφορές παρατηρήθηκαν και στις αιτιολογήσεις των συμμετεχόντων με "την εμπιστοσύνη στην επιστήμη" να αυξάνεται στους νεαρούς ενήλικες. Τα αποτελέσματα συζητούνται ως προς τις πιθανές κοινωνικές επιπτώσεις τους.







## **2. Γονεϊκός δεσμός, επιπολιτισμός και προσαρμογή Σύριων, Αφγανών και Φιλιππινέζων στην Ελλάδα. Ο ρόλος των προσλαμβανόμενων διακρίσεων και της πίστης σε δίκαιο κόσμο**

Αντωνία Παπαστυλιανού & Ιωάννα Μπουτσάκη

*Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Οι σχέσεις που αναπτύσσει το παιδί κατά τα πρώτα στάδια της ζωής του, επηρεάζουν σημαντικά την εξέλιξη της προσωπικότητάς του καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής, καθώς και τις διαπροσωπικές του σχέσεις και τον τρόπο που αντιδρά σε στρεσογόνες καταστάσεις όπως είναι η μετακίνηση σε μία νέα χώρα, κατά την οποία το άτομο έρχεται αντιμέτωπο με πολλές κοινωνικές και πολιτισμικές αλλαγές ταυτόχρονα. Η παρούσα έρευνα επιχειρεί να μελετήσει τις σχέσεις μεταξύ των διαστάσεων του γονεϊκού δεσμού (φροντίδα και υπερπροστασία), του επιπολιτισμού και της προσαρμογής Σύριων, Αφγανών και Φιλιππινέζων που μένουν μόνιμα στην Ελλάδα, καθώς και το ρόλο των προσλαμβανόμενων διακρίσεων και της πίστης σε δίκαιο κόσμο στις παραπάνω σχέσεις. Διαπιστώθηκε ότι η διάσταση της φροντίδας της μητέρας και του πατέρα προβλέπει ότι η προτιμώμενη στρατηγική επιπολιτισμού θα είναι η εναρμόνιση, ενώ, λιγότερο, τα άτομα που έχουν δηλώσει υψηλά επίπεδα φροντίδας από τους γονείς, επέλεξαν τη στρατηγική της αφομοίωσης και της περιθωριοποίησης. Επίσης, η φροντίδα των γονέων επιβεβαιώθηκε ότι προβλέπει την καλύτερη ψυχολογική προσαρμογή. Μάλιστα, αυτή η σχέση ενισχύεται όταν διαμεσολαβεί η στρατηγική της εναρμόνισης και ειδικότερα στην περίπτωση της φροντίδας από τον πατέρα. Δεν φάνηκε να υπάρχει σημαντική συσχέτιση ανάμεσα στη διάσταση της υπερπροστασίας και τις στρατηγικές επιπολιτισμού ή την προσαρμογή. Τέλος, ελέγχθηκε ο ρόλος των προσλαμβανόμενων διακρίσεων και της πίστης σε δίκαιο κόσμο στη σχέση του γονεϊκού δεσμού με την προσαρμογή. Διαπιστώθηκε ότι η πίστη σε δίκαιο κόσμο οδηγεί σε καλύτερη προσαρμογή. Επομένως, φαίνεται ότι οι ασφαλείς δεσμοί κατά την παιδική ηλικία οδηγούν σε καλύτερη προσαρμογή.

## **3. Μετασχηματισμοί χωρικών αναπαραστάσεων σε παιδιά σχολικής ηλικίας και ενήλικες**

Χρίστος Μιχαηλίδης & Μάριος Αβρααμίδης

*Πανεπιστήμιο Κύπρου*

Από τα πρώτα σχολικά χρόνια τα παιδιά φαίνονται ικανά να χρησιμοποιούν διάφορα πλαίσια αναφοράς (εγωκεντρικό-αλλοκεντρικό) για να αναπαραστήσουν και να θυμούνται αντικείμενα στο περιβάλλον τους και τις μεταξύ τους σχέσεις. Εκείνο που δεν είναι γνωστό είναι η αποτελεσματικότητα παιδιών διαφορετικών ηλικιών στο να αναπαραστήσουν χωρικές σχέσεις ανάμεσα σε αντικείμενα, αφού έχει προηγηθεί αλλαγή στη θέση ενός από αυτά. Στο συγκεκριμένο πείραμα επιχειρήθηκε να διερευνηθεί η αποτελεσματικότητα στο μετασχηματισμό χωρικών αναπαραστάσεων σε δείγμα παιδιών ηλικίας 7-9-11 ετών και η σύγκριση των επιδόσεών τους με των ενηλίκων. Στους συμμετέχοντες παρουσιάστηκαν τέσσερα αντικείμενα τοποθετημένα σε προκαθορισμένες θέσεις στο περίγραμμα ενός κύκλου και τους ζητήθηκε αφού τις απομνημονεύσουν, να ανακατασκευάσουν από μνήμης τη συγκεκριμένη χωρική διάταξη σε ένα φύλλο χαρτιού που είχε μόνο το περίγραμμα του κύκλου (δοκιμή άμεσης ανάκλησης). Ακολούθως οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να τοποθετήσουν ένα από τα αντικείμενα σε μια τυχαία θέση στην περιφέρεια του κύκλου, και ακολούθως τα υπόλοιπα τρία, με τέτοιο τρόπο ώστε να διατηρηθούν οι αρχικές μεταξύ τους σχέσεις (δοκιμή μετασχηματισμού). Τα αποτελέσματα της δοκιμής άμεσης ανάκλησης έδειξαν ότι τα 7χρονα ήταν λιγότερο ακριβή συγκρινόμενα με τα μεγαλύτερα παιδιά και τους ενήλικες. Τα 9χρονα και τα 11χρονα παρουσίασαν παρόμοια επίδοση μεταξύ τους και με τους ενήλικες. Τα αποτελέσματα της δοκιμής μετασχηματισμού αποκάλυψαν ότι οι ενήλικες ήταν πιο ακριβείς από τα παιδιά και τα 11χρονα πιο ακριβή από τα μικρότερης ηλικίας παιδιά. Δεν υπήρχε διαφορά ανάμεσα στα 9χρονα και τα 11χρονα. Γενικά, τα ευρήματα υποστηρίζουν ότι η ικανότητα μετασχηματισμού χωρικών αναπαραστάσεων (1) εξελίσσεται σταδιακά κατά την παιδική ηλικία, και (2) έχει μια πιο απότομη αναπτυξιακή κλίση από την απλή ανάκληση χωρικών πληροφοριών.

## **4. Νευροψυχολογία της κοινωνικής επίγνωσης**

Αργύρης Καραπέτσας

*Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας*

Όταν λέμε κοινωνική επίγνωση, αναφερόμαστε στο σύνολο γνωστικών και συναισθηματικών λειτουργιών, ικανοτήτων και εμπειριών του ατόμου που διαμορφώνουν τις σχέσεις του με τον εαυτό του, τον οικογενειακό του και κοινωνικό του περίγυρο. Οπότε θα αναλυθούν οι μηχανισμοί διαμόρφωσης του εαυτού και της αυτοσυνειδητοποίησης. Επίσης,





παρουσιάζεται ιδιαίτερο ενδιαφέρον να εμβαθύνουμε στους μηχανισμούς διαμόρφωσης της κοινωνικής επίγνωσης, προγραμματισμού των σκέψεων και πάροισμο αποφάσεων, μηχανισμών κρίσης και αντικοινωνικής συμπεριφοράς, κλπ. Ο άνθρωπος είναι κοινωνικό ον, είναι μια κοινωνική οντότητα, γι' αυτό βασικό ρόλο παίζει η γλωσσική επικοινωνία. Ενδιαφέρον είναι να δούμε την οργάνωση της γλώσσας καθώς επίσης και την λειτουργία της γλώσσας στην πράξη. Γίνονται προσπάθειες ώστε η επίγνωση του εαυτού μας και τα επίπεδα αυτοσυνειδητοποίησης να αναλυθούν μέσω της θεωρίας του νου και της γνωστικής και συγκινησιακής εμπάθειας. Για την διερεύνηση αυτών των φαινομένων χρησιμοποιήθηκαν ειδικές δοκιμασίες (όπως των ψεύτικων «πιστευώ» πρώτου και δευτέρου βαθμού, όπως η δοκιμασία ανάλυσης των σκέψεων και συναισθημάτων μέσω των οφθαλμών ή η δοκιμασία των SALLY & ANN, κλπ.) που στόχο έχουν να συνδέσουν ανθρώπινες συμπεριφορές με εγκεφαλικές δομές. Στηριζόμενοι σε ειδικές δοκιμασίες και σε ερευνητικά δεδομένα βασικός μας στόχος αυτής της ανακοίνωσης είναι να αποσαφηνιστεί η υπευθυνότητα ειδικών εγκεφαλικών ζωνών που εμπλέκονται στην κοινωνική επίγνωση και νοημοσύνη.

### **5. Ψυχομετρικές ιδιότητες της Ελληνικής Κλίμακας Διαστάσεων της Αναδυόμενης Ενηλικίωσης (IDEA): Αντιλήψεις φοιτητών/-τριών για τα αναπτυξιακά χαρακτηριστικά της αναδυόμενης ενηλικίωσης**

Σόφη Λεοντοπούλου, Δημήτρης Μαυρίδης & Άρτεμις Γιώτσα

*Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων*

Η αναδυόμενη ενηλικίωση, η μεταβατική περίοδος από την εφηβεία στην ενήλικη ζωή, διαφέρει ανάλογα με τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των νέων και σχετίζεται με το πολιτισμικό και κοινωνικο-οικονομικό περιβάλλον στο οποίο ζουν. Οι κύριες διαστάσεις της έχουν διερευνηθεί σε πολλές χώρες μέσα από τη χρήση της «Κλίμακας Διαστάσεων της Αναδυόμενης Ενηλικίωσης» (IDEA. Reifman, Arnett, & Colwell, 2007). Αρχικά αναγνωρίστηκαν πέντε διαστάσεις, οι οποίες σχετίζονται με συγκεκριμένες ερωτήσεις της κλίμακας αυτής. Σε αυτήν την εργασία διερευνούμε τις ψυχομετρικές ιδιότητες του IDEA, έτσι όπως αυτό χρησιμοποιήθηκε για τη μέτρηση βασικών αναπτυξιακών χαρακτηριστικών της αναδυόμενης ενηλικίωσης στην Ελλάδα. Συνολικά 592 φοιτητές (29,3%) και φοιτήτριες (70,7%) Τμημάτων με ανθρωπιστικό και θετικό προσανατολισμό, ηλικίας 18 έως 30 χρόνων κλήθηκαν να συμπληρώσουν μία συστοιχία ερωτηματολογίων, συμπεριλαμβανομένων του IDEA, όπως και μίας σειράς δημογραφικών ερωτήσεων. Από τις αναλύσεις Δομικών Μοντέλων Εξισώσεων (Structural Equation Modeling) προέκυψαν τρεις παράγοντες, τους οποίους ονομάσαμε «Εξερεύνηση Ταυτότητας/Αίσθημα του Ενδιάμεσου», «Πειραματισμός-Δυνατότητες/Εστίαση στον Εαυτό» και «Αρνητισμός/Αστάθεια». Οι δύο πρώτοι παράγοντες ήταν εξέχοντες στο δείγμα μας, ενώ βρήκαμε περιορισμένα επίπεδα αρνητισμού και αστάθειας. Περαιτέρω αναλύσεις αξιολόγησαν την επίδραση των δημογραφικών χαρακτηριστικών των συμμετεχόντων/-ουσών στους τρεις παραπάνω παράγοντες. Η ηλικία, το φύλο και ο τύπος σπουδών φαίνεται ότι επιδρούν στην αντίληψη των κύριων χαρακτηριστικών της αναδυόμενης ενηλικίωσης. Απαιτείται περαιτέρω έρευνα που να συνδέει τα κριτήρια με τα αναπτυξιακά χαρακτηριστικά αυτής της ξεχωριστής ηλικιακής ομάδας, προκειμένου να αποκαλυφθούν οι λεπτομέρειες των φαινομένων της αναδυόμενης ενηλικίωσης στην Ελλάδα.

**Προσκεκλημένο Συμπόσιο 5**

**Παρασκευή, 15:30-17:00**

### **Μεταγνωστική ενημερότητα και μεταγνωστικές στρατηγικές κατά την προσχολική, την παιδική και την εφηβική ηλικία**

Οργανώτρια/Πρόεδρος/Συζητήτρια: **Σταυρούλα Σαμαρτζή**, *Πάντειο Πανεπιστήμιο*

Η μεταγνώση αποτελεί σημαντική περιοχή επιστημονικού ενδιαφέροντος, το οποίο αφορά τόσο στο είδος όσο και στην αναπτυξιακή διάσταση των μεταγνωστικών ικανοτήτων και στρατηγικών που εμπλέκονται στην επίλυση διαφόρων γνωστικών έργων. Το παρόν συμπόσιο παρουσιάζει τα αποτελέσματα ερευνών σχετικά με διαφορετικές ικανότητες νηπίων, παιδιών και εφήβων που αναπτύσσονται σε αυτό το πλαίσιο, με στόχο να διαφωτιστούν περαιτέρω τα μεταγνωστικά χαρακτηριστικά τους. Η πρώτη εισήγηση αναφέρεται στην ανάπτυξη της μεταγνωστικής ικανότητας κατά την προσχολική και την πρώτη σχολική ηλικία (4 έως 10 χρόνων), καθώς και στη σχέση της με τη Ρέουσα Νοημοσύνη και βασίζεται στην ερευνητικά διαπιστωμένη άποψη ότι η επίδοση στα έργα μέτρησης της Ρέουσας Νοημοσύνης μπορεί να προβλέψει τη





μεταγνωστική ενημερότητα των παιδιών. Η δεύτερη εισήγηση αφορά στη συγκριτική μελέτη γνωστικών και μεταγνωστικών ικανοτήτων παιδιών σχολικής ηλικίας. Παρουσιάζονται διαχρονικά ευρήματα σε έργα μνημονικής, ποσοτικής, χωροταξικής και λεκτικής ικανότητας, καθώς και σε έργα μεταγνωστικής εκτίμησης των παραπάνω. Οι δύο επόμενες εισηγήσεις παρουσιάζουν μελέτες προσαρμογής εργαλείων μέτρησης μεταγνωστικών στρατηγικών σε μαθητές με και χωρίς μαθησιακές δυσκολίες. Η μία εισήγηση αφορά σε μαθησιακές διαδικασίες παιδιών ηλικίας 11-12 χρόνων ενώ η άλλη, σε αναγνωστικές διαδικασίες μαθητών Γυμνασίου. Από τις δύο έρευνες προκύπτουν ενδιαφέροντα ευρήματα για τη χρήση μεταγνωστικών στρατηγικών ως προς την ύπαρξη μαθησιακών δυσκολιών και αναδεικνύονται σημαντικές εκπαιδευτικές εφαρμογές. Η συζήτηση του συμποσίου θα επικεντρωθεί στη σημασία των προαναφερθεισών μελετών για την ανίχνευση και την ανάπτυξη των μεταγνωστικών ικανοτήτων και στρατηγικών.

### 1. Ανάπτυξη της μεταγνωστικής ενημερότητας κατά την προσχολική και παιδική ηλικία: Η σχέση της με τη ρέουσα νοημοσύνη

Ελένη Καζάλη

*Πάντειο Πανεπιστήμιο*

Στην παρούσα έρευνα εξετάστηκε η ανάπτυξη της μεταγνωστικής ικανότητας κατά την παιδική ηλικία (4 έως 10 χρόνων), καθώς και η σχέση της με τη Ρέουσα Νοημοσύνη. Στην έρευνα συμμετείχαν συνολικά 159 παιδιά, τα οποία ήταν εξίσου κατανεμημένα σε τέσσερις ομάδες ηλικιών (4 ½, 6 ½, 8 ½ και 10 ½ ετών). Χορηγήθηκαν στα παιδιά έργα (i) Επαγωγικού Συλλογισμού και Θεωρίας του Νου, αυξανόμενης δυσκολίας (ii) Ρέουσας Νοημοσύνης και (iii) Μεταγνωστικών Εκτιμήσεων ως προς τη συγκριτική Ομοιότητα και τη Δυσκολία των παραπάνω γνωστικών έργων. Οι αναλύσεις ANOVA που εφαρμόστηκαν κατέδειξαν μια σαφή αναπτυξιακή πορεία των παραπάνω διαδικασιών και ικανοτήτων. Αφετέρου, μέσω της εφαρμογής Ανάλυσης Διαδρομών, φάνηκε ότι η επίδοση στα έργα μέτρησης της Ρέουσας Νοημοσύνης μπορεί να προβλέψει τη μεταγνωστική ενημερότητα.

### 2. Ανάπτυξη της μεταγνωστικής ενημερότητας: Διαχρονικά ευρήματα

Σμαράγδα Καζή

*Πάντειο Πανεπιστήμιο*

Σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν η διαχρονική μελέτη της γνωστικών και των μεταγνωστικών ικανοτήτων. Κατασκευάστηκαν (α) έργα μέτρησης της μνημονικής ικανότητας (φωνολογικής και χωροταξικής), βασισμένα στο μοντέλο της Εργαζόμενης Μνήμης (Baddeley), (β) έργα μέτρησης της ποσοτικής, χωροταξικής και λεκτικής ικανότητας και (γ) έργα μέτρησης της μεταγνωστικής ικανότητας, τα οποία αφορούσαν στην εκτίμηση της σχετικής δυσκολίας, καθώς και της σχετικής ομοιότητας, των παραπάνω γνωστικών έργων. Εξετάστηκαν ατομικά σε μία πρώτη φάση 60 παιδιά ηλικίας 6 και 7 ετών. Δώδεκα μήνες αργότερα, επανεξετάστηκαν, με την ίδια συστοιχία έργων και με την ίδια μεθοδολογία, 25 παιδιά από την κάθε ηλικιακή ομάδα, όταν ήταν 7 και 8 ετών αντίστοιχα. Τα ευρήματα συζητούνται υπό το πρίσμα των πιθανών μηχανισμών αλλαγής κατά τη γνωστική ανάπτυξη στη βάση δύο εναλλακτικών θεωρητικών μοντέλων, τα οποία υποστηρίζουν ότι οι αλλαγές εκκινούνται: (i) από το επίπεδο της Εργαζόμενης Μνήμης, ή (ii) από το Μεταγνωστικό Επίπεδο.

### 3. Μεταγνωστικές στρατηγικές μάθησης μαθητών Δημοτικού με και χωρίς ειδικές μαθησιακές δυσκολίες

Πέτρος Ρούσος<sup>1</sup>, Μαρία Κουλιανού<sup>2</sup> & Σταυρούλα Σαμαρτζή<sup>2</sup>

*<sup>1</sup>Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, <sup>2</sup>Πάντειο Πανεπιστήμιο*

Στην παρούσα έρευνα μελετήθηκαν οι μεταγνωστικές στρατηγικές μάθησης 145 μαθητών Ε' και ΣΤ' Δημοτικού, μέσης ηλικίας  $11.40 \pm 0.63$ . Οι 100 μαθητές δεν είχαν ειδικές μαθησιακές δυσκολίες, ενώ οι 45 μαθητές είχαν διαγνωστεί με ειδικές μαθησιακές δυσκολίες. Χορηγήθηκε στους μαθητές η ελληνική προσαρμογή του ερωτηματολογίου αυτό-αναφοράς Junior Metacognitive Awareness Inventory (Jr. MAI), (Sperling, Howard, Miller & Murphy, 2002, προσαρμογή στα ελληνικά Ρούσος, Κουλιανού, Σαμαρτζή, υπό συγγραφή). Το Jr. MAI βασίζεται στο θεωρητικό πλαίσιο της Brown (1978) και περιλαμβάνει δύο κλίμακες της μεταγνώσης: «τη γνώση του γινώσκειν» (δηλωτική, διαδικαστική και περιστασιακή) και «τη ρύθμιση του γινώσκειν» (σχεδιασμός, παρακολούθηση, αξιολόγηση). Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι τόσο οι μαθητές της Ε' όσο και αυτοί της ΣΤ' τάξης, είτε παρουσιάζουν ειδικές μαθησιακές δυσκολίες είτε όχι, χρησιμοποιούν περισσότερο τις





στρατηγικές που αφορούν «τη γνώση του γινώσκειν» σε σχέση με εκείνες που σχετίζονται με «τη ρύθμιση του γινώσκειν». Οι δυσκολίες χρήσης στρατηγικών «ρύθμισης του γινώσκειν» για όλους τους μαθητές, εγείρουν το ζήτημα της ελλιπούς εκπαίδευσής τους σε μεταγνωστικές στρατηγικές σχεδιασμού, παρακολούθησης και αξιολόγησης εντός του σχολικού πλαισίου, καθώς και των σχετικών μαθησιακών επιπτώσεων.

#### 4. Μεταγνωστικές στρατηγικές ανάγνωσης μαθητών Γυμνασίου με και χωρίς ειδικές μαθησιακές δυσκολίες

Μαρία Κουλιανού<sup>1</sup>, Πέτρος Ρούσσοσ<sup>2</sup> & Σταυρούλα Σαμαρτζή<sup>1</sup>

<sup>1</sup>Πάντειο Πανεπιστήμιο, <sup>2</sup>Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Στην παρούσα έρευνα μελετήθηκε η χρήση των μεταγνωστικών στρατηγικών ανάγνωσης σε 275 μαθητές με και χωρίς ειδικές μαθησιακές δυσκολίες, Α', Β' και Γ' γυμνασίου, μέσης ηλικίας  $13.73 \pm 1.17$  έτη. Οι 175 μαθητές δεν είχαν ειδικές μαθησιακές δυσκολίες, ενώ οι 100 μαθητές είχαν διαγνωστεί με ειδικές μαθησιακές δυσκολίες. Για το σκοπό αυτό χρησιμοποιήθηκε η ελληνική προσαρμογή του ερωτηματολογίου αυτό-αναφοράς Metacognitive Awareness of Reading Strategies Inventory (MARSI) των Mokhtari & Reichard (2002, προσαρμογή στα ελληνικά Κουλιανού, Ρούσσοσ, Σαμαρτζή, υπό συγγραφή, Βακοντίου, Καροπλεσίτη, Σαμαρτζή, Κουλιανού, 2014). Το ερωτηματολόγιο αφορά σε στρατηγικές τριών τύπων: καθολικές, υποστηρικτικές και επίλυσης προβλημάτων. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, δεν παρατηρείται σημαντική διαφορά ανάμεσα στους μαθητές με και χωρίς ειδικές μαθησιακές δυσκολίες αναφορικά με τη χρήση των τριών ειδών στρατηγικών. Φαίνεται επίσης, ότι ο παράγοντας ηλικία δεν επηρεάζει τη χρήση των στρατηγικών, αφού οι μαθητές και των τριών τάξεων χρησιμοποιούν περισσότερο μεταγνωστικές στρατηγικές επίλυσης προβλημάτων, και ακολουθούν οι καθολικές, και τέλος, οι υποστηρικτικές στρατηγικές. Οι διαφορές είναι ενδεικτικές των μεταγνωστικών διεργασιών που επιτελούνται κατά την αναγνωστική διαδικασία.

Συμπόσιο 1

Παρασκευή, 15:30-17:00

#### Αναπτυξιακή δυσλεξία: Νευρογνωστική ετερογένεια και σύγχρονες αιτιολογικές προσεγγίσεις

Οργανωτής/Πρόεδρος: **Φίλιππος Βλάχος**, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Συζητητής: **Ηλίας Αβραμίδης**, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Η αναπτυξιακή δυσλεξία αποτελεί μια ειδική μαθησιακή δυσκολία του γραπτού λόγου, που επηρεάζει ένα σημαντικό αριθμό παιδιών και έχει σημαντικές εκπαιδευτικές, κοινωνικές και συναισθηματικές συνέπειες γ' αυτά. Η δυσλεξία μπορεί να προσδιοριστεί ως μια νευροαναπτυξιακή διαταραχή, με βιολογική προέλευση και συμπεριφορικές ενδείξεις που εκτείνονται πολύ πέρα από τα προβλήματα του γραπτού λόγου. Σκοπός του συμποσίου είναι να παρουσιάσουμε: α) την ετερογένεια στα νευρογνωστικά προφίλ των δυσλεξικών, β) τα πρόσφατα ερευνητικά δεδομένα για ελλείμματα των δυσλεξικών στις μνημονικές λειτουργίες και την άρθρωση, και γ) τα σύγχρονα μοντέλα πολλαπλών ελλειμμάτων για την αναπτυξιακή δυσλεξία, τα οποία παρέχουν μια πιο σφαιρική και ολοκληρωμένη ερμηνεία των αιτιών και των ελλειμμάτων που συντελούν στην εκδήλωση της δυσλεξίας.

##### 1. Η ετερογένεια στα γνωστικά προφίλ των δυσλεξικών

Μαρία Παυλίδου, Ευθυμία Τέλιου & Φίλιππος Βλάχος

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Η αναπτυξιακή δυσλεξία είναι μία διαταραχή, η οποία εμφανίζεται κατά τη διάρκεια της ανάπτυξης του παιδιού, με πρώιμες ενδείξεις από την προσχολική ηλικία. Τα συμπτώματά της, πρωτογενή και δευτερογενή, χαρακτηρίζονται από ελλείμματα σε διάφορους γνωστικούς τομείς καθώς επίσης και από προβλήματα συμπεριφοράς τα οποία ποικίλουν σε ένταση και ποιότητα. Σκοπός της παρουσίασης είναι η ανασκόπηση ερευνών που επιβεβαιώνουν την ετερογένεια στα γνωστικά προφίλ των δυσλεξικών και ελέγχουν σε ποιες γνωστικές περιοχές εμφανίζονται. Η ανασκόπηση έδειξε ότι ένα φωνολογικό έλλειμμα είναι η πιο συνήθης γνωστική αδυναμία των δυσλεξικών, αλλά υπάρχουν και άλλα ελλείμματα που







μπορεί να συμβάλλουν στις αναγνωστικές τους δυσκολίες. Τα ελλείμματα προσδιορίζονται στην οπτική επεξεργασία των πληροφοριών, στην ακουστική και οπτική αντίληψη, στην ταχύτητα επεξεργασίας, στη βραχύχρονη μνήμη και στη ανάπτυξη της γλώσσας. Σε κάθε άτομο, για τις δυσκολίες αυτές μπορεί να είναι υπεύθυνο είτε ένα μοναδικό έλλειμμα, είτε πολλαπλά ελλείμματα, γεγονός που υποδεικνύει ότι υπάρχει ετερογένεια ανάμεσα στα γνωστικά προφίλ των δυσλεξικών. Οι ερευνητές υποστηρίζουν ότι ο αριθμός των γνωστικών ελλειμμάτων σχετίζεται με την σοβαρότητα των αναγνωστικών δυσκολιών ενός ατόμου. Από την ανασκόπηση επιβεβαιώνεται η ύπαρξη ετερογένειας ανάμεσα στα γνωστικά προφίλ των δυσλεξικών, αφού το γνωστικό προφίλ του κάθε δυσλεξικού φαίνεται να είναι μοναδικό. Με βάση όλα τα παραπάνω, οι ερευνητές φαίνεται να οδηγούνται στο συμπέρασμα ότι ο συνδυασμός πολλαπλών ελλειμμάτων, δημιουργεί σοβαρά προβλήματα στα άτομα με δυσλεξία όχι μόνο στην ανάγνωση και στην ορθογραφία, αλλά και στην καθημερινή τους ζωή. Επίσης, εξωγενείς παράγοντες φαίνεται να επηρεάζουν τα γνωστικά χαρακτηριστικά των δυσλεξικών και τα παιδιά με δυσλεξία να παρουσιάζουν διαφορετικά χαρακτηριστικά, τα οποία μπορεί να οφείλονται είτε στη διαφορετική δομή της γλώσσας τους, είτε στην υποστήριξη που δέχονται από την οικογένεια.

### **2. Διερεύνηση της φωνολογικής και της οπτικο-χωρικής μνήμης σε παιδιά με δυσλεξία**

Μαρία Χαλμπέ, Φίλιππος Βλάχος, Γεωργία Ανδρέου & Ηλίας Αβραμίδης

*Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας*

Στόχος της έρευνας μας ήταν η διερεύνηση της φωνολογικής και της οπτικο-χωρικής μνήμης παιδιών με δυσλεξία. Στηριγμένοι σε προηγούμενες έρευνες υποθέσαμε ότι τα παιδιά με δυσλεξία θα παρουσίαζαν ελλείμματα, τόσο στη φωνολογική όσο και στην οπτικο-χωρική μνήμη. Το δείγμα μας αποτελούνταν από 28 παιδιά ελληνικής καταγωγής, ηλικίας 9 έως 12 ετών. Στην πειραματική ομάδα συμμετείχαν 14 παιδιά, 9 αγόρια και 5 κορίτσια, τα οποία είχαν λάβει διάγνωση δυσλεξίας από τα Κέντρα Διαφοροδιάγνωσης, Διάγνωσης και Υποστήριξης Μαγνησίας και Λάρισας. Στην ομάδα ελέγχου συμμετείχαν 14 παιδιά, 9 αγόρια και 5 κορίτσια, τα οποία είχαν εξομοιωθεί ανά ζεύγη ως προς την ηλικία και το φύλο με τα παιδιά της πειραματικής ομάδας και σύμφωνα με τους εκπαιδευτικούς τους δεν παρουσίαζαν κάποιο μαθησιακό ή συμπεριφορικό πρόβλημα. Η αξιολόγηση της φωνολογικής μνήμης έγινε με τη χορήγηση μιας συστοιχίας φωνολογικών δοκιμασιών που περιελάμβανε την αξιολόγηση της ευθείας επανάληψης αριθμών, της αντίστροφης επανάληψης αριθμών, της επανάληψης ελληνικών ψευδολέξεων, της επανάληψης αγγλικών ψευδολέξεων, των ακολουθιών λέξεων, της ανιχνευτικής κλίμακας λεκτικής μνήμης και της κλίμακας ανάκλησης ιστοριών. Η αξιολόγηση των οπτικο-χωρικών δεξιοτήτων περιελάμβανε τις δοκιμασίες της μνημονικής αναπαραγωγής του σύνθετου σχήματος Rey-Osterrieth, της ανιχνευτικής κλίμακας οπτικής μνήμης και της κλίμακας ανάκλησης οπτικών πληροφοριών. Τα αποτελέσματά έδειξαν ότι οι μαθητές με δυσλεξία παρουσίασαν στατιστικά σημαντικά χαμηλότερες επιδόσεις σε όλες τις δοκιμασίες βραχύχρονης και μακρόχρονης φωνολογικής μνήμης. Επίσης, παρατηρήθηκαν σημαντικά χαμηλότερες επιδόσεις στην οπτικο-χωρική βραχύχρονη μνήμη, αλλά όχι στατιστικά σημαντικές διαφορές στη μακρόχρονη οπτικο-χωρική μνήμη. Συμπερασματικά, τα ευρήματά μας συμφωνούν με τα ευρήματα προηγούμενων ερευνών που δείχνουν ότι τα παιδιά με δυσλεξία εμφανίζουν ελλείμματα στη βραχύχρονη και μακρόχρονη φωνολογική μνήμη αλλά και στη βραχύχρονη οπτικο-χωρική μνήμη και καθιστούν αναγκαία την παροχή υποστήριξης από τους γονείς και τους εκπαιδευτικούς για τις συγκεκριμένες γνωστικές λειτουργίες των παιδιών με δυσλεξία.

### **3. Διερεύνηση των διαστάσεων της άρθρωσης σε παιδιά με δυσλεξία**

Γεωργία Αλεβιζάκη, Φίλιππος Βλάχος, Ηλίας Αβραμίδης & Φωτεινή Μπονώτη

*Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας*

Τα κύρια ελλείμματα της αναπτυξιακής δυσλεξίας συνήθως εντοπίζονται στην οπτική και στην ακουστική αντίληψη, στη φωνολογική επεξεργασία, στην ανάπτυξη της γλώσσας, στην ταχύτητα επεξεργασίας των ερεθισμάτων και στην εργαζόμενη βραχύχρονη μνήμη. Η παρούσα μελέτη απομακρύνεται από το πεδίο εμφάνισης των κύριων προβλημάτων της δυσλεξίας και διερευνά το πεδίο του λόγου και συγκεκριμένα τις διαστάσεις της άρθρωσης στα άτομα με δυσλεξία, καθώς η άρθρωση και ιδιαίτερα τα χαρακτηριστικά της άρθρωσης στα παιδιά με δυσλεξία είναι ένα πεδίο στο οποίο δεν έχει δοθεί ιδιαίτερη προσοχή. Εντούτοις, υπάρχουν ενδείξεις ότι είναι μία περιοχή, η οποία φαίνεται να επηρεάζεται αλλά και να επηρεάζει την δυσλεξία. Σκοπός της έρευνας είναι η διερεύνηση τριών διαστάσεων της άρθρωσης και πιο συγκεκριμένα των χαρακτηριστικών της άρθρωσης, της ταχύτητας της άρθρωσης και της επίγνωσης της άρθρωσης στα παιδιά με δυσλεξία. Οι υποθέσεις, οι οποίες διέπουν την έρευνα είναι, ότι τα παιδιά με δυσλεξία θα εμφανίσουν διαφοροποιήσεις στα





χαρακτηριστικά της άρθρωσης τους, στην ταχύτητα της άρθρωσης καθώς και στην επίγνωση της άρθρωσής τους. Στην έρευνα, συμμετείχαν συνολικά 30 παιδιά, 15 παιδιά με δυσλεξία, τα οποία είχαν λάβει διάγνωση δυσλεξίας από τα Κέντρα Διαφοροδιάγνωσης, Διάγνωσης και Υποστήριξης Βόλου και Ρεθύμνου, και 15 παιδιά τυπικής ανάπτυξης, τα οποία δεν εμφάνιζαν μαθησιακά προβλήματα σύμφωνα με τους εκπαιδευτικούς τους, ηλικίας από 10 έως και 12 ετών. Τα παιδιά των δύο ομάδων είχαν εξομοιωθεί ανά ζεύγη ως προς την ηλικία και ως προς το φύλο. Για την αξιολόγηση της άρθρωσης χρησιμοποιήθηκαν οι αντίστοιχες υπο-δοκίμασιες άρθρωσης του DTLA τεστ, το οποίο αποτελεί μία συστοιχία δοκιμασιών, οι οποίες μετρούν διαφορετικές αλλά αλληλοσυνδεόμενες νοητικές ικανότητες και οι υπο-δοκίμασιες άρθρωσης από το ψυχομετρικό κριτήριο Λ-α-Τ-ω. Η αξιολόγηση της ταχύτητας έγινε μέσω δοκιμασιών, οι οποίες αφορούσαν την αρίθμηση από το 1 έως και το 10, την εκφορά της ελληνικής αλφαβήτου, των ημερών της εβδομάδας, των μηνών και του Ελληνικού Εθνικού Ύμνου ενώ για την επίγνωση της άρθρωσης έγινε χρήση του τεστ του Montgomery. Από την έρευνα προέκυψαν στατιστικά σημαντικές διαφορές με τα παιδιά με δυσλεξία να παρουσιάζουν μικρότερη ευχέρεια στην άρθρωσή τους. Επίσης, τα παιδιά με δυσλεξία είχαν στατιστικά σημαντικά μικρότερη ταχύτητα άρθρωσης αλλά και μικρότερη επίγνωση της άρθρωσης τους. Τα αποτελέσματα μας είναι σε συνάφεια με προηγούμενες μελέτες, οι οποίες επίσης εντοπίζουν διαφοροποιήσεις στην άρθρωση, στην ταχύτητα άρθρωσης και στην επίγνωση της άρθρωσης στα άτομα με δυσλεξία.

#### 4. Σύγχρονα μοντέλα πολλαπλών ελλειμμάτων για τη δυσλεξία

Αρετή Παπανικολάου, Ευθαλία Τζάκου & Φίλιππος Βλάχος

*Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας*

Η δυσλεξία αποτελεί μία σύνθετη νευροαναπτυξιακή διαταραχή του γραπτού λόγου, που χαρακτηρίζεται από μεγάλη ετερογένεια συμπτωμάτων. Το γεγονός αυτό έχει οδηγήσει τους ερευνητές στη διατύπωση μίας ποικιλίας συχνά «ανταγωνιστικών» θεωριών γύρω από τα αίτια που την προκαλούν. Η μέχρι πρότινος κυρίαρχη θεωρία του φωνολογικού ελλείμματος, η οποία υποστηρίζει ως μοναδική αιτία της διαταραχής το έλλειμμα στην φωνολογική επεξεργασία, έχει αντικατασταθεί από εκείνη της ταυτόχρονης ύπαρξης πολλαπλών ελλειμμάτων στην αναπτυξιακή δυσλεξία. Έτσι, το άλλοτε μονοπαραγοντικό-ντετερμινιστικό μοντέλο ερμηνείας της έχει δώσει τη θέση του στο πρόσφατο πολυπαραγοντικό-πιθανολογικό μοντέλο που μπορεί να εξηγήσει παράλληλα και το φαινόμενο της συννοσηρότητας που εμφανίζει με άλλες διαταραχές. Η παρούσα εργασία αφορά στην παρουσίαση σύγχρονων μοντέλων πολλαπλών ελλειμμάτων για την αναπτυξιακή δυσλεξία. Γίνεται αναφορά στους λόγους που οδήγησαν στη μετάβαση από την υπόθεση του μοναδικού ελλείμματος στα μοντέλα πολλαπλών ελλειμμάτων για την αναπτυξιακή δυσλεξία, παρουσιάζεται το σύγχρονο μοντέλο πολλαπλών ελλειμμάτων του Pennington και το διαγενεακό μοντέλο πολλαπλών ελλειμμάτων, καθώς και σύγχρονες έρευνες που τα στηρίζουν. Μέσα από τη μελέτη διάφορων ερευνών που υποστηρίζουν τα παραπάνω μοντέλα προκύπτει ότι η δυσλεξία είναι δυνατό να οφείλεται σε πολλαπλά νευρογνωστικά ελλείμματα, παρουσιάζει συννοσηρότητα με άλλες διαταραχές και την χαρακτηρίζει ένα «συνεχές» ως προς την ένταση και το βαθμό σοβαρότητας που εκδηλώνεται. Από έρευνες σε οικογένειες με ιστορικό δυσλεξίας φάνηκε ότι χαρακτηριστικά της δυσλεξίας μεταβιβάζονται κυρίως γενετικά και όχι περιβαλλοντικά από τη μια γενιά στην άλλη και ότι οι αναγνωστικές ικανότητες των γονιών αποτελούν σημαντικό προβλεπτικό δείκτη εκδήλωσης της διαταραχής στα παιδιά. Η ανασκόπηση καταλήγει ότι τα σύγχρονα μοντέλα πολλαπλών ελλειμμάτων παρέχουν μια πιο σφαιρική και ολοκληρωμένη ερμηνεία των αιτιών και των ελλειμμάτων που συντελούν στην εκδήλωση της δυσλεξίας, καθώς πρόκειται για μια σύνθετη διαταραχή με ένα ευρύ φάσμα συμπεριφορικών συμπτωμάτων.







## Διαστάσεις της ανάπτυξης κατά την εφηβεία

Πρόεδρος: Αγγελική Λεονταρή

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

### 1. Παράγοντες διαμόρφωσης της εικόνας του σωματικού εαυτού στην προεφηβεία και την εφηβεία

Μαρία Ζαφειρή<sup>1</sup>, Αγγελική Λεονταρή<sup>1</sup> & Γρηγόρης Κιοσέογλου<sup>2</sup>

<sup>1</sup>Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, <sup>2</sup>Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Η εικόνα του σωματικού εαυτού συνεισφέρει στη δόμηση της ταυτότητας και τη συναισθηματική προσαρμογή των εφήβων. Στην παρούσα εργασία διερευνήθηκε η επίδραση του φύλου, του Δείκτη Μάζας Σώματος (ΔΜΣ) και της εσωτερικευσης προβαλλόμενων από τα ΜΜΕ προτύπων ομορφιάς στη διαμόρφωσή της κατά την προεφηβεία και την εφηβεία. Επιπλέον, εξετάστηκε η σύνδεση των παραγόντων αυτών με την ψυχολογική υγεία. 193 μαθητές/ριες της Στ' Δημοτικού και 211 μαθητές/ριες της Β' Λυκείου συμπλήρωσαν κλίμακες που εξετάζουν: εκτίμηση για το σωματικό εαυτό, επένδυση στην εμφάνιση, εσωτερικευση προβαλλόμενων από τα ΜΜΕ προτύπων ομορφιάς και δείκτες ψυχολογικής υγείας (αυτοεκτίμηση, κατάθλιψη, άγχος, κοινωνικό άγχος, ελπίδα). Η ανάλυση διαδρομών έδειξε ότι το φύλο συνδέεται με τα γενικά συναισθήματα για την εμφάνιση, την επένδυση στην εμφάνιση και την ψυχολογική υγεία. Ο ΔΜΣ επιδρά αρνητικά στα γενικά συναισθήματα για την εμφάνιση και στις αντιλήψεις των παιδιών αναφορικά με την αξιολόγησή τους από τρίτους και έμμεσα στην ψυχολογική υγεία. Η εσωτερικευση προβαλλόμενων από τα ΜΜΕ προτύπων ομορφιάς συνδέεται με όλες τις πτυχές της εικόνας του σωματικού εαυτού και την ψυχολογική υγεία. Η ανάλυση διαδρομών πολλαπλών ομάδων έδειξε ότι, παρόλο που τα γενικά συναισθήματα για την εμφάνιση συνδέονται θετικά με την ψυχολογική υγεία και στις δύο ηλικιακές ομάδες, η σύνδεση αυτή είναι μεγαλύτερη στην ομάδα των εφήβων. Επίσης βρέθηκε αρνητική επίδραση του ΔΜΣ στις αντιλήψεις των παιδιών αναφορικά με την αξιολόγησή τους από τρίτους μόνο στην ομάδα των προεφήβων. Στην ίδια ομάδα, τα κορίτσια έτειναν να αναφέρουν περισσότερα συμπτώματα από τα αγόρια. Συζητούμε την αξιοποίηση των ευρημάτων μας σε εφαρμογές συμβουλευτικής.

### 2. Γνωστική και συναισθηματική ενσυναίσθηση μαθητών ηλικίας 10-15 ετών: Επίδραση του φύλου και της ηλικίας

Ειρήνη Αμανάκη

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Στόχος της παρούσας μελέτης ήταν να εξετάσει την επίδραση του φύλου και της ηλικίας στον τρόπο που οι προέφηβοι και οι έφηβοι κατανοούν τα συναισθήματα των άλλων (γνωστική ενσυναίσθηση), αλλά και μοιράζονται συναισθήματα με τους άλλους (συναισθηματική ενσυναίσθηση). Συμμετείχαν 751 μαθητές (361 αγόρια, 395 κορίτσια, 92% ελληνικής καταγωγής) από δημόσια σχολεία του κέντρου της Αθήνας. Οι 326 (43,4%) ήταν προέφηβοι (Ε' και Στ' Δημοτικού) και οι 425 ήταν έφηβοι (Α' έως Γ' Γυμνασίου), με μέση ηλικία Μηλικία = 12,6 έτη (SD = 1,48). Χορηγήθηκε η ελληνική μετάφραση-προσαρμογή του ερωτηματολογίου «Πώς Αισθάνομαι σε Διαφορετικές Καταστάσεις» ("How I Feel in Different Situations"-HIFDS, Caravita, Di Blasio, & Salmivalli, 2009), το οποίο περιλαμβάνει 11 ερωτήσεις που αξιολογούν τη γνωστική και τη συναισθηματική ενσυναίσθηση των μαθητών. Διενεργήθηκε ανάλυση κύριων συνιστωσών (principal components analysis), με ορθογώνια περιστροφή των αξόνων (μέθοδος varimax), που επαλήθευσε τη δομή του πρωτότυπου ερωτηματολογίου. Αναδόθηκαν δύο συνιστώσες, που εξηγούν το 42,55% της συνολικής διακύμανσης. Η πρώτη συνιστώσα είναι η Γνωστική Ενσυναίσθηση (22%) και ακολουθεί η Συναισθηματική Ενσυναίσθηση (22,55%). Οι συνιστώσες είχαν ικανοποιητική εσωτερική συνέπεια αξιοπιστία (Cronbach alphas: 0,70 και 0,66, αντίστοιχα). Οι μαθητές ανέφεραν σχετικά υψηλά επίπεδα γνωστικής και συναισθηματικής ενσυναίσθησης, με τα επίπεδα της γνωστικής ενσυναίσθησης να είναι τα υψηλότερα. Τα κορίτσια είχαν υψηλότερα επίπεδα τόσο γνωστικής όσο και συναισθηματικής ενσυναίσθησης, συγκριτικά με τα αγόρια. Οι προέφηβοι ανέφεραν υψηλότερα επίπεδα γνωστικής ενσυναίσθησης από ό,τι οι έφηβοι. Τα επίπεδα συναισθηματικής ενσυναίσθησης των κοριτσιών δεν παρουσίασαν σημαντικές μεταβολές με την ηλικία, σε αντίθεση με τα αντίστοιχα επίπεδα των αγοριών που μειώνονται με την αύξηση της ηλικίας.





### 3. Ταυτότητα και στόχοι για το μέλλον των εφήβων κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα

Χριστίνα Τσίγκου

*Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Στην παρούσα μελέτη εξετάζεται η συσχέτιση ανάμεσα στην οικονομική κρίση και την διαμόρφωση ταυτότητας αλλά και θέσπισης στόχων για το μέλλον των εφήβων. Σκοπός είναι αρχικά να διερευνηθεί κατά πόσο σχετίζονται οι τρεις διαστάσεις της ταυτότητας με τους έξι προσανατολισμούς στόχων για το μέλλον, δεύτερον κατά πόσο σχετίζεται η οικονομική ανέχεια τόσο με τις τρεις διαστάσεις της ταυτότητας όσο και με τους έξι προσανατολισμούς στόχων για το μέλλον και τελευταίο ερώτημα αφορά στο εάν η οικονομική κρίση εξακολουθεί να είναι παράγοντας κινδύνου για τους στόχους για το μέλλον των εφήβων. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 1026 έφηβοι, 387 Έλληνες και 639 μετανάστες, η μέση ηλικία των μαθητών ήταν περίπου 14 ετών, τα ερωτηματολόγια χορηγήθηκαν σε επιλεγμένα σχολεία της Αττικής, με την άδεια του Υπουργείου Παιδείας, στα πλαίσια μιας ευρύτερης έρευνας του Πανεπιστημίου Αθηνών «Athena Studies of Resilient Adaptation». Στους συμμετέχοντες μεταξύ άλλων χορηγήθηκαν το Ερωτηματολόγιο της Οικονομική Κρίσης, το Ερωτηματολόγιο «Στόχοι για το μέλλον» και το Ερωτηματολόγιο «Μάθηση και Σχολείο». Τα αποτελέσματα έδειξαν πως η συσχέτιση ανάμεσα στην ταυτότητα και στους στόχους κυμαίνεται από χαμηλή έως ανύπαρκτη. Η συσχέτιση ανάμεσα στην οικονομική κρίση, την ταυτότητα και τους στόχους για το μέλλον είναι υπαρκτή όταν υπεισέρχονται οι μεταβλητές ελέγχου όπως η ηλικία, το φύλο και η εθνική καταγωγή. Αυτό όμως που φαίνεται να προκαλεί ενδιαφέρον είναι πως η οικονομική κρίση δεν αποτελεί παράγοντα κινδύνου για τους στόχους (εσωτερικών & εξωτερικών κινήτρων/ στόχους προσέγγισης επίδοσης & αποφυγής) των εφήβων αφού βρέθηκε θετική σχέση ανάμεσα τους αλλά αποτελεί για τους στόχους κυριαρχίας.

### 4. Η εμπειρία γονέων εφήβων στο πλαίσιο της συμβουλευτικής: Ποιοτική μελέτη σε μια Μονάδα Εφήβων

Ζωή Μαρμαρά<sup>1</sup> & Φιλία Ίσαρη<sup>2</sup>

*<sup>1</sup>Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, <sup>2</sup>Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Η παρούσα ποιοτική μελέτη διερεύνησε την εμπειρία γονέων εφήβων, που βρίσκονται σε συμβουλευτική. Για τη συλλογή των δεδομένων αξιοποιήθηκαν οι ημι-δομημένες συνεντεύξεις και συμμετείχαν 10 γονείς (5 πατέρες και 5 μητέρες). Για την ανάλυση των δεδομένων χρησιμοποιήθηκε η θεματική ανάλυση. Σύμφωνα με τους συμμετέχοντες, σημαντικοί λόγοι για τους οποίους ζητούν τη βοήθεια των ειδικών περιλαμβάνουν: γεγονότα που σηματοδοτούν μια οικογενειακή κρίση, προβληματικές συμπεριφορές των εφήβων, ή προσωπικές δυσκολίες των ίδιων των γονέων. Η έρευνα ανέδειξε, ότι οι γονείς ζητούν αρχικά βοήθεια για τους εφήβους και σταδιακά μπαίνουν και οι ίδιοι σε συμβουλευτική. Αρχικά λειτουργούν ως παθητικοί δέκτες και σταδιακά δεσμεύονται περισσότερο. Πριν ξεκινήσουν, αισθάνονται αγωνία, άγχος και ανασφάλεια σχετικά με την αποτελεσματικότητα της διαδικασίας. Από τη θεραπευτική σχέση αποζητούν υποστηρικτικό κλίμα, εμπιστοσύνη, ασφάλεια, μη κριτική στάση και αποδοχή από το θεραπευτή, ενσυναίσθηση, αμεσότητα και κατάλληλες λύσεις. Οι συμμετέχοντες σε γενικές γραμμές βάζουν θετικό πρόσημο στην αποτελεσματικότητα της διαδικασίας, αναφερόμενοι σε τρία επίπεδα: στη σχέση με τους εφήβους, η οποία συνδέεται με τη θεραπευτική δουλειά που κάνουν εκείνοι, στις αλλαγές, οι οποίες λαμβάνουν χώρα σε προσωπικό επίπεδο και τέλος στην ανακούφιση ολόκληρης της οικογένειας.

### 5. Διαδικτυακός εθισμός στους εφήβους και πνευματικότητα

Ανάργυρος Καραπέτσας & Απόστολος Φώτης

*Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας*

Η ευρεία διάδοση του διαδικτύου, ειδικά στους νέους ανθρώπους, έχει ως αποτέλεσμα την αύξηση του φαινομένου του εθισμού στο διαδίκτυο. Ο εθισμός στο διαδίκτυο είναι ένα νέο ψυχοπαθολογικό φαινόμενο της εποχής μας, το οποίο προκύπτει από την υπερβολική χρήση του διαδικτύου και έχει σοβαρές συνέπειες στην καθημερινή ζωή. Το γεγονός μάλιστα ότι οι έφηβοι δεν έχουν διαμορφώσει ακόμη κριτική σκέψη, τους τοποθετεί σε ομάδα υψηλού κινδύνου για εθισμό στο διαδίκτυο. Στην προσπάθεια των ειδικών να βοηθήσουν τα εθισμένα άτομα του διαδικτύου η προσέγγιση του προβλήματος γίνεται εξετάζοντας κυρίως παραμέτρους σχετιζόμενες με τα ψυχολογικά χαρακτηριστικά των εφήβων, χωρίς αναφορές στις θρησκευτικές και τις πνευματικές τους πεποιθήσεις. Ο τρόπος με τον οποίο νοσηματοδοτεί τη ζωή του το κάθε άτομο καθορίζει τις σχέσεις με τους γύρω του και εν γένει τη συμπεριφορά του και τις συνήθειές του. Οι απαντήσεις στα σημαντικά





υπαρξιακά ερωτήματα θεμελιώνονται στα πλαίσια μιας πίστης, που με τη σειρά της διαθέτει μια βιοθεωρία δράσης και συμπεριφοράς. Προκειμένου να μελετήσουμε, να αξιολογήσουμε και να βοηθήσουμε τα εθισμένα άτομα στο διαδικτυο διερευνήσαμε τις έννοιες της πνευματικότητας και θρησκευτικότητας, και συσχέτισαμε τα αποτελέσματα χρήσης δύο εργαλείων: το πρώτο εντοπίζει το διαδικτυακό εθισμό και το δεύτερο καταγράφει τα επίπεδα της πνευματικότητας. Τα αποτελέσματα της έρευνας μας που έλαβε χώρα σε μαθητικό πληθυσμό της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης έδωσαν σημαντικά στοιχεία, τα οποία ευελπιστούμε να παρουσιάσουμε στο προσεχές συνέδριο και αποτελούν μέρος της ευρύτερης έρευνας όσον αφορά τον διαδικτυακό εθισμό στους εφήβους που διεξάγεται στο Εργαστήριο Νευροψυχολογίας του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας.

## Κοινωνικές διαστάσεις στη δια βίου ανάπτυξη

### 1. Όταν οι «κρίσεις» διαμεσολαβούν την ανθρώπινη ανάπτυξη: Προκλήσεις και προοπτικές σύμφωνα με την Πολιτισμική - Ιστορική προσέγγιση του L.S.Vygotsky

Λαμπρινή - Θεοδώρα Ακαλέστου  
*Πανεπιστήμιο Κρήτης*

Η Πολιτισμική - Ιστορική προσέγγιση του Σοβιετικού Ψυχολόγου L.S. Vygotsky διαμορφώθηκε, κατά τη διάρκεια μιας επαναστατικής περιόδου για την ΕΣΣΔ, και αποτέλεσε μία ριζοσπαστική ψυχολογική θεωρία για την ανάπτυξη του παιδιού, η οποία και κατάφερε να οδηγήσει σε δυναμικό μετασχηματισμό τόσο της επιστήμης της Αναπτυξιακής Ψυχολογίας όσο και της Παιδαγωγικής επιστήμης. Σκοπός της παρούσας εργασίας, είναι πρωτίστως η ανάδειξη του κρισιακού χαρακτήρα των διαδικασιών ανάπτυξης του ατόμου, και εν συνεχεία ο αναστοχασμός των προκλήσεων και των προοπτικών, που φέρει η ανθρώπινη ανάπτυξη, όταν επισυμβαίνει εντός ενός κρισιακού πολιτισμικού-ιστορικού πλαισίου. Έχοντας δεχθεί σημαντικές επιρροές από τις προοπτικές του μαρξισμού και τις διαλεκτικές, ο Vygotsky αντιμετώπισε με συστημικό τρόπο τις διαδικασίες της γνωστικής, συναισθηματικής, γλωσσικής και της κοινωνικής ανάπτυξης του παιδιού και του εφήβου, και κατάφερε να αναδείξει την αναπόδραστα πολυδιάστατη και πολυ-παραγοντική φύση των διαδικασιών αυτών. Σύμφωνα με τον Vygotsky, η ψυχική ανάπτυξη δεν αποτελεί μία γραμμικά εξελισσόμενη διαδικασία. Σε ένα πρώτο επίπεδο, το παιδί συνειδητοποιεί το εύρος των περιορισμών και των δυνατοτήτων του, μέσα από την αλληλεπίδραση του με τα μέλη της οικογένειάς του, καθώς και μέσα από τη συμμετοχή του στο σχολικό πλαίσιο. Στη συνέχεια, το παιδί καταφέρει να αναπτύξει τη σκέψη και τη δραστηριότητα του, μέσα από μία σειρά διαδοχικών «κρίσεων» και συγκρούσεων, τόσο με τον ίδιο του τον εαυτό όσο και με το περιβάλλον του (οικογένεια, σχολείο). Όμως, τι συμβαίνει όταν η εξ ορισμού κρισιακή ανθρώπινη ανάπτυξη διαμεσολαβείται από ένα κρισιακό κοινωνικό πλαίσιο; Με τι είδους προκλήσεις έρχονται αντιμέτωποι τα παιδιά και οι έφηβοι; Ποιός είναι ο ρόλος της οικογένειας και του σχολείου ως πολιτιστικών διαμεσολαβητών στις διαδικασίες αυτές; Η Πολιτισμική - Ιστορική προσέγγιση του L.S. Vygotsky, έχοντας διαμορφωθεί στο εσωτερικό ενός επαναστατικού κοινωνικού πλαισίου, το οποίο σήμερα προσομοιάζει στην Ελληνική κοινωνία της κρίσης, θα προσπαθήσει να γερήσει με φως αυτές τις πτυχές.

### 2. Παιδιά και νέοι στην Ελλάδα της κρίσης: Διασχίζοντας το σταυροδρόμι μιας σύνθετης αναπτυξιακής πρόκλησης

Λαμπρινή - Θεοδώρα Ακαλέστου  
*Πανεπιστήμιο Κρήτης*

Τα τελευταία πέντε χρόνια, η Ελληνική κοινωνία βιώνει την πιο επώδυνη και πολυ-παραγοντική κρίση στην ιστορία της ανάπτυξης της. Η εμφάνιση της οικονομικής κρίσης το 2010, και η συνακόλουθη εφαρμογή των συνιστώμενων Ευρωπαϊκών πολιτικών λιτότητας, με σκοπό την υπέρβαση της οικονομικής δυσπραγίας στη χώρα, είχαν ως αποτέλεσμα, μεταξύ άλλων, την εκτόξευση των ποσοστών ανεργίας κυρίως για τους νεαρούς ενήλικες, καθώς και την αύξηση του συνολικού αριθμού των οικογενειών, που ζουν στα όρια ή / και σε συνθήκες φτώχειας. Υπό το πλαίσιο αυτό, μία από τις πιο ευάλωτες ομάδες του πληθυσμού, τα παιδιά και οι νέοι, φάνηκε να έρχονται αντιμέτωποι με πρωτοφανείς αναπτυξιακές προκλήσεις, και





τοποθετήθηκαν στο επίκεντρο μίας ανερχόμενης κοινωνικής τραγωδίας. Σκοπός της παρούσας εργασίας, είναι ο κριτικός αναστοχασμός των προκλήσεων αλλά και των προοπτικών, που φέρει η σύγχρονη οικονομική και κοινωνική κρίση για την ψυχική και σωματική υγεία, την οικογένεια, την εκπαίδευση, καθώς και την ευρύτερη ανάπτυξη των παιδιών και των νέων στην Ελλάδα. Η συστηματική ανασκόπηση της υπάρχουσας επιστημονικής βιβλιογραφίας, καταδεικνύει την αδυναμία των Ελληνικών οικογενειών, να παρέχουν ένα κατάλληλο πλαίσιο στήριξης για τα παιδιά, από τα πρώτα κιόλας στάδια της ανάπτυξης τους. Σε ένα πρώτο επίπεδο, η ποιότητα της παρεχόμενης διατροφής, ένδυσης / υπόδησης και στέγασης, καθώς και η πρόσβαση στο εθνικό σύστημα υγείας και εκπαίδευσης, που οι άνεργοι ή περιστασιακά εργαζόμενοι γονείς δύνανται να εξασφαλίσουν για τα παιδιά τους, υποβαθμίζονται καθημερινά. Το γεγονός αυτό, φαίνεται να επιφέρει δυσμενείς επιπτώσεις τόσο στη γνωστικό-συναισθηματική ανάπτυξη όσο και στη σωματική διάπλαση των παιδιών. Σε ένα δεύτερο επίπεδο, ιδιαίτερο ενδιαφέρον αποδίδεται στο είδος των σχέσεων, που διαμορφώνονται εντός και εκτός του οικογενειακού περιβάλλοντος εν όψει της οικονομικής κρίσης. Πιο συγκεκριμένα, το άγχος του βιοπορισμού, καθώς και τα συναισθήματα προσωπικής αναξιοπιστίας, θυμού και αβεβαιότητας, τα οποία πηγάζουν από την οικονομική δυσπραγία και την ανεργία, φαίνεται να σκιαγραφούν το βασικό πλαίσιο κοινωνικής αλληλεπίδρασης και ανάπτυξης της προσωπικότητας των νέων στην Ελλάδα. Με ποιό τρόπο, η έννοια της σύγχρονης «κρίσης» θα μπορούσε να αξιοποιηθεί προς όφελος της ψυχολογικής ανάπτυξης των παιδιών και των νέων;

### 3. Ερευνητική εργασία για τις στερεοτυπικές αντιλήψεις των παιδιών για τους ρόλους των δύο φύλων

Σοφία Αθανασίου – Διαμαντοπούλου & Ελένη Λαδά

*Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*

Η έρευνα αυτή είχε ως στόχο να εξετάσει την ύπαρξη στερεοτυπικών αντιλήψεων για τα δύο φύλα, σε παιδιά 4 με 6 ετών. Βασική υπόθεση ήταν ότι τα παιδιά αποδίδουν συγκεκριμένους ρόλους σε κάθε φύλο και ότι το φύλο επηρεάζει τον τρόπο ένδυσης. Συμμετείχαν 40 μαθητές και των δύο φύλων (18 αγόρια και 22 κορίτσια), ηλικίας 4 με 5, 5 ετών από νηπαγωγείο και παιδότοπο της Θεσσαλονίκης. Προκειμένου να εξεταστούν αυτές οι υποθέσεις χρησιμοποιήθηκαν κούκλες, υλικό ένδυσης και ένα αυτοσχέδιο ερωτηματολόγιο. Το πείραμα περιελάμβανε δύο έργα. Στο πρώτο τα παιδιά κλήθηκαν να επιλέξουν μεταξύ μίας ανδρικής και μίας γυναικείας κούκλας και να την ντύσουν με τα διαθέσιμα ρούχα και αξεσουάρ. Στο δεύτερο έργο το υλικό αποτελούνταν από τέσσερις κούκλες, δύο άνδρες και δύο γυναίκες. Μία κούκλα του κάθε φύλου ήταν ντυμένη στερεοτυπικά και η άλλη μη στερεοτυπικά. Τα παιδιά καλούνταν να απαντήσουν σε 18 ερωτήσεις σχετικά με καθήκοντα σπιτιού, αθλήματα και επαγγέλματα, δείχνοντας μία από τις κούκλες. Βρέθηκε ότι στο πρώτο έργο το φύλο της επιλεγμένης κούκλας βρισκόταν σε αντιστοιχία με το φύλο του παιδιού. Επιπλέον, παρατηρήθηκε ότι ο τρόπος ένδυσης της κούκλας επηρεάστηκε σημαντικά από το φύλο της και από το φύλο του παιδιού. Σύμφωνα με το δεύτερο έργο βρέθηκε ότι στις στερεοτυπικές ερωτήσεις οι απαντήσεις των αγοριών και κοριτσιών συνέκλιναν. Ενώ στις ερωτήσεις ουδέτερου χαρακτήρα οι απαντήσεις ήταν διασκορπισμένες. Προκύπτει λοιπόν ότι τα παιδιά έχουν διαμορφώσει στερεοτυπικές αντιλήψεις για τους ρόλους των φύλων σχετικά με τομείς της ζωής.

### 4. Η περιθωριοποίηση των αλλοδαπών μαθητών/ριών και η ομαλή ένταξή τους σε ένα Πρόγραμμα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης: Μελέτη περίπτωσης

Μαριάννα Αποστόλου<sup>1,2</sup>, Παναγιώτα Μαμάκου<sup>1,3</sup>, Ευρώπη Παπαδοπούλου<sup>1,4</sup>, Χριστίνα Γαϊτανάκη<sup>1,5</sup> & Ευφροσύνη Παταπάτη<sup>1,6</sup>

*<sup>1</sup>ΑΣΠΑΙΤΕ, <sup>2</sup>3ο Γυμνάσιο Τρικάλων, <sup>3</sup>ΕΠΑΛ Αμπελοκήπων, <sup>4</sup>1ο Γυμνάσιο Θέρμης, <sup>5</sup>2ο Γυμνάσιο Καλαμαριάς, <sup>6</sup>3ο Γυμνάσιο Αλεξανδρούπολης*

Η παρούσα έρευνα αφορά την υλοποίηση ενός σχεδίου εργασίας (project) με τίτλο: «Ληθαίος, το ποτάμι της Πόλης μας», που στηρίχθηκε στην ομαδοσυνεργατική μάθηση και την ενεργή συμμετοχή των μαθητών/ριών, γηγενών και αλλοδαπών καθ' όλη την πορεία σχεδιασμού και υλοποίησης του περιβαλλοντικού προγράμματος. Ως μέθοδοι εργασίας χρησιμοποιήθηκαν η συζήτηση, η μελέτη πεδίου, η έρευνα, το παιχνίδι ρόλων, η βιωματική μάθηση και η παρουσίαση των αποτελεσμάτων μετά την υλοποίηση του προγράμματος. Κατά το σχεδιασμό του σχεδίου εργασίας ανέκυψε ένα πρόβλημα που, αν δεν αναζητούσαμε τη λύση του, θα οδηγούσε στην περιθωριοποίηση των αλλοδαπών μαθητριών. Τότε αστραπιαία αναζητήθηκε η λύση, με μια προσπάθεια προσέγγισης των γηγενών μαθητών/ριών σύμφωνα με την ανθρωπιστική θεωρία







του Rogers. Εν τέλει, ολοκληρώθηκε το συγκεκριμένο σχέδιο εργασίας που βοήθησε τους γηγενείς μαθητές/ήτριες να αποδεχτούν τις αλλοδαπές μαθήτριες και να μοιραστούν μαζί τους γνώσεις, ιδέες, συναισθήματα.

### 5. Η εμπειρία της έκτρωσης: Μία αφηγηματική προσέγγιση

Αθανασία Τσόμπρα<sup>1</sup> & Γεώργιος Βλειώρας<sup>2</sup>

<sup>1</sup>ΑΣΠΑΙΤΕ - Παράρτημα Βόλου, <sup>2</sup>Γενικό Νοσοκομείο Βόλου

Σύμφωνα με την αφηγηματική προσέγγιση, οι άνθρωποι ζούμε τις ζωές μας μέσα από τις ιστορίες που αφηγούμαστε για τους εαυτούς μας και για τις σχέσεις μας με τους άλλους. Οι ιστορίες αυτές είναι προϊόντα, μεταξύ άλλων, της κοινωνίας στην οποία μεγαλώνουμε και ζούμε. Οι ιστορίες που κυριαρχούν στην κοινωνία είναι συχνά περιοριστικές, καθώς καθορίζουν κανόνες σύμφωνα με τους οποίους αναμένεται να ζούμε τις ζωές μας. Η παρούσα έρευνα αφορά στην εμπειρία της έκτρωσης: Τι οδηγεί μία γυναίκα να διακόψει μία κύηση; Τι συναισθήματα βιώνει σε σχέση με τη διακοπή αυτή; Πώς βλέπει την εμπειρία της μετά από κάποιον καιρό; Και κατά πόσο επηρέασε η εμπειρία της την άποψή της για την έκτρωση; Στόχος της έρευνας είναι να διερευνήσει πώς οι γυναίκες που έχουν διακόψει τουλάχιστον μία εγκυμοσύνη αφηγούνται την εμπειρία τους αυτή καθώς και το πώς οι αφηγήσεις αυτές σχετίζονται ή όχι με το κοινωνικό πλαίσιο μέσα στο οποίο δημιουργήθηκαν, και ιδιαίτερα με τις απόψεις της κοινωνίας για τη μητρότητα. Μέσα από ημιδομημένες συνεντεύξεις, πέντε γυναίκες μέσης ηλικίας που έχουν πραγματοποιήσει τουλάχιστον μία έκτρωση στο παρελθόν μίλησαν για τις αναμνήσεις από την εμπειρία τους και για τις σημερινές τους απόψεις σε σχέση με την κίνησή τους αυτή. Το υλικό των συνεντεύξεων υποβλήθηκε σε ανάλυση περιεχομένου και σε αφηγηματική ανάλυση. Η εργασία αυτή έχει στόχο να καταδείξει τις ομοιότητες και τις διαφορές μεταξύ των πέντε συμμετεχουσών ως προς τις αφηγήσεις τους και να συγκρίνει τις απαντήσεις τους με τις κυρίαρχες αφηγήσεις που θα περιμέναμε βάσει της σχετικής βιβλιογραφίας.

### 6. Η Εκπαίδευση μέσω της τέχνης σε μετανάστες, εξαρτημένους από τα ναρκωτικά: Η εμπειρία του ΚΕΘΕΑ MOSAIC

Μαρία Παναγιωτίδου & Ελένη Καζάζη

ΚΕΘΕΑ MOSAIC

Στην εισήγηση θα γίνει αναφορά στο θεωρητικό πλαίσιο και στις αρχές της εκπαίδευσης (ισότητα, αλληλοϋποστήριξη, αυτορρύθμιση), η οποία απευθύνεται σε ενήλικες μετανάστες. Κατόπιν, θα υπάρχει εκτενής παρουσίαση του τρόπου δουλειάς της εκπαίδευσης στο ΚΕΘΕΑ MOSAIC (καλές πρακτικές) σε μετανάστες, οι οποίοι αντιμετωπίζουν εξάρτηση από τα ναρκωτικά. Στην όλη εκπαιδευτική διαδικασία, η τέχνη (η μουσική, η κίνηση, το θέατρο, τα εικαστικά) λειτουργεί ως καταλύτης για την γλωσσική ανάπτυξη & κοινωνική ενσωμάτωση. Τέλος, η εμπειρία των υποστηριζόμενων στο ΚΕΘΕΑ MOSAIC καθώς και των εκπαιδευτών θα αποτελέσουν το κλείσιμο της εισήγησης.

### 7. Διερεύνηση σχέσης της συμμετοχής μαθητών/τριών σε αθλητικές δραστηριότητες με την έντιμη συμπεριφορά στον αθλητισμό

Παναγιώτης Μελετάκος<sup>1</sup>, Παρασκευή Λεοντοπούλου<sup>1</sup>, Εύα Τέγκερη<sup>1</sup>, Γεώργιος Κουγιουμτζής<sup>1</sup> & Ιωάννης Ζαρωτής<sup>2</sup>

<sup>1</sup>Ζάννειο Πειραματικό Γενικό Λύκειο Πειραιά, <sup>2</sup>Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η αθλητική εντιμότητα περιγράφεται ως το σύνολο των συμπεριφορών που καταδεικνύουν το σεβασμό του αθλούμενου προς τους κοινωνικούς κανόνες συμπεριφοράς, τους κανόνες και τις αρχές του αθλήματος και τον αντίπαλο. Σκοπός της παρούσης μελέτης είναι η διερεύνηση τυχόν διαφορών στην έντιμη αθλητική συμπεριφορά μεταξύ αθλητών και μη αθλητών εφηβικής ηλικίας. Το δείγμα αποτελείται από 104 μαθητές/τριες Λυκείου (61=αθλητές, 43=μη-αθλητές). Χορηγήθηκε η Πολυδιάστατη Κλίμακα Προσανατολισμού της Αθλητικής Εντιμότητας. Η κλίμακα περιλαμβάνει 11 ερωτήματα (τρεις παράγοντες): 1) Σεβασμός στους Κοινωνικούς Κανόνες Συμπεριφοράς (ΣΚΚ) 2) Σεβασμός στους Κανόνες και τις Αρχές του Αθλήματος (ΣΚΑΑ) 3) Σεβασμός στον Αντίπαλο (ΣΑ). Οι διαφορές μεταξύ αθλητών-μη αθλητών ελέγχθηκαν με πολυμετάβλητη ανάλυση διασποράς (MANOVA) ακολουθούμενη από μονομετάβλητες αναλύσεις για κάθε παράγοντα ξεχωριστά. Η ανάλυση ανέδειξε στατιστικά σημαντικές διαφορές μεταξύ αθλητών και μη αθλητών (Wilk's Lambda=0.922, F(3,100)=2.82, p=0.043). Η μονομετάβλητη ανάλυση απέδειξε ότι οι διαφορές αυτές οφείλονται αποκλειστικά στις στατιστικά





σημαντικές διαφορές στον ΣΚΑΑ ( $4.41 \pm 0.57$  αθλητές,  $4.08 \pm 0.80$  μη αθλητές,  $F(1,102)=5.90$ ,  $p=0.017$ ), ενώ οι διαφορές στον ΣΚΚ ( $4.17 \pm 0.69$  αθλητές,  $3.94 \pm 0.69$  μη αθλητές,  $F(1,102)=2.93$ ,  $p=0.090$ ) και στον ΣΑ ( $2.94 \pm 1.07$  αθλητές,  $2.95 \pm 0.96$  μη αθλητές,  $F(1,102)=0.004$ ,  $p=0.947$ ) δεν ήταν στατιστικά σημαντικές. Οι έφηβοι αθλητές/τριες που συμμετείχαν σε οργανωμένη μορφή άθλησης παρουσίασαν σημαντικά υψηλότερη έντιμη αθλητική συμπεριφορά από τους μη αθλητές. Η διαφοροποίηση ανάγεται μόνο στον παράγοντα σεβασμός στους κανόνες και αρχές του αθλήματος. Η συμμετοχή στον αθλητισμό εξυπακούει και την κατάλληλη συμπεριφορά απέναντι στους κανόνες και τις αρχές του, αλλά δεν συνεπάγεται και βελτίωση της στάσης ως προς τους κοινωνικούς κανόνες συμπεριφοράς και στον σεβασμό προς τον αντίπαλο.

### 8. Η εμπειρία του κυκλόμενου ωραρίου στις νοσηλεύτριες: Μία αφηγηματική προσέγγιση

Ευαγγελή Τζικερα<sup>1</sup>, Μαρίνα Ξυνού<sup>1</sup> & Γεώργιος Βλειώρας<sup>2</sup>

<sup>1</sup>ΑΣΠΑΙΤΕ - Παράρτημα Βόλου, <sup>2</sup>Γενικό Νοσοκομείο Βόλου

Η αφηγηματική προσέγγιση εστιάζει στις ιστορίες που οι άνθρωποι λένε για τους εαυτούς τους και για τη ζωή τους γενικότερα. Οι ιστορίες βασίζονται πάντα σε ένα μέρος των σχετικών εμπειριών του ανθρώπου. Με αυτή την έννοια, ο άνθρωπος μπορεί να έχει πολλές ιστορίες για το ίδιο θέμα. Οι ιστορίες είναι σημαντικές όχι μόνο γιατί δίνουν νόημα στις πρότερες εμπειρίες μας αλλά και γιατί καθοδηγούν τη σκέψη μας και τη δράση μας στο μέλλον. Η παρούσα έρευνα αφορά στις ιστορίες που αφηγούνται οι νοσηλεύτριες για το κυκλικό ωράριο: Ποιες ήταν οι προσδοκίες τους από τις θετικές και τις αρνητικές πλευρές του κυκλικού ωραρίου όταν σπούδαζαν νοσηλευτική; Τι θετικές και τι αρνητικές εμπειρίες είχαν από την εργασία τους σε κυκλικό ωράριο; Πώς επέδρασαν οι εμπειρίες αυτές στην ιστορία που σήμερα αφηγούνται σε σχέση με το κυκλικό ωράριο γενικά; Στόχος της έρευνας είναι να διερευνήσει πώς αφηγούνται τις εμπειρίες τους από το κυκλικό ωράριο οι νοσηλεύτριες που έχουν σχετική εργασιακή εμπειρία, καθώς και το πώς οι αφηγήσεις αυτές σχετίζονται ή όχι με το κοινωνικό πλαίσιο μέσα στο οποίο δημιουργήθηκαν. Μέσα από ημιδομημένες συνεντεύξεις, ένας νοσηλεύτης και τέσσερις νοσηλεύτριες ηλικίας από 28 ως 46 ετών μίλησαν για τις αναμνήσεις από τις απόψεις που είχαν για το κυκλικό ωράριο πριν αρχίσουν να εργάζονται και για τις σημερινές τους απόψεις με βάση τις σχετικές τους εμπειρίες. Το υλικό των συνεντεύξεων υποβλήθηκε σε ανάλυση περιεχομένου και σε αφηγηματική ανάλυση. Η εργασία αυτή έχει στόχο να καταδείξει τις ομοιότητες και τις διαφορές μεταξύ των πέντε αφηγητών ως προς τις αφηγήσεις τους και να συγκρίνει τις απαντήσεις τους με τις κυρίαρχες αφηγήσεις που θα περιμέναμε βάσει της σχετικής βιβλιογραφίας.

### 9. Ανίχνευση μορφών άτυπης χρήσης της ελληνικής γλώσσας στα κοινωνικά δίκτυα

Ασπασία Μάντζιου, Όλγα Καλαντζή & Δημήτριος Τσιώτας

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Η χρήση του διαδικτύου στις μέρες μας είναι εξαιρετικά δημοφιλής στη διεξαγωγή της ανθρώπινης επικοινωνίας, στην άντληση πληροφορίας και στην προώθηση της μάθησης, κυρίως λόγω της παγκόσμιας φύσης του μέσου σε συνδυασμό με την ευχερή πρόσβαση σε αυτό. Ο διαρκώς αυξανόμενος αριθμός χρηστών, ανεξαρτήτως φύλου και ηλικίας, οι οποίοι επικοινωνούν μέσω ιστοτόπων κοινωνικής δικτύωσης (social network sites), μετατρέπουν αυτό το σύγχρονο ψηφιακό εργαλείο σε μία αστείρευτη δεξαμενή κοινωνικής πληροφορίας, το οποίο μπορεί να λειτουργεί και ως φορέας άτυπης εκπαίδευσης, μετασχηματίζοντας ένα σημαντικό ποσοστό της ανθρώπινης δραστηριότητας, και δη της επικοινωνίας, σε ψηφιακή. Σε αυτό το παγκοσμιοποιημένο πλαίσιο, η ανάγκη υπερνίκησης των ασυμβατοτήτων που συνδέονται με τη χρήση του ελληνικού αλφάβητου οδήγησε στην ανάπτυξη της γραφής "Greeklish", ενός τεχνητού γραφικού συστήματος της ελληνικής γλώσσας, διατυπωμένης με λατινικούς χαρακτήρες. Το εν λόγω σύστημα συναντάται ευρέως στους Έλληνες χρήστες των ιστοτόπων κοινωνικής δικτύωσης. Η παρούσα εργασία, θεωρώντας ότι το διαδίκτυο λειτουργεί ως μία εναλλακτική μορφή εκπαίδευσης εξετάζει το επίπεδο χρήσης της ελληνικής γλώσσας, μελετώντας την περίπτωση του Youtube™, που αποτελεί έναν από τους δημοφιλέστερους ιστοτόπους κοινωνικής δικτύωσης. Η έρευνα διεξήχθη σε πλήθος σχολίων, που επιλέχθηκαν από 7 διαφορετικές θεματικές κατηγορίες και από τυχαίους χρήστες του Youtube™, εξετάζοντας την προτίμηση ή μη των χρηστών στο εν λόγω γραφικό σύστημα, την ύπαρξη συντακτικών, γραμματικών και ορθογραφικών λαθών, όπως και διαφορετικών γραφικών συστημάτων που εμπειρεύουν λόγω χάρη, τη χρήση εικογραμμάτων. Αναμένεται ότι θα υπάρξει διαφοροποίηση στη χρήση της ελληνικής γλώσσας ανάλογα με τη θεματική κατηγορία, γεγονός που θα μπορούσε να αξιοποιηθεί από τον εκπαιδευτικό μηχανισμό. Τα αποτελέσματα αναλύονται και πρόκειται να παρουσιαστούν στο Συνέδριο.





## 10. Στατική και δυναμική νοοτροπία: Προβλεπτικοί παράγοντες, αναπτυξιακά επιτεύγματα και εκπαιδευτικά επακόλουθα

Εύη Παναγιωτοπούλου

Αμερικανικό Κολλέγιο Ελλάδας – Deree College

Σκοπός της παρουσίασης είναι η βιβλιογραφική επισκόπηση της θεματικής Στατικής/Δυναμικής Νοοτροπίας (Fixed/Growth Mindset) όπως αναπτύσσεται στα πλαίσια των Έμμεσων (άδηλων) Θεωριών Ευφυΐας. Συγκεκριμένα θα παρουσιαστούν και αντιπαρατεθούν οι έννοιες της Δυναμικής και Στατικής Νοοτροπίας στο πλαίσιο της ακαδημαϊκής, κοινωνικής, συναισθηματικής και γνωστικής ανάπτυξης παιδιών και εφήβων, καθώς και στην διαδικασία επιλογής στόχων. Θα συζητηθούν οι παράγοντες που σύμφωνα με την υπάρχουσα ερευνητική βιβλιογραφία οδηγούν στον ενστερνισμό Δυναμικής Νοοτροπίας έναντι Στατικής (ή αντίστροφα) όπως το φύλο, η ηλικιακή μετάβαση από την παιδική στην εφηβική ηλικία και η αντίστοιχη μετάβαση από την πρωτοβάθμια στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση, η κοινωνικο-οικονομική οικογενειακή κατάσταση και η μειονοτική καταγωγή. Επίσης θα παρουσιαστούν οι απόψεις και οι συμπεριφορές των γονιών και δασκάλων/καθηγητών σε σχέση με την ευφυΐα, την επιλογή στόχων και την επιβράβευση των μαθητών, αλλά και οι προσωπικές τους στάσεις σχετικά με τη Στατική και τη Δυναμική Νοοτροπία. Κατόπιν θα αναπτυχθεί ο προσδιοριστικός ρόλος της Νοοτροπίας (δυναμικής ή στατικής) σε σχέση με τις ακαδημαϊκές ή/και αθλητικές επιδόσεις και την προδιάθεση για ομαδική εργασία και ένταξη σε ομάδες. Τέλος θα παρουσιαστούν μελέτες συσχέτισης της Στατικής/Δυναμικής Νοοτροπίας με την Εσωτερική/Εξωτερική Υποκίνηση.

## 11. Οι διαμεσολαβητικοί παράγοντες μεταξύ των ψυχοπαθητικών χαρακτηριστικών και της ψυχοπάθειας: Διαχρονική έρευνα

Ιφιγένεια Στυλιανού

Πανεπιστήμιο Κόλπου

Πλήθος ερευνών έχουν επανειλημμένα μελετήσει τη σχέση των πτυχών της ψυχοπάθειας και της παραβατικότητας. Η εν λόγω έρευνα είναι διαχρονική και αποσκοπεί στο να εξετάσει αφενός το βαθμό επίδρασης των ψυχοπαθητικών χαρακτηριστικών στην παραβατικότητα και αφετέρου, το βαθμό επίδρασης των κοινωνικών κυρίως διαμεσολαβητικών παραγόντων που προκύπτουν από τα ψυχοπαθητικά χαρακτηριστικά και οδηγούν το άτομο στην παραβατικότητα. Για τη μελέτη των πιο πάνω, θα χορηγηθούν τα ερωτηματολόγια: Youth Psychopathic Traits, Delinquency Scale και Inventory of Parents and Peers Attachment, τα οποία θα συμπληρώσουν 350 μαθητές Β τάξης Λυκείου, σε δύο διαφορετικές χρονικές περιόδους. Ως αποτέλεσμα, αναμένω ότι τα ψυχοπαθητικά χαρακτηριστικά είναι υπεύθυνα για την εμφάνιση κοινωνικών παραγόντων, όπως τη φτώχη επαφή με τους γονείς και τους συνομηλικούς τους, και συνεπώς ότι η παραβατική συμπεριφορά σε άτομα με ψυχοπαθητικά χαρακτηριστικά οφείλεται στη σύμπραξη των ψυχοπαθητικών χαρακτηριστικών και των παραγόντων που είναι αποτέλεσμα αυτών. Έτσι, με την κατάλληλη παρέμβαση στο περιβάλλον του ατόμου με ψυχοπαθητικά χαρακτηριστικά, θεωρώ ότι μπορούμε να ελέγξουμε τους διαμεσολαβητικούς παράγοντες και να μειώσουμε τα επίπεδα της παραβατικής του συμπεριφοράς. Η τελευταία φάση της έρευνας θα ολοκληρωθεί τον Απρίλιο του 2016, έτσι στο συνέδριο θα παρουσιαστούν αναλυτικά τα αποτελέσματα της έρευνας.

## 12. Η συμβολή των 5 χαρακτηριστικών προσωπικότητας, της μοναξιάς και της αυτοπεποίθησης στην επιλογή των χαρακτήρων ενός βιντεοπαιχνιδιού

Ελευθερία Μπουγονικολού

Ψυχολόγος

Στις μέρες μας, τα online παιχνίδια είναι τα πιο διάσημα παιχνίδια μεταξύ των εφήβων, καθώς οι παίκτες έχουν την ευκαιρία να δημιουργήσουν το δικό τους μοναδικό χαρακτήρα που ονομάζεται άβαταρ. Τα παιχνίδια με δυνατότητες δημιουργίας ενός άβαταρ παρουσιάζουν αύξηση μετά το 1985, δίνοντας την ευκαιρία στο χρήστη να έχει περισσότερες επιλογές, ώστε να δημιουργηθεί το άβαταρ που αυτός θέλει. Αλλά τι πραγματικά συμβαίνει όταν ένα παιδί επιλέξει το δικό του άβαταρ; Μια ποσοτική έρευνα διεξήχθη για να εξετάσει αν το άβαταρ αντιπροσωπεύει την προσωπικότητα του παιδιού και αν η μοναξιά και την αυτοεκτίμηση διαδραματίζει σημαντικό ρόλο αυτής της επιλογής. 302 Έλληνες μαθητές



συμμετέχοντες έλαβαν μέρος σε αυτή τη μελέτη, 161 αγόρια και 141 κορίτσια με μέσο όρο ηλικίας 15.04 και τοπική απόκλιση=0.76. Οι συμμετέχοντες απάντησαν στα ερωτηματολόγια ΤΕΧΑΠ5, CLQ, και κλίμακα αυτοεκτίμησης του Rosenberg καθώς και σε ένα αυτοσχέδιο ερωτηματολόγιο επιλογής άβαταρ. Τα δεδομένα αναλύθηκαν με t-test και Ανονα. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η προσωπικότητα, η αυτοεκτίμηση και η μοναξιά επηρεάζουν την επιλογή άβαταρ. Τα ευρήματα αυτά είναι σημαντικά, καθώς κάνει τους χρήστες να σκεφτούν τι είναι αυτό που επηρεάζει την επιλογή του ψηφιακού τους εαυτού. Περαιτέρω μελέτες θα μπορούσαν να γίνουν για να εξετάσουν και άλλους παράγοντες που διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο για την επιλογή του άβαταρ.

### Προσκεκλημένη Ομιλία 4

Παρασκευή, 17:30-18:30

#### Νους και ευφορία δια βίου: Μια γενική θεωρία

**Ανδρέας Δημητρίου**, Πανεπιστήμιο Λευκωσίας

Πρόεδρος: **Φωτεινή Μπονώτη**, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Η ομιλία θα συνοψίσει μια ολοκληρωμένη θεωρία της οργάνωσης και ανάπτυξης του νου. Η θεωρία καθορίζει ένα κοινό πυρήνα των διαδικασιών (αφαίρεση, αναπαραστατική αντιπροσώπηση, και επίγνωση, δηλαδή, ΑΑΕπιγνώ) που υπόκειται της σκέψης. Ο μηχανισμός ΑΑΕπιγνώ αναπτύσσεται σε τέσσερις κύκλους επανεννόησης (επεισοδικές αναπαραστάσεις, ρεαλιστικές νοερές αναπαραστάσεις, έννοιες βασισμένες σε κανόνες, και έννοιες βασισμένες σε αρχές, που αρχίζουν κατά τη γέννηση, στα 2, στα 6, και στα 11 χρόνια, αντίστοιχα). Ο κάθε κύκλος έχει δύο φάσεις ( παραγωγή νέων νοητικών μονάδων και σύνθεσή τους). Η μετάβαση από φάση σε φάση είναι αυτό-τροφοδοτούμενη επειδή ο μηχανισμός ΑΑΕπιγνώ δημιουργεί συνεχώς νέα νοητικά περιεχόμενα, που εκφράζονται σε πιο περιεκτικές και πιο λεπτομερείς αναπαραστάσεις. Κάθε κύκλος καταλήγει σε ενσυνειδησία για τις αναπαραστάσεις που τον χαρακτηρίζουν και τους υποκείμενους μηχανισμούς συλλογισμού. Αυτή εκφράζεται με προγράμματα εκτελεστικού ελέγχου αυξανόμενης ευελιξίας. Μάθηση που απευθύνεται σε αυτή την ενσυνειδησία επιταχύνει την πορεία επανεννόησης. Οι ατομικές διαφορές στην νοητική ανάπτυξη σχετίζονται τόσο με την κατάσταση του μηχανισμού ΑΑΕπιγνώ όσο και με την αλληλεπίδρασή του με διαφορετικά γνωστικά πεδία (π.χ., κατηγορική, ποσοτική, χωρικής σκέψη κ.λπ.). Οι αλλαγές αυτές σχετίζονται με τις αλλαγές στην ταχύτητα επεξεργασίας και την εργαζόμενη μνήμη εργασίας σε εναλλασσόμενους κύκλους: Οι σχέσεις με την ταχύτητα είναι υψηλές στις φάσεις παραγωγής νέων νοητικών μονάδων και οι σχέσεις με την εργαζόμενη μνήμη είναι υψηλές στις φάσεις σύνθεσης, σε όλους τους κύκλους. Οι σχέσεις της θεωρίας με την έρευνα του εγκεφάλου και της εκπαίδευσης θα συζητηθούν σε κάποια έκταση.

### Προσκεκλημένο Συμπόσιο 6

Παρασκευή, 18:30-20:00

#### Προκλήσεις στην εφηβεία

Οργανωτής/Πρόεδρος: **Σπυρίδων Τάνταρος**

*Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Συζητητής: **Ηλίας Μπεζεβέγκης**

*Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Η εφηβεία αποτελεί μια ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα από αναπτυξιακής πλευράς ηλικιακή φάση, στην διάρκεια της οποίας, το αναπτυσσόμενο άτομο, έρχεται αντιμέτωπο με πολλές και ποικίλες αλλαγές - προκλήσεις. Πράγματι, είτε μιλάμε για την μείζονα αναπτυξιακή κρίση της εφηβικής ηλικίας, δηλαδή την διαμόρφωση της ταυτότητας, είτε για τις σχέσεις με τους γονείς, τους άλλους ενήλικους και τους συνομηλικούς στο σχολείο και όχι μόνο, είτε ακόμη για την τεχνολογία, το διαδίκτυο και την δυναμική των σχέσεων μέσω αυτού, είτε, τέλος, τη διαχείριση του άγχους που προκαλούν οι ραγδαίες αλλαγές της εφηβείας, το αναπτυσσόμενο άτομο καλείται να διαχειριστεί ένα πλήθος προκλήσεων, από την επιτυχημένη αντιμετώπιση των οποίων εξαρτάται η καλύτερη προσαρμογή του και η λειτουργικότερη ενήλικη ζωή του. Το συμπόσιο αυτό επιχειρεί να







αναδεικνύει ορισμένες όψεις της έρευνας σχετικά με αυτά τα ζητήματα: η πρώτη εργασία εξετάζει τις σχέσεις της διαμόρφωσης της ταυτότητας με την αντιμετώπιση αγχογόνων καταστάσεων από τους εφήβους, η δεύτερη αφορά στη σχέση γονικής απόρριψης και εκφοβισμού- θυματοποίησης, η τρίτη διερευνά τις σχέσεις γονικών πρακτικών με τη χρήση του διαδικτύου, την επιθετική συμπεριφορά και την αυτοεκτίμηση και, τέλος, η τέταρτη, διερευνά τη σχέση μεταξύ των διεργασιών διαμόρφωσης της ταυτότητας και της γονικότητας.

### **1. Η διαμόρφωση της εφηβικής ταυτότητας σε σχέση με τις στρατηγικές αντιμετώπισης αγχογόνων καταστάσεων**

Ηλίας Μπεζεβέγκης, Σπυρίδων Τάνταρος & Βασίλης Παυλόπουλος

*Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Η ανακοίνωση αυτή παρουσιάζει δεδομένα για τη διαμόρφωση της εφηβικής ταυτότητας και για το πώς αυτή η διαδικασία σχετίζεται με τους τρόπους που οι έφηβοι χρησιμοποιούν για την αντιμετώπιση αγχογόνων καταστάσεων. Οι συμμετέχοντες ήταν 420 μαθητές γυμνασίου (14,5–15,5 ετών, 56,5% κορίτσια), από οικογένειες μέσου μορφωτικού – οικονομικού επιπέδου της ευρύτερης περιοχής των Αθηνών. Χρησιμοποιήθηκαν τα ψυχοτεχνικά μέσα: α) The Coping Across Situations Questionnaire (CASQ, Seiffge-Krenke, 1995), που αξιολογεί τη συχνότητα με την οποία τα άτομα χρησιμοποιούν ποικίλες στρατηγικές coping (Κοινωνική Στήριξη, Ενεργητική Διαπραγμάτευση, Εκδραμάτιση, Άρνηση/ Αποφυγή και Συμβιβασμός), και β) The Dimensions of Identity Development Scale (DIDS, Luyckx, 2008) που αναδεικνύει τρεις μορφές διερεύνησης (Διερεύνηση σε Εύρος, Αναστοχαστική Διερεύνηση και Διερεύνηση σε Βάθος) και δύο μορφές ταύτισης (Δέσμευση και Ταύτιση με Δέσμευση). Η Κοινωνική Στήριξη και η Ενεργητική Διαπραγμάτευση ήταν οι πιο συχνές στρατηγικές coping, ενώ η Εκδραμάτιση ήταν η λιγότερο συχνή. Η Διερεύνηση ήταν περισσότερη συχνή από τη Δέσμευση. Η Ενεργητική Διαπραγμάτευση παρουσίασε ισχυρή συνάφεια με την Ταύτιση με Δέσμευση, μέτρια προς μικρή συνάφεια με τη Δέσμευση και αρνητική συνάφεια με την Αναστοχαστική Διερεύνηση. Η Εκδραμάτιση συσχετίστηκε αρνητικά με την Δέσμευση, την Ταύτιση με Δέσμευση και την Διερεύνηση σε Βάθος, αλλά θετικά με την Αναστοχαστική Διερεύνηση. Οι συσχετίσεις αυτές αποτελούν ένδειξη ότι η διαδικασία διαμόρφωσης της εφηβικής ταυτότητας, ως μια αναπτυξιακή διαδικασία, ίσως αποτελεί μια κατάσταση που συνδέεται με αυξημένο άγχος για τον έφηβο.

### **2. Διαχρονικές συσχετίσεις μεταξύ γονικής απόρριψης και σχολικού εκφοβισμού**

Παναγιώτης Σταυρινίδης<sup>1</sup> & Σπυρίδων Τάνταρος<sup>2</sup>

*<sup>1</sup>Πανεπιστήμιο Κύπρου, <sup>2</sup>Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Η έρευνα αυτή είχε ως στόχο να ανιχνεύσει την πιθανή σχέση ανάμεσα στην απόρριψη του εφήβου από τους γονείς του και την εμπλοκή του σε περιστατικά εκφοβισμού και θυματοποίησης. Σημαντικός στόχος επίσης, ήταν να διερευνηθεί τη σειρά των αιτιών και συνεπειών στην σχέση αυτή, μέσα από μια διαχρονική μεθοδολογία. Στην έρευνα συμμετείχαν 846 έφηβοι με μέση ηλικία τα 12.63 χρόνια και οι γονείς τους. Οι οικογένειες προέρχονταν από τυχαία δειγματοληψία που διενεργήθηκε σε Ελλάδα και Κύπρο. Οι έφηβοι συμπλήρωσαν την αναθεωρημένη έκδοση του ερωτηματολογίου του Olweus για τον εκφοβισμό και τη θυματοποίηση (BVQ-R, Olweus, 1993) και ο κάθε γονιός ξεχωριστά συμπλήρωσε την υποκλίμακα της απόρριψης από το Parental Acceptance/Rejection Questionnaire (Rohner, 1990). Η διαδικασία αυτή επαναλήφθηκε με τους ίδιους συμμετέχοντες έξι μήνες μετά. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η πατρική και η μητρική απόρριψη στον Χρόνο 1 προέβλεπαν σημαντικά την θυματοποίηση του εφήβου στον Χρόνο 2 αλλά δεν προέβλεπαν σημαντικά τον εκφοβισμό. Από την άλλη, εκφοβισμός και θυματοποίηση στον Χρόνο 1 προέβλεπαν σημαντικά την απόρριψη του εφήβου και από τους δύο γονείς στον Χρόνο 2 με ισχυρότερο προβλεπτικό παράγοντα τον εκφοβισμό παρά τη θυματοποίηση. Τα αποτελέσματα αυτά συνηγορούν προς μια κυκλική ή αμφίδρομη σχέση ανάμεσα στον εκφοβισμό και στην γονική απόρριψη και συμβάλλουν στην περαιτέρω κατανόηση της οικογενειακής δυναμικής που συνδέεται με την προβληματική συμπεριφορά των εφήβων.





### 3. Γονικός έλεγχος, χρήση διαδικτύου, επιθετικότητα και αυτοεκτίμηση σε εφήβους

Ειρήνη Μπαϊρακτάρη & Σπυρίδων Τάνταρος

*Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η διερεύνηση των σχέσεων των γονικών πρακτικών με την χρήση του διαδικτύου, την αυτοεκτίμηση και την επιθετικότητα στο σχολικό περιβάλλον, σε εφήβους. Στην σχετική βιβλιογραφία, οι δυσλειτουργικοί τύποι οικογένειας φαίνεται να συνδέονται με την υπερβολική χρήση του διαδικτύου από τους εφήβους, ενώ οι ίδιοι φαίνεται ότι εμπλέκονται πιο συχνά σε επιθετικά γεγονότα και έχουν χαμηλότερη αυτοεκτίμηση όταν ο γονικός έλεγχος είναι ελλιπής. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 300 έφηβοι της Β' και της Γ' Γυμνασίου, οι οποίοι συμπλήρωσαν α) το Ερωτηματολόγιο Ανίχνευσης Επιθετικής Συμπεριφοράς στο σχολείο, (Buri, J. R., 1991), (προσαρμογή: Πάσχου, 2008), β) το Ερωτηματολόγιο Ανίχνευσης Μορφών Άσκησης Γονικού Ελέγχου, (EMBU-C. Perris et al., 1980, προσαρμογή: Λιανός, 2012), γ) την Κλίμακα Αυτοεκτίμησης, (Rosenberg, M., 1979) και ένα αυτοσχέδιο ερωτηματολόγιο δημογραφικών στοιχείων. Τα αποτελέσματα, αυτή τη στιγμή σε επεξεργασία, αναμένεται να επιβεβαιώσουν τη σχέση των γονικών πρακτικών με την χρήση του διαδικτύου, όσο και με την επιθετικότητα και την αυτοεκτίμηση των εφήβων. Οι έφηβοι που έχουν δυσλειτουργικές οικογένειες αναμένεται να παρουσιάσουν υπερβολική χρήση του διαδικτύου, υψηλά ποσοστά επιθετικής συμπεριφοράς και χαμηλή αυτοεκτίμηση.

### 4. Διερεύνηση των σχέσεων της διαμόρφωσης ταυτότητας και της γονικότητας σε εφήβους

Σπυρίδων Τάνταρος, Βασίλης Παυλόπουλος & Ηλίας Μπεζεβέγκης

*Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Η παρούσα εργασία διερευνά τις σχέσεις των διεργασιών διαμόρφωσης της ταυτότητας με την γονικότητα, σε εφήβους. Το δείγμα αποτέλεσαν 424 έφηβοι (14.5-15.5 ετών, 43.6% αγόρια και 56.45% κορίτσια), οι οποίοι συμπλήρωσαν α) Την Κλίμακα Διαστάσεων της Ανάπτυξης της Ταυτότητας (Dimensions of Identity Development Scale-DIDS), (Luyckx et al, 2008), η οποία αξιολογεί πέντε διαστάσεις της διαμόρφωσης ταυτότητας, β) το Ερωτηματολόγιο Αξιολόγησης της Ανάπτυξης της Ταυτότητας στην Εφηβεία (Assessment of Identity Development in Adolescence), (Goth, Foelsch, Schlüter-Müller, et al., 2012), το οποίο αξιολογεί την συνοχή και την συνεκτικότητα της ταυτότητας, γ) το Ερωτηματολόγιο Γονικής Συμπεριφοράς (Parental Behavior Inventory-PBI), (Barber, 1996; Kins et al, 2013; Vazsonyi et al., 2003), το οποίο αξιολογεί πέντε διαστάσεις της γονικής συμπεριφοράς και ένα ερωτηματολόγιο δημογραφικών στοιχείων. Τα αποτελέσματα, σε συμφωνία με προηγούμενες έρευνες, έδειξαν ότι η δημιουργία δεσμεύσεων, αλλά και η συνοχή και η συνεκτικότητα της ταυτότητας συνδέεται με γονικές συμπεριφορές που χαρακτηρίζονται από στοργή και φροντίδα. Πιο συγκεκριμένα, η Διερεύνηση σε Βάθος (η οποία συνδέεται με τις δεσμεύσεις) συνδέθηκε θετικά με την Ζεστασιά των γονέων, ενώ η Αναστοχαστική Διερεύνηση συνδέθηκε με την Αγχώδη Ανατροφή και την Απόρριψη. Επίσης, η Απόρριψη από την μητέρα και από τον πατέρα, καθώς και η Υπερπροστασία της μητέρας, συνδέθηκαν αρνητικά με την Συνοχή και την Συνεκτικότητα της ταυτότητας των εφήβων.

Συμπόσιο 2

Παρασκευή, 18:30-20:00

### Αφηγηματικές πρακτικές και ανάπτυξη: Τέσσερα παραδείγματα παρεμβάσεων

Οργανωτής/Πρόεδρος/Συζητητής: **Γεώργιος Βλειώρας**, *Γενικό Νοσοκομείο Βόλου*

Η αφηγηματική θεραπεία τοποθετεί τους ανθρώπους στη θέση των ειδικών στη ζωή τους. Θεωρεί τα προβλήματα ως χωριστά από τους ανθρώπους και υποθέτει ότι οι άνθρωποι έχουν πολλές δεξιότητες, πόρους, πίστες και αξίες που μπορούν να βοηθήσουν στη μείωση της επίδρασης των προβλημάτων στη ζωή τους. Σύμφωνα με την προσέγγιση αυτή, οι άνθρωποι κατανοούν και ζουν τις ζωές τους μέσα από τις ιστορίες που αφηγούνται για τους εαυτούς τους και για τις σχέσεις τους. Οι ιστορίες αυτές έχουν και οι ίδιες μία ιστορία, καθώς αναπτύσσονται μέσα από τα βιώματα των αφηγητών και των αφηγητριών τους μέσα σε ένα συγκεκριμένο πολιτισμικό και κοινωνικό περιβάλλον. Έτσι, η αφηγηματική προσέγγιση είναι





στην ουσία της αναπτυξιακή. Οι τέσσερις παρουσιάσεις που ακολουθούν παρουσιάζουν τρόπους με τους οποίους οι αφηγηματικοί θεραπευτές και οι αφηγηματικές θεραπεύτριες μπορούν να αναζητήσουν προτιμώμενες εναλλακτικές ιστορίες σε ομαδικά και σε ατομικά πλαίσια. Η Βίκυ Στέκα θα παρουσιάσει το Δέντρο της ζωής, ένα εργαλείο ομαδικής ψυχοκοινωνικής υποστήριξης με μακρά ιστορία, όπως το εφάρμοσε σε ομάδες προσωπικής ανάπτυξης μαθητών της Α' Λυκείου στο Καρπενήσι. Η Κασσάνδρα Πήτερσεν θα παρουσιάσει ένα νέο εργαλείο ομαδικής θεραπευτικής πρακτικής, τον Καιρό της κρίσης, όπως το εφαρμόζει σε ομαδικές συναντήσεις γυναικών που έχουν στόχο την αποδόμηση των κυρίαρχων κοινωνικών αντιλήψεων για την ταυτότητα της γυναίκας. Ο Αδάμ Χαρβάτης θα παρουσιάσει τη λειτουργία δύο ομάδων εμπνευσμένων από τις αρχές της αφηγηματικής συμβουλευτικής, μίας ομάδας εκπαιδευτικών και μίας ομάδας γονέων, οι οποίες είχαν στόχο την ανάδειξη και ανάπτυξη των γνώσεων και των δεξιοτήτων των μελών τους. Τέλος, η Άννα Πετράκη θα παρουσιάσει τις αφηγηματικές πρακτικές που εφάρμοσε στις ατομικές συναντήσεις που είχε με μία μετέφηβη ώστε να τη βοηθήσει να διαχωρίσει τον εαυτό της από την προβληματική ιστορία που την έφερε για θεραπεία και να κτίσει μία εναλλακτική ιστορία που θα τη βοηθήσει να χαράξει ένα νέο δρόμο για τη ζωή της.

### 1. Το δέντρο της ζωής: Μια πρακτική ψυχοκοινωνικής παρέμβασης σε εφήβους

Βίκυ Στέκα

*Κέντρο Πρόληψης των Εξαρτήσεων και Προαγωγής της Ψυχοκοινωνικής Υγείας «Αλκυόνη»*

Στην εργασία αυτή θα παρουσιάσω την εφαρμογή του υλικού «Το Δέντρο της ζωής» σε εφήβους. Το Δέντρο της ζωής ξεκίνησε σαν εργαλείο ψυχοκοινωνικής υποστήριξης για παιδιά που είχαν βιώσει τραυματικές εμπειρίες στην Αφρική. Εμπλουτίστηκε με τις ιδέες της αφηγηματικής θεραπείας και εδώ και 10 χρόνια εφαρμόζεται σε ποικίλα πλαίσια και πληθυσμούς. Πρόσφατη ανασκόπηση της χρήσης του εργαλείου φαίνεται να δείχνει ότι είναι ιδιαίτερα χρήσιμο και στη σχολική κοινότητα καθώς διευκολύνει την ανάπτυξη της ομαδικότητας, την ενσωμάτωση παιδιών που δυσκολεύονται με την κοινωνικοποίηση και την ανάδυση των προσωπικών δεξιοτήτων του καθενός και της καθεμιάς. Στα πλαίσια της εργασίας μου ως στέλεχος πρόληψης στο Κέντρο Πρόληψης των Εξαρτήσεων και Προαγωγής της Ψυχοκοινωνικής Υγείας «Αλκυόνη» της Περιφέρειας Ευρυτανίας, και σε συνεργασία με τη Διεύθυνση Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, τα σχολεία, τους καθηγητές και τους μαθητές αξιοποίησα το υλικό του Δέντρου σε ομάδες προσωπικής ανάπτυξης. Το εργαλείο του Δέντρου εφαρμόστηκε σε περίπου 80 μαθητές (4 τμήματα) της Α' τάξης Λυκείων ΕΠΑΛ και Γενικού του Καρπενησίου το 2015 και 2016. Είχε διάρκεια 5 δίωρων συναντήσεων για κάθε τμήμα των 17 ως 20 μαθητών. Με βάση την αξιολόγηση των ίδιων των μαθητών, η διαδικασία του Δέντρου συνέβαλε στην καλύτερη γνωριμία μεταξύ τους, στην ενίσχυση της ομαδικότητας, και στον εντοπισμό δεξιοτήτων και στόχων για το μέλλον.

### 2. Αφηγηματική θεραπεία και θεραπευτική ιππασία: Η διαδρομή

Δανιήλ Δανιλόπουλος

*Παιδοψυχίατρος*

Η αφηγηματική θεραπεία βοηθά θεραπευτές και θεραπευόμενους να έρθουν σε επαφή με την συνήθως «αόρατη» ιστορία της αντίστασης των θεραπευόμενων στην επιρροή των προβλημάτων στη ζωή και τις σχέσεις τους. Η θεραπευτική ιππασία δίνει την ευκαιρία να διευκολυνθεί η κινητική, νοητική, ψυχολογική και σχεσιακή εξέλιξη ατόμων με δυσκολίες μέσα από δραστηριότητες με άλογα και σχετικές συζητήσεις. Η επιρροή της αφηγηματικής θεραπείας και η απρόσμενη εμπλοκή μου με τα άλογα και τη θεραπευτική ιππασία οδήγησαν μέσα από μια δαιδαλώδη διαδρομή στο συνδυασμό των δυο μεθόδων και στην «υποβοηθούμενη από τα άλογα αφηγηματική πρακτική». Τα άλογα έχουν την εξαιρετική ικανότητα να λειτουργούν ως καθρέφτες των εσωτερικών καταστάσεων του ανθρώπου. Μπορούν δηλαδή να αντιλαμβάνονται, να μεταφράζουν την ανθρώπινη επικοινωνία (λεκτική και μη) σε φιλικές ή μη προθέσεις, να κρίνουν αν μπορούν να εμπιστευθούν τον άνθρωπο που είναι μαζί τους ή όχι και να ανταποκρίνονται κατάλληλα. Με αυτό τον τρόπο αν κάποιο εμπόδιο (όπως φόβος ή άγχος) εμποδίζει τον άνθρωπο να κερδίσει την εμπιστοσύνη του αλόγου, αυτό θα το αντιληφθεί και θα τον προσκαλέσει να το αντιμετωπίσει. Δίνονται παραδείγματα προσωπικά και από τη συνεργασία με άτομα με αναπτυξιακά, νοητικά, κινητικά και ψυχολογικά προβλήματα με τη χρήση της εξωτερικευσης, της ανασυγγραφής και άλλων αφηγηματικών πρακτικών.





### 3. Ομάδες συνεργασίας εκπαιδευτικών και ομάδες γονέων εφήβων μαθητών με ειδικές ανάγκες: Αναδεικνύοντας και αναπτύσσοντας τις γνώσεις και δεξιότητες των ίδιων των μελών της εκπαιδευτικής κοινότητας

Αδάμ Χαρβάτης

*Ινστιτούτο Αφηγηματικής Ψυχοθεραπείας*

Η λειτουργία δύο ομάδων που αναπτύχθηκαν στο πλαίσιο της ευρείας εκπαιδευτικής κοινότητας, της Ομάδας Συνεργασίας Εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης και της Ομάδας Υποστήριξης και Συνεργασίας Γονέων Εφήβων με Ειδικές Ανάγκες του ΕΕΕΕΚ Κορδελιού εμπνέεται από τις ιδέες της Αφηγηματικής Συμβουλευτικής. Σύμφωνα με τις ιδέες αυτές, πολλές από τις γνώσεις, τις επιδεξιότητες και τις ικανότητες των συμβουλευόμενων παραμένουν συχνά χωρίς αναγνώριση και άρα δεν αναπτύσσονται, ακριβώς γιατί δεν γίνονται αντικείμενο συζήτησης σε κυρίαρχες μορφές συζήτησης (και συμβουλευτικής). Επιπλέον, συχνά οι κυρίαρχοι τρόποι συζήτησης (και συμβουλευτικής) δεν αναγνωρίζουν τις προθέσεις-αξίες και σκοπούς που οι άνθρωποι μπορούν να ορίσουν για τους εαυτούς τους και για το περιβάλλον τους. Οι προαναφερθείσες ομάδες συντονίστηκαν από ένα σχολικό ψυχολόγο και λειτούργησαν ώστε οι γνώσεις των μελών τους να αναδεικνύονται και να αναπτύσσονται περαιτέρω με στόχο την αντιμετώπιση των προβλημάτων της σχολικής ζωής ή της οικογενειακής ζωής με εποικοδομητικούς τρόπους. Επιπλέον, οι αξίες των μελών τους (γονέων ή εκπαιδευτικών) που διαποτίζουν τις γνώσεις τους συζητούνταν και γίνονταν πιο ξεκάθαρες και «πληροφορούν» έτσι νέες μορφές δράσης. Θα παρουσιαστεί ο τρόπος λειτουργίας των ομάδων, το έντυπο υλικό που καταγράφηκε με τις ιδέες και γνώσεις τους για μια μεγάλη ποικιλία θεμάτων με τα οποία ασχολήθηκαν (από τις δυσκολίες συμπεριφοράς μέχρι το ρατσισμό, από τη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση μέχρι τις σχέσεις γονέων και εκπαιδευτικών κ.α.).

### 4. Δουλεύοντας αφηγηματικά με μία μετέφηβη

Άννα Πετράκη

*Ψυχολόγος, Ψυχοθεραπεύτρια*

Η εργασία αυτή παρουσιάζει αφηγηματικές πρακτικές που χρησιμοποιήθηκαν στην περίπτωση της Μαρίας, μιας μετέφηβης 19 ετών με την οποία πραγματοποίησα δέκα ατομικές συναντήσεις. Το περιεχόμενο της προβληματικής ιστορίας της Μαρίας περιλαμβάνει την ταραγμένη σχέση με τον πατέρα της, την τελειομανία, την χαμηλή αυτοπεποίθηση, και τις φοβίες της στις ερωτικές σχέσεις με τους άντρες, φοβίες που η ίδια συνέδεε με την κακή σχέση με τον πατέρα της. Χρησιμοποίησα αρχικά την εξωτερικευση του προβλήματος, ώστε η Μαρία να βοηθηθεί να διαχωρίσει τον εαυτό της από την προβληματική ιστορία. Στη συνέχεια, συζητήσαμε τις επιπτώσεις της προβληματικής ιστορίας στις διάφορες πλευρές της ζωής της. Διερεύνησα τις αντιφάσεις που υπήρχαν στην προβληματική ιστορία με την προοπτική να αναδυθεί η προτιμώμενη ιστορία. Έτσι άρχισε να κτίζεται η εναλλακτική ιστορία, η οποία περιλάμβανε την ικανότητα της Μαρίας να ανταποκρίνεται σε εργασίες της σχολής, τη σημαντική σχέση που είχε με τον παππού της και τον πατριό της, την πρόθεση της να βρίσκεται κοντά σε αυτά που θέλει η ίδια και όχι σε αυτά που της ορίζει η Τελειομανία, την ικανότητα της να προσαρμόζεται σε δύσκολες συνθήκες και να βάζει μικρούς-βατούς στόχους, την αναγνώριση της δικής της Ετοιμότητας για ερωτική σχέση που να συνδέεται με σημαντικές για αυτήν αξίες, όπως η Επικοινωνία, η Αλληλοεκτίμηση και ο Αυτοσεβασμός. Η Μαρία ένιωσε ότι στις δέκα συνεδρίες ήταν πολύ ευχαριστημένη με τις αλλαγές που είχε κάνει και έτοιμη να συνεχίσει στο νέο δρόμο που χάραξε.







## Θέματα ψυχομετρικής αξιολόγησης

Πρόεδρος: **Μαρία Πλατσίδου**

*Πανεπιστήμιο Μακεδονίας*

### 1. WPPSI-III: Η ελληνική στάθμιση του τεστ νοημοσύνης του Wechsler για παιδιά 2,6 έως 7,3 ετών

Φαίη Αντωνίου & Γεώργιος Σιδερίδης

*Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Στόχος της παρούσας μελέτης είναι η παρουσίαση του ψυχομετρικού τεστ νοημοσύνης WPPSI-III. Το τεστ αποτελεί μια σταθμισμένη συστοιχία 14 λεκτικών και μη-λεκτικών δοκιμασιών που αξιολογεί τις νοητικές δεξιότητες παιδιών 2,6 έως 7,3 ετών που φοιτούν στους παιδικούς σταθμούς, στα νηπιαγωγεία και δημοτικά της Ελλάδας. Αποτελείται από τις δοκιμασίες: Πληροφορίες, Λεξιλόγιο, Λεκτικός Συλλογισμός, Κατανόηση, Ομοιότητες, Προσληπτικό Λεξιλόγιο, Κατονομασία Εικόνων, Σχέδια με Κύβους, Μήτρες Συλλογιστικών Διεργασιών, Αντιστοιχηση Εννοιών, Συμπλήρωση Εικόνων, Συναρμολόγηση Αντικειμένων, Σύμβολα, Κωδικοποίηση. Οι δοκιμασίες αυτές αξιολογούν την ακουστική αντίληψη, τη μνήμη, την προφορική κατανόηση, την παραγωγή προφορικού λόγου, τη λεξιλογική ανάπτυξη, τις αναλογικές και γενικές συλλογιστικές διεργασίες κ.α. Το WPPSI-III παρέχει αποτελέσματα Λεκτικού και Πρακτικού Δείκτη Νοημοσύνης, καθώς και τον Γενικό Δείκτη Νοημοσύνης. Επιπρόσθετα, δίνει τη δυνατότητα να υπολογιστεί ο Δείκτης Ταχύτητας Επεξεργασίας για τα παιδιά ηλικίας 4:0-7:3 και ο Γενικός Γλωσσικός Δείκτης και για τις δύο ηλικιακές ομάδες. Ως ψυχοεκπαιδευτικό εργαλείο, το WPPSI-III μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την αξιολόγηση της γενικής πνευματικής λειτουργίας. Μπορεί επίσης να χρησιμοποιηθεί ως μέρος μιας αξιολόγησης για τον προσδιορισμό της πνευματικής χαρισματικότητας, των γνωστικών αναπτυξιακών καθυστερήσεων και των μαθησιακών δυσκολιών. Τα αποτελέσματα της αξιολόγησης μπορούν να λειτουργήσουν ως οδηγός για τη λήψη αποφάσεων τοποθέτησης σε κλινικά ή/και εκπαιδευτικά προγράμματα.

### 2. Αξιολόγηση της Νοημοσύνης με τις Έγχρωμες Μήτρες RAVEN: Ανάλυση σωστών απαντήσεων ή δεξιοτήτων;

Γεώργιος Σιδερίδης & Μαρία Καδιανάκη

*Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Ο σκοπός της παρούσας εργασίας ήταν η αξιολόγηση των δεξιοτήτων που απαιτούνται προκειμένου να επιλυθούν σωστά τα σχήματα των μητρών Raven σε παιδιά ηλικίας 4-12 ετών καθώς και η πρόβλεψη της ύπαρξης ειδικών αναγκών από τον γραμμικό συνδυασμό αυτών των δεξιοτήτων. Οι δεξιότητες για όλα τα σχήματα κατετάγησαν σε 16 διακριτές κατηγορίες επεκτείνοντας την προηγούμενη δουλειά των Green και Kluever (1991) των 15 κατηγοριών δεξιοτήτων. Παραδείγματα δεξιοτήτων ήταν η 'νοητική απεικόνιση' (mental rotation), ο 'αριθμός διαστάσεων', και η 'συμμετρία'. Στην έρευνα συμμετείχαν 1127 παιδιά ηλικίας 4-12 ετών, 44 μαθητές με μαθησιακές δυσκολίες και 30 με νοητική υστέρηση. Η σωστή κατηγοριοποίηση των (α) τυπικών μαθητών από αυτούς με μαθησιακές δυσκολίες (ΜΔ) και (β) των παιδιών με μαθησιακές δυσκολίες από αυτά με νοητική υστέρηση (ΝΥ) έγινε με το μοντέλο της λογαριθμικής ανάλυσης παλινδρόμησης. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η σωστή κατηγοριοποίηση των τυπικών παιδιών και αυτών με ΜΔ ήταν 64.8% χρησιμοποιώντας ως προβλεπτικό παράγοντα τις σωστές απαντήσεις στο Raven και 75% χρησιμοποιώντας τον γραμμικό συνδυασμό των δεξιοτήτων. Επίσης, η σωστή κατηγοριοποίηση παιδιών με ΝΥ και ΜΔ ήταν 79.7% χρησιμοποιώντας ως κριτήριο τις σωστές απαντήσεις και 89.2% χρησιμοποιώντας ως κριτήριο τις συγκεκριμένες δεξιότητες. Τέλος τα επίπεδα αξιοπιστίας της μέτρησης της νοημοσύνης ήταν υψηλότερα χρησιμοποιώντας τις 19 δεξιότητες ως κατασκευή νοημοσύνης (ωμέγα = .992, H = .995) σε σύγκριση με τη χρήση των σωστών απαντήσεων στις 36 μήτρες του Raven (ωμέγα = .760, H = .775).





### 3. Προσαρμογή και εφαρμογή του Ego Identity Process Questionnaire (EIPQ) στον ελληνικό φοιτητικό πληθυσμό

Αναστασία Χρυσουφούδη & Μαρία Πλατσιδου

Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Σύμφωνα με τον Marcia (1964) υπάρχουν τέσσερα είδη ταυτότητας σε ένα από τα οποία μπορεί να βρίσκεται ένας έφηβος ανάλογα με το αν εάν κατέκτησε ή όχι τις διαδικασίες εξερεύνησης και δέσμευσης. Τα είδη ταυτότητας είναι η κατακτημένη ταυτότητα, η δοτή ταυτότητα, η συγκεχυμένη ταυτότητα και η αναστολή ταυτότητας. Οι Balistreri, Bush-Rossangel & Geisinger (1995) δημιούργησαν ένα εργαλείο μέτρησης και αξιολόγησης της ταυτότητας ακολουθώντας την παραπάνω θεωρία, το EIPQ. Περιλαμβάνει 32 ερωτήσεις, οι 16 αφορούν την διαδικασία της εξερεύνησης και οι υπόλοιπες 16 τη διαδικασία της δέσμευσης σε 8 τομείς: θρησκεία, επάγγελμα, πολιτική ιδεολογία, αξίες, οικογένεια, φιλία, ερωτικές σχέσεις και ρόλους των δύο φύλων. Στόχος της παρούσας έρευνας ήταν να πραγματοποιηθεί και να ελεγχθεί η προσαρμογή του EIPQ σε ελληνικό νεανικό πληθυσμό. Για το σκοπό αυτόν, το EIPQ μεταφράστηκε στα ελληνικά και μοιράστηκε σε 396 φοιτητές. Οι συμμετέχοντες συμπλήρωσαν, επίσης, ένα ερωτηματολόγιο για την αυτοεκτίμηση (RSE, Rosenberg, 1965) και ένα για την αρρενωπότητα (BSRI, Bem, 1974), ακολουθώντας τον ερευνητικό σχεδιασμό των Balistreri et al. (1995). Τα δεδομένα θα αναλυθούν για να διερευνηθούν οι ψυχομετρικές ιδιότητες του EIPQ (παραγοντική δομή, αξιοπιστία), καθώς και η προβλεπτική εγκυρότητά του σε σχέση με τις υπόλοιπες δύο μετρήσεις. Στη συνέχεια, τα ευρήματα θα συγκριθούν με τα ευρήματα Balistreri et al. (1995) στο Αμερικανικό δείγμα. Αναμένεται ότι η έρευνα θα συμβάλει στην προσαρμογή ενός εργαλείου για την αξιολόγηση της ταυτότητας των νέων στη χώρα μας που, εξ όσων γνωρίζουμε, δεν υπάρχει ακόμη.

### 4. Προσαρμογή και επιβεβαίωση της παραγοντικής δομής της Κλίμακας Ποιότητας Φιλίας (FQS) σε Ελληνικό μαθητικό πληθυσμό

Ηλίας Αβραμίδης & Αικατερίνη Αρώνη

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν να ελέγξουμε τις ψυχομετρικές ιδιότητες της Κλίμακας Ποιότητας Φιλίας του Bukowski (Friendship Quality Scale - FQS) και την καταλληλότητα της για τη διερεύνηση της ποιότητας φιλίας μαθητών με και χωρίς ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες (ΕΕΑ). Το συγκεκριμένο εργαλείο αυτοαναφοράς αποτελείται από 23 ερωτήματα που εξετάζουν πέντε διαστάσεις ποιότητας: Συντροφικότητα, Διαμάχη, Βοήθεια, Ασφάλεια, και Εγγύτητα. Στην πρώτη φάση της έρευνας, η κλίμακα χορηγήθηκε σε 457 μαθητές ηλικίας 10 έως 12 ετών που φοιτούσαν στις τρεις τελευταίες τάξεις 8 δημοτικών σχολείων με τμήματα ένταξης. Η παραγοντική ανάλυση κύριων συνιστωσών ανέδειξε 5 παράγοντες με ιδιοτιμή μεγαλύτερη της μονάδας και με ποσοστό συνολικής διακύμανσης 58.9%. Οι παράγοντες αυτοί αντανακλούν την παραγοντική δομή που αναφέρουν οι κατασκευαστές της κλίμακας με μοναδική διαφοροποίηση τον παράγοντα «Διαμάχη» στον οποίο φορτίστηκε ένα επιπλέον ερώτημα. Έπειτα από κάποιες μικρές προσαρμογές, στη δεύτερη φάση της έρευνας η κλίμακα χορηγήθηκε σε δείγμα 271 μαθητών με παρόμοια χαρακτηριστικά επιλεγμένο από 4 διαφορετικά δημοτικά σχολεία στα οποία επίσης λειτουργούσαν τμήματα ένταξης. Η επιβεβαιωτική παραγοντική ανάλυση που επιτελέστηκε υποστήριξε την πενταδιάστατη παραγοντική δομή της κλίμακας. Όλοι οι παράγοντες βρέθηκαν να έχουν υψηλές φορτίσεις και πολύ καλή εσωτερική αξιοπιστία. Επιπλέον, διαφορές εντοπίστηκαν ανάμεσα στους μαθητές με ΕΕΑ και τους τυπικής ανάπτυξης συμμαθητές τους. Τα αποτελέσματα αυτά καθιστούν τη χρήση της κλίμακας FQS σε μαθητικό πληθυσμό έγκυρη και αξιόπιστη έτσι όπως έχει μεταφραστεί και προσαρμοστεί στην ελληνική γλώσσα.

### 5. Το Ερωτηματολόγιο Προκλήσεων Ζωής για Εκπαιδευτικούς των Puuz, Michalsky, και Kramarski: Ψυχομετρικές ιδιότητες της ελληνικής εκδοχής

Ευαγγελία Φουτσιτζή<sup>1</sup>, Γεωργία Παπαντωνίου<sup>1</sup>, Δέσποινα Μωραΐτου<sup>2</sup> & Κατερίνα Πλακίτη<sup>1</sup>

<sup>1</sup>Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, <sup>2</sup>Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Το Ερωτηματολόγιο Προκλήσεων Ζωής για Εκπαιδευτικούς (Life Challenges Teacher Inventory; Puuz, Michalsky, & Kramarski, 2012) κατασκευάστηκε βασιζόμενο στην εφαρμογή του θεωρητικού μοντέλου των τριών παραγόντων του Προγράμματος Καθορισμού και Επιλογής Ικανοτήτων (Definition and Selection of Competencies Project, DeSeCo; OECD,





1997, 2002) στο πλαίσιο της επαγγελματικής ανάπτυξης των εκπαιδευτικών. Στόχος της έρευνας ήταν ο έλεγχος των ψυχομετρικών ιδιοτήτων της ελληνικής εκδοχής των τριών κλιμάκων του ερωτηματολογίου. Στην έρευνα συμμετείχαν 279 εκπαιδευτικοί Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης (196 γυναίκες και 83 άνδρες). Όσον αφορά τις ηλικιακές ομάδες των συμμετεχόντων, οι 112 ήταν μεταξύ 30-40 ετών, 133 μεταξύ 40-50 ετών και 34 μεταξύ 50-60 ετών. Οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να συμπληρώσουν τις τρεις κλίμακες του ερωτηματολογίου: «Χρήση εργαλείων μέσα από αλληλεπίδραση», «Αλληλεπίδραση μέσα σε κοινωνικά ετερογενείς ομάδες», και «Αυτόνομη δράση». Η εφαρμογή επιβεβαιωτικών αναλύσεων παραγόντων επιβεβαίωσε, με μικρές διαφοροποιήσεις, τη δομή των τριών κλιμάκων, που προτείνεται από τις κατασκευάστριες. Οι δείκτες αξιοπιστίας των κλιμάκων του ερωτηματολογίου ήταν ικανοποιητικοί. Δεν βρέθηκαν διαφορές ηλικίας στο συνολικό σκορ καμίας από τις τρεις κλίμακες για το δείγμα της παρούσας έρευνας.





## Σχεδιασμός και εφαρμογή προγραμμάτων ανάπτυξης συναισθηματικών και κοινωνικών ικανοτήτων σε παιδιά τυπικής ανάπτυξης και με νοητική αναπηρία

Οργανώτρια/Πρόεδρος/Συζητήτρια: **Μαρία Πλατσίδου**

*Πανεπιστήμιο Μακεδονίας*

Στο συμπόσιο αυτό θα παρουσιαστούν τέσσερις εργασίες που περιγράφουν αντίστοιχο αριθμό προγραμμάτων για την ανάπτυξη κοινωνικών και συναισθηματικών ικανοτήτων και απευθύνονται στην τυπική (γενική ή ειδική) εκπαίδευση. Αναλυτικά, η πρώτη εργασία (Δημητριάδου & Καρτασιδου) στόχο έχει να προσδιορίσει τις βασικές αρχές σχεδιασμού ενός προγράμματος εκπαίδευσης σε δεξιότητες ανεξάρτητης διαβίωσης για άτομα με νοητική αναπηρία, με βάση πρόσφατα ερευνητικά ευρήματα από γονείς, εκπαιδευτικό προσωπικό και άτομα με νοητική αναπηρία. Η δεύτερη εργασία (Ζηκοπούλου & Σίμος) παρουσιάζει την αποτελεσματικότητα ενός προγράμματος παρέμβασης για την αντιμετώπιση του άγχους, που διεξήχθη σε παιδιά Δ', Ε' και ΣΤ' Δημοτικού με αυξημένα συμπτώματα άγχους, βασισμένο στις αρχές της γνωστικο-συμπεριφορικής κατεύθυνσης. Η τρίτη εργασία (Χατζηνικολάου & Ηλιάδου) παρουσιάζει ένα πρόγραμμα Σχολικής Διαμεσολάβησης για την αντιμετώπιση συγκρουσιακών καταστάσεων που εφαρμόστηκε στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Η τέταρτη εργασία (Σακατζίδου & Πλατσίδου) παρουσιάζει το σχεδιασμό, την υλοποίηση και τον έλεγχο της αποτελεσματικότητας ενός προγράμματος ανάπτυξης της ενσυναίσθησης απέναντι σε άτομα με τυφλωση και αυτισμό που εφαρμόστηκε σε μαθητές της Δ' Δημοτικού.

### 1. Βασικές αρχές εκπαιδευτικού προγράμματος ανεξάρτητης διαβίωσης για άτομα με νοητική αναπηρία

Ιωάννα Δημητριάδου & Λευκοθέα Καρτασιδου

*Πανεπιστήμιο Μακεδονίας*

Η ανεξάρτητη διαβίωση (ΑΔ) των ατόμων με νοητική αναπηρία (ΝΑ) είναι ένας τομέας, ο οποίος έχει απασχολήσει ιδιαίτερα διεθνώς τους ερευνητές τα τελευταία χρόνια. Στην Ελλάδα η συγκεκριμένη θεματική έχει αρχίσει πολύ πρόσφατα να ερευνάται. Επίσης η εκπαίδευση των ατόμων με ΝΑ σε δεξιότητες ΑΔ προσδιορίζεται στην διεθνή βιβλιογραφία και σε διάφορα αναλυτικά προγράμματα. Στην Ελλάδα η στοχοθεσία και η μεθοδολογία για το σχεδιασμό μιας διδασκαλίας σε δεξιότητες ΑΔ περιγράφονται και αναδεικνύονται μόνο από τα ΑΠΣ-ΔΕΠΠΣ των ΕΕΕΕΚ. Ο σχεδιασμός ενός εκπαιδευτικού προγράμματος ΑΔ οφείλει να λάβει υπόψη διάφορους παράγοντες όπως το επίπεδο της νοητικής αναπηρίας, τις στρατηγικές διδασκαλίας και την χρονική έναρξη της διδασκαλίας, ώστε να διασφαλισθεί η αποτελεσματικότητά του. Η παρούσα εργασία εστιάζει στις βασικές αρχές για τον σχεδιασμό ενός εκπαιδευτικού προγράμματος ΑΔ για άτομα με ΝΑ. Πρόσφατη έρευνα που πραγματοποιήθηκε σε γονείς, εκπαιδευτικό προσωπικό και άτομα με ΝΑ αναδεικνύει τους παράγοντες εκείνους που θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη για τον σχεδιασμό και την υλοποίηση προγραμμάτων ΑΔ για τα άτομα με ΝΑ. Σκοπός της έρευνας ήταν η ανάδειξη των συστατικών στοιχείων που συμβάλουν στον σχεδιασμό και στην υλοποίηση αποτελεσματικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων στην ανεξάρτητη διαβίωση. Παράγοντες, όπως το επίπεδο της νοητικής αναπηρίας, ο οικονομικός παράγοντας, οι ευκαιρίες που δίνει το περιβάλλον, τα συστήματα υποστήριξης θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη κατά τον σχεδιασμό και την εφαρμογή εκπαιδευτικών προγραμμάτων ανεξάρτητης διαβίωσης.







## 2. Η αποτελεσματικότητα ενός προγράμματος για τη μείωση των συμπτωμάτων του άγχους σε παιδιά Δημοτικού

Όλγα Ζηκοπούλου & Γρηγόρης Σίμος

*Πανεπιστήμιο Μακεδονίας*

Η παρούσα μελέτη παρουσιάζει την αποτελεσματικότητα ενός γνωστικο-συμπεριφορικού προγράμματος παρέμβασης για τη μείωση της αγχώδους συμπτωματολογίας σε παιδιά. Στην έρευνα συμμετείχαν 21 παιδιά, Δ', Ε' και ΣΤ' Δημοτικού τα οποία, συγκριτικά με το μέσο όρο των συνομηλικών τους, παρουσίαζαν κατά μία τουλάχιστον τυπική απόκλιση υψηλά συμπτώματα άγχους. Η συλλογή των δεδομένων πραγματοποιήθηκε με τη χρήση ερωτηματολογίων αυτοαναφοράς και πιο συγκεκριμένα, με την Κλίμακα Άγχους της Spence (SCAS) (έκδοση για τα παιδιά και τους γονείς) και με την Κλίμακα του Χαρακτηριολογικού Άγχους από το Ερωτηματολόγιο Άγχους του Spielberg (TAIC). Το πρόγραμμα ολοκληρώθηκε σε 10 ομαδικές συναντήσεις μέσα σε ένα διάστημα 2,5-3 μηνών, στις οποίες συμμετείχαν τα παιδιά αλλά και οι γονείς τους. Συνολικά δημιουργήθηκαν 5 διαφορετικές ομάδες με 3-5 παιδιά η κάθε μία. Η αξιολόγηση του θεραπευτικού αποτελέσματος βασίστηκε στη σύγκριση των τιμών του άγχους στην Κλίμακα SCAS σε τρεις χρονικές στιγμές, πριν την παρέμβαση, αμέσως μετά την ολοκλήρωση και 6 μήνες μετά. Τα προκαταρκτικά ευρήματα δείχνουν ότι, σύμφωνα με τις αναφορές των παιδιών, υπάρχει μία στατικά σημαντική μείωση των συμπτωμάτων του άγχους μετά την παρέμβαση. Παρουσιάζονται τα βασικά σημεία του γνωστικο-συμπεριφορικού προγράμματος και σχολιάζονται αναλυτικότερα τα προκαταρκτικά ευρήματα σχετικά με την αποτελεσματικότητά του.

## 3. Σχολική διαμεσολάβηση: Μια καινοτόμα πρόταση για την πρόληψη και αντιμετώπιση της σχολικής βίας στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση

Σοφία Χατζηνικολάου & Νικολέτα Ηλιάδου

*Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση Καβάλας*

Η έξαρση των συγκρούσεων, των εντάσεων και της επιθετικής και παραβατικής συμπεριφοράς στο σχολικό χώρο αποτελεί μια από τις αρνητικές όψεις της καθημερινότητας του σχολείου για όλα τα μέλη της σχολικής κοινότητας. Ένας νέος τρόπος πρόληψης και διαχείρισης περιστατικών βίας και εκφοβισμού στο σχολικό περιβάλλον είναι η «Σχολική Διαμεσολάβηση» η οποία προσφέρει στους μαθητές μια εναλλακτική επιλογή έναντι της βίας και της επιθετικότητας σε ένα δημοκρατικό πλαίσιο υπευθυνότητας και σεβασμού. Στην παρούσα εργασία παρουσιάζεται ο σχεδιασμός και η γενική εφαρμογή της εκπαιδευτικής πολιτικής που αφορά την πρόληψη και αντιμετώπιση της σχολικής βίας με τη Σχολική Διαμεσολάβηση στα Δημοτικά Σχολεία της 2ης Περιφέρειας Καβάλας στους μαθητές των Ε' και ΣΤ' τάξεων. Συγκεκριμένα, θα αναλυθούν και θα συγκριθούν οι φάσεις για την πραγματοποίηση και την αποτελεσματικότητα του προγράμματος της «Σχολικής Διαμεσολάβησης» σε σύγκριση με την κατάσταση που επικρατούσε πριν την εφαρμογή του αναφορικά με την αντιμετώπιση (πρόληψη, διαχείριση και επίλυση) συγκρουσιακών καταστάσεων.

## 4. Πρόγραμμα ανάπτυξης της ενσυναίσθησης για την αναπηρία σε παιδιά τυπικής ανάπτυξης: τύφλωση και αυτισμός

Ζαχαρούλα Σακατζίδου<sup>1</sup>, Μαρία Πλατσιδίου<sup>1</sup> & Ευσταθία Μελεκίδου<sup>2</sup>

*<sup>1</sup>Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, <sup>2</sup>1ο Πρότυπο Πειραματικό Δημοτικό Θεσσαλονίκης*

Στην εργασία αυτή θα παρουσιαστεί ο σχεδιασμός, η εφαρμογή και η αξιολόγηση ενός προγράμματος με σκοπό την ανάπτυξη της ενσυναίσθησης των παιδιών τυπικής ανάπτυξης προς την αναπηρία. Το πρόγραμμα εφαρμόστηκε σε παιδιά τάξης Δ' Δημοτικού στη Θεσσαλονίκη, ολοκληρώθηκε σε 10 συνεδρίες και διήρκησε δύο μήνες. Πιο συγκεκριμένα, στο πρόγραμμα συμμετείχαν 22 παιδιά, 14 αγόρια και 8 κορίτσια. Απώτερος σκοπός του προγράμματος ήταν να αναπτυχθεί η αίσθηση της αποδοχής των ατόμων με ειδικές ανάγκες από τα παιδιά τυπικής ανάπτυξης και η κατανόηση και η εξοικείωση με την αναπηρία, ειδικότερα με την τύφλωση και τον αυτισμό. Το πρόγραμμα ολοκληρώθηκε σε τρεις φάσεις. Κατά τη διάρκεια της πρώτης φάσης, αξιολογήθηκε το επίπεδο ενσυναίσθησης των παιδιών με το Basic Empathy Scale, (Jolliffe & Farrington, 2006), και οι στάσεις τους απέναντι στην αναπηρία με 2 ιστορίες. Η δεύτερη φάση περιλάμβανε την εκπαιδευτική παρέμβαση, δηλαδή εφαρμόστηκε το πρόγραμμα ενσυναίσθησης που εστίαζε στην τύφλωση και τον αυτισμό. Στόχευε στην ευαισθητοποίηση των παιδιών και στην ανάπτυξη της ικανότητας να μπορούν να «μπαίνουν στη θέση του άλλου».





Χρησιμοποιήθηκαν ποικίλες μέθοδοι, όπως συζήτηση μέσα στην τάξη, προβολή βίντεο, παιχνίδια ρόλων, προσομοιώσεις, προβολή ταινίας, ζωγραφική και ανάθεση εργασιών. Στην τελευταία φάση του προγράμματος, έγινε η επαναξιολόγηση των παιδιών με τα ίδια εργαλεία της αρχικής αξιολόγησης, έτσι ώστε να διαπιστωθεί εάν και κατά πόσο το πρόγραμμα επηρέασε την στάση των παιδιών προς την αναπηρία. Τα αποτελέσματα της παρέμβασης θα παρουσιαστούν και θα συζητηθούν.

### Συμπόσιο 3

Σάββατο, 9:00-10:30

## Προάγοντας τις κοινωνικές και συναισθηματικές δεξιότητες στο δημοτικό σχολείο: Ενδυνάμωση μαθητών και εκπαιδευτικών και παροχή ίσων ευκαιριών

Οργανώτριες/Πρόεδροι: **Ειρήνη Δερμιτζάκη & Ελένη Ανδρέου**

*Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας*

Συζητήτρια: **Ελευθερία Γωνίδα**

*Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*

Το συμπόσιο αυτό στοχεύει να αναδείξει τη σημασία της άσκησης των κοινωνικών και συναισθηματικών δεξιοτήτων (ΚΣΔ) των παιδιών σχολικής ηλικίας με στόχο την παροχή ίσων ευκαιριών για θετική ανάπτυξη προς όλους τους μαθητές. Θα παρουσιαστούν ευρήματα από βασική έρευνα στο θέμα αυτό αλλά και εφαρμοσμένα προγράμματα ενδυνάμωσης μαθητών και εκπαιδευτικών. Η εργασία των Στατήρη και Ανδρέου διερευνά τις σχέσεις μεταξύ των κοινωνικών δεξιοτήτων, της κοινωνικής αποδοχής και του αισθήματος του «ανήκειν» στο σχολείο μαθητών με και χωρίς ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες (ε.ε.α.). Ένα κεντρικό εύρημα ήταν ότι οι μαθητές με ε.ε.α. είναι λιγότερο κοινωνικά αποδεκτοί, έχουν φτωχότερες κοινωνικές δεξιότητες και αισθάνονται σε μικρότερο βαθμό ότι ανήκουν στο σχολείο τους, συγκρινόμενοι με τους συνομηλίκους τους χωρίς ε.ε.α. Η εργασία των Βασιλόπουλου, Μπρούζου, και Κούτσιανου για τη διευκόλυνση της σχολικής προσαρμογής παιδιών στην πρώτη δημοτικού έδειξε ότι η άσκησή τους σε ΚΣΔ είχε ως αποτέλεσμα βελτιωμένες κοινωνικές δεξιότητες, περισσότερη κοινωνική και λιγότερη επιθετική συμπεριφορά προς τους συμμαθητές μετά την εφαρμογή του προγράμματος. Η εργασία των Γαιτανίδου και συνεργατών στόχευσε να ασκήσει παιδιά Ε' δημοτικού σε δεξιότητες διαχείρισης συναισθημάτων και να μελετήσει τις σχέσεις τους με πλευρές της Συναισθηματικής Νοημοσύνης των μαθητών. Τα δεδομένα βρίσκονται υπό επεξεργασία. Τέλος, η εργασία των Ολοκτοΐδου και συνεργατών σχεδίασε ένα πρόγραμμα εκπαίδευσης εκπαιδευτικών Ε' δημοτικού στη διδασκαλία ΚΣΔ στους μαθητές τους. Η αποτελεσματικότητα του προγράμματος ΚΣΑ θα αξιολογηθεί με μετρήσεις που αφορούν τόσο την εφαρμογή του από τους εκπαιδευτικούς όσο και τις κοινωνικές δεξιότητες των μαθητών. Η συνεισφορά των θεμάτων αυτών τόσο για τη θεωρία και την έρευνα όσο και για την εκπαιδευτική πρακτική στο σχολείο θα συζητηθούν.

### 1. Κοινωνικές δεξιότητες, κοινωνική αποδοχή και αίσθημα του «ανήκειν» μαθητών με και χωρίς ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες στο γενικό δημοτικό σχολείο.

Βασιλική Στατήρη & Ελένη Ανδρέου

*Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας*

Στόχος της παρούσας μελέτης ήταν η διερεύνηση των κοινωνικών δεξιοτήτων, της κοινωνικής αποδοχής και του αισθήματος του «ανήκειν» στο σχολείο μαθητών με και χωρίς ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες (ε.ε.α.). Επίσης, στόχο αποτέλεσε η μελέτη των σχέσεων μεταξύ κοινωνικής αποδοχής και κοινωνικών δεξιοτήτων, αλλά και μεταξύ κοινωνικής αποδοχής και του αισθήματος του «ανήκειν». Το δείγμα απαρτίστηκε από 498 μαθητές γενικών δημοτικών σχολείων των Δ', Ε' και Στ' τάξεων, εκ των οποίων οι 64 παρακολουθούσαν το τμήμα ένταξης του σχολείου τους. Τα δεδομένα για τις κοινωνικές δεξιότητες και για το αίσθημα του «ανήκειν» συλλέχθηκαν με δύο κλίμακες αυτό-αναφοράς, ενώ τα δεδομένα για την κοινωνική αποδοχή συλλέχθηκαν μέσω κοινωνιομετρικού τεστ. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, οι μαθητές με ε.ε.α. είναι λιγότερο κοινωνικά αποδεκτοί, έχουν φτωχότερες κοινωνικές δεξιότητες και αισθάνονται σε μικρότερο βαθμό ότι ανήκουν στο σχολείο τους, συγκρινόμενοι με τους συνομηλίκους τους χωρίς ε.ε.α. Επιπλέον, παρατηρήθηκε ασθενής θετική σχέση μεταξύ της





κοινωνικής αποδοχής και των κοινωνικών δεξιοτήτων για το σύνολο των μαθητών και για την ομάδα μαθητών τυπικής ανάπτυξης, η οποία όμως είναι λιγότερο ασθενής για την ομάδα μαθητών με ε.ε.α. Η κοινωνική αποδοχή συνδέθηκε θετικά με το αίσθημα του «ανήκειν» για το σύνολο των μαθητών και για την ομάδα μαθητών τυπικής ανάπτυξης, αλλά δεν προέκυψε σύνδεση για την ομάδα μαθητών με ε.ε.α. Τα αποτελέσματα της έρευνας σχολιάζονται υπό το πρίσμα σχετικών ερευνητικών ευρημάτων και παρεμβάσεων, με στόχο την ενίσχυση των κοινωνικών δεξιοτήτων, παράλληλα με την παροχή ίσων ευκαιριών μάθησης και συμμετοχής και την προώθηση ενός γενικότερου σχολικού κλίματος αποδοχής και υποστήριξης.

### **2. Εφαρμογή ενός ψυχοεκπαιδευτικού προγράμματος για τη διευκόλυνση της σχολικής προσαρμογής παιδιών πρώτης δημοτικού, μέσω της ανάπτυξης των κοινωνικών και συναισθηματικών δεξιοτήτων τους**

Στέφανος Βασιλόπουλος<sup>1</sup>, Ανδρέας Μπρούζος<sup>2</sup> & Αθηνά Κούτσιανου<sup>2</sup>

<sup>1</sup>Πανεπιστήμιο Πατρών, <sup>2</sup>Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Η παρούσα εργασία περιγράφει την εφαρμογή και αξιολόγηση ενός καθολικού ψυχοεκπαιδευτικού προγράμματος επτά συναντήσεων για τη διευκόλυνση της σχολικής προσαρμογής μιας ομάδας παιδιών πρώτης τάξης, αμέσως μετά τη μετάβαση τους στο νέο περιβάλλον του δημοτικού σχολείου. Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε σε δεξιότητες αναγνώρισης και έκφρασης των συναισθημάτων, σε δεξιότητες επικοινωνίας και ενσυναίσθησης, σε διαπροσωπικές δεξιότητες, καθώς και σε δεξιότητες επίλυσης προβλημάτων - συγκρούσεων. Προκειμένου να διερευνηθεί η αποτελεσματικότητα του προγράμματος υιοθετήθηκε ημι-πειραματικός σχεδιασμός με μη τυχαίο καταμερισμό των παιδιών (N = 114) σε δύο ομάδες (56 παιδιά αποτέλεσαν την πειραματική ομάδα και 58 παιδιά την ομάδα ελέγχου) και με μετρήσεις πριν και μετά την εφαρμογή του προγράμματος. Αναφορικά με τις κοινωνικές δεξιότητες και την κοινωνική συμπεριφορά, βρέθηκε πως τα παιδιά της πειραματικής ομάδας – σύμφωνα με τις αξιολογήσεις των ίδιων των εκπαιδευτικών – εμφάνισαν βελτιωμένες κοινωνικές δεξιότητες, περισσότερη κοινωνική και λιγότερη επιθετική και αποδιοργανωτική συμπεριφορά κατά την αλληλεπίδραση με τους συνομηλικούς της τάξης μετά την εφαρμογή του προγράμματος, συγκριτικά με τα παιδιά της ομάδας ελέγχου. Επιπρόσθετα, τα θετικά αυτά αποτελέσματα διατηρήθηκαν και ενισχύθηκαν για τα παιδιά που συμμετείχαν στο πρόγραμμα ακόμα και μετά την πάροδο τριών μηνών (follow up μέτρηση). Συνολικά, τα προαναφερόμενα ευρήματα υποστηρίζουν την αποτελεσματικότητα του προγράμματος ως προς τη βελτίωση της προσαρμογής των παιδιών στις απαιτήσεις του νέου σχολικού περιβάλλοντος και αναδεικνύουν τη συμβολή των ψυχοεκπαιδευτικών ομάδων ως μέσο ενίσχυσης των κοινωνικών δεξιοτήτων στους νέους.

### **3. Ένα πρόγραμμα παρέμβασης για ενδυνάμωση δεξιοτήτων διαχείρισης συναισθημάτων σε μαθητές δημοτικού: Οι σχέσεις τους με πλευρές της Συναισθηματικής Νοημοσύνης των μαθητών**

Έλενα Γαϊτανίδου<sup>1</sup>, Ειρήνη Δερμιτζάκη<sup>1</sup>, Χριστίνα Αθανασιάδου<sup>2</sup> & Φωτεινή Μπονώτη<sup>1</sup>

<sup>1</sup>Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, <sup>2</sup>Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Η παρούσα εργασία πραγματεύεται την προσαρμογή στα ελληνικά, την εφαρμογή και αξιολόγηση ενός προγράμματος πρωτογενούς πρόληψης για μαθητές δημοτικού που στοχεύει στην ενδυνάμωση των δεξιοτήτων διαχείρισης συναισθημάτων. Κεντρικός στόχος της παρέμβασης ήταν να διερευνηθεί αν και σε ποιο βαθμό βελτιώνονται μετά από την εφαρμογή του παραπάνω προγράμματος οι δεξιότητες διαχείρισης συναισθημάτων των μαθητών της πειραματικής ομάδας. Στην έρευνα συμμετείχαν μαθητές Ε' δημοτικού (N=83) αστικής περιοχής, οι οποίοι χωρίστηκαν στην ομάδα παρέμβασης (51 μαθητές) και στην ομάδα ελέγχου (32 μαθητές). Το πρόγραμμα αποτελούνταν από 9 μαθήματα με την ομάδα παρέμβασης τα οποία έλαβαν χώρα εντός του σχολικού προγράμματος. Τα μαθήματα περιλάμβαναν ευαισθητοποίηση των μαθητών και εξάσκηση τους με διάφορους τρόπους (ατομικά, σε ζεύγη, ομαδικά) σε θέματα όπως η αναγνώριση των καταστάσεων που προκαλούν έντονα συναισθήματα, η εκδήλωση και οι συνέπειες των έντονων συναισθημάτων και των συμπεριφορών που τα συνοδεύουν, η διαχείριση του άγχους, της απογοήτευσης, των προσβλητικών σχολίων από τους άλλους, κ.ά. Πριν από την έναρξη του προγράμματος και μετά την ολοκλήρωσή του χορηγήθηκε και στις δύο ομάδες μαθητών το «Ερωτηματολόγιο της συναισθηματικής νοημοσύνης» των Bar-On και Parker (2000) που αξιολογεί δεξιότητες όπως τη συναισθηματική αυτο-επίγνωση και δεξιότητες διαπραγμάτευσης, δεξιότητες ενσυναίσθησης και διαπροσωπικών σχέσεων, δεξιότητες ελέγχου παρόρμησης και ανοχής στο άγχος και δεξιότητες προσαρμογής και επίλυσης προβλημάτων. Τα δεδομένα βρίσκονται υπό επεξεργασία. Τα ευρήματα θα συζητηθούν με αναφορά στη σημασία της κοινωνικο-





συναισθηματικής αγωγής των μαθητών αλλά και της ύπαρξης εύχρηστων σχετικών προγραμμάτων που να εφαρμόζονται από εκπαιδευτικούς.

#### 4. Σχεδιάζοντας και αξιολογώντας την εκπαίδευση εκπαιδευτικών στη διδασκαλία κοινωνικο-συναισθηματικών δεξιοτήτων σε μαθητές δημοτικού

Ιφιγένεια Ολοκτοΐδου, Ειρήνη Δερμιτζάκη, Φωτεινή Μπιονώτη & Ελένη Ανδρέου

*Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας*

Η παρούσα έρευνα αποσκοπούσε στην εκπαίδευση εκπαιδευτικών ώστε να εφαρμόσουν αποτελεσματικά στην τάξη τους ένα πρόγραμμα κοινωνικο-συναισθηματικής αγωγής (ΚΣΑ) για μαθητές με στόχο την ενδυνάμωση των κοινωνικών τους δεξιοτήτων. Στην έρευνα έλαβαν μέρος μαθητές Ε' δημοτικού και οι εκπαιδευτικοί τους από 2 δημοτικά σχολεία της Κεντρικής Μακεδονίας. Οι συμμετέχοντες μαθητές αποτέλεσαν την πειραματική ομάδα (n=39) και την ομάδα ελέγχου (n=39). Αρχικά, πραγματοποιήθηκε συνέντευξη με τους εκπαιδευτικούς με στόχο την καταγραφή των απόψεων και των στάσεων τους απέναντι σε προγράμματα ΚΣΑ στο σχολείο. Συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν και πάλι μετά από το πρόγραμμα παρέμβασης. Επίσης, η αξιολόγηση των κοινωνικών δεξιοτήτων των μαθητών έλαβε χώρα πριν και μετά από την εφαρμογή-παρέμβαση. Στη συνέχεια, πραγματοποιήθηκε επιμορφωτικό σεμινάριο ώστε οι εκπαιδευτικοί να εισαχθούν στη λογική και στις κεντρικές έννοιες του προγράμματος ΚΣΑ. Επόμενο βήμα της εκπαίδευσης των εκπαιδευτικών ήταν η υποδειγματική διδασκαλία 5 εισαγωγικών μαθημάτων του προγράμματος ΚΣΑ από την κεντρική ερευνήτρια. Ακολούθησε η φάση της εφαρμογής-παρέμβασης από τους ίδιους τους εκπαιδευτικούς με τη διδασκαλία 6 μαθημάτων του προγράμματος ΚΣΑ στο πλαίσιο των σχολικών ωρών. Η φάση αυτή βρίσκεται σε εξέλιξη και περιλαμβάνει αξιολόγηση της εφαρμογής κάθε μαθήματος τόσο από την ερευνήτρια όσο και από τους ίδιους τους εκπαιδευτικούς (αυτο-αξιολόγηση). Η αποτελεσματικότητα του προγράμματος ΚΣΑ θα αξιολογηθεί με μετρήσεις που θα αφορούν τόσο την εφαρμογή του από τους εκπαιδευτικούς όσο και τις κοινωνικές δεξιότητες των μαθητών. Καθώς η εκπαίδευση εκπαιδευτικών στην προαγωγή ΚΣ δεξιοτήτων στους μαθητές είναι περιορισμένη στην Ελλάδα, η παρούσα έρευνα στοχεύει να συμβάλει στην περιοχή αυτή.

Θεματική Συνεδρία 5

Σάββατο, 9:00-10:30

### Το σχολείο ως πλαίσιο ανάπτυξης

Πρόεδρος: **Καλλιρρόη Παπαδοπούλου**

*Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

#### 1. Αναπαραστάσεις παιδιών προσχολικής ηλικίας για το παιχνίδι στο νηπιαγωγείο

Καλλιρρόη Παπαδοπούλου & Λία Τσερμίδου

*Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Η ανακοίνωση παρουσιάζει τις αναπαραστάσεις παιδιών προσχολικής ηλικίας σχετικά με το παιχνίδι στο νηπιαγωγείο. Η αναγκαιότητα της μελέτης των απόψεων των ίδιων των παιδιών αναδεικνύεται τα τελευταία χρόνια στη διεθνή βιβλιογραφία για την πληρέστερη κατανόηση του τι σημαίνει το παιχνίδι για τα παιδιά και πως το βιώνουν. Η κατανόηση αυτή δια φωτίζει την ύπαρξη του παιχνιδιού στο χώρο της προσχολικής αγωγής, τις πρακτικές που υιοθετούνται σχετικά με το παιχνίδι και τη θέση του παιχνιδιού στην εκπαιδευτική πράξη. Μέσω συνεντεύξεων, ομάδων εστιασμένης συζήτησης και παρατηρήσεων κατά τη διάρκεια δραστηριοτήτων, μελετήθηκαν οι αναπαραστάσεις των παιδιών για το παιχνίδι και τους τρόπους ύπαρξής του στο πλαίσιο του νηπιαγωγείου, δηλαδή (α) το τι σημαίνει γι' αυτά το παιχνίδι, (β) τους τρόπους με τους οποίους αντιλαμβάνονται και βιώνουν το παιχνίδι στο νηπιαγωγείο και (γ) τις διαστάσεις βάσει των οποίων διακρίνουν τις δραστηριότητες στις οποίες εμπλέκονται σε παιχνίδι ή μάθημα. Η παρούσα εισήγηση εστιάζει στις ομάδες εστιασμένης συζήτησης που πραγματοποιήθηκαν με παιδιά που φοιτούν σε νηπιαγωγείο της περιοχής της Αθήνας. Πραγματοποιήθηκαν 4 τέτοιες ομάδες με συνολικά 16 παιδιά ηλικίας 5 ετών. Για την επεξεργασία των αποτελεσμάτων χρησιμοποιήθηκε η θεματική ανάλυση περιεχομένου. Τα πρώτα ευρήματα δείχνουν ότι για τα παιδιά, σχεδόν τα πάντα μπορεί να είναι παιχνίδι ή να μετατραπούν σε παιχνίδι. Σημαντικά στοιχεία που σύμφωνα με τα παιδιά χαρακτηρίζουν το







παιχνίδι και το διαχωρίζουν από άλλες δραστηριότητες στο νηπιαγωγείο είναι η διασκέδαση, η ελευθερία στην επιλογή, η απαιτούμενη προσπάθεια και η αξιολόγηση από την/τον εκπαιδευτικό. Τα παιδιά αναφέρθηκαν τόσο στο παιχνίδι με συνομήλικους όσο και με ενήλικες, εντός και εκτός οικογενείας. Περιορισμένες ωστόσο ήταν οι αναφορές τους σε κοινό παιχνίδι με τις νηπιαγωγούς. Η μελέτη καλύπτει ένα σημαντικό κενό στην υπάρχουσα βιβλιογραφία και συμβάλλει στην κατανόηση της σημασίας του παιχνιδιού για τα παιδιά καθώς και στο σχεδιασμό παρεμβάσεων βασισμένων στο παιχνίδι.

### **2. Εννοιολογική ανάπτυξη μέσω διερεύνησης και εκπαίδευσης αξιών: Η περίπτωση της Νανοτεχνολογίας**

Παναγιώτα Χριστοδούλου & Δημήτρης Πνευματικός

*Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας*

Ο σκοπός της παρούσας εργασίας ήταν να διερευνήσει αν θα μπορούσε να επιτευχθεί εννοιολογική ανάπτυξη στο πεδίο της Νανοτεχνολογίας μέσω δύο διαφορετικών διδακτικών προσεγγίσεων: (α) της τυπικής διερευνητικής διδασκαλίας και (β) της διδασκαλίας αξιών και γνώσεων (VaKE), η οποία δίνει έμφαση πέρα από την οικοδόμηση γνώσεων και στην εποικοδομητική διδασκαλία αξιών. Ένα οιονει πείραμα-διδακτική παρέμβαση σχεδιάστηκε με μετρήσεις πριν, μετά το πείραμα και σε επανάληψη ύστερα από διάστημα τριών μηνών. Οι συμμετέχοντες διακρίθηκαν σε δύο ομάδες ανάλογα με την διδακτική μέθοδο η οποία αξιοποιήθηκε και η παρέμβαση είχε συνολική διάρκεια 11 διδακτικών ωρών. Οι συμμετέχοντες ήταν 81 μαθητές (41 κορίτσια) έκτης δημοτικού ( $M= 11.48$  χρόνια,  $SD=.35$ ). Ένα ερωτηματολόγιο με 18 παραγωγικές ερωτήσεις, οι οποίες αφορούσαν τις έννοιες μέγεθος και κλίμακα και ιδιότητες που εξαρτώνται από το μέγεθος (υδροφοβικότητα-απορροφησιμότητα) δόθηκε στους μαθητές. Οι απαντήσεις κωδικοποιήθηκαν από δύο αξιολογητές ενώ η μεταξύ τους αξιοπιστία μετρήθηκε με τον συντελεστή Krippendorff's alpha και βρέθηκε υψηλή (μεταξύ .82 και 1 για όλες τις μετρήσεις και ερωτήσεις). Οι επαναλαμβανόμενες μετρήσεις ανάλυσης διακύμανσης (Repeated measures ANOVAs), με τον χρόνο ως παράγοντα μέτρησης εντός των ομάδων (within subjects factor) αποκάλυψαν ότι οι μαθητές άλλαξαν τις αρχικές τους ιδέες διαμορφώνοντας συνθετικά μοντέλα. Ακόμη οι διδακτικές μέθοδοι αναδείχθηκαν ως εξίσου αποτελεσματικές για την προώθηση της εννοιολογικής αλλαγής. Τα αποτελέσματα συζητούνται υπό το πρίσμα των περιορισμών και των δυσκολιών που συνδέονται με τη διαδικασία της εννοιολογικής αλλαγής.

### **3. Ψυχοκοινωνικό κλίμα τάξης, ικανοποίηση, αυτοεκτίμηση και στάσεις προς τα μαθήματα μαθητών Δημοτικού**

Αικατερίνη Παπαδημητρίου

*Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης*

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η διερεύνηση της συσχέτισης του αντιλαμβανόμενου Ψυχοκοινωνικού Κλίματος (ΨΚ) της τάξης, με την αυτοεκτίμηση, τις στάσεις προς τα μαθήματα και την ικανοποίηση από το σχολείο μαθητών Δημοτικού σχολείου, καθώς και την επίδραση των κοινωνικοδημογραφικών χαρακτηριστικών των μαθητών στις υπό μελέτη μεταβλητές. Στην έρευνα συμμετείχαν 205 μαθητές, Πέμπτης και Έκτης τάξης Δημοτικών σχολείων της Αλεξανδρούπολης και της Λαμίας. Οι συμμετέχοντες συμπλήρωσαν ερωτηματολόγιο αυτοαναφοράς, που κατασκευάστηκε για τις ανάγκες της έρευνας και περιελάμβανε: α) δελτίο κοινωνικοδημογραφικών στοιχείων β) την κλίμακα ΤΣΑΤ («Τι Συμβαίνει σε Αυτή την Τάξη» «What is Happening in This Class»), γ) την κλίμακα SLCS-R «The Self-Liking/Self-Competence Scale Revised» δ) μέρος της κλίμακας ΠΑΤΕΜ II («Πως Αντιλαμβάνομαι Τον Εαυτό Μου II», «Self-Perception Profile for Children»), ε) το ερωτηματολόγιο ΕΣΜ («Ερωτηματολόγιο Στάσεων προς τα Μαθήματα» «Test of Science Related Attitudes») και στ) την κλίμακα ΠΖΣ («Ποιότητα Ζωής στο Σχολείο», «The Quality of School Life Questionnaire»). Η ανάλυση των δεδομένων επιβεβαίωσε την αξιοπιστία των κλιμάκων και έδειξε πως τα κοινωνικοδημογραφικά χαρακτηριστικά διαφοροποιούν στατιστικά σημαντικά ορισμένες διαστάσεις των κλιμάκων. Από τις συσχετίσεις των μεταβλητών προέκυψε ότι οι διαστάσεις του ΨΚ συσχετίζονται θετικά και στατιστικά σημαντικά με τις περισσότερες διαστάσεις των προαναφερθέντων κλιμάκων. Τα αποτελέσματα αποδεικνύουν ότι ο εκπαιδευτικός διαμορφώνει μεσολαβητικό μεθοδολογικό πλαίσιο στην τάξη. Η ευαισθητοποίηση των εκπαιδευτικών καθώς και η επίγνωση της επίδρασης των μεμονωμένων χαρακτηριστικών του ΨΚ της τάξης στην αντιλαμβανόμενη αυτοεκτίμηση των μαθητών, την ικανοποίησή τους από το σχολείο καθώς και τη διαμόρφωση των στάσεων τους προς τα μαθήματα, συμβάλλει στη βελτίωση του ΨΚ της τάξης, με απώτερο σκοπό την κοινωνική και συναισθηματική ανάπτυξη των μαθητών.





#### 4. Αυτο-ρυθμιζόμενη μάθηση, μεταγνωστικές διεργασίες και σχολική επίδοση στη γλώσσα και στα μαθηματικά: Ο ρόλος της ελπίδας και της αυτο-αποτελεσματικότητας

Γεωργία Στεφάνου & Φωτεινή Τσώνη

*Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας*

Η παρούσα έρευνα αποσκοπούσε στη διερεύνηση (α) της αυτο-ρυθμιζόμενης μάθησης όσον αφορά τα κίνητρα (καθαρή εξωτερική ρύθμιση, εσωπροβαλλόμενη ρύθμιση, ταυτόσημη ρύθμιση, αναγνωρίσιμη ρύθμιση, και εσωτερικά κίνητρα), του μεταγνώσκων ως προς τη γενική μεταγνωστική γνώση και τη ρύθμιση του γινώσκων από τη χρήση μεταγνωστικών δεξιοτήτων, της γενικής αυτο-αποτελεσματικότητας και της ελπίδας (σκέψη διαδρομών και υποστηρικτική σκέψη) μαθητών Ε' και Στ' δημοτικού σχολείου, (β) την επίδραση του μεταγνώσκων στην αυτο-ρυθμιζόμενη μάθηση, (γ) το ρόλο της ελπίδας στη διαμόρφωση της αυτο-αποτελεσματικότητας, και στην επίδραση αυτής στην αυτο-ρυθμιζόμενη μάθηση και το μεταγνώσκων, και (δ) τον αλληλεπιδραστικό ρόλο όλων των αναφερόμενων εννοιών στη σχολική επίδοση στη γλώσσα και στα μαθηματικά. Στην έρευνα συμμετείχαν 165 μαθητές και μαθήτριες, ηλικίας από 10 έως 12 ετών, από δημόσια Δημοτικά σχολεία της χώρας. Η σχολική επίδοση εκτιμήθηκε από τους εκπαιδευτικούς των μαθητών, ενώ οι υπόλοιπες μεταβλητές εξετάστηκαν με κλίμακες αυτοαναφοράς. Τα κύρια αποτελέσματα έδειξαν ότι (α) ο τύπος ρύθμισης που κυρίως χρησιμοποίησαν οι μαθητές ήταν η καθαρή εξωτερική ρύθμιση, ακολουθούμενη από τα εσωτερικά κίνητρα, (β) από τις εκφάνσεις της μεταγνωστικής γνώσης, η ενημερότητα συνθηκών υπερέχει ακολουθούμενη από τη δηλωτική γνώση, (γ) ως προς τη ρύθμιση του γινώσκων, η αυτο-παρακολούθηση και, ακολούθως, η διαχείριση πληροφοριών ήταν οι περισσότερο χρησιμοποιηθείσες στρατηγικές από τους μαθητές, (δ) το μεταγνώσκων επέδρασε στην αυτο-ρυθμιζόμενη μάθηση αλλά κυρίως αρνητικά στην ταυτόσημη ρύθμιση, (ε) η ελπίδα (σκέψη διαδρομών) επηρέασε θετικά την αυτο-αποτελεσματικότητα, μετρίως θετικά το μεταγνώσκων, (στ) όλες μαζί οι μεταβλητές επέφεραν θετικό αποτέλεσμα στην αυτορυθμιζόμενη μάθηση, παρόλο που ο ρόλος τους διαφοροποιήθηκε στους τέσσερις τύπους της, και (ζ) το μαθησιακό αντικείμενο διαφοροποίησε το ρόλο των παραπάνω παραγόντων στη σχολική επίδοση.

#### 5. Γιατί οι μαθητές δεν αρέσκονται στο σχολείο και στην εκπαίδευση που τους προσφέρει;

Φώτιος Πετρόπουλος

*Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου*

Στο σχολείο επικρατεί η απουσία σχέσης ανάμεσα στον μαθητή, τον εκπαιδευτικό και το μορφωτικό αγαθό. Ο μαθητής δεν έρχεται σε καμία, συνήθως, προσωπική σχέση, ούτε με τη μάθηση ούτε με τον εκπαιδευτικό, ούτε, μέσα από τις δύο αυτές σχέσεις, με τον εαυτό του. Ως αποτέλεσμα αυτής της κατάστασης, εκδηλώνεται η απaréσκεια του μαθητή για το σχολείο. Η ποιότητα των σχέσεων στο σχολείο είναι εκείνη που κρίνει τελικά και τον παιδαγωγικό ή αντιπαιδαγωγικό χαρακτήρα τους. Η προσωποκεντρική κατεύθυνση των σχέσεων επηρεάζει καθοριστικά την ποιότητά τους και δύναται να διασώσει την παιδαγωγικότητά τους. Στην έρευνα που πραγματοποίησε ο εισηγητής της παρούσας εισήγησης, σε αντιπροσωπευτικό δείγμα 2.534 μαθητών της Β' τάξης Γενικών Λυκείων της χώρας μας, συνήχθησαν τα παρακάτω: Ανακαλύφθηκε η ύπαρξη σημαντικής στατιστικά σχέσης μεταξύ των ενδοσχολικών παραγόντων, της ποιότητας των διαπροσωπικών σχέσεων και της απaréσκειας των μαθητών για το σχολείο. Επιπλέον, διαπιστώθηκε ότι για ένα μεγάλο αριθμό μαθητών το σχολικό περιβάλλον δεν είναι χώρος στον οποίο νιώθουν άνετα, αποδίδουν γνωστικά και αναπτύσσουν υγιείς διαπροσωπικές σχέσεις. Η έρευνα επιβεβαίωσε ότι τα στοιχεία που συμβάλλουν σε ένα προσωποκεντρικό σχολικό περιβάλλον είναι: στόχοι, οργάνωση, προγραμματισμός, αξιολόγηση, κανόνες και διαδικασίες, που εφαρμόζονται με συνέπεια και κλίμα φροντίδας που καθοδηγεί τις διαπροσωπικές σχέσεις στο σχολείο. Εν κατακλείδι, το σχολείο που ευαισθητοποιείται στις ανάγκες των μαθητών και λειτουργεί με τρόπο σχεσιοδυναμικό, προσωποκεντρικό, βοηθώντας την ομαλή ανάπτυξη του μαθητή, θα αντιμετωπίσει τα λιγότερα κατά κανόνα προβλήματα αντικοινωνικής μαθητικής συμπεριφοράς.





## Πλευρές της ανάπτυξης κατά τη νεογνική και βρεφική ηλικία

Πρόεδρος: **Στάθης Παπασταθόπουλος**

*Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων*

### 1. Η πρόωρη γέννηση: μητέρες και βρέφη. Η σημασία της σωματικής επαφής στην ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη του νεογνού

Παναγιώτα Χατζηβαλοσαμά & Ζαΐρα Παπαληγούρα

*Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*

Η πρόωρη γέννηση είναι ένα απρόσμενο γεγονός που σηματοδοτεί μια περίοδο κρίσης για τους γονείς. Τα πρόωρα βρέφη ανταποκρίνονται λιγότερο στις αλληλεπιδράσεις από ότι τα τελειόμηνα (Saigal, 2007). Οι μητέρες των πρόωρων νεογνών βιώνουν άγχος και κατάθλιψη που συχνά φτάνει στα επίπεδα της μετατραυματικής διαταραχής. Τα τελευταία χρόνια, προκειμένου να μειωθούν οι συνέπειες της πρόωρης γέννησης, εφαρμόζονται στις μονάδες εντατικής θεραπείας προγράμματα για τα νεογνά τα οποία αποδείχτηκαν αποτελεσματικά. Μια από τις παρεμβάσεις αυτές είναι το βρεφικό μασάζ. Τα αποτελέσματα ερευνών δείχνουν ότι τα βρέφη που δέχονται συστηματικά μασάζ παίρνουν γρηγορότερα βάρος και σταθεροποιούνται ιατρικά με αποτέλεσμα να λαμβάνουν εξιτήριο γρηγορότερα από τα βρέφη στην ίδια ιατρική κατάσταση χωρίς την εμπειρία του μασάζ (Diego, Field & Hernandez-Reif, 2006; Diego, Field, Hernandez-Reif, Deeds, Ascencio, & Begert, 2007). Σκοπός της μελέτης είναι αφενός να ερευνηθεί η ψυχοσυναισθηματική κατάσταση της μητέρας (στρες, κατάθλιψη, ποιότητα συντροφικής σχέσης) και του πρόωρου νεογνού κατά τη διάρκεια της νοσηλείας. Αφετέρου να διερευνηθεί η επίδραση του αγγίγματος, της σωματικής επαφής και του βρεφικού μασάζ στη διάρκεια της νοσηλείας τόσο στην εξέλιξη της υγείας του νεογνού όσο και στην ψυχοσυναισθηματική κατάσταση των μητέρων. Δείγμα: 60 μητέρες με πρόωρα νεογνά σε νοσηλεία (=30 με βρεφικό μασάζ, 30 ομάδα ελέγχου). Μεικτή μέθοδος ανάλυσης (ποιοτική και ποσοτική), με ερωτηματολόγια (EPDS, STAI, DAS) που χορηγήθηκαν και στις 60 μητέρες, ενώ 10 μητέρες συμμετείχαν στις ημιδομημένες συνεντεύξεις οι οποίες αναλύονται με τη μέθοδο της ερμηνευτικής φαινομενολογικής ανάλυσης. Τα αποτελέσματα αναλύονται.

### 2. Νέες προσεγγίσεις στη μελέτη του δεσμού Μητέρας-Βρέφους

Δήμητρα Καραδημούλα & Παναγιώτα Βορριά

*Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*

Η Θεωρία του Δεσμού (Bowlby, 1969) υποστηρίζει τη σημαντική επίδραση των πρώιμων αλληλεπιδράσεων «μητέρας» - βρέφους στη μετέπειτα ανάπτυξη. Η ερευνητική διαδικασία που έχει χρησιμοποιηθεί για τη μελέτη του δεσμού «μητέρας» - βρέφους, είναι η κλασική Συνθήκη με τον Ξένο (Ainsworth και συν., 1978). Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει η μελέτη του Δεσμού σε βρέφη που ζουν σε ιδρύματα όπου υπάρχει αποστέρηση ερεθισμάτων καθώς και απουσία σταθερής μητρικής φιγούρας. Έχει φανεί πως η πλειονότητα των βρεφών στα περιβάλλοντα αυτά παρουσιάζει «αλλόκοτες» και αντιφατικές συμπεριφορές δεσμού, που αντιστοιχούν σε έλλειψη οργανωμένης στρατηγικής διαχείρισης του στρες σε καταστάσεις ψυχικής έντασης, δηλαδή στο Δεσμό Αποδιοργάνωσης (Main & Solomon, 1990). Ωστόσο, συχνά, παρατηρείται γενικότερη απουσία συμπεριφορών δεσμού, δημιουργώντας τον προβληματισμό εάν, για τα βρέφη που ζουν σε ίδρυμα, ο Δεσμός με το πρόσωπο φροντίδας δεν έχει αναπτυχθεί πλήρως και είναι ακόμη υπό διαμόρφωση. Σχετικά πρόσφατα χρησιμοποιήθηκε μία κλίμακα η οποία αξιολογεί «το βαθμό σύνταξης Δεσμού», παρά την ποιότητά του και βρέθηκε πως μόνο το 22 - 24% των βρεφών που ζούσαν σε ιδρύματα είχαν συνάψει σαφή Δεσμό με τη βρεφοκόμο που είχε αναλάβει την πρωταρχική τους φροντίδα (Zeanah και συν., 2005; Dobrona - Krol και συν., 2009). Η σύγκριση με δεδομένα από την Ελλάδα (Vorria και συν., 2003) κρίνεται αναγκαία, καθώς οι θεωρητικές και κλινικές προεκτάσεις είναι σημαντικές, υποδεικνύοντας ότι υπάρχουν περιβαλλοντικές συνθήκες που εμποδίζουν την ανάπτυξη του Δεσμού. Από την ερευνητική οπτική, αυτό σημαίνει ότι η αξιολόγηση του Δεσμού σε βρέφη που μεγαλώνουν σε ιδρύματα θα πρέπει να γίνεται χρησιμοποιώντας και άλλες μεθόδους εκτός από την παραδοσιακή Συνθήκη με τον Ξένο (Mc Call και συν., 2011).





### 3. Η θετική ντροπαλότητα των βρεφών στην αλληλεπίδραση με τον ξένο

Αλεξάνδρα Μίσκου

Πανεπιστήμιο Κρήτης

Η παρούσα συγχρονική νατουραλιστική έρευνα εξετάζει τη ντροπαλότητα ως αυτεπίγνωτη συγκίνηση που εκλύεται όταν το βρέφος αντιλαμβάνεται ότι γίνεται αντικείμενο προσοχής από ένα άλλο πρόσωπο (Asendorpf, 1990· Reddy, 2000). Διερευνάται η εμφάνιση και η ανάπτυξη της συγκεκριμένης συγκινησιακής έκφρασης σε 40 βρέφη τεσσάρων έως δέκα μηνών στις εξής συνθήκες: α) κατά την είσοδο ενός ξένου προσώπου στο σπίτι, ενώ η μητέρα ανοίγει την πόρτα κρατώντας το βρέφος στην αγκαλιά της, β) λίγο αργότερα, όταν οι τρεις σύντροφοι επικοινωνούν φυσικά και αυθόρμητα, μετά από μια στοιχειώδη εξοικείωση του βρέφους με τον ξένο. Η μικρο-ανάλυση της βιντεοσκοπημένης αλληλεπίδρασης αναδεικνύει: α) στην πρώτη συνθήκη παρατηρείται υψηλότερη συχνότητα ντροπαλών βρεφικών εκφράσεων σε σύγκριση με τη δεύτερη συνθήκη, β) τα βρέφη 4 – 6 μηνών εκφράζουν πιο απλές μορφές θετικής ντροπαλότητας (αποστροφή του βλέμματος, ντροπαλό χαμόγελο, επιστροφή του βλέμματος), ενώ τα βρέφη 8 – 10 μηνών εκφράζουν πιο πολύπλοκες μορφές θετικής ντροπαλότητας (περισσότερες κινήσεις κεφαλιού και χεριού σε συνδυασμό με αποστροφή του βλέμματος και ντροπαλά χαμόγελα) και γ) οι συμπεριφορές που προηγούνται και έπονται της ντροπαλότητας εκφράζουν θετικό συναίσθημα. Τα βρέφη κοιτάζουν με ενδιαφέρον και περιέργεια τον ξένο πριν από το επεισόδιο της θετικής ντροπαλότητας, ενώ μετά την ντροπαλή έκφραση επιστρέφουν την προσοχή τους στον ξένο με ενδείξεις χαράς. Τα αποτελέσματα αυτά δείχνουν ότι η ντροπαλότητα είναι θεμελιώδης θετική συγκινησιακή έκφραση. Η αμφιθυμία που εκφράζεται από το βρέφος φαίνεται να συνοδεύεται από ευχαρίστηση και είναι κυρίως μια απάντηση στην προσοχή του άλλου, παρά μια φοβισμένη αντίδραση ή επιφυλακτικότητα προς αυτόν.

### 4. Επικοινωνία βρεφών-μητέρων με συμπτώματα ΔΕΠ-Υ

Ελένη-Μιχαλίτσα Καραγιάννη<sup>1</sup>, Χριστίνα Παπαηλιού<sup>1</sup>, Κατερίνα Μανιαδάκη<sup>2</sup> & Ευθύμιος Κάκουρος<sup>2</sup>

<sup>1</sup>Πανεπιστήμιο Αιγαίου, <sup>2</sup>Τ.Ε.Ι. Αθήνας

Πληθώρα ερευνών καταδεικνύει πλέον ότι τα βρέφη γεννιούνται με μία έμφυτη ικανότητα για διωποκειμενική επικοινωνία, η οποία τους επιτρέπει όχι μόνο να ανταποκρίνονται κατάλληλα αλλά και να αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες για διωποκειμενική επικοινωνία. Αυτός ο αμοιβαίος συγχρονισμός αποτελεί σημαντική προϋπόθεση για τη γνωστική, τη συναισθηματική και τη γλωσσική ανάπτυξη. Ωστόσο, σχετικά ευρήματα καταδεικνύουν επίσης ότι όταν η μητέρα παρουσιάζει κάποια αναπτυξιακή διαταραχή, το βρέφος αντιδρά με έντονη δυσαρέσκεια, ενώ αυτό έχει και μακροπρόθεσμη επίπτωση σε όλους τους τομείς της ανάπτυξης. Η παρούσα έρευνα έχει ως στόχο τη διερεύνηση των αλληλεπιδράσεων ανάμεσα σε βρέφη των οποίων οι μητέρες παρουσίαζαν συμπτώματα ΔΕΠ-Υ σε σύγκριση με ομάδα ελέγχου. Στην πρώτη φάση της έρευνας διανεμήθηκε σε μητέρες που διένυαν τον τελευταίο μήνα της κύησης το ερωτηματολόγιο το οποίο ανιχνεύει συμπτώματα ΔΕΠ-Υ σε ενήλικες. Δεκαπέντε μητέρες και συμπτώματα ΔΕΠ-Υ και 15 τυπικές μητέρες δέχθηκαν να συμμετάσχουν στη δεύτερη φάση της έρευνας. Οι δυάδες βιντεοσκοπήθηκαν στο σπίτι τους όταν τα βρέφη ήταν, 2, 4, 6 και 9 μηνών. Πραγματοποιείται μικροανάλυση των μαγνητοσκοπήσεων ως προς τις ακόλουθες παραμέτρους: πρωτοβουλία και ανταπόκριση στην αλληλεπίδραση, τρόποι έκφρασης και ρυθμός επικοινωνίας. Η ανάλυση είναι σε εξέλιξη. Ωστόσο, τα προκαταρκτικά ευρήματα καταδεικνύουν ότι οι μητέρες που παρουσιάζουν συμπτώματα ΔΕΠ-Υ ανταποκρίνονται λιγότερο συχνά στις πρωτοβουλίες του βρέφους τους για επικοινωνία, εναλλάσσουν πιο συχνά το θέμα τις επικοινωνίας, ενώ συχνά οι συμπεριφορές τους αλληλοεπικαλύπτονται με αυτές του βρέφους. Η συζήτηση επικεντρώνεται στην αξιοποίηση των ευρημάτων για την πρόληψη ανίχνευση και αντιμετώπιση της ΔΕΠ-Υ.

### 5. Η έναρθη σωματικότητα των σχέσεων: Μια αναπτυξιακή πρόταση μελέτης με το σώμα

Στάθης Παπασταθόπουλος

Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Η μελέτη του σώματος στην Αναπτυξιακή Ψυχολογία έχει μια δευτερεύουσα θέση, σε σχέση με την μελέτη των αναπαραστατικών και αφηρημένων μορφών νόησης. Το σώμα εννοιολογείται ως ένα αντικείμενο, δηλαδή ως ένα είδος βιολογικού υπόστρωμα που υποστηρίζει τις ανώτερες μορφές σκέψης, ή ως ένα αδρανές πράγμα που μορφοποιείται κοινωνικά. Στην ανακοίνωση κινητοποιούνται οι θεωρίες των M. Foucault, D. Haraway και V. Despret με το διττό στόχο να







αποσταθεροποιηθεί κριτικά η κατανόηση του σώματος ως ενός αδρανούς αντικειμένου ή ουσίας και να προκριθεί μια ρευστή, σχεσιακή επιστημολογία της σωματοποίησης. Το σώμα, δηλαδή, ως ένα ασταθές συμβάν που συγκροτείται από ετερογενείς πρακτικές και δράστες, αλλά και ως ένα κόμβος υποκειμενοποίησης, εμπειρίας και αρθρώσεων. Συμπαραθετικά προς αυτές τις θεωρίες, παρουσιάζεται η αναπτυξιακή έννοια του άδηλου σχεσιακού γνωρίζειν του D. Stern, προκειμένου να διερευνηθούν δυνατές αρθρώσεις μεταξύ τους, που θα επιτρέψουν την διατύπωση μιας επιστημολογικής προσέγγισης της ανάπτυξης, όπου το σώμα δεν θα αποκτήσει τη θέση ενός ακόμα αντικειμένου μελέτης, αλλά θα χρησιμοποιηθεί ως δράστης άσκησης αναπτυξιακών ερωτήσεων σε μια πρακτική μέριμνα.

Συνεδρία Αναρτημένων Ανακοινώσεων 3

Σάββατο, 10:00-14:00

### Διαστάσεις της ανάπτυξης στην προσχολική και σχολική ηλικία

#### 1. Αντιλήψεις και στάσεις των μαθητών απέναντι στο θάνατο - πένθος και ο ρόλος του σχολείου

Γεωργία Ντερέκα

*Πολυτεχνείο Κρήτης, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας*

Αρχικά, ορίζεται το πένθος, ο θρήνος και παρουσιάζονται τα συναισθήματα και οι αντιδράσεις των παιδιών κατά τη διάρκεια, αλλά και μετά την περίοδο του πένθους και του θρήνου, ανάλογα με το αναπτυξιακό τους στάδιο ( βρεφική, προσχολική, σχολική ηλικία και εφηβεία). Έπειτα, αναφέρεται ο ρόλος της οικογένειας, του σχολείου και του εκπαιδευτικού στην προετοιμασία και υποστήριξη των παιδιών, όταν αντιμετωπίζουν απώλειες, ανάλογα με το αναπτυξιακό τους στάδιο. Κατόπιν, εξετάζεται ο ρόλος της συμβουλευτικής, το παρεμβατικό πρόγραμμα Σχολικής Αγωγής Υγείας και οι βιωματικές τεχνικές στην τάξη. Τέλος, γίνεται παρουσίαση της εμπειρίας μου ως αναπληρώτρια εκπαιδευτικός στην Ε και ΣΤ τάξη 3/θέσιου δημοτικού σχολείου, όταν γονείς μαθήτριας με ενημέρωσαν πως είχαν χάσει το 15χρονο γιο τους από λευχαιμία πριν αρχίσει η σχολική χρονιά. Έτσι, ασχολήθηκα στην τάξη με το θέμα του θανάτου και εφάρμοσα ένα δίμηνο βιβλιοθεραπευτικό πρόγραμμα στην Ευέλικτη ζώνη. Επέλεξα το βιβλίο «Αγαπητέ Θεέ», του Έρικ Εμανουέλ Σμιτ, που αναφέρεται στο θάνατο ενός 10χρονου αγοριού που πάσχει από λευχαιμία. Παιδαγωγικές εφαρμογές που έγιναν στην τάξη: 1η) Αλφαβητάρι των συναισθημάτων (ομαδική). 2η) Γράφω γράμμα στο Θεό για να ζητήσω χάρη για 'μένα ή για αγαπημένα πρόσωπα (ατομική/ αφήνουμε στον ουρανό τα μπαλόνια με το γράμμα). 3η) Ζωγραφίζω την εικόνα που μου έκανε ιδιαίτερη εντύπωση μέσα από το κείμενο (ατομική). 4η) Διαχωρισμός σωματικού και ψυχικού πόνου. 5η) Παιχνίδια ρόλων για να αποκαλύψουμε σκέψεις και συναισθήματα ηρώων με στόχο την ενσυναίσθηση. 6η) Τα μεγάλα ερωτήματα (ομιλία θεολόγου και ψυχολόγου στο σχολείο). 7η) Γράφουμε και καίμε όσα μας βαραίνουν με στόχο την αποφόρτιση συναισθημάτων

#### 2. Τα παιδιά ως αναγνώστες χαρτογραφικών σημείων

Χρυσάνθη Κατσιμπέρη, Μαρία Παπαδοπούλου & Φωτεινή Μπονώτη

*Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας*

Η δυνατότητα ενηλίκων και παιδιών να κατανοήσουν τα χαρτογραφικά σύμβολα και τους χάρτες, ως συμβολικές αναπαραστάσεις χώρων, προϋποθέτει την αξιοποίηση των οπτικών μεταβλητών μέσω των οποίων κατασκευάζεται το νόημα στους χάρτες. Στην παρούσα έρευνα διερευνήθηκαν παράγοντες που περιορίζουν ή διευκολύνουν τα παιδιά πρωτοσχολικής ηλικίας στη χαρτογραφική επικοινωνία. Οι συμμετέχοντες ήταν 64 μαθητές και μαθήτριες της Α' και Β' τάξης Δημοτικού που παρακολουθούσαν καλλιτεχνικά μαθήματα σε Κέντρο Δημιουργικής Απασχόλησης του Δήμου Βόλου. Τριάντα δύο (32) μαθητές αποτέλεσαν την ομάδα πειραματικού χειρισμού και αντίστοιχος αριθμός την ομάδα σύγκρισης. Ως ερευνητικό εργαλείο επιλέχθηκε η δομημένη συνέντευξη. Οι μαθητές της ομάδας πειραματικού χειρισμού κλήθηκαν να απαντήσουν σε ερωτήσεις κατανόησης είκοσι ενός (21) χαρτογραφικών σημείων, γνωρίζοντας το σκοπό χρήσης του χάρτη, δηλαδή το επικοινωνιακό και συμβολικό πλαίσιο ερμηνείας των σημείων. Οι μαθητές της ομάδας σύγκρισης κλήθηκαν να ερμηνεύσουν τα ίδια χαρτογραφικά σημεία εκτός συγκεκριμένου πλαισίου. Τα χαρτογραφικά σημεία που επιλέχθηκαν συναντώνται σε τουριστικούς χάρτες και μπορούν να λειτουργήσουν χωρίς υπόμνημα. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι συμμετέχοντες που γνώριζαν το πλαίσιο ερμηνείας των σημείων εμφάνισαν υψηλότερες επιδόσεις όσον αφορά στην κατανόηση χαρτογραφικών σημείων από τους συμμετέχοντες που δεν το γνώριζαν. Τα αποτελέσματα ερμηνεύονται στα πλαίσια Σημειωτικών και





Ψυχολογικών θεωριών και συζητείται η δυνατότητα αξιοποίησής τους στο σχεδιασμό και τη χρήση εκπαιδευτικού υλικού για την εκπαίδευση των μαθητών στον χαρτογραφικό και ευρύτερα στον οπτικό γραμματισμό.

### 3. Διαχρονικός έλεγχος της εκφραστικότητας του μικρού παιδιού

Κωνσταντίνος Δημουλάς, Χρήστος Πούρικας, Νεκταρία - Φιλίτσα Αγραφιώτη, Βασιλική Εξάρχου, Φωτεινή Δόλγηρα, Θεοδώρα Παπαδημητρίου, Ευρυπίδης Δημουλάς, Βαλάντης Γιαννούλας, Μαρία Γιαννούλα & Δημήτριος Λιόβας

ΑΣΠΑΙΤΕ Βόλου

Σκοπός της εργασίας μας αυτής ήταν να μελετήσει, διαχρονικά, την συγκινησιακή έκφραση του παιδιού, ως προς την βίωση του συναισθήματός του. Στο πείραμά μας, μπορούσε να πάρει μέρος το οιοδήποτε παιδί, ηλικίας -6+, -9+, -11+, ελληνόπουλο, που ζει στην Ελλάδα, από Έλληνες γονείς, που, κι αυτοί, ζουν στην Ελλάδα, μεσαίου κοινωνικοοικονομικού και πολιτισμικού στρώματος. Έλαβαν μέρος, με τυχαία δειγματοληψία, ατομικά, 144 παιδιά, ισόποσα, αγόρια και κορίτσια, και των τριών ηλικιών. Το πείραμά μας ήταν ενδοϋποκειμενικό. Χρησιμοποιήθηκε πίνακας μουσικών επιδράσεων και δημιουργίας συναισθημάτων, ειδικά για Λόπη και Χαρά, περίξ των οποίων θα συνεγείρονταν όλο το συναισθηματικό φάσμα. Το Υποκείμενο θα βαθμολογούσε, από το 1 έως το 7, τα όποια συναισθήματά του. Η όλη διαδικασία βιντεοσκοπήθηκε. Τις ταινίες, που σχηματίστηκαν, είδαν τέσσερις Κριτές (δύο άντρες και δύο γυναίκες), με κλήρωση, εξ όσων εξεδήλωσαν το ενδιαφέρον αυτό. Χρησιμοποιήθηκαν, για στατιστική ανάλυση των δεδομένων μας, τα Wilcoxon και Whitney Mann tests. Τα αποτελέσματα δείχνουν τα εξής: Το συναίσθημα, στα παιδιά, εκφράζεται πολύ λιγότερο απ' ό,τι βιώνεται. Αυτό συμβαίνει, κυρίως, στα αρνητικά συναισθήματα. Την καλύτερη επίδοση την έχουν τα εννιάχρονα παιδιά, έναντι των εξάχρονων, χωρίς να υπολείπονται και τα εντεκάχρονα έναντι των εξάχρονων, ενώ μεταξύ εννιάχρονων και εντεκάχρονων παιδιών δεν υπάρχει διαφορά. Την μικρότερη επίδοση την είχαν, γενικώς, τα εξάχρονα παιδιά. Την εκφραστική ωρίμανση φαίνεται να αναχαιτίζουν ψυχοκοινωνικοί λόγοι, στα μεγαλύτερα παιδιά, κυρίως στα αγόρια, στα αρνητικά, κυρίως, συναισθήματα. Το εκφραστικό αποτέλεσμα είναι συνδυασμός ψυχολογικής ωρίμανσης (ηλικία) και ψυχοκοινωνικών λόγων (φύλο), στην γενική εκφραστική ικανότητα, στο πλαίσιο της οποίας διαφορίζονται, με τον καιρό, τα συναισθήματα.

### 4. Το Ερωτηματολόγιο “Childhood Executive Function Inventory” των Thorell και Nyberg: Έλεγχος των ψυχομετρικών ιδιοτήτων του σε δείγμα Ελλήνων εκπαιδευτικών

Μαγδαληνή Αργυρίου<sup>1</sup>, Γεωργία Παπαντωνίου<sup>1</sup>, Μαγδαληνή Ντίνου<sup>1</sup> & Δέσποινα Μωραΐτου<sup>2</sup>

<sup>1</sup>Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, <sup>2</sup>Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Η ανάπτυξη των εκτελεστικών λειτουργιών πραγματοποιείται σταδιακά, κατά τη διάρκεια της πρώτης παιδικής ηλικίας, και παράλληλα με την ανάπτυξη των μετωπιαίων λοβών. Ωστόσο, υπάρχει έλλειψη οικολογικών εργαλείων αξιολόγησης των εκτελεστικών λειτουργιών, τα οποία να είναι προσαρμοσμένα στον παιδικό πληθυσμό. Στόχος της παρούσας έρευνας ήταν ο έλεγχος των ψυχομετρικών ιδιοτήτων (της παραγοντικής δομής και της αξιοπιστίας εσωτερικής συνέπειας) της ελληνικής εκδοχής του ερωτηματολογίου “Childhood Executive Function Inventory” (CHEXI) των Thorell και Nyberg (2008) κατά τη χορήγησή του σε εκπαιδευτικούς. Το ερωτηματολόγιο απευθύνεται σε γονείς και εκπαιδευτικούς και περιλαμβάνει a priori τις εξής τέσσερις υποκλίμακες: α) της εργαζόμενης μνήμης, β) του σχεδιασμού, γ) της αναστολής, και δ) της αυτο-ρύθμισης. Στην έρευνα αυτή το ερωτηματολόγιο CHEXI χορηγήθηκε σε δείγμα 191 Ελλήνων εκπαιδευτικών, οι οποίοι το συμπλήρωσαν για αντίστοιχο αριθμό μαθητών ηλικίας 4-7 ετών. Η επιβεβαιωτική ανάλυση παραγόντων που εφαρμόστηκε έδειξε ότι, όπως στην πρωτότυπη εκδοχή, τη γαλλική εκδοχή, αλλά και την ελληνική εκδοχή του CHEXI που απευθύνεται σε γονείς, και η ελληνική εκδοχή του CHEXI, που απευθύνεται σε εκπαιδευτικούς, αξιολογεί καθημερινές συμπεριφορές μικρών παιδιών, οι οποίες σχετίζονται με την αναστολή και την εργαζόμενη μνήμη, δηλαδή με τους ίδιους δύο παράγοντες που είχαν εξαχθεί, κατά τον έλεγχο της δομής του CHEXI, από τους Thorell και Nyberg (2008), τους Catale et al. (2013) και τις Γείτονα και συνεργάτες (2015). Η αξιοπιστία εσωτερικής συνέπειας βρέθηκε να είναι ικανοποιητική.





## 5. Θεωρία του νου και κατανόηση της έννοιας της ντροπής σε παιδιά ηλικίας 4 έως 6 ετών

Πλουσία Μισαηλίδη, Σοφία Ορφανίδου & Αγαθή Χασιώτη

*Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων*

Στόχος της έρευνας ήταν να εξετάσει τη σχέση ανάμεσα στη θεωρία του νου (ΘτΝ) και στην ικανότητα των παιδιών να κατανοούν την έννοια της ντροπής. Στην έρευνα πήραν μέρος 108 παιδιά (Μηλικίας = 5.4 έτη, 54 αγόρια και 54 κορίτσια), τα οποία ταξινομήθηκαν με βάση την ηλικία τους σε τρεις ομάδες: 4-χρονα, 5-χρονα και 6-χρονα. Τα παιδιά εξετάστηκαν (i) σε μια συστοιχία έξι έργων ΘτΝ, και (ii) σε ένα έργο κατανόησης της ντροπής. Στο πλαίσιο του τελευταίου έργου, τα παιδιά άκουσαν ιστορίες που αφηγούνταν κοινωνικές περιστάσεις οι οποίες προκαλούσαν το συναίσθημα της ντροπής και τους ζητούνταν ακολούθως να προβλέψουν το συναίσθημα του ήρωα και να αιτιολογήσουν την απάντησή τους. Τα ευρήματα επιβεβαίωσαν την υπόθεσή μας ότι η επίδοση των παιδιών στο έργο κατανόησης της ντροπής θα βελτιώνεται με την πρόοδο της ηλικίας. Τα 4-χρονα παιδιά είχαν σημαντικά χαμηλότερες επιδόσεις από ό,τι τα 5-χρονα και τα 6-χρονα των οποίων η επίδοση δεν διέφερε. Επιπλέον, επιβεβαιώθηκε η υπόθεσή μας ότι, μετά τον έλεγχο της ηλικίας, οι δεξιότητες ΘτΝ θα συσχετίζονται θετικά με την κατανόηση της έννοιας της ντροπής. Τα παιδιά που είχαν υψηλότερες επιδόσεις στα έργα ΘτΝ απαντούσαν συχνότερα σωστά στις ερωτήσεις για την έννοια της ντροπής από ό,τι τα παιδιά που είχαν χαμηλότερες επιδόσεις. Η σημασία και οι θεωρητικές προεκτάσεις αυτών των ευρημάτων συζητούνται με αναφορά σε προηγούμενες έρευνες που εξέτασαν τη σχέση μεταξύ της ικανότητας κατανόησης συναισθημάτων και της ΘτΝ.

## 6. Τεχνικές συναισθηματικής οργάνωσης και έκφρασης μέσω της μουσικής στο σχολείο

Ασπασία Φραγκούλη

*Υπουργείο Παιδείας*

Η εισήγηση αφορά σε ποιοτική ερευνητική μελέτη που πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο εφαρμογής ενός καινοτόμου μουσικού ενταξιακού προγράμματος σε Δημοτικό Σχολείο γενικής αγωγής σε συνεργασία με Ειδικό Δημοτικό Σχολείο κατά τα σχολικά έτη 2013-2014 και 2014-2015. Στο συγκεκριμένο ενταξιακό πρόγραμμα οργανώθηκαν επισκέψεις/συναντήσεις τεσσάρων μαθητών του Ειδικού Σχολείου σε μία τάξη είκοσι μαθητών Δημοτικού Σχολείου γενικής αγωγής, όπου εφαρμόστηκαν ομαδικά μουσικά παιχνίδια. Στόχος ήταν η μελέτη της διαδικασίας ανάπτυξης και διαμόρφωσης σχέσης σε μαθητές σχολικής ηλικίας μέσω μουσικών παιχνιδιών στο πλαίσιο της ομάδας. Το πρόγραμμα μαγνητοσκοπήθηκε και αξιολογήθηκε με τη βοήθεια ενός ειδικού εργαλείου για την αξιολόγηση της ποιότητας σχέσης (Instrument zur Einschätzung der Beziehungsqualität), το οποίο βασίζεται σε θεωρίες της αναπτυξιακής ψυχολογίας (κυρίως στο μοντέλο ανάπτυξης των αισθήσεων του εαυτού του Daniel Stern) και κατασκευάστηκε από την Claudine Calvet αναπτυξιακή ψυχολόγο και την καθηγήτρια μουσικοθεραπείας του Πανεπιστημίου των Τεχνών του Βερολίνου Karin Schumacher. Κατά τις συναντήσεις των μαθητών εφαρμόστηκαν μουσικο-σωματικά παιχνίδια και μορφές μουσικού αυτοσχεδιασμού που αξιοποιούν τις αρχές της μουσικοπαιδαγωγικής προσέγγισης Orff, προσφέροντας τόσο το χώρο για πειραματισμό και ανάπτυξη συμβολισμών, όσο και τη δυνατότητα δημιουργικής έκφρασης και ανάπτυξης/βελτίωσης κοινωνικών-γνωστικών δεξιοτήτων. Μέσω της βιντεοανάλυσης φάνηκε πως οι μουσικοί ήχοι, ο ρυθμός και η μελωδία τραγουδιών που αποτέλεσαν συστατικά στοιχεία των μουσικών παιχνιδιών, προώθησαν τη συνύπαρξη και γνωριμία με τον άλλο, ενισχύοντας την ενταξιακή διαδικασία, την επικοινωνία και το μείρασμα εμπειριών μεταξύ όλων των μαθητών.

## 7. Κριτήρια ταξινόμησης έμβιων/ άβιων όντων από παιδιά προσχολικής ηλικίας

Γαρυφαλλιά Μαρκά, Βασιλεία Χρησιτίδου & Φωτεινή Μπονώτη

*Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας*

Αρκετές έρευνες στο παρελθόν έδειξαν πως τα παιδιά στην προσχολική και σχολική κυρίως ηλικία αντιμετωπίζουν δυσκολίες στην ταξινόμηση αντικειμένων σε ζωντανούς ή μη οργανισμούς, ενώ τείνουν να κατατάσσουν τα φυτά στην κατηγορία των άβιων. Επιπλέον, ως κριτήρια ταξινόμησης χρησιμοποιούν την ανιμιστική, ή την τελεολογική αιτιότητα και λιγότερο βιολογικά κριτήρια όπως η αναπνοή, η ανάπτυξη, ή η κίνηση. Στην παρούσα έρευνα μελετήθηκαν οι ιδέες 31 παιδιών προσχολικής ηλικίας 4-6 ετών σχετικά με τα έμβια και τα άβια όντα. Η συλλογή των δεδομένων πραγματοποιήθηκε μέσα από ατομικές ημιδομημένες συνεντεύξεις, κατά τη διάρκεια των οποίων επιδείχθηκαν εικόνες έμβιων (10 εικόνες) και άβιων (10 εικόνες) όντων στα παιδιά του δείγματος που είχαν σκοπό να διερευνήσουν με βάση ποια κριτήρια ταξινομούν τα μικρά παιδιά διαφορετικές οντότητες στις κατηγορίες των έμβιων ή των άβιων. Τα κριτήρια αυτά περιλαμβάνουν





βιολογικές λειτουργίες (κίνηση, ανάπτυξη, αναπνοή, αναπαραγωγή, ευαισθησία, έκκριση, διατροφή), τη δομή, τα χαρακτηριστικά (χρώμα, συναισθήματα, τόπος διαμονής, υλικό, σχήμα, μέρη) και τις προσωπικές εμπειρίες και βιώματα των παιδιών. Τα παιδιά επιτυγχάνουν σε μεγάλο βαθμό τη διάκριση των έμβιων - άβιων όντων. Ωστόσο, ενώ κατατάσσουν σωστά τα ζώα, τα φυτά δεν τα εντάσσουν στα έμβια όντα. Όσον αφορά τα κριτήρια που χρησιμοποιούν για τη διάκριση έμβιων- άβιων όντων βρέθηκε ότι συχνότερα αξιοποιούν τα προσωπικά τους βιώματα, στοιχεία που αναφέρονται στη δομή των αντικειμένων και σε επιλεγμένες βιολογικές λειτουργίες, με κυριότερη την κίνηση.

### 8. Η βιολογική και μεταφυσική αντίληψη του θανάτου από τα παιδιά

Μαρία Τζιντζιόβα, Αγγελική Λεονταρή & Φωτεινή Μπονώτη

*Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας*

Προσδιορίζοντας το φαινόμενο του θανάτου οι άνθρωποι μπορούν να υιοθετήσουν δύο διαφορετικές απόψεις. Από μια κοσμική σκοπιά, η ζωή ενός ατόμου τερματίζεται μη αναστρέψιμα με το θάνατο (βιολογική αντίληψη του θανάτου). Από τη σκοπιά πολλών θρησκειών, ο θάνατος θεωρείται ένα πέρασμα και όχι το τέλος (μεταφυσική ή θρησκευτική αντίληψη του θανάτου). Οι ιδέες των παιδιών για το θάνατο έχουν ερευνηθεί εκτεταμένα, οι περισσότερες έρευνες όμως επικεντρώθηκαν στη διαμόρφωση της βιολογικής αντίληψης του θανάτου. Τα τελευταία χρόνια, ωστόσο, πολλοί ερευνητές υποστηρίζουν ότι η αντίληψη της έννοιας του θανάτου δεν μπορεί να χαρακτηριστεί αποκλειστικά με βιολογικούς όρους και ότι θα πρέπει να ληφθούν υπόψη διάφορα υπερβατικά στοιχεία. Συγκεκριμένα υποστηρίζεται ότι τα παιδιά τείνουν να υιοθετούν την άποψη ότι κάποιες νοητικές λειτουργίες εξακολουθούν να υφίστανται μετά το θάνατο και υιοθετούν έτσι μια μεταφυσική αντίληψη του θανάτου. Στην παρούσα έρευνα εξετάζονται οι ιδέες των παιδιών για την μετά θάνατο ζωή (μεταφυσική αντίληψη του θανάτου) στο πλαίσιο δύο διαφορετικών αφηγηματικών πλαισίων: ένα κοσμικό πλαίσιο και ένα θρησκευτικό πλαίσιο. Στην έρευνα συμμετείχαν σαράντα παιδιά τεσσάρων ηλικιακών ομάδων, 5, 7, 9 και 11 ετών. Μετά από κάθε αφήγηση ζητήθηκε από τα παιδιά να δηλώσουν αν κατά την άποψη τους οι διάφορες βιολογικές, ψυχοβιολογικές και νοητικές διεργασίες συνεχίζουν να λειτουργούν μετά το θάνατο και τους ζητήθηκε επίσης να αιτιολογήσουν την απάντησή τους. Τα παιδιά εμφάνισαν δύο διαφορετικές απόψεις για το θάνατο. Οι δύο αυτές διαφορετικές απόψεις ήταν ιδιαίτερα εμφανείς στα μεγαλύτερα παιδιά, στα οποία οι δύο αντιλήψεις για το θάνατο (βιολογική και μεταφυσική) φαίνεται ότι συνυπάρχουν.

### 9. Οι μύθοι του Αισώπου ως αφορμή για την κοινωνική και συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας

Μάρθα Μαυρίδου

*Δήμος Εορδαίας*

Οι μύθοι του Αισώπου, πολύ δημοφιλείς σε μικρούς και σε μεγάλους, έχουν αναντίρρητα αξία ψυχαγωγική. Το ευσύνοπτο μέγεθος και η απλή γλώσσα, τους έχει καταστήσει ανάγνωσμα συχνό ακόμα και στις μέρες μας, γεγονός που επιβεβαιώνεται από το πλήθος των εκδόσεων τους σε διάφορες μορφές, από παραμύθια και βιβλία πάζλ μέχρι ποιήματα και κόμιξ. Ωστόσο, η αξία τους δεν περιορίζεται στο γλωσσικό κομμάτι. Τα αισωπικά κείμενα θίγουν ζητήματα τα οποία είναι άκρως σημαντικά για την κοινωνική και συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών της προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας. Ο εξανθρωπισμός των πρωταγωνιστών-που είναι κατά κύριο λόγο ζώα, αλλά και η δημιουργία τυπικών χαρακτήρων μέσα στο πλήθος των 460 και πλέον μύθων, δημιουργεί μια συνέχεια και αποτελεί ένας πρώτης τάξεως εργαλείο χωρίς ίχνος διδακτισμού -παρά την εξ ορισμού ύπαρξή του στους μύθους-. Η χρήση των μύθων ως αφορμή και το παιχνίδι σε όλες τις μορφές του (θεατρικό, συμβολικό, κουκλοθέατρο κ.α.)ως εργαλείο, δίνουν τη δυνατότητα στα παιδιά να αναγνωρίσουν συμπεριφορές, να αναπτύξουν την κριτική τους ικανότητα, να εκφράσουν την άποψή τους και να συμμετάσχουν σε διαδικασίες επιλογής. Μέσα από την παρούσα ανακοίνωση θα μελετήσουμε με ποιον τρόπο λειτουργεί ο εξανθρωπισμός των ζώων στα παιδιά, αλλά και πώς μέσα από παιχνίδια υιοθετούν αυτόματα συμπεριφορές χωρίς να τους επιβληθούν, λύνουν προβλήματα και ενισχύουν την αυτοεκτίμησή τους.







## 10. Σχεδιαστικές αναπαραστάσεις μαθητών για το μοντέλο διδασκαλίας των Φυσικών Επιστημών στο Δημοτικό Σχολείο

Ιωάννης Σαμαράς, Βασιλεία Χρησιτίδου & Φωτεινή Μπινιώτη

*Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας*

Έρευνες έχουν αναδείξει τη σημασία των σχεδίων της σχολικής τάξης που παράγουν οι μαθητές, ως μέσου διερεύνησης των παιδαγωγικών πρακτικών που ακολουθούν οι εκπαιδευτικοί (μαθητοκεντρικές – δασκαλοκεντρικές συμπεριφορές). Στόχος της παρούσας έρευνας είναι να διερευνηθεί εάν τα σχέδια που δημιουργούν μαθητές και μαθήτριες για να αναπαραστήσουν την τάξη τους κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας των Φυσικών Επιστημών αντικατοπτρίζουν δασκαλοκεντρικές ή παιδοκεντρικές συμπεριφορές των εκπαιδευτικών τους. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 319 μαθητές (N = 157) και μαθήτριες (N = 162) της Ε' και της ΣΤ' τάξης, ηλικίας 10 και 11 ετών αντίστοιχα, που φοιτούσαν σε δημόσια σχολεία του Βόλου. Η οδηγία που δόθηκε στους/στις συμμετέχοντες/χουσες ήταν: «Θέλω να σχεδιάσεις τον εαυτό σου μέσα στην τάξη σου την ώρα που διδάσκει το μάθημα των φυσικών επιστημών». Τα σχέδια των παιδιών αναλύθηκαν ως προς τέσσερις γραφικούς δείκτες, που χρησιμοποιήθηκαν σε προηγούμενες έρευνες και πιο συγκεκριμένα: (α) την αναλογία ύψους μαθητή/δασκάλου, (β) τις λεπτομέρειες των προσώπων, (γ) την κεντρικότητα του εκπαιδευτικού στη σελίδα, και (δ) την απόσταση δασκάλου/μαθητή. Η ανάλυση των σχεδίων έδειξε ότι οι μαθητές και οι μαθήτριες τείνουν γενικά να μην αναδεικνύουν σχεδιαστικά την κεντρικότητα του/της εκπαιδευτικού, την απόστασή του/της από τα παιδιά της τάξης, ή τις λεπτομέρειες του προσώπου του/της. Αντίθετα, υπερτονίζουν τη σημασία του ρόλου του/της εκπαιδευτικού, αναπαριστώντας τη μορφή του/της σε εμφανώς μεγαλύτερο μέγεθος από εκείνο των μαθητών. Όσο αφορά την επίδραση του φύλου στη χρήση των γραφικών δεικτών, τα αποτελέσματα μόνο μερικώς μπορεί να στηρίξουν την άποψη ότι υπάρχουν διαφορές στη σχεδίαση μεταξύ αγοριών και κοριτσιών.

## 11. Αλλαγή διατροφικών συνηθειών σε μαθητές νηπιαγωγείου με τη βοήθεια βιβλίων παιδικής λογοτεχνίας

Αρχοντία Λιάκου

*ΥΠΕΘ Ν/Γ Θεσπιών*

Η παρούσα εργασία αφορά ένα 8μηνο πρόγραμμα Αγωγής Υγείας που υλοποιήθηκε τη φετινή χρονιά στο Νηπιαγωγείο Θεσπιών του Ν.Βοιωτίας με στόχο οι μαθητές: να διακρίνουν τις υγιεινές και βλαβερές τροφές, να περιορίσουν την κατανάλωση γλυκών, να αυξήσουν την κατανάλωση φρούτων και λαχανικών, να παρουσιάζουν εναλλακτικές προτάσεις για ένα υγιεινό κολατσιό. Υπήρξαν και επιμέρους στόχοι στο πρόγραμμα όπως: να εξηγούν και να ερμηνεύουν τις επιλογές τους (π.χ. ποια υλικά διαλέγουν για ένα υγιεινό πρωινό και γιατί), να μάθουν να αναζητούν πληροφορίες, και να κατανοούν την αξία της ομαδικής εργασίας. Η μεθοδολογία υλοποίησης του προγράμματος έγινε με τη μέθοδο project (δηλ. βιωματική μάθηση), μέσα από ψυχοκινητικά παιχνίδια, παιχνίδια ρόλων, κουκλοθέατρο και φυσικά την ανάγνωση των βιβλίων "Ένα ψυγείο για τον Ορφέα" και "Το σκιουράκι που δεν ήθελε να φάει". Κατά τη διάρκεια του προγράμματος πραγματοποιήθηκε έρευνα με τη χρήση ερωτηματολογίου στα παιδιά προκειμένου να διερευνηθούν οι διατροφικές τους συνήθειες. Ανάλογη έρευνα πραγματοποιήθηκε και στο τέλος του προγράμματος με σκοπό να δούμε αν τελικά υπήρξαν αλλαγές στο καθημερινό τους διατροφολόγιο, επίσης το σχολείο διοργάνωσε εσπερίδα με καλεσμένη διατροφολόγο η οποία ενημέρωσε μαθητές και γονείς για τη σημασία της υγιεινής διατροφής και του καλού κολατσιού στα παιδιά προσχολικής ηλικίας. Τα συμπεράσματα που προέκυψαν ήταν: οι μαθητές έμαθαν για την αξία της μεσογειακής διατροφής, κατάφεραν να διακρίνουν τις τροφές σε βλαβερές και μη, ζήτησαν να καθιερωθεί στο σχολείο καθημερινά κατά τη διάρκεια του δεκατιανού η φρουτοσαλάτα, συνεργάστηκαν ομαλά, ανέλαβαν πρωτοβουλίες και όπως φάνηκε η όλη διαδικασία ήταν ευχάριστη για τα παιδιά.





## 12. Όταν οι μύθοι του Αισώπου βοηθούν στην πρόληψη ή καταστολή ανεπιθύμητων συμπεριφορών στο χώρο του Νηπιαγωγείου

Αρχοντία Λιάκου

ΥΠΕΘ Ν/Γ Θεσπιών

Η παρούσα εργασία δεν αφορά ένα project που απλά υλοποιήθηκε στο νηπιαγωγείο Θεσπιών του Ν. Βοιωτίας την φετινή χρονιά με μοναδικό σκοπό να διερευνηθούν οι γνώσεις, οι αντιλήψεις των νηπίων για τους μύθους και να γίνει μια διαθεματική σύνδεση με άλλα γνωστικά αντικείμενα του Αναλυτικού Προγράμματος Σπουδών. Πρόκειται για μια οργανωμένη προσπάθεια να γίνουν οι μύθοι του Αισώπου ένα χρήσιμο "εργαλείο" προκειμένου οι μαθητές μέσα από τη βιωματική προσέγγιση: - να προβληματιστούν για τους λόγους για τους οποίους οι μύθοι ζουν και έχουν αξία ακόμη και σήμερα, - να αμβλυνθούν εγωκεντρικές στάσεις των νηπίων παραδειγματισμένοι από μύθους όπως 'ο λαγός και η χελώνα',- διαμάχες, αντιπαλότητες και εχθρικές συμπεριφορές που πιθανόν υπάρχουν στο χώρο του σχολείου να παραμεριστούν μετά τη μελέτη μύθων όπως 'ο Βοριάς και ο ήλιος',- να κατανοήσουν τη λειτουργία των μύθων στην κοινωνία και τη σύνδεσή τους με τις παροιμίες, - να ασκήσουν τη λογικομαθηματική σκέψη, να είναι σε θέση να διηγούνται, - να συνεργάζονται και - να λαμβάνουν πρωτοβουλίες. Κατά την αξιολόγηση του προγράμματος μας εξεπλήξε θετικά το γεγονός ότι τα νήπια εμπέδωσαν και εφαρμόζαν στην πράξη αξίες που είχαν μάθει μέσα στους μύθους. Τα παιδιά χρησιμοποιούσαν με μεγάλη επιτυχία αποφθέγματα στην καθημερινή τους ζωή και όπως μας έλεγαν οι γονείς πολλές φορές χρησιμοποιούσαν παραδείγματα από τη συμπεριφορά των ζώων στο σπίτι, προκειμένου να επιπλήξουν μια άσχημη συμπεριφορά των αδερφών τους ή να επιβραβεύσουν μια καλή. Φαίνεται πως η ενασχόληση με τους μύθους του Αισώπου ήταν μια καλή αφορμή προκειμένου να 'καταστείλουμε' ανεπιθύμητες συμπεριφορές στο χώρο του σχολείου και να έχουμε πολύ καλή συνεργασία μεταξύ των μαθητών μας και αποδοχή κάθε είδους 'διαφορετικότητας'.

## 13. Ανάπτυξη της κινητικής δημιουργικότητας σε παιδιά προσχολικής ηλικίας, με εφαρμογή προγράμματος παρέμβασης

Φωτεινή Χούτου

Πανεπιστήμιο Κρήτης

Στα πλαίσια του τομέα της ψυχοκίνησης, έγινε μία προσπάθεια να εφαρμοστούν διάφορες ψυχοκινητικές – δημιουργικές δραστηριότητες σε τάξεις του νηπιαγωγείου, ώστε να υπάρξει μία βελτίωση τόσο στη δημιουργική κινητικότητα των παιδιών όσο και στη δημιουργική τους σκέψη. Η παρούσα μελέτη αποτελεί μία έρευνα σε παιδιά προσχολικής ηλικίας, η οποία δείχνει το κατά πόσο είναι δημιουργικά ή όχι τα παιδιά αυτής της ηλικίας. Γι' αυτό το λόγο, έγινε μία πρώτη μέτρηση με το τεστ του Torrance, «Thinking Creatively in Action and Movement» (TCAM), και μία δεύτερη μέτρηση έπειτα από δύο μήνες, με το ίδιο τεστ και αφότου εφαρμόστηκε ένα πειραματικό πρόγραμμα παρέμβασης για έξι εβδομάδες. Σκοπός των παρεμβατικών αυτών διδασκαλιών ήταν να δούμε κατά πόσο βελτιώθηκαν τα παιδιά της πειραματικής ομάδας, σε σύγκριση με τα παιδιά της ομάδας ελέγχου, μετά την εφαρμογή αυτών. Η συγκεκριμένη εργασία χωρίζεται σε θεωρητικό και σε ερευνητικό μέρος. Στο πρώτο αυτό μέρος διατυπώνονται διάφορες απόψεις σχετικά με το τι είναι δημιουργικότητα ή κινητική δημιουργικότητα και με ποιον τρόπο θα ήταν δυνατόν να καλλιεργήσουμε στα παιδιά προσχολικής ηλικίας αυτού του είδους τη δημιουργικότητα. Επίσης, γίνεται λόγος για την ψυχοκίνηση και τη σωματική έκφραση και πώς αυτές μπορούν να συσχετιστούν με τη μουσική, τη μίμηση ή το χορό. Στο ερευνητικό μέρος της παρούσας έρευνας, διατυπώνονται οι σκοποί, οι στόχοι και οι υποθέσεις της έρευνας, παρουσιάζονται οι παρεμβατικές διδασκαλίες του πειραματικού προγράμματος, που εφαρμόστηκε και παραθέτονται τα αποτελέσματα από τις δύο μετρήσεις, που πραγματοποιήθηκαν πριν και μετά από την εφαρμογή του πειραματικού προγράμματος. Στο τελευταίο μέρος της έρευνας παρατίθεται το παράρτημα αυτής, για μία καλύτερη κατανόηση του τεστ για όσους ενδιαφέρονται να μελετήσουν την συγκεκριμένη εργασία.





### 14. Μελέτη της παχυσαρκίας σε παιδιά προσχολικής ηλικίας σε σχέση με τις διατροφικές τους συνήθειες και τις καθημερινές τους δραστηριότητες

Αναστασία Μελαμπιανάκη<sup>1</sup> & Δόμνα Κακανά<sup>2</sup>

<sup>1</sup>Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, <sup>2</sup>Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Η παχυσαρκία αποτελεί μία από τις κυριότερες αιτίες νοσηρότητας και θνησιμότητας παγκοσμίως. Σκοπός της παρούσας εργασίας ήταν η μελέτη του επιπολασμού της παιδικής παχυσαρκίας σε παιδιά προσχολικής ηλικίας σε σχέση με παράγοντες κινδύνου που συνδέονται με τις διατροφικές συνήθειες και τον τρόπο ζωής τους. Πλήθος μελετών που έχουν διεξαχθεί μέχρι σήμερα έχουν επιδείξει ότι η παιδική παχυσαρκία σχετίζεται με την κατανάλωση αναψυκτικών και χυμών, με την παράλειψη πρωινού γεύματος, με τον αριθμό των γευμάτων ημερησίως, με κατανάλωση έτοιμου-πρόχειρου φαγητού (fast-food) και σνακ, με την ταχύτητα που τρώνε, με τις ώρες καθιστικών δραστηριοτήτων (τηλεόραση, ηλεκτρονικό υπολογιστή), με τις ώρες ύπνου και με τη σωματική άσκηση. Στο πλαίσιο διεξαγωγής της παρούσας έρευνας διεξήχθη ποιοτική έρευνα σε δείγμα 45 μαθητών προσχολικής ηλικίας που φοιτούσαν σε 2 τμήματα νηπιαγωγείου της πόλης του Ηρακλείου. Για τη συλλογή των δεδομένων μετρήθηκαν τα σωματομετρικά χαρακτηριστικά των παιδιών για τον υπολογισμό του Δείκτη Μάζας Σώματος (ΔΜΣ), πραγματοποιήθηκαν συνεντεύξεις με όλους τους μαθητές και τους γονείς τους για τη διερεύνηση των διατροφικών τους επιλογών και τις καθημερινές τους συνήθειες. Τέλος έγινε παρατήρηση του δεκατιανού γεύματος που κατανάλωναν οι μαθητές στο χώρο του σχολείου για να διαπιστωθεί η ποιότητα αλλά και η ταχύτητα που το κατανάλωναν. Οι πληροφορίες που συνελέγησαν αναλύθηκαν με τη χρήση του NVivo ώστε εξαχθεί ένα προφίλ με πληροφορίες διαφορετικής προέλευσης προκειμένου να κατανοηθούν οι συνήθειες και οι συμπεριφορές παιδιών που ενδεχομένως να συνδέονται με τις διαφοροποιήσεις ως προς την κατάταξή τους με βάση τις εθνικές καμπύλες ανάπτυξης σε φυσιολογικά, λιποβαρή, υπέρβαρα και παχύσαρκα.

### Προσκεκλημένη Ομιλία 5

Σάββατο, 10:30-11:30

### Τι σημαίνει να γίνεσαι ενήλικος στην Ελλάδα σήμερα; Ερευνητικά ευρήματα για τη μετάβαση στην ενηλικίωση και την αναδυόμενη ενηλικίωση

Ευαγγελία Γαλανάκη, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Πρόεδρος: **Μαρία Ζαφειροπούλου**, *Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας*

Στην ομιλία αυτή παρουσιάζονται ερευνητικά ευρήματα για τη μετάβαση στην ενηλικίωση και την αναδυόμενη ενηλικίωση στην Ελλάδα. Η αναδυόμενη ενηλικίωση θεωρείται ένα καινούριο, πολιτισμικά καθορισμένο στάδιο ανάπτυξης, κατά το οποίο ο νέος νιώθει ότι βρίσκεται στο δρόμο προς την ενηλικίωση, «κάπου ανάμεσα» στην εφηβεία και την ενήλικη ζωή. Η Ελλάδα, ως χώρα της Νοτιοανατολικής Ευρώπης και της Μεσογείου, αναμένεται να εμφανίζει μεγάλο αριθμό αναδυόμενων ενηλίκων, με βάση τα κοινωνικοδημογραφικά δεδομένα που δείχνουν υψηλά ποσοστά ανεργίας των νέων, παρατεταμένη διαμονή στη γονική εστία και αναβολή του γάμου και της τεκνοποίησης για μεγαλύτερη ηλικία, σε συνδυασμό με τους ισχυρούς οικογενειακούς δεσμούς, την έλλειψη κοινωνικής πρόνοιας, τη γενικότερη οικονομική δυσπραγία κ.ά. Ωστόσο, είναι ελάχιστες μέχρι τώρα οι έρευνες που έχουν εξετάσει πώς οι νέοι αντιλαμβάνονται και βιώνουν το αναπτυξιακό στάδιο που διανύουν και τη μετάβασή τους στην ενηλικίωση μέσα στο ελληνικό κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο. Αναλυτικότερα, παρουσιάζονται δεδομένα ενός ερευνητικού προγράμματος του Εργαστηρίου Ψυχολογίας του ΠΤΔΕ, ΕΚΠΑ για (α) τα κριτήρια σύμφωνα με τα οποία θεωρείται κανείς ενήλικος (αντιλαμβανόμενα και κατακτημένα), (β) τα αναπτυξιακά γνωρίσματα της αναδυόμενης ενηλικίωσης, (γ) τη διαμόρφωση της ταυτότητας, (δ) τις απόψεις για το μέλλον (αισιοδοξία), (ε) τις ηθικές αξίες και (στ) τις αγχογόνες καταστάσεις και τις στρατηγικές αντιμετώπισής τους. Επιπλέον, αναφέρονται ευρήματα από τη σύγκριση ανάμεσα στα έτη πριν και μετά την έναρξη της οικονομικής κρίσης (2008 και 2015), υπό την επίδραση των οικονομικών δυσχερειών οι οποίες, επίσης, αξιολογήθηκαν. Συζητούνται η σημασία των ευρημάτων για την κατανόηση της ελληνικής νεολαίας και οι ομοιότητες και οι διαφορές των ελληνικών δεδομένων από τα αντίστοιχα των ερευνών διεθνώς. Τέλος, διατυπώνονται προτάσεις για περαιτέρω έρευνα.





Προσκεκλημένη Ομιλία 6

Σάββατο, 12:00-13:00

**Drawing is a non-verbal language: Illustrations from experimental research studies**

**Delphine Picard**, *Aix Marseille Université*

Πρόεδρος: **Κλεοπάτρα Διακογεώργη**, *Πανεπιστήμιο Πατρών*

Drawing is a grapho-motor activity typical of humans for representing concepts graphically. To date, and along the lines of Luquet (1927/2001), we have considered that when children draw, they search for visual realism and try to depict what they see the best they can. Put differently, drawings made by children aim to copy reality. In this talk, I will defend the idea (see also Baldy, 2011; Cohn, 2012) that children's drawings are not (more or less successful) realistic copies of objects, but result from a learned language, that is culturally based and involves a set of graphic signifiers and conventional graphic codes. Like verbal or manual linguistic systems, drawing is another avenue for conveying concepts, albeit graphically. I will illustrate this perspective with findings from experimental research studies on various aspects of children's drawings, including both figurative (representational) and expressive drawings.

Προσκεκλημένο Συμπόσιο 8

Σάββατο, 13:00-14:30

**Υγιείς συναισθηματικοί δεσμοί: Ασπίδα προστασίας για τα παιδιά, από κινδύνους εντός και εκτός οικογένειας**

Οργανώτρια/Πρόεδρος/Συζητήτρια: **Ελένη Παπαδάκη-Μιχαηλίδη**

*Πανεπιστήμιο Κρήτης*

Στόχος του παρόντος συμποσίου είναι να επισημάνει και να αναλύσει τη σημασία των υγιών συναισθηματικών δεσμών που αναπτύσσονται ανάμεσα στα μέλη μιας οικογένειας. Οι υγιείς οικογενειακοί δεσμοί μπορούν να εξασφαλίσουν σε μεγάλο βαθμό, τόσο την ομαλή πορεία της ανάπτυξης των παιδιών, όσο και τη δημιουργία μιας ισχυρής ασπίδας προστασίας τους από πιθανούς κινδύνους που πηγάζουν από την ίδια την οικογένεια και από την ευρύτερη κοινωνία. Ειδικότερα, η πρώτη εργασία αναλύει τον τρόπο με τον οποίο οι ασφαλείς δεσμοί ανάμεσα στα μέλη του ζευγαριού και οι ποιοτικοί δεσμοί ανάμεσα στους γονείς και τα παιδιά, συμβάλλουν στη συναισθηματική υγεία της οικογένειας αλλά και στην προστασία της οικογένειας από τους εξωτερικούς κινδύνους. Αντίθετα, η απουσία ασφαλών δεσμών ανάμεσα στα μέλη της οικογένειας, αποτελεί μια διαρκή πηγή επικινδύνων οικογενειακών διαταραχών, ενώ ταυτόχρονα αφήνει τα παιδιά απροστάτευτα από πολλές εξωτερικές - κοινωνικές απειλές. Η δεύτερη εργασία αναλύει τον τρόπο με τον οποίο η απουσία ασφαλών συναισθηματικών δεσμών ανάμεσα στους γονείς και τα παιδιά, μπορεί να προκαλέσει σοβαρές και επικίνδυνες δυσλειτουργίες που πηγάζουν από την ίδια την οικογένεια. Ειδικότερα η εργασία αναφέρεται στο πρόβλημα της άσκησης σωματικής βίας από τους γονείς, ως ένα θεμιτό μέσο συμμόρφωσης των παιδιών. Η εκδήλωση σωματικής βίας αποτελεί μια από τις συχνότερες και σοβαρότερες οικογενειακές δυσλειτουργίες. Η ίδια εργασία αναφέρεται επιπλέον στη χρήση της ζωγραφικής των παιδιών ως ένα χρήσιμο εργαλείο για τη διερεύνηση του φαινομένου της κακοποίησης που υφίστανται τα παιδιά μέσα στο οικογενειακό τους περιβάλλον. Τέλος, η τρίτη εργασία αναφέρεται στους κινδύνους εκμετάλλευσης των παιδιών από άτομα εκτός οικογενειακού περιβάλλοντος, λόγω της ύπαρξης αναφαλών ή χαλαρών οικογενειακών δεσμών με θύμα τα ίδια τα παιδιά. Ειδικότερα, η εργασία περιγράφει τον ρόλο της οικογένειας στην πρόληψη και την αντιμετώπιση του φαινομένου της σεξουαλικής εκμετάλλευσης των ανήλικων παιδιών. Επιπλέον η εργασία παρουσιάζει τη μεγαλύτερη υπόθεση σεξουαλικής εκμετάλλευσης και κακοποίησης ανήλικων που έχει εμφανιστεί ποτέ στην Ελλάδα, με δράστη τον προπονητή μιας τοπικής ομάδας μπάσκετ αγοριών.







## 1. Οι συναισθηματικοί δεσμοί ανάμεσα στα μέλη της οικογένειας και το γονεϊκό στυλ

Μαρία Κτιστάκη

Πανεπιστήμιο Κρήτης

Στην παρούσα ανακοίνωση αναλύονται τρεις σημαντικές πτυχές της συναισθηματικής επικοινωνίας των μελών μιας οικογένειας: α) ο δεσμός μεταξύ των γονέων, β) ο δεσμός του παιδιού με τους γονείς του και γ) το γονεϊκό στυλ που εφαρμόζουν οι γονείς στην ανατροφή των παιδιών τους. Ο δεσμός που υπάρχει μεταξύ των γονέων αφορά το βαθμό της συναισθηματικής ασφάλειας και της ηρεμίας που απολαμβάνουν αμφίδρομα τα δύο μέλη της σχέσης. Έχει διαπιστωθεί ότι όσο πιο μεγαλύτερη ικανοποίηση λαμβάνουν οι γονείς από τη σχέση τους, τόσο περισσότερο ικανοί είναι να φροντίσουν σωστά τα παιδιά τους. Ο δεσμός γονέων - παιδιών αναφέρεται στην εγγενή ανάγκη των παιδιών να αντλούν αγάπη, υποστήριξη και προστασία από τους γονείς τους. Έχει διαπιστωθεί ότι η αμεσότητα, η συνέπεια και η ευαισθησία με την οποία ανταποκρίνονται οι γονείς στην ανάγκη των παιδιών τους για ασφάλεια και προστασία, διαμορφώνει τη βάση της υγιούς εξέλιξης. Τέλος το γονεϊκό στυλ αναφέρεται στο σύνολο των πρακτικών και των απόψεων που διατηρούν οι γονείς, για το ρόλο τους στη διαπαιδαγώγηση των παιδιών. Ο τύπος του γονεϊκού στυλ καθορίζεται από το πόσο υποστηρικτικοί είναι οι γονείς απέναντι στα παιδιά τους και από το πόσο πολύ ενθαρρύνουν την τάση τους να αυτονομηθούν από την οικογένεια. Διαπιστώνεται ότι ο ασφαλής δεσμός του ζευγαριού και οι καλοί δεσμοί γονέων - παιδιών αλλά και το υποστηρικτικό γονεϊκό στυλ, εκμηδενίζουν την οικογενειακή ψυχοπαθολογία και διαμορφώνουν ένα ισχυρό κλίμα εμπιστοσύνης μέσα στην οικογένεια, το οποίο λειτουργεί ως προστατευτική ασπίδα για την αντιμετώπιση εξωτερικών κινδύνων.

## 2. Άσκηση σωματικής βίας: υπαρκτός κίνδυνος μέσα στα πλαίσια της οικογένειας. Ο ρόλος της ζωγραφικής στην ανίχνευση περιπτώσεων παιδικής σωματικής κακοποίησης

Παρασκευή Λυδάκη

Πανεπιστήμιο Κρήτης

Η παιδική κακοποίηση είναι ένα από τα πλέον συχνά συμπτώματα της οικογενειακής ψυχοπαθολογίας. Επιπλέον η εκδήλωση κακοποίησης στα παιδιά αποτελεί μια συχνή συμπεριφορά του μη υποστηρικτικού στυλ που συχνά υιοθετούν οι γονείς. Έχει διαπιστωθεί ότι οι αλληλεπιδράσεις των μη υποστηρικτικών γονέων δεν βασίζονται σε θετικές μεθόδους διαπαιδαγώγησης, αλλά αντίθετα χαρακτηρίζονται από λεκτικές επιθέσεις, προσβολές, απειλές και σε αρκετές περιπτώσεις σε άσκηση σωματικής βίας. Μάλιστα η άσκηση ενδοοικογενειακής βίας είναι ένα από συχνότερα οικογενειακά μυστικά, διότι συχνά οι γονείς - θύτες κρύβουν τη βίαιη φύση τους και ταυτόχρονα τα παιδιά δεν αποκαλύπτουν το πρόβλημά τους με αποτέλεσμα τα παιδιά συχνά να μην λαμβάνουν κανενός είδους βοήθεια. Στην παρούσα εργασία αναλύεται μία από τις πλέον διαδεδομένες μεθόδους διερεύνησης του φαινομένου της κακοποίησης: η ανάλυση των σχεδίων των παιδιών. Έχει διαπιστωθεί ότι η ζωγραφική αποτελεί μια έμμεση μέθοδο άντλησης ευαίσθητων πληροφοριών που δεν δημιουργεί φόβο ή άγχος στο παιδί. Η διαδικασία παραγωγής ενός σχεδίου μπορεί να δώσει μορφή στα επώδυνα συναισθήματα του παιδιού και να παραγκωνήσει τις σημαντικές δυσκολίες της λεκτικοποίησης των δύσκολων συναισθημάτων. Η αποκωδικοποίηση των μηνυμάτων που εμφανίζονται στα παιδικά σχέδια, σε συνδυασμό με το ιστορικό των παιδιών και με τις πληροφορίες που αντλούνται στη διάρκεια της δημιουργικής διαδικασίας, μπορεί να οδηγήσει τον ειδικό στη διεξαγωγή έγκυρων συμπερασμάτων που αφορούν την παιδική κακοποίηση. Επιπρόσθετα η ζωγραφική μπορεί να αποτελέσει ένα σημαντικό θεραπευτικό εργαλείο στα χέρια των ειδικών, καθώς εξασφαλίζει στα παιδιά μια έμμεση οδό επεξεργασίας των τραυματικών εμπειριών.

## 3. Ο ρόλος της οικογένειας στην πρόληψη και την αντιμετώπιση του φαινομένου της σεξουαλικής εκμετάλλευσης ανηλικών παιδιών. Η αντιμετώπιση μιας περίπτωσης σεξουαλικής εκμετάλλευσης μεγάλης ομάδας παιδιών στο Ρέθυμνο

Ευαγγελία Κατέρη

Πανεπιστήμιο Κρήτης

Στην παρούσα εργασία, αναλύεται ο ρόλος της οικογένειας στην πρόληψη και την αντιμετώπιση του φαινομένου της σεξουαλικής εκμετάλλευσης των παιδιών από άτομα εκτός του οικογενειακού τους πλαισίου. Ειδικότερα, συζητείται η σημασία της καλής ποιότητας των σχέσεων γονέων - παιδιών για τον περιορισμό των πιθανοτήτων της σεξουαλικής





εκμετάλλευσης των ανηλικών παιδιών από άτομα του ευρύτερου κοινωνικού περιβάλλοντος. Επιπλέον, αναλύεται ο τρόπος με τον οποίο, οι κακές οικογενειακές σχέσεις συμβάλλουν στην αύξηση των πιθανοτήτων εκμετάλλευσης των παιδιών. Στην ίδια εργασία γίνεται αναφορά στη μεγαλύτερη υπόθεση σεξουαλικής εκμετάλλευσης ανηλικών που έχει ποτέ αναφερθεί στην Ελλάδα. Η συγκεκριμένη υπόθεση αποκαλύφθηκε στην πόλη του Ρεθύμνου και αφορούσε έναν δάσκαλο - προπονητή της τοπικής ομάδας μπάσκετ αγοριών, ο οποίος εκμεταλλεόταν και κακοποιούσε σεξουαλικά μια μεγάλη ομάδα ανηλικών παιδιών επί σειρά ετών πριν να συλληφθεί και να καταδικαστεί. Επιπλέον στην εργασία γίνεται αναφορά στη διαδικασία της θεραπευτικής παρέμβασης που δόθηκε στα παιδιά - θύματα και τις οικογένειές τους και αναλύονται τα προγράμματα ενημέρωσης για όλους τους γονείς που οργανώθηκαν στην πόλη του Ρεθύμνου μετά την αποκάλυψη του προβλήματος. Τέλος, συζητούνται οι προβληματικές συναισθηματικές σχέσεις, η παραβίαση των ορίων, και η ελλιπής επικοινωνία που εντοπίστηκαν να υπάρχουν έντονα ανάμεσα στα μέλη των οικογενειών των παιδιών - θυμάτων της συγκεκριμένης υπόθεσης.

### Προσκεκλημένο Συμπόσιο 9

Σάββατο, 13:00-14:30

## Γνωστικές και μεταγνωστικές πλευρές της ανάπτυξης σε παιδιά προσχολικής και σχολικής ηλικίας

Οργανώτριες/Πρόεδροι: **Ελευθερία Γωνίδα & Παναγιώτα Μεταλλίδου**

*Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*

Συζητήτρια: **Πλουσία Μισαηλίδη**, *Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων*

Στόχος του συγκεκριμένου Συμποσίου είναι η διερεύνηση και καταγραφή του γνωστικού και μεταγνωστικού προτύπου ανάπτυξης σε επιμέρους γνωστικά πεδία σε μαθητές και μαθήτριες τυπικής ανάπτυξης προσχολικής και σχολικής ηλικίας. Η διερεύνηση της αναπτυξιακής πορείας γνωστικών και μεταγνωστικών πλευρών του γνωστικού συστήματος σε αυτές τις ηλικίες είναι ιδιαίτερα σημαντική καθώς μπορεί να αποκαλύψει κρίσιμες περιόδους για την έναρξη της ύπαρξης των μεταξύ τους δικτύων επανατροφοδότησης και να οδηγήσει στην εφαρμογή προγραμμάτων παρέμβασης με στόχο την ενδυνάμωση αυτών των δικτύων. Ειδικότερα, στην πρώτη εισήγηση των Ντούση, Γωνίδα και Κιοσέογλου παρουσιάζονται και αναλύονται με σύγχρονες μεθόδους στατιστικής ανάλυσης διαχρονικά δεδομένα για το πρότυπο της ανάπτυξης των μεταγνωστικών δεξιοτήτων παιδιών από την προσχολική ηλικία έως και το τέλος της πρώτης Δημοτικού σε δυο διαφορετικά γνωστικά πεδία, αυτό της λογικής σκέψης και των μαθηματικών. Στις δυο επόμενες εισηγήσεις επιχειρείται η διερεύνηση του αναπτυξιακού προτύπου βασικών εκφάνσεων της προσοχής και της μετα-προσοχής σε παιδιά ηλικίας από 6 έως 12 ετών. Συγκεκριμένα, στην εισήγηση των Μαλεγιαννάκη, Μεταλλίδου & Κιοσέογλου παρουσιάζονται συγκριτικά δεδομένα για την ανάπτυξη του συστήματος της προσοχής μέσα από τη χρήση παραδοσιακών-λεκτικών και ηλεκτρονικά χορηγούμενων δοκιμασιών. Επιχειρείται ο εντοπισμός κρίσιμων περιόδων για τη βελτίωση των επιδόσεων των παιδιών τυπικής ανάπτυξης σε έργα προσοχής. Η επόμενη εισήγηση των Μαλεγιαννάκη και Μεταλλίδου αποτελεί συνέχεια της προηγούμενης με στόχο την παρουσίαση του παράλληλου αναπτυξιακού προτύπου των δεξιοτήτων της μετα-προσοχής στις ίδιες ηλικίες και τη συγκριτική θεώρηση του γνωστικού και μεταγνωστικού προτύπου ανάπτυξης της λειτουργίας της προσοχής. Τέλος, η Πλουσία Μισαηλίδη, ως συζητήτρια του συμποσίου, θα επιχειρήσει να συνθέσει και να σχολιάσει τα κυριότερα ευρήματα των εισηγήσεων, έτσι ώστε να αναδειχθεί η γενικότερη συμβολή των ευρημάτων σε θεωρητικό και μεθοδολογικό επίπεδο, αλλά και στο επίπεδο των δυνατών μελλοντικών εφαρμογών τους στο σχολικό πλαίσιο.

### 1. Καταγραφή της πορείας της ανάπτυξης της μεταγνωστικής επίδοσης των παιδιών από το νηπιαγωγείο έως την Α' Δημοτικού

Ιουλία Ντούση, Ελευθερία Ν. Γωνίδα & Γρηγόρης Κιοσέογλου

*Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*

Στόχος της παρούσας μελέτης ήταν η καταγραφή της πορείας της ανάπτυξης της μεταγνωστικής ενημερότητας των παιδιών για τον τρόπο επίλυσης συγκεκριμένων γνωστικών έργων από το νηπιαγωγείο έως την πρώτη τάξη του δημοτικού. Πιο συγκεκριμένα, χρησιμοποιήθηκαν δύο διαφορετικοί τύποι έργων: έργα λογικής σκέψης και σχολικού τύπου μαθηματικά έργα. Στην έρευνα συμμετείχαν 127 παιδιά, τα οποία εξετάστηκαν τρεις φορές ατομικά (α) κατά την είσοδό τους στο νηπιαγωγείο, (β) στα μέσα περίπου της σχολικής χρονιάς, και (γ) κατά την είσοδό τους στην Α' δημοτικού. Για την ανάλυση των δεδομένων της έρευνας επιλέχθηκε η χρήση της ανάλυσης της λανθάνουσας καμπύλης της ανάπτυξης (latent growth curve analysis). Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, οι μεταγνωστικές επιδόσεις των παιδιών βελτιώθηκαν με την πρόοδο της





ηλικίας. Επιπλέον, εντοπίστηκαν σημαντικές ατομικές διαφορές μεταξύ των παιδιών ήδη από την Α' Φάση της έρευνας (αρχές νηπιαγωγείου) πριν, δηλαδή, την έναρξη της τυπικής εκπαίδευσης. Ο έλεγχος μοντέλων λανθανουσών καμπυλών ανάπτυξης, ο οποίος πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια της παρούσας έρευνας, επέτρεψε μεταξύ άλλων και τη συναγωγή συμπερασμάτων για τη μορφή της αλλαγής των μεταγνωστικών επιδόσεων των παιδιών στους δυο τύπους έργων που χρησιμοποιήθηκαν. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι το πρότυπο της ανάπτυξης της μεταγνωστικής επίδοσης των παιδιών στα έργα λογικής σκέψης και στα έργα των μαθηματικών ήταν διαφορετικό (γραμμικό vs μη γραμμικό). Στο πλαίσιο αυτό θα υπογραμμιστούν οι εκπαιδευτικές προεκτάσεις που θα μπορούσαν να έχουν τα ευρήματα αυτά, ιδιαίτερα για την προσχολική και την πρώτη σχολική εκπαίδευση.

### **2. Η ανάπτυξη επιμέρους εκφάνσεων της Προσοχής σε παιδιά σχολικής ηλικίας: Συγκριτικά δεδομένα από τη χρήση παραδοσιακών-λεκτικών και ηλεκτρονικά χορηγούμενων δοκιμασιών**

Αμαρυλλίς Μαλεγιαννάκη, Παναγιώτα Μεταλλίδου & Γρηγόρης Κιοσέογλου

*Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*

Στόχος της παρούσας έρευνας ήταν η διερεύνηση του αναπτυξιακού προτύπου που ακολουθούν βασικές εκφάνσεις της προσοχής (επιλεκτική, συντηρούμενη, διαμοιραζόμενη, και στροφή προσοχής) σε παιδιά ηλικίας από 6 έως 12 ετών. Στην έρευνα συμμετείχαν 172 τυπικώς αναπτυσσόμενα παιδιά ηλικίας από 6 έως 12 ετών (88 κορίτσια). Η εξέταση των παιδιών ήταν ατομική. Για την αξιολόγηση της προσοχής προσαρμόστηκαν στα ελληνικά και χορηγήθηκαν έργα από μία παραδοσιακή συστοιχία εκτίμησης της προσοχής «με χαρτί-και-μολύβι» (TEA-ch, Τεστ Προσοχής για Καθημερινές Δραστηριότητες για παιδιά) και από μία ηλεκτρονική συστοιχία (KITAP, Τεστ Επίδοσης της Προσοχής για παιδιά). Τα αποτελέσματα από τον έλεγχο της εγκυρότητας εφαρμογής των εργαλείων στον ελληνικό πληθυσμό έδειξαν ότι διαθέτουν καλή παραγοντική, αποκλίνουσα, συγκλίνουσα, προβλεπτική, και διακρίνουσα εγκυρότητα. Μετά τον έλεγχο της επίδρασης της λεκτικής νοημοσύνης και του μορφωτικού επιπέδου και των δύο γονέων, εντοπίστηκε μία τάση ραγδαίας βελτίωσης των επιδόσεων στα έργα της προσοχής μεταξύ 8 και 10 ετών, ανεξάρτητα από το εργαλείο αξιολόγησης της προσοχής, εύρημα που συνάδει με τα διεθνή ερευνητικά δεδομένα. Βρέθηκε, ωστόσο, ότι οι παραδοσιακές δοκιμασίες συνιστούν έναν πιο ευαίσθητο δείκτη αξιολόγησης του ρυθμού ανάπτυξης της προσοχής σε παιδιά από 10 ετών και πάνω σε σύγκριση με τις μη λεκτικές, ηλεκτρονικά χορηγούμενες δοκιμασίες. Τα αποτελέσματα θα συζητηθούν ως προς τις εκπαιδευτικές τους εφαρμογές.

### **3. Η ανάπτυξη εκφάνσεων της μετα-προσοχής σε παιδιά σχολικής ηλικίας**

Αμαρυλλίς Μαλεγιαννάκη & Παναγιώτα Μεταλλίδου

*Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*

Στόχος της παρούσας έρευνας ήταν η διερεύνηση του αναπτυξιακού προτύπου που ακολουθούν διαφορετικές εκφάνσεις της μετα-προσοχής σε παιδιά ηλικίας από 6 έως 12 ετών. Στην έρευνα συμμετείχαν 172 τυπικώς αναπτυσσόμενα παιδιά ηλικίας από 6 έως 12 ετών (88 κορίτσια). Η εξέταση των παιδιών ήταν ατομική. Η μετα-προσοχή αξιολογήθηκε μέσω ημι-δομημένης συνέντευξης, υποθετικών σεναρίων, και ενός ερωτηματολογίου αυτο-αναφορών, πρώτον, ως ενημερότητα των παιδιών για τους περιορισμούς της προσοχής ως γνωστική λειτουργία και, δεύτερον, ως ενημερότητα για την αποτελεσματικότητά τους και τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν σε καθημερινά έργα συγκέντρωσης της προσοχής. Τα ευρήματα της παρούσας μελέτης υποστηρίζουν μία σταδιακή ανάπτυξη της ενημερότητας των παιδιών μόνο για τους παράγοντες που επηρεάζουν την προσοχή. Η συγκεκριμένη εξέλιξη πραγματοποιείται σταδιακά, καθώς η αναγνώριση των παραγόντων αυτών αφορά αρχικά τους εξωτερικούς, ενώ στην πορεία ενσωματώνεται η αντίληψη και των εσωτερικών παραγόντων διάσπασης ή συγκέντρωσης της προσοχής. Σε αντίθεση με τη γνωστική ανάπτυξη της προσοχής, δεν εντοπίζεται κάποια περίοδος ταχείας ανάπτυξης ούτε εμφανίζεται κάποια σταθεροποίηση κατά τη σχολική ηλικία. Από την άλλη πλευρά, η μεταγνωστική γνώση που αφορά την αντίληψη των διαφορετικών απαιτήσεων που έχουν τα έργα που εμπλέκουν διαφορετικές εκφάνσεις της προσοχής, καθώς και η ενημερότητα για την αποτελεσματικότητα του εαυτού σε έργα προσοχής δε βρέθηκαν να διαφοροποιούνται σημαντικά. Λαμβάνοντας υπόψη ότι οι μεταγνωστικές κρίσεις που αφορούν την αποτελεσματικότητα του εαυτού σε ποικίλα γνωστικά έργα χαρακτηρίζονται από την τάση της θετικής προκατάληψης και δεν παρουσιάζουν σημαντικές αλλαγές κατά τη σχολική ηλικία, ενδεχομένως μία πιο ρεαλιστική αποτίμηση του εαυτού σε έργα προσοχής να γίνεται πολύ αργότερα στην ανάπτυξη του ατόμου.





#### 4. Σχέσεις μεταξύ εκτελεστικού ελέγχου, συλλογιστικής ικανότητας, γλώσσας και ενσυνειδησίας

Δημήτρης Ταχματζίδης<sup>1</sup>, Νίκος Μακρής<sup>1</sup>, Ανδρέας Δημητρίου<sup>2</sup> & Γιώργος Σπανούδης<sup>3</sup>

<sup>1</sup>Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, <sup>2</sup>Πανεπιστήμιο Λευκωσίας, <sup>3</sup>Πανεπιστήμιο Κύπρου

Διερευνήθηκαν οι σχέσεις μεταξύ ελέγχου της προσοχής, μετατόπισης, εργαζόμενης μνήμης, συλλογιστικής ικανότητας, ενσυνειδησίας για τη συλλογιστική ικανότητα και γλώσσας σε παιδιά ηλικίας από 9 έως 15 ετών. Για τον στόχο αυτό, 198 συμμετέχοντες 9, 11, 13 και 15 ετών εξετάστηκαν με έργα που απευθύνονταν σε όλες τις παραπάνω διεργασίες. Όλες οι διεργασίες αναπτύσσονται συστηματικά κατά την περίοδο που μελετήθηκε. Τα δομικά μοντέλα ανέδειξαν μια ισχυρή, κοινή, δομή ως βάση των διεργασιών συλλογιστικής ικανότητας και των διεργασιών γλώσσας. Όλες οι εξειδικευμένες, ανά πεδίο, διεργασίες όπως και οι γλωσσικές διεργασίες ερμήνευαν τον κοινό αυτόν παράγοντα εξίσου σημαντικά. Ο ίδιος παράγοντας σχετιζόταν με τον έλεγχο της προσοχής, τη μετατόπιση, την εργαζόμενη μνήμη και την ενσυνειδησία, αλλά η σχέση αυτή διαφοροποιείται με την ανάπτυξη. Συγκεκριμένα, η σχέση αυτή προσδιορίζεται, κυρίως, από τον έλεγχο προσοχής στην ηλικία των 9 έως 11 χρόνων, από τις συμπερασματικές-αναπαραστασιακές διεργασίες στην ηλικία των 11 έως 13 χρόνων και από τις διεργασίες ενσυνειδησίας στην ηλικία των 13 έως 15 χρόνων. Συζητούνται οι προεκτάσεις των ευρημάτων για την αναπτυξιακή και τη γνωσιακή επιστήμη.

Θεματική Συνεδρία 7

Σάββατο, 13:00-14:30

#### Επιθετικότητα και εκφοβισμός στο μαθητικό πληθυσμό

Πρόεδρος: Κωνσταντίνος Μ. Κόκκινος

Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

#### 1. Ευρωπαϊκό Δίκτυο Κατά του Σχολικού Εκφοβισμού (EAN): Διαδραστικό εκπαιδευτικό εργαλείο για την αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού

Βασιλική Χατζή

Το Χαμόγελο Του Παιδιού

Το Διαδραστικό Εκπαιδευτικό Εργαλείο για την Αντιμετώπιση του Σχολικού Εκφοβισμού αποτελεί μέρος του προγράμματος Ευρωπαϊκή Καμπάνια Κατά του Σχολικού Εκφοβισμού (European Anti-Bullying Campaign). Ο γενικός στόχος του Έργου είναι η δημιουργία μιας ενιαίας απάντησης στην καταγραφή και διαχείριση του σχολικού εκφοβισμού σε όλες τις μορφές του και μιας ευρωπαϊκής πλατφόρμας για την ενημέρωση παιδιών, γονέων, εκπαιδευτικών και κάθε ενδιαφερομένου για το πρόβλημα. Οι δράσεις του Έργου περιλαμβάνουν, μεταξύ άλλων, τη δημιουργία ενός Διαδραστικού Εκπαιδευτικού Εργαλείου, με στόχο την αναβάθμιση της διαχείρισης του προβλήματος στο σχολικό περιβάλλον, με την άμεση συμμετοχή των μαθητών. Αναλυτικότερα, το εργαλείο αυτό έχει στόχο: (α) την εξοικείωση των μαθητών με τις έννοιες της «σχολικής βίας» και του «σχολικού εκφοβισμού», (β) την κατανόηση του συναισθηματικού κόσμου των παιδιών που εκφοβίζονται, των παιδιών που εκφοβίζουν και των παιδιών-παρατηρητών και (γ) την παρουσίαση βασικών τρόπων αντιμετώπισης του προβλήματος από τους ίδιους τους μαθητές και τις μαθήτριες. Με το εργαλείο αυτό, οι εκπαιδευτικοί έχουν τη δυνατότητα να επεξεργαστούν το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού μέσα από την οπτική (α) του παιδιού που εκφοβίζεται, (β) του παιδιού που εκφοβίζει και (γ) του παιδιού-παρατηρητή. Το εργαλείο αποτελείται από δύο βίντεο, από τα οποία το ένα παρουσιάζει ένα περιστατικό σωματικής, ψυχολογικής και λεκτικής βίας, και το άλλο ένα περιστατικό διαδικτυακού εκφοβισμού (cyber bullying). Και στα δύο βίντεο δίνεται η δυνατότητα να παρακολουθήσουμε την ιστορία από την οπτική των τριών βασικών πρωταγωνιστών: του παιδιού που εκφοβίζει, του παιδιού που εκφοβίζεται και του παιδιού-παρατηρητή. Ο χειριστής του εργαλείου έχει τη δυνατότητα να επιλέγει κάθε φορά την οπτική από την οποία επιθυμεί να παρακολουθήσει την ιστορία, ενώ ταυτόχρονα μπορεί να επιλέγει την εξέλιξη της ιστορίας μέσα από συγκεκριμένες αντιδράσεις των πρωταγωνιστών, οι οποίες δίνονται.







## 2. Ο ρόλος της ενσυναίσθησης στη συμμετοχή μαθητών Δημοτικού, Γυμνασίου και Λυκείου σε περιστατικά παραδοσιακού εκφοβισμού και κυβερνο-εκφοβισμού

Ναυσικά Αντωνιάδου & Κωνσταντίνος Μ. Κόκκινος

Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Η ενσυναίσθηση διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της κοινωνικής συμπεριφοράς, ενώ η εκδήλωση της διαφέρει ανάλογα με την ηλικία του ατόμου, καθώς και το πλαίσιο αλληλεπίδρασης. Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι η διερεύνηση της σχέσης της συναισθηματικής (ΣΕ) και γνωστικής ενσυναίσθησης (ΓΕ) με τα φαινόμενα παραδοσιακού εκφοβισμού (ΠΕ), θυματοποίησης (ΠΘ), κυβερνο-εκφοβισμού (ΚΕ) και κυβερνο-θυματοποίησης (ΚΘ) σε ένα ευρύ ηλικιακό φάσμα, μέσα από συγχρονικές έρευνες σε μαθητές Ε' και Στ' Δημοτικού (126), Γυμνασίου (1243), και Λυκείου (157). Συνολικά, τα αποτελέσματα κατέδειξαν ότι και οι δύο διαστάσεις της ενσυναίσθησης είχαν αρνητική συσχέτιση με τα φαινόμενα. Υψηλότερες αρνητικές συσχετίσεις παρατηρήθηκαν στους μαθητές Δημοτικού (ΣΕ με ΚΕ, ΚΘ και ΠΕ, και ΓΕ με ΠΘ), ενώ χαμηλότερες ήταν οι αρνητικές συσχετίσεις στους μαθητές Γυμνασίου (κυρίως ΓΕ με ΚΕ και χαμηλότερες μεταξύ ΣΕ και ΠΕ), και Λυκείου (ΣΕ με ΠΕ). Αρνητική συσχέτιση παρατηρήθηκε μεταξύ ΣΕ, ΠΕ και ΚΕ στα κορίτσια, ενώ στα αγόρια μόνο μεταξύ ΓΕ και ΚΕ. Συμπερασματικά, η ΣΕ ενδέχεται να μην είναι επαρκώς ανεπτυγμένη στους μαθητές Δημοτικού, με αποτέλεσμα οι θύτες να μην ενδιαφέρονται για τη συναισθηματική κατάσταση των θυμάτων, και τα θύματα να δυσκολεύονται να διαχειριστούν αποτελεσματικά τις εμπειρίες. Στο Γυμνάσιο, όπου οι μαθητές συμμετέχουν συχνότερα στα περιστατικά ΚΕ/ΚΘ απ'ότι στο Δημοτικό, στην αρνητική συσχέτιση της ΓΕ με τον ΚΕ ενδέχεται να συμβάλει η αύλη φύση του διαδικτύου. Στο Λύκειο, όπου η ενσυναίσθηση αυξάνεται, στα περιορισμένα περιστατικά ΠΕ ενδέχεται να συμμετέχουν μαθητές που αδιαφορούν για τα συναισθήματα των άλλων. Τέλος, επιβεβαιώνεται ο σημαντικός αντισταθμιστικός ρόλος της ΣΕ στην εκδήλωση εκφοβισμού στα κορίτσια.

## 3. Αντιλήψεις μαθητών ηλικίας 10-15 ετών για την επιθετικότητα: Επίδραση του φύλου και της ηλικίας

Ειρήνη Αμανάκη & Ευαγγελία Σιαφαρικά

Πανεπιστήμιο Αθηνών

Στόχος της παρούσας μελέτης ήταν να εξετάσει τις αντιλήψεις μαθητών ηλικίας 10-15 ετών για την επιθετικότητα και να διερευνήσει την επίδραση του φύλου και της ηλικίας τους. Στην έρευνα συμμετείχαν 751 μαθητές (361 αγόρια, 395 κορίτσια, 92% ελληνικής καταγωγής) από δημόσια σχολεία του κέντρου της Αθήνας. Είχαν μέση ηλικία  $M = 12,6$  έτη ( $SD = 1,48$ ) και φοιτούσαν στην Ε' Δημοτικού (21,3%), τη Στ' Δημοτικού (22,1%), την Α' Γυμνασίου (20,1%), τη Β' Γυμνασίου (18,8%) και τη Γ' Γυμνασίου (17,7%). Χορηγήθηκε η ελληνική μετάφραση-προσαρμογή του ερωτηματολογίου «Αντιλήψεις για την Επιθετικότητα και τις Εναλλακτικές Λύσεις» ("Beliefs about Aggression and Alternatives", Fassell, Meyer, & White, 2001), το οποίο περιλαμβάνει 12 ερωτήσεις που αξιολογούν τις αντιλήψεις των μαθητών για τη χρήση της επιθετικότητας και των μη-επιθετικών αντιδράσεων σε υποθετικές καταστάσεις. Διενεργήθηκε ανάλυση κύριων συνιστωσών (principal components analysis), με ορθογώνια περιστροφή των αξόνων (μέθοδος varimax), που επαλήθευσε τη δομή του πρωτότυπου ερωτηματολογίου. Αναδύθηκαν δύο συνιστώσες, που εξηγούν το 45,14% της συνολικής διακύμανσης. Η πρώτη συνιστώσα είναι οι Αντιλήψεις υπέρ της Επιθετικότητας (26,85%) και ακολουθεί η Χρήση Μη-Επιθετικών Στρατηγικών (18,29%). Οι συνιστώσες είχαν ικανοποιητική εσωτερική συνέπεια αξιοπιστία (Cronbach alphas: 0,78 και 0,64, αντίστοιχα). Οι μαθητές ανέφεραν υψηλά επίπεδα χρήσης μη-επιθετικών στρατηγικών και χαμηλά επίπεδα αντιλήψεων υπέρ της επιθετικότητας. Βρέθηκε στατιστικά σημαντική επίδραση του φύλου, με τα αγόρια να υποστηρίζουν περισσότερο την χρήση της επιθετικότητας και λιγότερο των μη-επιθετικών στρατηγικών, συγκριτικά με τα κορίτσια. Επίσης, με την αύξηση της ηλικίας μειώνονται τα επίπεδα χρήσης μη-επιθετικών στρατηγικών και αυξάνονται τα επίπεδα των αντιλήψεων που υποστηρίζουν την επιθετικότητα.





#### 4. Συναισθηματικές ικανότητες και επιθετικές συμπεριφορές στην εφηβεία

Αικατερίνη Βάσιου & Δημήτριος Πνευματικός

Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

Οι συναισθηματικές ικανότητες επηρεάζουν τόσο την προκοινωνική όσο και την αντικοινωνική συμπεριφορά (Damon et al., 2006). Όμως, μέχρι τώρα δεν έχει διερευνηθεί επαρκώς, αν η ανάπτυξη συναισθηματικών και κοινωνικών δεξιοτήτων στην εφηβεία, όπως η ικανότητα των εφήβων να μπαίνουν στη θέση του άλλου και να καταλαβαίνουν τα συναισθήματά του, τους αποτρέπει από επιθετικές συμπεριφορές. Η παρούσα έρευνα μελετά το ρόλο της ενσυναίσθησης και της αναγνώρισης των συναισθημάτων από τις εκφράσεις του προσώπου στο σχολικό εκφοβισμό και στις επιθετικές συμπεριφορές των εφήβων. Στην έρευνα συμμετείχαν 400 μαθητές Β/θμιας Εκπ/σης. Χρησιμοποιήθηκαν οι κλίμακες Bullying and Victimization Questionnaire (BVQ• Olweus, 1993), Prosocial & Aggressive Behavior Questionnaire (Boxer et al., 2004), Basic Empathy Scale (BES• Jolliffe & Farrington, 2006), καθώς και το Τεστ αναγνώρισης του συναισθήματος (Vasiou, et al., 2014). Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η εμπλοκή σε περιστατικά εκφοβισμού και οι επιθετικές συμπεριφορές των εφήβων συσχετίζονται με τις συναισθηματικές τους ικανότητες και θα συζητηθούν στο πλαίσιο των σχέσεων μεταξύ των συνομηλίκων στο χώρο του σχολείου.

#### 5. Χαρακτηριστικά αναλγησίας-απάθειας και επιθετική συμπεριφορά σε προέφηβους: Ο ρυθμιστικός ρόλος της ηθικής αποδέσμευσης και της γνωστικής ενσυναίσθησης

Ειρήνη Κυριτσά & Κωνσταντίνος Κόκκινος

Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Η παρούσα έρευνα εξετάζει τον πιθανό ρυθμιστικό ρόλο δύο κοινωνικο-γνωστικών μεταβλητών, της ηθικής αποδέσμευσης και της γνωστικής ενσυναίσθησης, στη σχέση μεταξύ των χαρακτηριστικών αναλγησίας-απάθειας και των δύο λειτουργιών της επιθετικότητας, της προκλητικής και της αντιδραστικής. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 301 προέφηβοι μαθητές οι οποίοι συμπλήρωσαν ερωτηματολόγια αυτο-αναφοράς. Μελετήθηκαν τέσσερα μοντέλα ρύθμισης με ανεξάρτητη μεταβλητή την αναλγησία-απάθεια, εξαρτημένες μεταβλητές την προληπτική ή την αντιδραστική επιθετικότητα και ρυθμιστές εναλλακτικά την ηθική αποδέσμευση και τη γνωστική ενσυναίσθηση. Οι αναλύσεις έδειξαν ότι οι δύο μεταβλητές ρύθμισαν τη σχέση μόνο μεταξύ της αναλγησίας-απάθειας και της προληπτικής επιθετικότητας. Συγκεκριμένα, βρέθηκε ότι η θετική σχέση μεταξύ των παραπάνω μεταβλητών ενισχύεται όταν τα επίπεδα της ηθικής αποδέσμευσης είναι υψηλά ή όταν τα επίπεδα της γνωστικής ενσυναίσθησης είναι χαμηλά. Τα ευρήματα υπογραμμίζουν τη σημασία της ηθικής αποδέσμευσης και της γνωστικής ενσυναίσθησης στην προληπτική επιθετικότητα προέφηβων με χαρακτηριστικά διαταραχής αντικοινωνικής προσωπικότητας αλλά και στο σχεδιασμό αποτελεσματικών παρεμβάσεων πρόληψης και παρέμβασης για τη μείωση της επιθετικής συμπεριφοράς.

Θεματική Συνεδρία 8

Σάββατο, 13:00-14:30

#### Θέματα αναπτυξιακών διαταραχών

Πρόεδρος: Διαμάντω Φιλιππάτου

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

#### 1. Η διατροφή των παιδιών με Διαταραχή Φάσματος Αυτισμού

Βικτώρια Σέχα & Χριστίνα Συριοπούλου

Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Τα παιδιά με Διαταραχή Φάσματος (ΔΦΑ) αντιμετωπίζουν προβλήματα διατροφής τα οποία επηρεάζουν τη συμπεριφορά και την καθημερινότητά τους. Σκοπός της έρευνας είναι η ανίχνευση των προβλημάτων διατροφής και οι διατροφικές συνήθειες των παιδιών με ΔΦΑ. Κατά την έρευνα εξετάστηκαν οι συνήθειες των παιδιών στο φαγητό, οι συνθήκες των γευμάτων, το ενδιαφέρον των γονέων για τη διατροφή των παιδιών, οι προτιμήσεις των παιδιών και ο Δείκτης Μάζας





Σώματος, η αποδοχή των τροφίμων ανάλογα με την ηλικία τους. Μέθοδος: Για τη συλλογή δεδομένων χρησιμοποιήθηκε ερωτηματολόγιο (Lukens & Linscheid, 2008; Anderson et al., 2012) το οποίο διανεμήθηκε από τους ερευνητές αυτοπροσώπως, μέσω εκπαιδευτικών των σχολικών μονάδων όπου φοιτούσαν τα παιδιά ή μέσω της Εταιρείας Προστασίας Αυτιστικών σε διάφορες πόλεις της Ελλάδας κατά το έτος 2014-2015. Το ερωτηματολόγιο συμπλήρωσαν οι γονείς 64 παιδιών και εφήβων ηλικίας 4-20 ετών με ΔΦΑ και 64 γονείς παιδιών και εφήβων τυπικής ανάπτυξης (ΤΑ) ίδιας ηλικίας. Αποτελέσματα: Τα αποτελέσματα φανερώνουν ότι τα παιδιά με ΔΦΑ δείχνουν μέτρια επιλεκτικότητα και προτιμήσεις των τροφίμων σε μεγάλο βαθμό, επιθετική συμπεριφορά σε μικρό ποσοστό και ότι οι γονείς κάνουν χρήση του φαγητού ως μέσο επιβράβευσης των παιδιών. Συμπεράσματα: Το διατολόγιο των παιδιών με ΔΦΑ πρέπει να σχεδιάζεται προσεκτικά ώστε να περιλαμβάνει τροφές απαραίτητες για τον οργανισμό, να εμφανίζονται στα παιδιά με τρόπο ελκυστικό και να προστατεύονται από το ενδεχόμενο παχυσαρκίας.

## 2. Ρυθμική εναλλαγή σειράς σε παιδιά με Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος

Ασημένια Παπουλίδη<sup>1</sup>, Χριστίνα Παπαηλιού<sup>2</sup> & Σταυρούλα Σαμαρτζή<sup>1</sup>

<sup>1</sup>Πάντειο Πανεπιστήμιο, <sup>2</sup>Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Η ρυθμική εναλλαγή σειράς (turn-taking) είναι μια θεμελιώδης χρονική δομή που διέπει την αλληλεπίδραση μητέρας-βρέφους και είναι εμφανής από τη γέννηση. Έρευνες έχουν καταδείξει διαπολιτισμική σταθερότητα ως προς τις δύο βασικές αρχές της εναλλαγής σειράς, την αποφυγή των επικαλύψεων και το χρονικό διάστημα μεταξύ των εναλλαγών, το οποίο κυμαίνεται από 150-250 μιλιδευτερόλεπτα. Επιπλέον, έχει καταδειχθεί ότι οι δύο αυτές αρχές παραβιάζονται σε περιπτώσεις αναπτυξιακών διαταραχών. Ωστόσο, οι έρευνες για την ικανότητα των παιδιών με Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος (ΔΑΦ) να ακολουθούν αυτές τις αρχές και να ανταποκρίνονται με συντονισμένες χειρονομίες στις πρωτοβουλίες της μητέρας για συνεργατικές δράσεις είναι περιορισμένες. Η παρούσα έρευνα έχει ως στόχο να διερευνήσει το μοτίβο ρυθμικής εναλλαγής σειράς κατά την επικοινωνιακή συμπεριφορά των παιδιών με ΔΑΦ με τη μητέρα τους σε νατουραλιστικές συνθήκες παιχνιδιού. Το δείγμα αποτελείται από 5 παιδιά με ΔΑΦ και 5 τυπικά αναπτυσσόμενα (ΤΑ) αντίστοιχης νοητικής ηλικίας, τα οποία μαγνητοσκοπήθηκαν στο σπίτι τους κατά τη διάρκεια ελεύθερου παιχνιδιού με τη μητέρα τους. Τα πρώτα αποτελέσματα καταδεικνύουν διαφορές ως προς την ακολουθία των συμπεριφορών κατά την αλληλεπίδραση μητέρας-παιδιού, αφού τα παιδιά με ΔΑΦ α) συχνά παραβιάζουν τη ρυθμική εναλλαγή σειράς ή δεν ανταποκρίνονται καθόλου στις προτροπές της μητέρας για αμοιβαία δράση, β) το διάστημα μέχρι την έναρξη της απόκρισής τους είναι μεγαλύτερο συγκριτικά με αυτό των ΤΑ και γ) υπάρχουν περισσότερες επικαλύψεις με τη συμπεριφορά της μητέρας με αποτέλεσμα να διαταράσσεται ο συντονισμός στην επικοινωνία τους. Η συζήτηση επικεντρώνεται στη χρήση της έννοιας της ρυθμικής εναλλαγής ως κριτήριο έγκαιρης ανίχνευσης των ΔΑΦ με απώτερο στόχο την πρόωμη παρέμβαση.

## 3. Πρακτική-Λεκτική Νοημοσύνη παιδιών με ΔΑΦ με τη χρήση του ψυχομετρικού εργαλείου WPPSI-III

Ελένη Στούμπου & Φαίη Αντωνίου

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Το γνωστικό προφίλ και το επίπεδο της μετρήσιμης νοημοσύνης ποικίλλουν πολύ περισσότερο σε παιδιά στο φάσμα του αυτισμού συγκριτικά με τυπικά αναπτυσσόμενα παιδιά σύμφωνα με εργαλεία αξιολόγησης. Το πιο πρόσφατο συμπέρασμα της νοητικής λειτουργικότητας κατά τη διαγνωστική διαδικασία για τις διαταραχές αυτιστικού φάσματος οδηγεί σε ένα μείζον ερώτημα σχετικά με τον τρόπο που πρέπει να αξιολογείται η νοημοσύνη στον αυτισμό, ειδικότερα επειδή κάποιες κλίμακες ή υποκλίμακες φαίνεται να παρουσιάζονται περισσότερο ευαίσθητες σε συγκεκριμένες νευροαναπτυξιακές συνθήκες. Πρωταρχικός στόχος της παρούσας έρευνας ήταν να εξετάσει το γνωστικό προφίλ με την τελευταία έκδοση του πιο διαδεδομένου ψυχομετρικού τεστ, του WPPSI, για μια ομοιογενή υποομάδα παιδιών στο φάσμα του αυτισμού, δηλαδή σύμφωνα με τη διάγνωση του DSM-IV για τον αυτισμό. Τα γνωστικά προφίλ αποτελούν ένα πολύτιμο διαγνωστικό εργαλείο για διαφορετικές διαγνώσεις, λαμβάνοντας υπόψη πως τα παιδιά στο φάσμα του αυτισμού θα μπορούσε να είναι περισσότερο ευαίσθητα στην επιλογή υποκλιμάκων οι οποίες συνηθίζονται να αξιολογούν τη νοημοσύνη. Πιο συγκεκριμένα, το WPPSI-IIIIGR αποτελεί μια σταθμισμένη συστοιχία 14 λεκτικών και μη-λεκτικών δοκιμασιών που αξιολογεί τις νοητικές δεξιότητες παιδιών 2,6 έως 7,3 ετών που φοιτούν στους παιδικούς σταθμούς, στα νηπιαγωγεία και δημοτικά της Ελλάδας. Αποτελείται από τις δοκιμασίες: Πληροφορίες, Λεξιλόγιο, Λεκτικός Συλλογισμός, Κατανόηση, Ομοιότητες, Προσληπτικό Λεξιλόγιο, Κατονομασία Εικόνων, Σχέδια με Κύβους, Μήτρες Συλλογιστικών Διεργασιών, Αντιστοίχιση Εννοιών,





Συμπλήρωση Εικόνων, Συναρμολόγηση Αντικειμένων, Σύμβολα, Κωδικοποίηση. Οι δοκιμασίες αυτές αξιολογούν την ακουστική αντίληψη, τη μνήμη, την προφορική κατανόηση, την παραγωγή προφορικού λόγου, τη λεξιλογική ανάπτυξη, τις αναλογικές και γενικές συλλογιστικές διεργασίες κ.α. Το WPPSI-III GR παρέχει αποτελέσματα Λεκτικού και Πρακτικού Δείκτη Νοημοσύνης, καθώς και τον Γενικό Δείκτη Νοημοσύνης. Επιπρόσθετα, δίνει τη δυνατότητα να υπολογιστεί ο Δείκτης Ταχύτητας Επεξεργασίας για τα παιδιά ηλικίας 4:0-7:3 και ο Γενικός Γλωσσικός Δείκτης και για τις δύο ηλικιακές ομάδες.

#### **4. Κοινωνικές ιστορίες, παιχνίδι και μίμηση προτύπων στην ένταξη παιδιού με αυτισμό στο σχολικό περιβάλλον**

Νικόλαος Τζιουβάρας<sup>1</sup> & Στυλιανή Γίδαρη<sup>2</sup>

<sup>1</sup>ΥΠ.Π.Ε.Θ., <sup>2</sup>Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Η ανάγκη για ένταξη και κοινωνικοποίηση των μαθητών με αυτισμό αποτελεί μια πρόκληση για το ακαδημαϊκό και βοηθητικό προσωπικό, καθώς και για τους γονείς και το εξωσχολικό περιβάλλον. Στην παρούσα εργασία σχεδιάστηκε μια παρέμβαση με τη χρήση Κοινωνικών Ιστοριών και την αξιοποίηση του παιχνιδιού με συνομηλικούς, και εφαρμόστηκε σε μαθητή με αυτισμό της ΣΤ' τάξης Δημοτικού σχολείου. Στόχος της παρέμβασης ήταν η βελτίωση κοινωνικών δεξιοτήτων του μαθητή και η ενίσχυση της κοινωνικής αλληλεπίδρασης του με συνομηλικούς του τοπικής ανάπτυξης. Το ερευνητικό σχέδιο που εφαρμόστηκε ανήκει στη μελέτη περίπτωσης. Έγινε αξιολόγηση των συγκεκριμένων δεξιοτήτων του μαθητή πριν και μετά την παρέμβαση, με ειδικά σχεδιασμένο ερωτηματολόγιο αξιολόγησης κοινωνικών δεξιοτήτων και ελεύθερη παρατήρηση. Τα αποτελέσματα που καταγράφηκαν έδειξαν βελτίωση σε κάποιους τομείς (εγγύτητα, παράλληλο παιχνίδι, κοινωνική ανταπόκριση, κοινωνική πρωτοβουλία), και αδυναμία μεταβολής σε κάποιους άλλους (βλεμματική επαφή, προσαρμογή στις αλλαγές, ακολουθία κανόνων, αμοιβαιότητα και μοίρασμα, εναλλαγή σειράς). Τα αποτελέσματα παρέχουν ενδείξεις ότι μια καλά δομημένη παρέμβαση μπορεί να αναπτύξει τις κοινωνικές δεξιότητες παιδιών με αυτισμό και κατά συνέπεια την κοινωνική τους προσαρμογή και την ομαλότερη ένταξη στο σχολικό περιβάλλον.

#### **5. Εφαρμογή του μοντέλου ESSENCE κατά τη διαδικασία διάγνωσης και παρέμβασης σε νήπιο με Αναπτυξιακή Νευρολογική Διαταραχή. Μελέτη περίπτωσης**

Βικτώρια Ζακοπούλου & Θεοδώρα Μπάμη

ΤΕΙ Ηπείρου

Σήμερα, γίνεται όλο και περισσότερο επιτακτική η ανάγκη πολυπαραγοντικής και διεπιστημονικής διαγνωστικής και θεραπευτικής προσέγγισης των νευροαναπτυξιακών διαταραχών, όπως: Διαταραχές στο Φάσμα του Αυτισμού, Ειδική Γλωσσική Διαταραχή/Γλωσσική Διαταραχή, Ειδικές Μαθησιακές Δυσκολίες, Αναπτυξιακή Διαταραχή του Συντονισμού, Διαταραχή Ελλειμματικής Προσοχής - Υπερκινητικότητα, Νοητική υστέρηση, Διαταραχές Μυοσπασμάτων, Διαταραχή Αποδιοργανωτικής Συμπεριφοράς, Διπολική Διαταραχή, Σύνδρομο Φαινότυπου Συμπεριφοράς και Επιληπτικά Σύνδρομα. Σύμφωνα με το μοντέλο ESSENCE το οποίο εισήγαγε ο Gillberg (2010), η προσέγγιση των παραπάνω διαταραχών απαιτεί ιδιαίτερη προσοχή, καθώς κατά τα πρώιμα στάδια της αναπτυξιακής πορείας του ατόμου οι φαινότυποι των διαταραχών αυτών χαρακτηρίζονται από κοινή συμπτωματολογία και συχνά παρατηρείται συνεκδήλωση περισσότερων της μιας, διαταραχών. Στην παρούσα εργασία γίνεται παρουσίαση της μελέτης περίπτωσης νηπίου 3,3 ετών με παραπομπή για νευροαναπτυξιακή καθυστέρηση για την προσέγγιση της οποίας, επιχειρήθηκε πολυπαραγοντική και διεπιστημονική διαγνωστική και θεραπευτική διαδικασία. Σε ακολουθία με το ερμηνευτικό μοντέλο ESSENCE, εφαρμόστηκε ένα σύνολο ελέγχων: γενετικός/βιοχημικός, απεικονιστικός της λειτουργίας του εγκεφάλου, ακοολογικός, οφθαλμοκίνησης, αδρή παιδονευρολογική εκτίμηση, λογοθεραπευτική, εργοθεραπευτική και ψυχοκινητική αξιολόγηση. Στη συνέχεια, τα δεδομένα των ελέγχων αναλύθηκαν, συσχετίστηκαν και αξιολογήθηκαν προκειμένου για την επίτευξη των ακόλουθων στόχων: i) ανάδειξη των παραγόντων εκείνων οι οποίοι κρίνονται ισχυροί και επικρατέστεροι για τη σχηματοποίηση ενός σαφούς profile διαταραχής του νηπίου, ii) ανάδειξη βαθμού συνεκδήλωσης με άλλες διαταραχές, iii) προσδιορισμός και εφαρμογή κατάλληλων μορφών παρέμβασης σε ατομικό και επίπεδο ομάδας. Ως αποτέλεσμα της ανάλυσης των παραπάνω ελέγχων σχηματοποιήθηκε profile σοβαρής γλωσσικής καθυστέρησης με συνεκδήλωση δυσπραξίας και εκδήλωση προβλημάτων κοινωνικής προσαρμογής και προτάθηκε προς εφαρμογή εξατομικευμένη λογοθεραπευτική και εργοθεραπευτική παρέμβαση και παράλληλη στήριξη στο πλαίσιο καθημερινής παρακολούθησης προγράμματος παιδικού σταθμού.







## Επιθετικότητα σχέσεων: Μια λιγότερο μελετημένη μορφή επιθετικότητας σε Έλληνες μαθητές

Οργανωτής/Πρόεδρος: **Κωνσταντίνος Κόκκινος**, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Συζητήτρια: **Ευαγγελία Γαλανάκη**, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Αν και η μελέτη της επιθετικότητας στο χώρο του σχολείου έχει αρχίσει εδώ και πολλές δεκαετίες, η ψυχολογική έρευνα εστίασε στην επιθετικότητα σχέσεων τη δεκαετία του 1990 και έκτοτε επεκτείνεται με γοργούς ρυθμούς. Από τη διεθνή βιβλιογραφία προκύπτει εννοιολογική σύγχυση αναφορικά με το νόημα της επιθετικότητας σχέσεων που απαιτεί προσεκτική διασάφηση για την καλύτερη κατανόηση και μέτρηση του φαινομένου. Στόχος του συμποσίου είναι να αναδείξει αυτό το πεδίο έρευνας που δεν έχει απασχολήσει εκτενώς τους Έλληνες ερευνητές μέσα από τέσσερις εργασίες. Στην πρώτη τίγονται ζητήματα εννοιολογικής διασάφησης και συζητούνται θεωρητικές προσεγγίσεις στη μελέτη του φαινομένου, ενώ οι υπόλοιπες τρεις παρουσιάζουν εμπειρικά ευρήματα πρόσφατων ερευνών σε δείγματα ελλήνων μαθητών. Συγκεκριμένα, η δεύτερη αφορά την ψυχομετρική αξιολόγηση ενός νέου ερευνητικού εργαλείου που κατασκευάστηκε για τη μέτρηση της επιθετικότητας σχέσεων. Η τρίτη εργασία διερευνά τη σχέση ανάμεσα στην επιθετικότητα σχέσεων (προληπτική και αντιδραστική), τις εκτελεστικές λειτουργίες (αναστολή, μνήμη και εναλλαγή) και τη Θεωρία του Νου σε δείγμα προέφηβων μαθητών, ενώ τέλος η τέταρτη εξετάζει την αλληλεπίδραση ανάμεσα στην εχθρική απόδοση αιτιότητας, την προσωπικότητα (μεγάλη πεντάδα) και τις δύο λειτουργίες της επιθετικότητας σχέσεων σε εφήβους.

### 1. Επιθετικότητα σχέσεων σε παιδιά και εφήβους: Εννοιολογική διασάφηση του όρου

Κωνσταντίνος Κόκκινος

Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Η επιθετικότητα σχέσεων σε παιδιά και εφήβους, η μελέτη της οποίας άρχισε να κεντρίζει το ερευνητικό ενδιαφέρον τις τελευταίες δύο δεκαετίες, αποτελεί τη λιγότερο μελετημένη μορφή επιθετικής συμπεριφοράς. Παρά το γεγονός ότι τα διαθέσιμα ευρήματα έχουν φωτίσει αρκετές πτυχές του φαινομένου, η έρευνα εξακολουθεί να παραμένει αποσπασματική και ανεπαρκής. Ένας από τους λόγους είναι οι διαφωνίες που παρατηρούνται ως προς την εννοιολογική διασάφηση του όρου οι οποίες εξακολουθούν να επιφέρουν δυσκολίες στη σύγκριση των εμπειρικών ευρημάτων. Η παρούσα εργασία αποσκοπεί στην εννοιολογική διασάφηση του όρου, ενώ διευκρινίζει τις λεπτές αλλά αξιοσημείωτες διαφορές που εντοπίζονται σε σύγκριση με τους όρους κοινωνική και έμμεση/συγκεκριμενοποιημένη επιθετικότητα. Αναφορά επιπλέον γίνεται στις λειτουργίες της επιθετικότητας σχέσεων (προληπτική και αντιδραστική), ενώ τέλος επιχειρείται η σύνοψη των ευρημάτων της διεθνούς εμπειρικής έρευνας σχετικά με τους παράγοντες, ατομικούς (π.χ., προσωπικότητα, κοινωνική νόηση) και πλαισίου (π.χ., οικογένεια, διαπροσωπικές σχέσεις), που συνδέονται με την εκδήλωση του φαινομένου. Η εννοιολογική διασάφηση θα συμβάλει στην απόκτηση εμπεριστατωμένης γνώσης για τις μορφές επιθετικής συμπεριφοράς που επηρεάζουν την ψυχοκοινωνική προσαρμογή και την ευημερία παιδιών και εφήβων.

### 2. Κατασκευαστική εγκυρότητα ενός νέου εργαλείου μέτρησης της επιθετικότητας σχέσεων σε Έλληνες μαθητές

Ιωάννα Βουλγαρίδου & Κωνσταντίνος Κόκκινος

Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Αν και η επιθετικότητα σχέσεων μελετάται διεθνώς συστηματικά τις τελευταίες δεκαετίες, οι ερευνητές δεν έχουν καταλήξει σε ένα ευρέως αποδεκτό εργαλείο μέτρησης της. Η παρούσα μελέτη περιγράφει το σχεδιασμό ενός νέου ερωτηματολογίου αυτό-αναφοράς για την αξιολόγηση αυτής της μορφής επιθετικής συμπεριφοράς και τον έλεγχο της κατασκευαστικής εγκυρότητάς του σε Έλληνες μαθητές. Το εν λόγω εργαλείο κατασκευάστηκε στη βάση της διεθνούς βιβλιογραφίας που υποστηρίζει πως η επιθετικότητα σχέσεων λαμβάνει έμμεση ή άμεση μορφή και διακρίνεται σε προληπτική και αντιδραστική και περιλαμβάνει τις τέσσερις αυτές όψεις του φαινομένου. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 1231 (624 κορίτσια) προέφηβοι και έφηβοι μαθητές από την Ε' τάξη δημοτικού ως την Γ' τάξη γυμνασίου. Οι δείκτες αξιοπιστίας του Cronbach κινήθηκαν σε υψηλά επίπεδα για όλες τις διαστάσεις της κλίμακας. Η συγκλίνουσα εγκυρότητα του ερωτηματολογίου





εξακριβώθηκε με τη χρήση του πιο συχνού εργαλείου μέτρησης της επιθετικότητας σχέσεων σύμφωνα με τη βιβλιογραφία. Για τον έλεγχο της κατασκευαστικής εγκυρότητας του εργαλείου εφαρμόστηκαν επιβεβαιωτικές παραγοντικές αναλύσεις οι οποίες υποστήριξαν την ύπαρξη δομών δύο (προληπτική και αντιδραστική, έμμεση και άμεση επιθετικότητα σχέσεων) και τεσσάρων διαστάσεων (αντιδραστική έμμεση και άμεση, προληπτική έμμεση και άμεση επιθετικότητα σχέσεων) για το σύνολο του δείγματος. Η παραγοντική ισοδυναμία των εν λόγω δομών υποστηρίχθηκε για το φύλο και την τάξη. Επιπλέον, οι αναλύσεις σε ένα μέρος του δείγματος (512 μαθητές, 256 κορίτσια) κατέδειξαν στατιστικά σημαντικές θετικές συσχετίσεις των διαστάσεων της προληπτικής και αντιδραστικής επιθετικότητας σχέσεων με τις αντίστοιχες υποκλίμακες συναφούς εργαλείου μέτρησης του φαινομένου, καθώς και με χαρακτηριστικά αντικοινωνικής προσωπικότητας (χαρακτηριστικά σκληρότητας).

### 3. Επιθετικότητα σχέσεων, εκτελεστικές λειτουργίες και Θεωρία του Νου σε προέφηβους μαθητές

Μαρία Μπακαλάκη & Κωνσταντίνος Κόκκινος

*Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης*

Ο σκοπός της παρούσας εμπειρικής μελέτης εμπίπτει στον εντοπισμό των μεταβλητών που συνδέονται με την εκδήλωση της επιθετικότητας σχέσεων σε προέφηβους μαθητές. Πιο συγκεκριμένα, η εργασία διερευνά την συσχέτιση ανάμεσα στην επιθετικότητα σχέσεων (προληπτική και αντιδραστική), τις τρεις θεμελιώδεις εκτελεστικές λειτουργίες (αναστολή, εναλλαγή, μνήμη) και την Θεωρία του Νου, σχέσεις που η υπάρχουσα βιβλιογραφία είτε δεν εξετάζει συνολικά, είτε δεν επικεντρώνει στο προεφηβικό ηλικιακό φάσμα. Συνολικά στην παρούσα έρευνα έλαβαν μέρος 97 μαθητές Ε' και Στ' τάξης, οι οποίοι συμμετείχαν σε ατομικές δοκιμασίες και απάντησαν σε ερωτηματολόγια αυτοαναφοράς. Οι αναλύσεις έδειξαν πως η προληπτική επιθετικότητα σχέσεων παρουσίασε θετική συσχέτιση με την αντιδραστική επιθετικότητα σχέσεων, τη μνήμη και την εναλλαγή, ενώ αρνητική με την αναστολή. Η Θεωρία του Νου δεν φάνηκε να συσχετίζεται σημαντικά με κάποια διάσταση της επιθετικότητας σχέσεων, ενώ παρουσίασε αρνητική σημαντική συσχέτιση μόνο με την αναστολή. Οι αναλύσεις πολλαπλής παλινδρόμησης έδειξαν ότι την προληπτική επιθετικότητα σχέσεων προέβλεψαν η αντιδραστική, η αναστολή και η μνήμη, ενώ την αντιδραστική επιθετικότητα σχέσεων μόνο η προληπτική. Τα ευρήματα της έρευνας συζητούνται ως προς τις πρακτικές τους εφαρμογές στη σχολική ζωή.

### 4. Εχθρική απόδοση αιτιότητας, προσωπικότητα και επιθετικότητα σχέσεων: Μοντέλα μεσολάβησης και ρύθμισης σε εφήβους μαθητές

Κωνσταντίνος Κόκκινος, Κυριακή Καραγιάννη & Ιωάννα Βουλγαρίδου

*Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης*

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να εξετάσει τις πιθανές διαδραστικές σχέσεις ανάμεσα στην εχθρική απόδοση αιτιότητας (ΕΑΑ) σε περιπτώσεις σχεσιακών προκλήσεων, την προσωπικότητα (Μεγάλοι Πέντε Παράγοντες) και τις δύο λειτουργίες της επιθετικότητας σχέσεων (προληπτική και αντιδραστική) σε δείγμα 347 έφηβων μαθητών (193 κορίτσια) μέσω ερωτηματολογίων αυτό-αναφοράς. Στη βάση θεωρητικών και εμπειρικών ενδείξεων που αφορούν την επιθετική συμπεριφορά, γενικότερα, ή την επιθετικότητα σχέσεων ειδικότερα θεμελιώνονται δύο μοντέλα. Το πρώτο εξετάζει την ΕΑΕ ως μεσολαβούσα μεταβλητή στη σχέση μεταξύ της προσωπικότητας και της επιθετικότητας σχέσεων και βασίζεται σε ευρήματα που υποστηρίζουν πως ορισμένα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας είναι πιθανό να προδιαθέτουν το άτομο στην απόδοση εχθρικών προθέσεων στους άλλους, οι οποίες με τη σειρά τους συνδέονται με την εκδήλωση επιθετικότητας σχέσεων. Το δεύτερο μοντέλο διερευνά το ρυθμιστικό ρόλο των πέντε παραγόντων της προσωπικότητας στη σχέση μεταξύ της ΕΑΑ και της επιθετικότητας σχέσεων και υποστηρίζει πως η σχέση μεταξύ γνωστικών διαστρεβλώσεων, όπως η ΕΑΑ, και επιθετικότητας σχέσεων ενδέχεται να διαφοροποιείται ανάλογα με τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας ενός ατόμου. Ως προς το πρώτο μοντέλο, από τις αναλύσεις διαφάνηκε πως η σχέση της χαμηλής εξωστρέφειας, της ευσυνειδησίας, της συνεργατικότητας και του υψηλού νευρωτισμού με την επιθετικότητα σχέσεων (προληπτική και αντιδραστική), μεσολαβείται μερικώς από την ΕΑΑ. Αναφορικά με το δεύτερο μοντέλο βρέθηκε πως οι έφηβοι με χαμηλή ευσυνειδησία είναι πιθανότερο να εμπλακούν σε αντιδραστική επιθετικότητα σχέσεων, όταν αποδίδουν εχθρικές προθέσεις σε σχεσιακές προκλήσεις. Τα αποτελέσματα συζητούνται στη βάση της προοπτικής αξιοποίησής τους στην εφαρμογή παρεμβατικών προγραμμάτων.





## Εκτελεστικές λειτουργίες στην παιδική ηλικία: Επιδράσεις στην ακαδημαϊκή επίδοση και ενδο-ατομικές διαφορές

Οργανωτής/Πρόεδρος: **Δημήτρης Πνευματικός**, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

Συζητητής: **Νικόλαος Μακρής**, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Τα τελευταία χρόνια οι έρευνες έχουν αναδείξει τις εκτελεστικές λειτουργίες (executive functions) ως σημαντικό διαμεσολαβητικό παράγοντα σε μια σειρά από γνωστικές διαδικασίες που σχετίζονται με την ακαδημαϊκή επίδοση. Ωστόσο, πολλές φορές οι έρευνες αναδεικνύουν αντικρουόμενα αποτελέσματα. Στο συμπόσιο αυτό θα παρουσιαστούν μια σειρά από πρόσφατα ερευνητικά δεδομένα τα οποία στοχεύουν την κατανόηση του ρόλου των εκτελεστικών λειτουργιών κατά την παιδική ηλικία. Η πρώτη ανακοίνωση εστιάζεται στη σχέση της εννοιολογικής αλλαγής και εκτελεστικών λειτουργιών στο τέλος του δημοτικού σχολείου, περίοδο κατά την οποία οι εκτελεστικές λειτουργίες έχουν αναπτυχθεί σημαντικά ενώ οι μαθητές έχουν ολοκληρώσει τη συστηματική διδασκαλία μιας σειράς επιστημονικών εννοιών οι οποίες ενίοτε βρίσκονται σε αντίθεση με τις αρχικές-διαισθητικές τους έννοιες. Η δεύτερη ανακοίνωση εστιάζεται στην μελέτη της σχέσης των εκτελεστικών λειτουργιών και της εννοιολογικής αλλαγής σε έννοιες της Φυσικής, πριν και μετά την συστηματική διδασκαλία των επιστημονικών εννοιών, και κατά την ενηλικίωση όταν τα άτομα έχουν απομακρυνθεί από την συστηματική διδασκαλία των εννοιών αυτών. Η τρίτη ανακοίνωση παρουσιάζει ευρήματα που δείχνουν ότι τα συναισθήματα επίτευξης όπως η υπερηφάνεια και η πρόκληση δημιουργούν ενδο-ατομικές διαφορές στον ανασταλτικό έλεγχο σε όλη τη διάρκεια της παιδικής ηλικίας. Η τέταρτη ανακοίνωση εξετάζει την περίπτωση δημιουργίας ενδο-ατομικών διαφορών κατά τη διάρκεια της σχολικής μέρας ως αποτέλεσμα της κόπωσης που επιφέρει η διδασκαλία.

### 1. Ο ρόλος των εκτελεστικών λειτουργιών στην εννοιολογική αλλαγή

Δημήτρης Πνευματικός & Γεώργιος Κυριανάκης

Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

Στόχος της παρούσας έρευνας ήταν να διερευνηθεί ο ρόλος των εκτελεστικών λειτουργιών στην εννοιολογική αλλαγή στην παιδική ηλικία. Υποθέσαμε ότι οι εκτελεστικές λειτουργίες θα εμπλέκονται στην εννοιολογική κατανόηση και ιδιαίτερα όταν οι έννοιες απαιτούν εννοιολογική αλλαγή των αρχικών-διαισθητικών εννοιών που έχουν ήδη κατασκευάσει οι μαθητές πριν έρθουν σε επαφή με τις επιστημονικές έννοιες. Στην έρευνα συμμετείχαν 217 μαθητές της έκτης τάξης του Δημοτικού Σχολείου. Οι συμμετέχοντες εξετάστηκαν σε μια συστοιχία έργων εκτελεστικών λειτουργιών που μετρούσε τον ανασταλτικό έλεγχο με έργα τύπου STROOP, την εναλλαγή με έργα τύπου Local-Global, και την ανανέωση της εργαζόμενης μνήμης (N-Back). Σε όλα τα έργα χρησιμοποιήθηκαν ως ερεθίσματα λέξεις ή γράμματα, αριθμοί και σχήματα. Η εννοιολογική αλλαγή μετρήθηκε με δύο χρονομετρικά έργα εννοιολογικής αλλαγής: το έργο της Επανακατηγοριοποίησης (Re-Categorization task, ReCat) και το έργο της Επαλήθευσης Προτάσεων και Εικόνων (Sentence-Picture Verification task, SPVer). Στα έργα εννοιολογικής αλλαγής οι μαθητές έπρεπε να απαντήσουν σε ερεθίσματα που ήταν συνεπή είτε με τις αρχικές-διαισθητικές έννοιες είτε με τις επιστημονικές. Επιπρόσθετα, χορηγήθηκε ένα έργο μέτρησης ευφυΐας (Raven). Δύο αναλύσεις διαδρομών (path analyses) χρησιμοποιήθηκαν προκειμένου να ελεγχθεί η υπόθεση. Τα μοντέλα διαδρομών είχαν καλή προσαρμογή με τα δεδομένα και έδειξαν ότι η επίδοση στα έργα εννοιολογικής αλλαγής μπορούσε να εξηγηθεί από την επίδοση στα έργα εκτελεστικού ελέγχου και ευφυΐας. Ωστόσο, ενώ η ευφυΐα είναι σημαντικός παράγοντας πρόβλεψης της ακρίβειας των απαντήσεων στα έργα της εννοιολογικής αλλαγής, οι εκτελεστικές λειτουργίες στην ηλικία αυτή προβλέπουν καλύτερα την ταχύτητα στις απαντήσεις των έργων εννοιολογικής αλλαγής.





## 2. Ο ρόλος των εκτελεστικών λειτουργιών σε διαφορετικές φάσεις της εννοιολογικής αλλαγής στη Φυσική

Αθηνά Καραμανίδου & Δημήτρης Πνευματικός

Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

Οι θεωρίες των διπλών διαδικασιών δύο συστήματα επεξεργασίας το ένα αυτόματο, συνειρμικό και ταχύ (Σύστημα I) και ένα ενδογενώς ελεγχόμενο και αργό (Σύστημα II). Σύμφωνα με τις θεωρίες αυτές, όταν τα άτομα καλούνται να κρίνουν την εγκυρότητα παραγωγικών συλλογισμών έχουν την τάση να βασίζονται στις κρίσεις τους στις διαισθητικές τους πεποιθήσεις (Σύστημα I) και όχι στην λογική αναγκαιότητα (Σύστημα II), εμφανίζοντας το φαινόμενο της «προκατάληψη της πεποίθησης» (ΠΠ). Προκειμένου να παρεμποδιστεί η ΠΠ είναι απαραίτητη η ενσυνείδητη αναστολή των διαισθητικών πεποιθήσεων και συνεπώς εκτελεστικές λειτουργίες. Η παρούσα μελέτη εξέτασε κατά πόσον οι αρχικές-διαισθητικές πεποιθήσεις για μια έννοια αναδεικνύονται κατά την αξιολόγηση της εγκυρότητας παραγωγικών συλλογισμών προκαλώντας την «προκατάληψη της πεποίθησης», κατά την περίοδο πριν, αμέσως μετά και αρκετά χρόνια μετά τη συστηματική διδασκαλία, και ποιος είναι ο ρόλος των εκτελεστικών λειτουργιών στη διαδικασία αυτή. Υποθέσαμε ότι η ενσυνείδητη αναστολή των εδραιωμένων αρχικών-διαισθητικών πεποιθήσεων απαιτεί την ενεργοποίηση μιας σειράς εκτελεστικών λειτουργιών, όπως της αναστολής, της εναλλαγής και της ανανέωσης της εργαζόμενης μνήμης. Στην έρευνα συμμετείχαν 168 μαθητές και πρωτοετείς φοιτητές που εξετάστηκαν σε δεκαέξι έγκυρους παραγωγικούς συλλογισμούς που αφορούσαν έννοιες της φυσικής, στους μισούς εκ των οποίων το συμπέρασμα ήταν συμβατό με τις αρχικές-διαισθητικές τους πεποιθήσεις. Επιπρόσθετα, οι συμμετέχοντες εξετάστηκαν σε μια σειρά από έργα αναστολής (Stop-signal), εναλλαγής (Letter - Number) και ανανέωσης (2-back). Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι διαισθητικές πεποιθήσεις είναι ενεργές και στις τρεις ηλικιακές ομάδες προκαλώντας την ΠΠ. Επιπλέον, η εναλλαγή και η ανανέωση της εργαζόμενης μνήμης εξηγούν την παρεμπόδιση της ΠΠ μόνο κατά τη διάρκεια των σχολικών χρόνων.

## 3. Τα θετικά συναισθήματα επίτευξης βελτιώνουν τον ανασταλτικό έλεγχο των παιδιών σχολικής ηλικίας

Ιωάννης Τρικκαλιώτης & Δημήτρης Πνευματικός

Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

Τα συναισθήματα επίτευξης παράγονται κατά την εμπλοκή των μαθητών σε ακαδημαϊκές δραστηριότητες ή με τα αποτελέσματα των επιτευγμάτων τους από την εμπλοκή τους αυτή (Pekrun & Perry, 2014). Στην έρευνα αυτή μελετήθηκε η λειτουργία των συναισθημάτων ακαδημαϊκής επίτευξης και διερευνήθηκε η υπόθεση αν τα θετικά συναισθήματα επίτευξης είναι δυνατόν να επηρεάζουν τον ανασταλτικό έλεγχο των μαθητών της σχολικής ηλικίας βελτιώνοντας την απόδοσή του και κατά συνέπεια τα ακαδημαϊκά τους επιτεύγματα. Συγκεκριμένα, στην έρευνα αυτή μελετήθηκαν δύο συναισθήματα επίτευξης, η πρόκληση και η υπερηφάνεια. Στην πειραματική έρευνα με ενδο-ατομικό σχεδιασμό συμμετείχαν 180 παιδιά από τρεις ηλικιακές ομάδες (8-χρονα, 10-χρονα, 12-χρονα) σε δύο κάθε φορά συνθήκες. Στην πειραματική συνθήκη τα παιδιά βίωσαν ακαδημαϊκά συναισθήματα και στη συνέχεια εκτέλεσαν το έργο anti-saccade ενώ αντίστοιχα στη συνθήκη ελέγχου συμμετείχαν μόνο στην εκτέλεση του έργου με ουδέτερη προηγούμενη συναισθηματική εμπειρία. Ο αριθμός των σωστών αποκρίσεων στο έργο anti-saccade αποτέλεσε την εξαρτημένη μεταβλητή για τη μέτρηση του ανασταλτικού ελέγχου των συμμετεχόντων. Η ανάλυση διακύμανσης με επαναλαμβανόμενες μετρήσεις έδειξε ότι ανεξάρτητα από την ηλικιακή ομάδα, τα παιδιά πέτυχαν σημαντικά καλύτερες επιδόσεις στην εκτέλεση του έργου anti-saccade όταν προηγουμένως είχαν βιώσει συναισθήματα επίτευξης. Τα αποτελέσματα αυτά υποστηρίζουν προηγούμενα ευρήματα για τον ρόλο των συναισθημάτων ως παράγοντα δημιουργίας ενδο-ατομικών διαφορών στον ανασταλτικό έλεγχο. Επιπρόσθετα, πιθανότατα οι διακυμάνσεις που δημιουργούν τα συναισθήματα στις εκτελεστικές λειτουργίες να ερμηνεύουν τον ρόλο των συναισθημάτων ακαδημαϊκής επίτευξης στην ακαδημαϊκή επίδοση.







#### 4. Ενδο-ατομικές διαφορές στις εκτελεστικές λειτουργίες στην παιδική ηλικία κατά τη διάρκεια της σχολικής μέρας

Δημήτρης Πνευματικός & Άννα Κρετσόβαλη

Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

Υπάρχουν ενδείξεις για σημαντικές ενδο-ατομικές διαφορές στις εκτελεστικές λειτουργίες των παιδιών. Για παράδειγμα, οι εκτελεστικές λειτουργίες μπορεί να μεταβληθούν σημαντικά έπειτα από την εμπειρία συναισθηματικής κατάστασης, ή έπειτα από κάποια νοητική καταπόνηση. Στην παρούσα μελέτη διερευνήθηκε κατά πόσο οι εκτελεστικές λειτουργίες θα μπορούσαν να έχουν διακυμάνσεις κατά τη διάρκεια της σχολικής μέρας, ως αποτέλεσμα της κόπωσης των παιδιών. Στην έρευνα συμμετείχαν 90 μαθητές και μαθήτριες από τρεις ηλικιακές ομάδες (8-χρονα, 10-χρονα, 12-χρονα). Οι συμμετέχοντες εξετάστηκαν σε τρεις συνεδρίες 8:00-10:00, 10:00-12:00 και 12:00-14:00. Η συμμετοχή των παιδιών στις συνεδρίες ήταν ισοσταθμισμένη (1/3 των μαθητών εξετάστηκε αρχικά στην πρώτη περίοδο, μετά στη δεύτερη και τέλος στην τρίτη). Σε κάθε συνεδρία εξετάστηκαν σε ένα έργο ανασταλτικού ελέγχου τύπου STROOP, σε ένα έργο εναλλαγής, σε ένα έργο ανανέωσης της εργαζόμενης μνήμης (N-Back) και με ένα έργο μέτρησης της ευφυΐας (RAVEN). Τα έργα δόθηκαν με ψευδοτυχαία σειρά σε κάθε συμμετέχοντα και διαφορετική σε κάθε συνεδρία. Οι αναλύσεις διακύμανσης με επαναλαμβανόμενες μετρήσεις έδειξαν ότι οι εκτελεστικές λειτουργίες και οι μετρήσεις στο έργο ευφυΐας παραμένουν σταθερές μεταξύ των τριών μετρήσεων ανεξάρτητα από την ηλικία και το φύλο των συμμετεχόντων. Ωστόσο, η ταχύτητα επεξεργασίας, ανεξάρτητα από την ηλικία και το φύλο, βελτιώνεται προοδευτικά κατά τη διάρκεια της σχολικής μέρας, πετυχαίνοντας καλύτερες επιδόσεις προς το τέλος της μέρας.

Θεματική Συνεδρία 9

Σάββατο, 15:30-17:00

#### Παρεμβάσεις για προαγωγή της ανάπτυξης σε μαθητές με τυπική και μη τυπική ανάπτυξη

Πρόεδρος: Αικατερίνα Κορνηλάκη

Πανεπιστήμιο Κρήτης

##### 1. Promoting the combined messages of healthy eating, active play and sustainability awareness in early childhood curricula: from feasibility, to efficacy to effectiveness

Helen Skouteris

Deakin University

Οι εκπαιδευτικοί διατυπώνουν συχνά την ανησυχία τους για τις αλλαγές που παρατηρούν στο παιχνίδι των μικρών παιδιών καθώς και για το γεγονός ότι τα παιδιά φέρνουν στο σχολείο τρόφιμα υψηλής θερμιδικής αξίας, τα οποία συχνά απεικονίζουν δημοφιλείς ήρωες ή χαρακτήρες. Οι εκπαιδευτικοί εκφράζουν τον προβληματισμό τους καθώς οι αλλαγές αυτές εκθέτουν τα παιδιά στον κίνδυνο της παχυσαρκίας. Συνδυάζοντας τα ευρήματα διαφορετικών ερευνητικών πεδίων, της προσχολικής αγωγής, της ψηφιακής τεχνολογίας και της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης μελετούμε τα τελευταία πέντε έτη τις επιδράσεις των ψηφιακών μέσων και τεχνολογιών στις διατροφικές επιλογές των παιδιών, το παιχνίδι και την υπερκατανάλωση αγαθών. Σε απάντηση αυτής της πρόκλησης αναπτύξαμε μια παιδαγωγική παρέμβαση με τίτλο «Generating New Knowledge in Early Childhood Education: Aligning Contemporary Health, Wellbeing and Sustainability Issues with Research into Children's Play». Η ανακοίνωση στοχεύει να δείξει την προκαταρκτική εργασία πάνω την οποία στηρίχθηκε αυτή η μελέτη καθώς και τα ευρήματα μιας τυχαίοποιημένης έρευνας που διεξαγάγαμε το 2014 με σκοπό να αξιολογήσουμε την αποτελεσματικότητα της επικοινωνιακής παιδαγωγικής στην επιλογή υγιεινής διατροφής και δραστηρίων παιγνιωδών δραστηριοτήτων. Επιπλέον, εξετάστηκαν οι επιπτώσεις που έχει η καλλιέργεια περιβαλλοντικής συνείδησης στην επιλογή τροφίμων και παιχνιδιών. Στο πλαίσιο της ανακοίνωσης συζητούνται οι προεκτάσεις και οι ερευνητικές εφαρμογές των ευρημάτων.





## 2. Δημιουργική σκέψη και Πρόγραμμα Ανάπτυξης Κινητικής Δημιουργικότητας

Κώστας Μυλωνάς & Παγώνα Μπουρνέλλη

*Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Για την έρευνα αυτή που αξιολόγησε τη δημιουργικότητα δύο πειραματικών ομάδων σε δύο χρονικές φάσεις με μεταξύ τους διάρκεια 10 ετών, δημιουργήθηκε από τη δεύτερη συγγραφέα το Πρόγραμμα Ανάπτυξης Κινητικής Δημιουργικότητας (ΠΑΚΔ) στα πρότυπα της θεωρίας Harrow (1972) και της θεωρίας Δημιουργικής Σκέψης του Torrance (1966) καθώς και με βάση τους ορισμούς της κινητικής δημιουργικότητας κατά Wyrick (1966) και κατά Runco (2012). Το ΠΑΚΔ εφαρμόστηκε σε 30 παιδιά ηλικίας 9 ετών με στόχο την ανάπτυξη και πιθανή διατήρηση δεξιοτήτων οι οποίες και αναμενόταν να συσχετίζονται και με τη γενικότερη δημιουργική σκέψη τους, υποβοηθώντας την ανάπτυξη της σε μακρόχρονα πλαίσια. Ο πειραματικός σχεδιασμός περιελάμβανε επίσης ομάδα ελέγχου 30 παιδιών της ίδιας ηλικίας στην οποία και εφαρμόστηκαν τεχνικές placebo. Η κινητική δημιουργικότητα όλων των παιδιών σε διάφορες δοκιμασίες καθώς και η δημιουργική τους σκέψη αξιολογήθηκε τόσο στην πρώτη ερευνητική φάση όσο και 10 έτη αργότερα. Η σύγκριση μεταξύ φάσεων έδειξε συσχέτιση της εφαρμογής του ΠΑΚΔ με τη διατήρηση δεξιοτήτων κινητικής δημιουργικότητας στους συμμετέχοντες της πειραματικής ομάδας καθώς και με τη γενικότερη ανάπτυξη της δημιουργικής σκέψης τους, ενώ η αιτιακή σχέση μεταξύ τους αποτελεί αντικείμενο διερεύνησης.

## 3. Άμεση και ρητή διδασκαλία στρατηγικών για την αναγνωστική κατανόηση μαθητών με αναγνωστικές δυσκολίες

Ευτυχία Σαρακατσάνου, Μαρία Σέγκλια, Σωτηρία Τζιβινίκου & Γεωργία Ανδρέου

*Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας*

Η πλειοψηφία των μαθητών με μαθησιακές δυσκολίες (ΜΔ) τόσο στην α/βάθμια όσο και στη β/βάθμια εκπαίδευση εμφανίζει αναγνωστικές δυσκολίες. Η διδασκαλία στρατηγικών έχει τεκμηριωθεί πλέον ερευνητικά για τη συμβολή της στη βελτίωση της αναγνωστικής κατανόησης τόσο των μαθητών τυπικής ανάπτυξης όσο και των μαθητών με Μαθησιακές Δυσκολίες (ΜΔ). Επιπλέον, η διδασκαλία συνδυασμών στρατηγικών θεωρείται αποτελεσματικότερη έναντι της διδασκαλίας μεμονωμένων στρατηγικών σε μαθητές με ΜΔ της β/βάθμιας εκπαίδευσης για τη βελτίωση της αναγνωστικής κατανόησης και η άμεση/ρητή και επεξηγηματική διδασκαλία έχει φανεί ως η πιο αποτελεσματική μέθοδος ενίσχυσης των μαθητών στην κατασκευή νοήματος από ένα γραπτό κείμενο. Προκειμένου να διερευνηθεί η αποτελεσματικότητα της άμεσης/ρητής και επεξηγηματικής διδασκαλίας ενός συνδυασμού τριών στρατηγικών αναγνωστικών κατανόησης (πρόβλεψη περιεχομένου του υπό μελέτη κειμένου, εύρεση της σημασίας των άγνωστων λέξεων, περίληψη) και μιας στρατηγικής βελτίωσης αναγνωστικής ευχέρειας (επαναλαμβανόμενες αναγνώσεις) στην αναγνωστική κατανόηση εφήβων μαθητών με ΜΔ στο ελληνικό εκπαιδευτικό πλαίσιο πραγματοποιήθηκαν δύο εκπαιδευτικές παρεμβάσεις στο πλαίσιο δύο μεταπτυχιακών διπλωματικών εργασιών. Ο ερευνητικός σχεδιασμός στηρίχθηκε στη μελέτη περίπτωσης. Την 1η περίπτωση αποτελούσε μια τάξη ενός ειδικού γυμνασίου αποτελούμενη από τρεις μαθητές/τριες με διάγνωση ΜΔ από ΚΕΔΔΥ. Η δεύτερη περίπτωση αφορούσε μια μαθήτρια που φοιτούσε σε τμήμα ένταξης γενικού γυμνασίου, χωρίς διάγνωση από επίσημο φορέα, αλλά με δυσκολίες αναγνωστικής κατανόησης, σύμφωνα με τις εκτιμήσεις των εκπαιδευτικών της. Ειδικότερα ακολουθήθηκε ο ερευνητικός σχεδιασμός της σύγκρισης της επίδοσης με διπλή μέτρηση (προ και μετά) επί μιας ερευνητικής ομάδας. Η διδασκαλία των στρατηγικών έγινε με άμεση/ρητή διδασκαλία (παρουσίαση, μοντελοποίηση, καθοδηγούμενη εξάσκηση, ανεξάρτητη εφαρμογή) ξεχωριστά κάθε στρατηγική αρχικά και κατόπιν ως συνδυασμός. Τα αποτελέσματα και των δυο ερευνών, που προέκυψαν από τη δοκιμασία αναγνωστικής κατανόησης του Τεστ-Α και ρουμπρικές αυτό/έτερο αξιολόγησης, έδειξαν σημαντική βελτίωση της αναγνωστικής κατανόησης των μαθητών που συμμετείχαν στις παρεμβάσεις. Τα παραπάνω ευρήματα είναι συνεπή προς τα ευρήματα άλλων ερευνών της διεθνούς βιβλιογραφίας, τα οποία υποστηρίζουν ότι η στρατηγική διδασκαλία η οποία στηρίζεται σε συλλογή στρατηγικών έχει υψηλή αποτελεσματικότητα.





#### 4. Η εφαρμογή ενός προγράμματος για την ανάπτυξη κοινωνικών και συναισθηματικών δεξιοτήτων σε παιδιά με εγκεφαλική παράλυση

Αναστασία Μαυριδίου<sup>1,2</sup>, Αικατερίνη Γεροφώτη<sup>1,2</sup> & Μαρία Πλατσίδου<sup>1</sup>

<sup>1</sup>Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, <sup>2</sup>2ο Ειδικό Δημ. Σχολ. Θεσ/νίκης

Η συγκεκριμένη εισήγηση αφορά στην εφαρμογή ενός προγράμματος συναισθηματικής και κοινωνικής μάθησης σε παιδιά με εγκεφαλική παράλυση. Το πρόγραμμα εφαρμόστηκε στο πλαίσιο της Αγωγής Υγείας μέσω του δικτύου «Νοιάζομαι για τον εαυτό μου και τους άλλους». Συμμετείχαν 6 μαθητές και 5 μαθήτριες του σχολείου με εγκεφαλική παράλυση, μυοπάθεια και ψυχοκινητική καθυστέρηση που επιπλέον παρουσιάζουν μέτρια νοητική υστέρηση και νευρολογικές διαταραχές της επικοινωνίας. Πραγματοποιήθηκαν 20 συναντήσεις σε διάστημα 5 μηνών. Ο κύριος σκοπός της παρέμβασης ήταν η ανάπτυξη της θετικής προσέγγισης του εαυτού και των άλλων. Οι επιμέρους στόχοι αφορούσαν στην ανάπτυξη δεξιοτήτων επικοινωνίας (κοινωνικές δεξιότητες) και την αναγνώριση, έκφραση, διαχείριση συναισθημάτων (συναισθηματικές δεξιότητες). Η προσέγγιση της ομάδας έγινε με διαδραστικό και συμμετοχικό τρόπο βασισμένο σε βιωματικές και ενεργητικές μεθόδους παρέμβασης. Ένα από τα βασικά εργαλεία διδασκαλίας ήταν η μουσική σε διάφορες μορφές της. Προσαρμόστηκε το απαραίτητο υλικό, καθώς δεν υπάρχει σχεδιασμένο εκπαιδευτικό υλικό αποκλειστικά για άτομα με ειδικές ανάγκες, πόσο μάλλον για πολλαπλές αναπηρίες. Η αξιολόγηση της παρέμβασης έγινε με ειδικό ερωτηματολόγιο που συμπληρώθηκε από τους εκπαιδευτικούς για κάθε παιδί, πριν την έναρξη και μετά το πέρας του προγράμματος. Διαπιστώθηκαν θετικές αλλαγές, σε ατομικό και ομαδικό επίπεδο, στις δεξιότητες επικοινωνίας και στην αναγνώριση και έκφραση των συναισθημάτων. Η μουσική ενίσχυσε τα κίνητρα συμμετοχής, αλληλεπίδρασης και πρωτοβουλίας των μαθητών. Το εγχείρημα επιβεβαιώνει τις πολλαπλές δυνατότητες των ατόμων με εγκεφαλική παράλυση για κοινωνική και συναισθηματική ανάπτυξη και την ανάγκη ενίσχυσης ανάλογων παρεμβάσεων.

#### 5. Σχεδιασμός, εφαρμογή και αξιολόγηση ενός προγράμματος ανάπτυξης συναισθηματικών και κοινωνικών δεξιοτήτων σε παιδιά τυπικής ανάπτυξης με σκοπό την ευαισθητοποίησή τους στην αναπηρία

Ευανθία Μελετιάδου & Μαρία Πλατσίδου

Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Στην ανακοίνωση αυτή θα παρουσιαστεί ο σχεδιασμός, η εφαρμογή και η αξιολόγηση του εκπαιδευτικού προγράμματος «Μαθαίνουμε να ζούμε όλοι μαζί!». Το πρόγραμμα εφαρμόστηκε σε παιδιά της Δ' τάξης Δημοτικού και είχε ως σκοπό την ευαισθητοποίηση των παιδιών τυπικής ανάπτυξης απέναντι στα άτομα με αναπηρία, μέσω της ανάπτυξης της ενσυναίσθησης. Συγκεκριμένα, στο πρόγραμμα πήραν μέρος 24 παιδιά (13 αγόρια και 11 κορίτσια). Το πρόγραμμα περιλάμβανε τρεις φάσεις: (1) Πριν την έναρξη του προγράμματος, έγινε αξιολόγηση των γνώσεων (με το ερωτηματολόγιο των Magiati et al., 2002), των στάσεων και της προηγούμενης εμπειρίας των παιδιών σχετικά με την αναπηρία (με το ερωτηματολόγιο του Gash, 1993) και της γνωστικής και συναισθηματικής ενσυναίσθησης (με το ερωτηματολόγιο των Enz & Zoll, 2005). (2) Ακολούθησε η εφαρμογή του προγράμματος (διάρκειας 6 ωριαίων εβδομαδιαίων συναντήσεων) που στόχευε στην ανάπτυξη της ενσυναίσθησης, της ευαισθητοποίησης και του γνωστικού υποβάθρου των παιδιών σχετικά με την κώφωση και τα προβλήματα ακοής, μέσα από δραστηριότητες όπως επαφή με τη νοηματική γλώσσα, παιχνιδιών ρόλων, σενάρια καθημερινής ζωής κτλ. Το πρόγραμμα σχεδιάστηκε με βάση το Πρόγραμμα Ευαισθητοποίησης και Αποδοχής των Ατόμων με Αναπηρία των Αναγνωστοπούλου & Χατζηνικολάου (2004-2005). (3) Στο τέλος, έγινε η αξιολόγηση των παιδιών με τα ίδια εργαλεία της α' φάσης και η αποτίμηση της αποτελεσματικότητας του προγράμματος. Στην ανακοίνωση θα παρουσιαστούν οι βασικές αρχές σχεδιασμού του προγράμματος, μερικές από τις δραστηριότητες που εφαρμόστηκαν και θα συζητηθούν τα ευρήματα σχετικά με την αποτελεσματικότητά του





## Πρακτικές των εκπαιδευτικών και ψυχολογικές διεργασίες

Πρόεδρος: **Αναστασία Αλευριάδου**

*Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας*

### 1. Διαφορές ηλικίας και φύλου στην επιλογή στρατηγικών πρακτικής νοημοσύνης σε δείγμα Ελλήνων εκπαιδευτικών

Ευαγγελία Φουτσιτζή<sup>1</sup>, Γεωργία Παπαντωνίου<sup>1</sup> & Δέσποινα Μωραΐτου<sup>2</sup>

*<sup>1</sup>Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, <sup>2</sup>Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*

Η ικανότητα διαχείρισης των διαπροσωπικών τους σχέσεων με τα άτομα του επαγγελματικού τους περιβάλλοντος (μαθητές, εκπαιδευτικούς, προϊσταμένους και γονείς) συνιστά ένα σημαντικό στοιχείο της πρακτικής νοημοσύνης (“σιωπηρής γνώσης”) των εκπαιδευτικών. Οι Stemler και Sternberg (2006) προτείνουν ότι μέρος αυτής της “σιωπηρής γνώσης” αντανακλάται σε επτά διαφορετικούς τύπους στρατηγικών (Αποφεύγω, Συμβιβάζομαι, Συσκέπτομαι, Συμβουλευομαι, Εξουσιοδοτώ, Νομοθετώ και Ανταποδίδω) που επιλέγουν οι εκπαιδευτικοί για την αντιμετώπιση προβλημάτων που προκύπτουν στο χώρο του σχολείου. Στόχος της παρούσας έρευνας ήταν η διερεύνηση της επίδρασης της ηλικίας και του φύλου στην επιλογή των συγκεκριμένων τύπων στρατηγικών. Στην έρευνα συμμετείχαν 279 εκπαιδευτικοί Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης (196 γυναίκες και 83 άνδρες), από τους οποίους 112 ήταν μεταξύ 30-40 ετών, 133 μεταξύ 40-50 ετών και 34 μεταξύ 50-60 ετών. Στους συμμετέχοντες χορηγήθηκαν 11 σενάρια, καθένα από τα οποία παρουσίαζε ένα πρακτικό πρόβλημα που απαντάται στο συγκεκριμένο επαγγελματικό χώρο και τους ζητήθηκε, για κάθε σενάριο, να βαθμολογήσουν την καταλληλότητα του καθενός από τους επτά τύπους στρατηγικών για την αντιμετώπιση του περιγραφόμενου προβλήματος. Οι επιδράσεις των παραγόντων ατομικών διαφορών στην επιλογή των πρακτικών στρατηγικών ελέγχθηκαν μέσω ανάλυσης διαδρομών. Διαπιστώθηκε μικρή επίδραση της ηλικίας, με τους νεότερους εκπαιδευτικούς να επιλέγουν συχνότερα τις στρατηγικές “Συμβιβάζομαι” και “Συμβουλευομαι”. Αντιθέτως, οι μεγαλύτεροι σε ηλικία εκπαιδευτικοί βρέθηκαν να υιοθετούν συχνότερα τη στρατηγική “Ανταποδίδω”. Όσον αφορά τις διαφορές φύλου, διαπιστώθηκε ότι οι άνδρες εκπαιδευτικοί επιλέγουν συχνότερα από τις γυναίκες τις στρατηγικές “Εξουσιοδοτώ”, “Συμβουλευομαι” και “Ανταποδίδω”, υιοθετώντας μία λιγότερο ενεργή συμμετοχή στον τρόπο διαχείρισης αρνητικών καταστάσεων που ανακύπτουν στον εργασιακό τους χώρο.

### 2. Απόψεις και στρατηγικές υποψήφιων και εν ενεργεία εκπαιδευτικών για τη διαχείριση ανεπιθύμητων συμπεριφορών στο νηπιαγωγείο

Κατιφένεια Χατζοπούλου<sup>1</sup>, Μάγδα Βίτσου<sup>1,2</sup>, Αναστάσιος Σιάτρας<sup>1</sup>, Νατάσα Μαβίδου<sup>1,3</sup>, Φωτεινή Γκααραγκούνη- Αραιού<sup>1</sup>, Ειρήνη Δερμιτζάκη<sup>1</sup> & Δόμνα Μίκα Κακανά<sup>3</sup>

*<sup>1</sup>Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, <sup>2</sup>Α' Βάθμια Εκπαίδευση, <sup>3</sup>Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*

Η διαχείριση της συμπεριφοράς των παιδιών στη σχολική τάξη αποτελεί ένα σημαντικό ζήτημα που απασχολεί τόσο τους υποψήφιους εκπαιδευτικούς, όσο και τους εν ενεργεία. Ειδικότερα, οι υποψήφιοι/-ες εκπαιδευτικοί εκφράζουν συχνά μεγάλη ανασφάλεια για τη διαχείριση της σχολικής τάξης και την αντιμετώπιση συμπεριφορών που θεωρούνται ανεπιθύμητες. Οι ανεπιθύμητες συμπεριφορές στην τάξη είναι δυνατόν να διαφέρουν από πλαίσιο σε πλαίσιο και από εκπαιδευτικό σε εκπαιδευτικό. Συχνά ως ανεπιθύμητες συμπεριφορές ορίζονται αυτές που εντάσσονται σε ένα επίπεδο «ενόχλησης-μικροενόχλησης», όπως όταν τα παιδιά πετάγονται για να μιλήσουν, κάνουν θόρυβο, αλλάζουν θέσεις χωρίς άδεια, ασκούν σωματική βία στους συμμαθητές τους, κ.λπ. Στόχος της εργασίας είναι να διερευνηθούν οι απόψεις των υποψήφιων και εν ενεργεία εκπαιδευτικών για τη διαχείριση ανεπιθύμητων συμπεριφορών στο νηπιαγωγείο, καθώς και οι στρατηγικές που υιοθετούν στο πλαίσιο της τάξης. Για το λόγο αυτό σχεδιάστηκε ερωτηματολόγιο ανοιχτών και κλειστών ερωτήσεων το οποίο καταγράφει τις απόψεις των φοιτητών/ριών της Πρακτικής Άσκησης, αλλά και των εν ενεργεία εκπαιδευτικών σχετικά με τη συχνότητα εμφάνισης ανεπιθύμητων συμπεριφορών και τους τρόπους αντιμετώπισης μέσα στη σχολική τάξη. Το ερωτηματολόγιο συμπληρώθηκε από 150 φοιτητές/ριες Προσχολικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας και, με κάποιες προσαρμογές, συμπληρώθηκε και από 50 εν ενεργεία νηπιαγωγούς. Η έρευνα είναι σε εξέλιξη. Οι







ποσοτικές και ποιοτικές αναλύσεις των δεδομένων θα διενεργηθούν στο επόμενο χρονικό διάστημα. Η σημασία της έρευνας έγκειται στην ανάδειξη των στρατηγικών που υιοθετούνται στις σχολικές τάξεις από υποψήφιους/-ες και εν ενεργεία εκπαιδευτικούς.

### **3. Διερεύνηση της σχέσης του διαπροσωπικού στυλ των εκπαιδευτικών που αντιμετωπίζουν προκλητικές συμπεριφορές από μαθητές με νοητική αναπηρία, με την απόδοση αιτιών, τα συναισθήματα και τις αντιδράσεις τους**

Αναστασία Αλευριάδου & Κική Παυλίδου

*Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας*

Η μελέτη του διαπροσωπικού στυλ των εκπαιδευτικών, δηλαδή του τρόπου αλληλεπίδρασης με τους μαθητές, αποτελεί ένα νέο πεδίο έρευνας στη μελέτη των προκλητικών συμπεριφορών μαθητών με νοητική αναπηρία. Στην παρούσα έρευνα διερευνήθηκε η σχέση μεταξύ συναισθημάτων, αντιδράσεων, απόδοσης αιτιών και διαπροσωπικού στυλ εκπαιδευτικών, που αντιμετωπίζουν προκλητικές συμπεριφορές από μαθητές με νοητική αναπηρία, σε πραγματικές συνθήκες εργασίας. Στην έρευνα συμμετείχαν 177 εκπαιδευτικοί, προσωπικό δομών εκπαίδευσης στις οποίες φοιτούσαν μαθητές με νοητική αναπηρία, συμπληρώνοντας ερωτηματολόγιο πέντε υποκλιμάκων. Μελετήθηκαν η απόδοση αιτίας, τα συναισθήματα και οι αντιδράσεις των εκπαιδευτικών ως προς τρεις βασικούς τύπους προκλητικών συμπεριφορών, την αυτοτραυματική, στερεοτυπική και επιθετική. Παράλληλα, αποτυπώθηκε το διαπροσωπικό στυλ των εκπαιδευτικών και οι απόψεις τους σχετικά με τους παράγοντες που συμβάλλουν στην επιτυχή διαχείριση των προκλητικών συμπεριφορών. Η στατιστική ανάλυση ανέδειξε ότι ο τύπος των προκλητικών συμπεριφορών επηρεάζει την απόδοση αιτίας, τα συναισθήματα και τις αντιδράσεις των εκπαιδευτικών σε αυτές. Τα παραπάνω στοιχεία καθώς και η επαγγελματική εμπειρία των εκπαιδευτικών, η ειδίκευση στην εκπαίδευση μαθητών με νοητική αναπηρία και το φύλο τους επιδρούν στο διαπροσωπικό στυλ, σύμφωνα με την ανάλυση παλινδρόμησης. Τα συναισθήματα βρέθηκαν να παίζουν διαμεσολαβητικό ρόλο στη σχέση μεταξύ απόδοσης αιτίας και διαπροσωπικού στυλ προσφοράς βοήθειας, όταν οι προκλητικές συμπεριφορές αποδόθηκαν σε αιτίες σταθερές και υπό τον έλεγχο του ατόμου. Η μελέτη των παραγόντων που επηρεάζουν το διαπροσωπικό στυλ των εκπαιδευτικών μπορεί να ανοίξει νέες προοπτικές, μέσω κατάλληλα σχεδιασμένων προγραμμάτων εκπαίδευσης του προσωπικού, στην παρέμβαση για την αποτελεσματική διαχείριση των προκλητικών συμπεριφορών ατόμων με νοητική αναπηρία.

### **4. Συναισθήματα εκπαιδευτικών: Επιδράσεις της ικανότητας επίλυσης προβλήματος, της αυτο-αποτελεσματικότητας και της συλλογικής αποτελεσματικότητας**

Γεωργία Στεφάνου & Αναστασία Οικονόμου

*Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας*

Σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν η διερεύνηση (α) της αυτο-αποτελεσματικότητας, της συλλογικής αποτελεσματικότητας του σχολείου, και της ικανότητας επίλυσης καθημερινού προβλήματος, από την σκοπιά των εκπαιδευτικών, (β) των συναισθημάτων που βιώνουν οι εκπαιδευτικοί στο σχολείο, (γ) του ρόλου της αυτο-αποτελεσματικότητας στη διαμόρφωση της συλλογικής αποτελεσματικότητας του σχολείου, της ικανότητας επίλυσης προβλήματος και της επίδρασης της ικανότητας επίλυσης προβλήματος στην αντιλαμβανόμενη συλλογική αποτελεσματικότητα του σχολείου, και (δ) της διαμόρφωσης των συναισθημάτων από τους υπόλοιπους παραπάνω αναφερόμενους παράγοντες. Οι συμμετέχοντες ήταν 125 εκπαιδευτικοί, ποικίλων ειδικοτήτων της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, και των δύο φύλων, οι οποίοι προήλθαν από δημόσια σχολεία ποικίλων περιοχών της Ελλάδας. Η συλλογή των δεδομένων έγινε στη μέση περίπου σχολικού έτους. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι εκπαιδευτικοί: εκτίμησαν από μέτρια έως υψηλή την αυτο-αποτελεσματικότητα τους και τη συλλογική αποτελεσματικότητα του σχολείου, εφάρμοσαν κυρίως διερευνητικό στυλ κατά τη διαδικασία επίλυσης προβλήματος και, ακολούθως, προσωπικού ελέγχου στυλ, και βίωσαν από μέτριας ως υψηλής έντασης θετικά συναισθήματα που σχετίζονται κυρίως με το πλαίσιο, το έργο τους και τους άλλους. Η αυτο-αποτελεσματικότητα αποδείχθηκε θετικός διαμορφωτής της αντιλαμβανόμενης ικανότητας επίλυσης καθημερινού προβλήματος, και της θετικής επίδρασης της επίλυσης προβλήματος στην συλλογική αποτελεσματικότητα του σχολείου. Η αυτο-αποτελεσματικότητα, η αντιλαμβανόμενη ικανότητα επίλυσης προβλήματος και η συλλογική αποτελεσματικότητα του σχολείου, από κοινού, ερμήνευσαν μέτριο ποσοστό της διακύμανσης των συναισθημάτων, με την αυτο-αποτελεσματικότητα να είναι ο ισχυρότερος διαμορφωτής αυτών. Τα αποτελέσματα συζητήθηκαν ως προς για την εφαρμογή τους στη βελτίωση της ποιότητας της





συναισθηματικής ζωής των εκπαιδευτικών, μέσω της ενίσχυσης των πεποιθήσεων αποτελεσματικότητας και επίλυσης καθημερινού προβλήματος, και τη μελλοντική έρευνα.

### **5. Ντροπαλότητα, αυτοαντίληψη και σχέσεις με εκπαιδευτικούς: Αντιλήψεις μαθητών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης**

Έμιλυ-Βερόνικα Γιαννακοπούλου & Μαρία Πούλου

*Πανεπιστήμιο Πατρών*

Οι συναισθηματικές και συμπεριφορικές δυσκολίες των μαθητών αποτελούν τη μεγαλύτερη πηγή ανησυχίας των εκπαιδευτικών. Οι περισσότερες όμως μελέτες επικεντρώνονται στις συμπεριφορικές δυσκολίες των μαθητών, ενώ μόλις πρόσφατα η βιβλιογραφία επισημαίνει την ανάγκη μελέτης των συναισθηματικών δυσκολιών των μαθητών. Η παρούσα εργασία ασχολείται με την ντροπαλότητα των μαθητών δημοτικού και επιχειρεί να διερευνήσει τη σχέση ανάμεσα στις αντιλήψεις ντροπαλότητας των μαθητών, την αυτοαντίληψή τους και τις αντιλήψεις τους για τις σχέσεις που αναπτύσσουν με τους εκπαιδευτικούς. Διακόσιοι πενήντα μαθητές Ε' και ΣΤ' τάξης, από 9 δημοτικά σχολεία, του νομού Αχαΐας συμμετείχαν στη μελέτη. Οι μαθητές συμπλήρωσαν: 1) το ερωτηματολόγιο Cheek and Buss Shyness Scale, που περιλαμβάνει τις διαστάσεις: δυσφορία, αυτοπεποίθηση, λόγος για φόβο και ανησυχία, 2) από το ερωτηματολόγιο Πώς Αντιλαμβάνομαι Τον Εαυτό ΜΟΥ ΙΙΙ, τις κλίμακες που αφορούν στις α) σχέσεις με τους συνομηλικούς και β) την αυτοεκτίμηση και 3) το ερωτηματολόγιο The Questionnaire on Teacher Interaction, που αφορά στις σχέσεις που αναπτύσσει ο εκπαιδευτικός με τους μαθητές του στην τάξη. Αρχική ανάλυση των αποτελεσμάτων φανέρωσε συσχέτιση ανάμεσα στις αντιλήψεις ντροπαλότητας των μαθητών με τα επίπεδα αυτοαντίληψής τους, αλλά δεν φανέρωσε συσχέτιση ανάμεσα στις αντιλήψεις ντροπαλότητας με τις αντιλήψεις τους για τις σχέσεις που αναπτύσσουν με τους εκπαιδευτικούς. Τα αποτελέσματα της μελέτης αποσκοπούν στην συμπλήρωση της βιβλιογραφίας για τον τρόπο που συνδέεται η ντροπαλότητα των παιδιών με την αυτοαντίληψή τους, καθώς και με τις σχέσεις με τους εκπαιδευτικούς τους, σύμφωνα με τις αντιλήψεις των ίδιων των μαθητών της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης.

**Συνεδρία Αναρτημένων Ανακοινώσεων 4**

**Σάββατο, 16:00-20:00**

### **Ειδικά θέματα ανάπτυξης**

#### **1. Το πρόγραμμα Λεξιπόντιξ ως πρόταση θεραπευτικής παρέμβασης για το παιδί σχολικής ηλικίας που τραυλίζει. Μελέτη περίπτωσης**

Δημήτρης Μαρούσος<sup>1</sup> & Γιώργος Φούρλας<sup>2</sup>

<sup>1</sup>ΕΥ ΛΕΓΕΙΝ, <sup>2</sup>Κέντρο Έρευνας & Θεραπείας Τραυλισμού

Στόχος: Η εμπειρία του παιδιού σχολικής ηλικίας που τραυλίζει προσδιορίζεται από παράγοντες σωματικής λειτουργίας και το αντίκτυπο στην καθημερινή επικοινωνιακή δραστηριότητα/συμμετοχή. Στη Επικοινωνιακή Λειτουργικότητα του παιδιού καθοριστικό ρόλο φέρουν Ατομικοί και Περιβαλλοντικοί παράγοντες. Το πρόγραμμα Λεξιπόντιξ προτείνει ολιστική θεώρηση της θεραπείας του τραυλισμού για το παιδί σχολικής ηλικίας. Παρουσιάζεται η εφαρμογή του προγράμματος σε 10χρονο αγόρι. Υλικό & Μέθοδος: Η οργάνωση της διερευνητικής διαδικασίας στη βάση της Διεθνούς Ταξινόμησης (ICF) κατέγραψε τις ικανότητες και τις ανάγκες του παιδιού και της οικογένειας. Σύμφωνα με τις ανάγκες που αναδείχθηκαν, επιλέχθηκαν συγκεκριμένα πεδία του θεραπευτικού προγράμματος Λεξιπόντιξ. Αξιοποιήθηκαν τεκμηριωμένες κλινικές πρακτικές: Θεραπεία Αλληλεπίδρασης Γονέα-Παιδιού, Γνωσιακή-Συμπεριφορική Θεραπεία, Τεχνικές μορφοποίησης ροής και τροποποίησης τραυλισμού. Ακολουθήθηκαν οι αρχές της Βραχείας Θεραπείας Εστίασης στη Λύση (SFBT) στην ανάπτυξη του θεραπευτικού προγράμματος. Παιδί και γονείς ως «ειδήμονες» στην εμπειρία του τραυλισμού, σε θεραπευτική συμμαχία με τον θεραπευτή, ενδυναμώθηκαν να αναδείξουν και να αξιοποιήσουν δυνάμεις προς την κατεύθυνση του προσδοκώμενου αποτελέσματος. Για την καταγραφή της αλλαγής συλλέχθηκαν δεδομένα με τυπικές και άτυπες δοκιμασίες πριν και μετά τη θεραπεία. Αποτελέσματα: Στο τέλος των 12 εβδομάδων του προγράμματος καταγράφηκε μειωμένη ένταση και συχνότητα των στιγμών τραυλισμού, μεταβολή στάσεων και συναισθημάτων στο παιδί και τους γονείς του. Η ανησυχία των γονέων μειώθηκε ενώ ενισχύθηκε σημαντικά η διαχειριστική τους επάρκεια και





εμπιστοσύνη σε σχέση με τη δυσκολία του παιδιού. Συμπεράσματα: Η ολιστική, πολυεπίπεδη θεώρηση της θεραπείας του τραυλισμού στη βάση του ψυχοκοινωνικού και όχι του ιατροκεντρικού μοντέλου, ενδυναμώνει αποτελεσματικά παιδί και οικογένεια στη διαχείριση της εμπειρίας της δυσκολίας.

### **2. Π.Εξ.Σ.Ε. - Λογοθεραπευτική παρέμβαση 12 εβδομάδων. Μελέτη περίπτωσης**

Δήμητρα Λατσάρα, Δημήτρης Μαρούσος & Κερασία Μαρούσου

*Κέντρο Λόγου ΕΥ ΛΕΓΕΙΝ*

Παρουσίαση εφαρμογής βραχύχρονου προγράμματος έμμεσης λογοθεραπευτικής παρέμβασης σε τριχρονο αγόρι με καθυστέρηση γλωσσικής ανάπτυξης. Υλικό - Μέθοδος: Οι ικανότητες και οι ανάγκες του παιδιού καταγράφηκαν κατά τη διερευνητική διαδικασία στη βάση της Διεθνούς Ταξινόμησης (ICF) και συζητήθηκαν εκτενώς με τους γονείς στη Συνεδρία Διατύπωσης. Αποφασίστηκε εφαρμογή του προγράμματος Π.Εξ.Σ.Ε και συζητήθηκε η στόχευση. Κατά τη Φάση Ανάπτυξης Π.Εξ.Σ.Ε. ενεργοποιήθηκαν Στρατηγικές Αλληλεπίδρασης, Οικογένειας και Γλωσσικής Διέγερσης. Οι Στρατηγικές επιλέχθηκαν βάσει (α) των αποτελεσμάτων της διερευνητικής διαδικασίας και (β) της επεξεργασίας βιντεοσκοπημένων αλληλεπιδράσεων. Τα βιντεοσκοπημένα αποσπάσματα παιχνιδιού γονέα-παιδιού βοήθησαν να αναδειχθούν και να ενισχυθούν υποστηρικτικές γονεϊκές συμπεριφορές. Κατά τη Φάση Εδραίωσης Π.Εξ.Σ.Ε. οι γονείς διατηρούσαν σταθερή εβδομαδιαία τηλεφωνική επικοινωνία ενημερωτικού χαρακτήρα με την θεραπεύτρια. Στην 12η εβδομάδα αξιολογήθηκαν τα αποτελέσματα του προγράμματος και ελήφθησαν κλινικές αποφάσεις. Αποτελέσματα: Η θεραπευτική αλλαγή ξεκίνησε με τα πεντάλεπτα Αποκλειστικού Χρόνου παιχνιδιού. Οι γονείς διευκόλυναν το παιδί να αναλάβει πρωτοβουλίες και να οργανώσει σενάριο. Η γονεϊκή στάση και τα γλωσσικά ακούσματα ενίσχυσαν την ακουστική προσοχή του παιδιού, τη διάθεση επικοινωνίας και τη λεκτική παραγωγή του. Η ενίσχυση της αυτοπεποίθησης συνέβαλε στην αύξηση της λεκτικής επικοινωνίας σε οικεία και μη περιβάλλοντα. Η μονολεκτική ομιλία εξελίχθηκε σε ομιλία φράσεων 2-3 λέξεων. Οι γονείς ενίσχυσαν την διαχειριστική τους επάρκεια και η ανησυχία τους μειώθηκε σημαντικά. Η ολιστική θεώρηση της διερευνητικής διαδικασίας και της θεραπευτικής παρέμβασης ενδυναμώνει παιδί και οικογένεια. Βραχύχρονες έμμεσες παρεμβάσεις εξυπηρετούν αποτελεσματικά ανάγκες πρώιμης παρέμβασης, ενδυναμώνοντας τους γονείς ως αρωγούς γλωσσικής ανάπτυξης του παιδιού και μειώνοντας τη γονεϊκή ανησυχία.

### **3. Αναπτυξιακή Διαταραχή Συντονισμού των Κινήσεων**

Αργύρης Καραπέτσας & Μαρία Καλλιάρια

*Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας*

Η τρίτη αναθεωρημένη έκδοση του διαγνωστικού και στατιστικού εγχειριδίου των διανοητικών διαταραχών (DSM-III-R, 1987) της Αμερικανικής Ψυχιατρικής Εταιρείας, περιλαμβάνει την Αναπτυξιακή Διαταραχή Συντονισμού των κινήσεων για πρώτη φορά ως μια ειδική αναπτυξιακή διαταραχή (Καραμπατζάκη- Σαρρής, 2012). Η Αναπτυξιακή Διαταραχή Συντονισμού, επηρεάζει σημαντικά τμήματα του ανθρώπινου εγκεφάλου που σχετίζονται με τη λειτουργία εισόδου/εξόδου των πληροφοριών (Research in Developmental Disabilities, 2014, 35ο τεύχος). Τα παιδιά που εμφανίζουν την προαναφερθείσα διαταραχή, χαρακτηρίζονται από δυσκολία στην ανάπτυξη του συντονισμού των κινήσεων τους σύμφωνα με την χρονολογική τους ηλικία (Καραπέτσας Α. 2015, American Psychological Association, 2013, Zwicker, Missiuna Harris & Boyd, 2012). Στη διεθνή βιβλιογραφία έχουν χρησιμοποιηθεί διάφοροι όροι προκειμένου να περιγράψουν την κατάσταση αυτή που χαρακτηριστικό της γνώρισμα είναι η δυσκολία στον ψυχοκινητικό συντονισμό (Barkley et al, 2002). Πολλές θεωρίες και υποθέσεις έχουν διατυπωθεί για την διερεύνηση της αιτιολογίας της Αναπτυξιακής Διαταραχής Συντονισμού, όμως τα στοιχεία που συλλέγονται δεν είναι ικανά να τις στηρίξουν καθώς και δεν είναι δυνατόν να δοθεί μια τελική απάντηση για την προέλευσή της (Flouris, Faught, Hay & Cairney, 2005). Ορισμένοι ερευνητές υποστηρίζουν ότι η διαταραχή έχει γενετική ή κληρονομική προέλευση, ενώ άλλοι παραθέτουν ότι οφείλεται σε νευρολογικές ή αισθητηριακές διαταραχές. Προκειμένου να αποφθεχθούν δευτερογενή και άλλα προβλήματα στα παιδιά από την διαταραχή, είναι αναγκαία η έγκαιρη διάγνωσή της και η εφαρμογή κατάλληλων παρεμβατικών προγραμμάτων (Wright & Sugden, 1998). Η διαταραχή αξιολογείται δια μέσου σταθμισμένων κινητικών τεστ. Το πλέον διαδεδομένο είναι το Movement Assessment Battery for Children (Henderson & Sugden, 1992). Το 2007 εμφανίστηκε το κινητικό τεστ Movement Assessment Battery for Children-2 το οποίο είναι η ανανεωμένη μορφή του παραπάνω κινητικού τεστ το οποίο υπέστη τροποποιήσεις και βελτιώσεις. Αφού ολοκληρωθεί η αξιολόγηση της Αναπτυξιακής Διαταραχής Συντονισμού, εφαρμόζονται κατάλληλα διαμορφωμένα παρεμβατικά προγράμματα που προσαρμόζονται στις ανάγκες και ιδιαιτερότητες του κάθε μαθητή. Στη





βιβλιογραφία αναφέρονται οι εξής μέθοδοι παρέμβασης: η μέθοδος που στηρίζεται στο δυναμικό σύστημα, η μέθοδος που βασίζεται στην επεξεργασία της πληροφορίας και μια νέα μέθοδος που συνδυάζει πρακτικές και από τις δυο προαναφερθείσες και έχει τη βάση της στο γνωστικό μοντέλο κίνησης. Εν κατακλείδι, τα παρεμβατικά αυτά προγράμματα στοχεύουν αφενός στην βελτίωση της μαθητικής επίδοσης των παιδιών και αφετέρου στην εξομάλυνση των κοινωνικών και οικογενειακών σχέσεων τους.

#### **4. Συνδιδασκαλία και θεραπευτική παρέμβαση σε εφήβους με σύνδρομο Tourette και Fragile X σύνδρομο**

Ζαφειρούλα Μελισόβα  
*Lebenshilfe München*

Σε αυτή την εργασία μελετήθηκε σε βάθος το φαινόμενο της συνδιδασκαλίας εφήβων, διαγνωσμένοι από αρμόδιους φορείς με σύνδρομο Tourette και Fragile X. Συγκεκριμένα, στην εργασία αυτή μελετήθηκε σε διάστημα 11 μηνών κατά πόσο οι αναπηρίες των παιδιών αυτών αλληλοκαλύπτουν τις εκπαιδευτικές και κοινωνικοσυναισθηματικές ανάγκες τους, προκειμένου να συγκλίνουν σε μια αλληλοϋποστηρικτική εκπαιδευτική και θεραπευτική παρέμβαση με στόχο την κοινωνική, συναισθηματική και σχολική λειτουργικότητά τους. Στόχος της συγκεκριμένης μελέτης είναι η προσέγγιση ζητημάτων συνεκπαίδευσης παιδιών ηλικίας 10 έως 14 ετών, με διαφορετικές ειδικές ανάγκες στο φάσμα αμιγώς των προαναφερθέντων συνδρόμων, που επισκέπτονται το ίδιο ολοήμερο ειδικό Δημοτικό σχολείο. Τόσο η σύγκλιση σε συμπεριφορές και ανάγκες, όσο και η αλληλοκάλυψη ικανοτήτων με βάση τα χαρακτηριστικά του προφίλ των αντίστοιχων συνδρόμων Fragile X και Tourette, καθιστούν το παρεμβατικό πλαίσιο επιτυχημένο. Στην ενδεκάμηνη παρέμβαση εφαρμόστηκε συνδυαστική πολυεπίπεδη μεθοδολογία με έμφαση την κοινωνιογνωστική προσέγγιση στη στήριξη του κάθε παιδιού, ανάλογα με την ψυχική, νοητική, συναισθηματική και αναπτυξιακή του κατάσταση.

#### **5. Η εμπειρία και οι στάσεις φοιτητών και εκπαιδευτικών προσχολικής, δημοτικής και ειδικής εκπαίδευσης σχετικά με την ένταξη των παιδιών με Ειδική Γλωσσική Διαταραχή**

Αναστασία Στεφανή & Αλεξάνδρα Καρούσου  
*Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης*

Η παρούσα εργασία διερευνά ποικίλες διαστάσεις της εμπειρίας και των στάσεων των εκπαιδευτικών προσχολικής, δημοτικής και ειδικής εκπαίδευσης, καθώς και φοιτητών αντίστοιχων πανεπιστημιακών τμημάτων, σχετικά με την ένταξη των παιδιών με Ειδική Γλωσσική Διαταραχή (ΕΓΔ). Η μελέτη διεξήχθη πανελλαδικά, με τη χρήση ερωτηματολογίου το οποίο δομήθηκε ειδικά για τους σκοπούς της. Σε αυτή συμμετείχαν συνολικά 168 εκπαιδευτικοί πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης (56 νηπιαγωγοί, 74 δάσκαλοι και 38 ειδικοί παιδαγωγοί) προερχόμενοι από 112 σχολικές μονάδες, και 156 φοιτητές σχετικών πανεπιστημιακών τμημάτων. Παρουσιάζονται αποτελέσματα σχετικά με την εμπειρία και το επίπεδο ενημέρωσης των εκπαιδευτικών σε θέματα γλωσσικών διαταραχών, σχετικά με το αίσθημα επάρκειας των εκπαιδευτικών απέναντι στις ειδικές διδακτικές ανάγκες των παιδιών με ΕΓΔ, τις προσδοκίες που έχουν από τα παιδιά με ΕΓΔ, τη διδακτική υποστήριξη που λαμβάνουν και την υποστήριξη που θα επιθυμούσαν. Επίσης, παρουσιάζονται διαφορές που καταγράφηκαν με βάση την ειδικότητα, τα έτη προϋπηρεσίας / έτη από την κτήση του πτυχίου, την προηγούμενη εμπειρία με μαθητές με ΕΓΔ και τη σχετική επιμόρφωση που έχουν λάβει. Σε γενικές γραμμές, αν και η πλειονότητα τόσο των εκπαιδευτικών, όσο και των φοιτητών, τάσσονται υπέρ της ένταξης των παιδιών με ΕΓΔ, καταγράφονται σημαντικές δυσκολίες στην εκπαιδευτική πρακτική, χαμηλό αίσθημα επάρκειας και ελλείψεις στην υποστήριξη του έργου τους από ειδικούς

#### **6. Αγχώδεις Διαταραχές και Διαταραχές Αυτιστικού Φάσματος: Παρουσίαση συμπτωμάτων, αξιολόγηση συννοσηρότητας και θεραπευτικές προσεγγίσεις**

Μαρία Μπογιατζή

*"Κιναίσθηση" Κέντρο Αντιμετώπισης Δυσκολιών Ανάπτυξης, Επικοινωνίας, Κίνησης, Μάθησης*

Έρευνες έχουν δείξει ότι υπάρχει μεγάλος βαθμός συννοσηρότητας των Διαταραχών Αυτιστικού Φάσματος και των Αγχωδών Διαταραχών (Hallett et al, 2013, White et al, 2014). Με την παρούσα βιβλιογραφική έρευνα θα παρουσιαστούν: α) το είδος των συμπτωμάτων άγχους των ατόμων με ΔΑΦ, β) οι πιθανές διαφορετικές αιτιολογίες εμφάνισης άγχους σε διαφορετικές ηλικίες στα άτομα με ΔΑΦ (παιδιά, έφηβους και ενήλικες) και γ) οι θεραπευτικές προσεγγίσεις αντιμετώπισης







και των δύο διαταραχών όταν συνυπάρχουν. Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία (Hallett et al, 2013) τα άτομα με ΔΑΦ παρουσιάζουν 4 μορφές άγχους: 1) γενικευμένο άγχος, 2) άγχος αποχωρισμού, 3) κοινωνικό άγχος και 4) υπερ-διέγερση. Ως πιθανές αιτίες, μεταξύ άλλων, αναφέρονται το επίπεδο λειτουργικής χρήσης της γλώσσας καθώς και το νοητικό δυναμικό των ατόμων με ΔΑΦ. Στην παρούσα προφορική ανακοίνωση θα παρουσιαστεί η αξιολογήση συννοσηρότητας των δύο διαταραχών. Για την αντιμετώπιση των αγχωδών συμπτωμάτων στα άτομα με ΔΑΦ έχουν χρησιμοποιηθεί διάφορες θεραπευτικές προσεγγίσεις, κυρίως η γνωσιακή συμπεριφορική θεραπεία. Θα αναλυθούν τα διάφορα τροποποιημένα πρωτόκολλα γνωσιακής συμπεριφορικής θεραπείας καθώς και ο ρόλος των γονέων και η συμμετοχή αυτών ως σημαντικός παράγοντας στην παρέμβαση (Reaven, 2011, van Steensel & Bögels, 2015).

### **7. Η ανάπτυξη δεξιοτήτων προσαρμογής σε παιδιά πρώτης σχολικής ηλικίας που ανήκουν στο Φάσμα του Αυτισμού και η επιρροή αυτών στην σχολική τους επίδοση**

Μαγδαληνή Ασημακοπούλου<sup>1</sup> & Καλλιόπη Εικοσπεντάκη<sup>1,2</sup>

*Metropolitan College/University of East London, <sup>2</sup>Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Σύμφωνα με το DSM-V ορίζεται μια τριάδα διαγνωστικών συμπτωμάτων για τα άτομα που ανήκουν στο Φάσμα του Αυτισμού, που σχετίζονται άμεσα με δυσκολίες στην κοινωνική αλληλεπίδραση, στην επικοινωνία καθώς και την εμφάνιση στερεοτυπικών, επαναλαμβανόμενων συμπεριφορών ή/και δραστηριοτήτων, με σκοπό να εμφανίζουν δυσκολία στην ανάπτυξη δεξιοτήτων προσαρμογής. Σκοπός της μελέτης ήταν η διερεύνηση της επίδρασης των προβλημάτων συγκέντρωσης και διασπαστικής/επιθετικής συμπεριφοράς, καθώς και της θετικής κοινωνικής συμπεριφοράς των παιδιών με αυτισμό πρώτης σχολικής ηλικίας στη σχολική τους επίδοση, σύμφωνα με τις απόψεις εκπαιδευτικών ειδικής και γενικής πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης και τη σχετική εμπειρία τους. Σε δεύτερο επίπεδο πραγματοποιήθηκε συσχέτιση των δεξιοτήτων προσαρμογής με τα εν λόγω χαρακτηριστικά καθώς και της επίδρασης των δεξιοτήτων αυτών στην επιτυχή ένταξη των παιδιών στη γενική πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Για τη διεξαγωγή της έρευνας χρησιμοποιήθηκε η σταθμισμένη Λίστα Ελέγχου "Teacher Observations of Classroom Adaptation-Checklist" (Koth, Bradshaw & Leaf, 2009) και πραγματοποιήθηκαν κάποιες ερωτήσεις ανοιχτού τύπου, με τις οποίες διερευνήθηκε η σχετική εμπειρία των πενήντα (50) εκπαιδευτικών γενικής και ειδικής αγωγής που συμμετείχαν στην ερευνητική διαδικασία. Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι υπάρχει συσχέτιση των προβλημάτων συγκέντρωσης, της διασπαστικής/επιθετικής συμπεριφοράς, καθώς και της θετικής κοινωνικής συμπεριφοράς με την ανάπτυξη των δεξιοτήτων προσαρμογής των εν λόγω παιδιών και την επιτυχή ένταξη τους στην γενική τάξη. Τέλος είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι η ανάλυση των αποτελεσμάτων κατέδειξε διαφορές στις απόψεις των ειδικών παιδαγωγών σε σχέση με τις αντίστοιχες των παιδαγωγών γενικής εκπαίδευσης.

### **8. Μαθητές με προβλήματα όρασης. Συνεργασία και επικοινωνία στο χώρο της εκπαίδευσης**

Φλωρεντίνα Μπεϊντουλλάι

*Πανεπιστήμιο Τιράνων*

Παιδιά με προβλήματα όρασης. Πόσο σημαντικές είναι οι έννοιες της συνεργασίας και της επικοινωνίας στο χώρο της εκπαίδευσης μαθητών με προβλήματα όρασης; Μέσα από τη ματιά της συστημικής θεώρησης η συνεργασία της οικογένειας με το σχολείο είναι ένας πολύ σημαντικός παράγοντας στην εκπαίδευση των παιδιών με προβλήματα όρασης. Πώς αλληλεπιδρά το παιδί με πρόβλημα όρασης μέσα στα δύο αυτά συστήματα; Πώς από τον παραγκωνισμό των γονέων οδηγούμαστε σήμερα στη συνεργασία των δύο συστημάτων; Στη συγκεκριμένη εργασία προβάλλεται μια ολιστική αντιμετώπιση του παιδιού, κατά την οποία η οικογένεια και ο εκπαιδευτικός ή οι ειδικοί παιδαγωγοί, αλλά και οι ψυχολόγοι, οι κοινωνικοί λειτουργοί και οι ίδιοι οι διευθυντές εμπλέκονται στην γενική ανάπτυξη του. Θα παρουσιαστούν τα ποικίλα μοντέλα που αναφέρονται στην επικοινωνία και τη συνεργασία του σχολείου και της οικογένειας. Το πρώτο μοντέλο στο οποίο θα αναφερθούμε είναι το σταδιακό μοντέλο που στηρίζεται στις εξελικτικές θεωρίες του Piaget και του Erikson. Ένα ακόμα μοντέλο είναι το οργανισμικό μοντέλο, το οποίο υποστηρίχθηκε από κοινωνιολόγους κυρίως, όπως ο Weber και ο Parsons. Επίσης, το μοντέλο των κοινωνικών συστημάτων που έχει υποστηριχθεί από τους Guba και Getzels, καθώς και το μοντέλο των πολιτικών συστημάτων, που υποστηρίχθηκε από τον Easton. Επιπρόσθετα, θα μιλήσουμε για το οικοσυστημικό ή αλλιώς βιο-οικοσυστημικό μοντέλο. Ακόμα θα αναφερθούμε στο μοντέλο των σχέσεων της οικογένειας και του σχολείου, που προσεγγίστηκε από τους Ryan και Adams. Το μοντέλο της γονεϊκής εμπλοκής αποτελεί ακόμα ένα μοντέλο που υποστηρίζει την επικοινωνία και συνεργασία των γονέων με το σχολείο. Τελευταίο θα είναι το μοντέλο των επικαλυπτόμενων σφαιρών της Epstein.





## 9. Εμπειρίες, βιώματα και συμμετοχή της μητέρας στη ζωή του παιδιού με διαταραχή ελλειμματικής προσοχής και υπερκινητικότητα (ΔΕΠΥ): Μια μελέτη περίπτωσης

Μαρία Καλεσίου, Μαρία Κυπριωτάκη & Μαρία Μαρκοδημητράκη

*Πανεπιστήμιο Κρήτης*

Ο σκοπός της παρούσας ποιοτικής μελέτης είναι να ανιχνεύσει τα συναισθήματα μιας μητέρας παιδιού με ΔΕΠΥ, τη συμμετοχή της στην ανατροφή του παιδιού, αλλά και τις σχέσεις της με το συγγενικό και το φιλικό της περιβάλλον. Η ποιοτική αυτή έρευνα διεξήχθη με βάση δέκα ημι-δομημένες συνεντεύξεις, προκειμένου να εξεταστούν οι εμπειρίες της μητέρας ενός παιδιού με ΔΕΠΥ, από τη γέννηση του παιδιού μέχρι σήμερα. Οι εμπειρίες της μητέρας περιλαμβάνουν τα συναισθήματα και τις αντιδράσεις της μετά από τη διάγνωση, τις αντιλήψεις για τη διαφορετικότητα, τη σχέση της με τον σύντροφο, τη σχέση της με το παιδί με ΔΕΠΥ, τη σχέση της με τους παππούδες-γιαγιάδες, τα αδέρφια της, το κοινωνικό σύνολο (φίλους, συγγενείς), τον ρόλο των ειδικών στο πλαίσιο της συγκεκριμένης οικογένειας, τον ρόλο των εκπαιδευτικών, τις απόψεις της σχετικά με την μελλοντική πορεία του παιδιού και τα πιθανά πλαίσια στήριξης κ.ά. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι συμμετέχει ενεργά στη ζωή του παιδιού της και διατηρεί τόσο με αυτό, όσο και με τον σύντροφό της μια ισορροπημένη σχέση. Επιπρόσθετα, θεωρεί τις σχέσεις με τα μέλη της οικογένειας και το κοινωνικό δίκτυο ως ζωτικής σημασίας και τονίζει την αποδοχή και τη στήριξη που έχει λάβει τόσο από το συγγενικό όσο και από το φιλικό της περιβάλλον.

## 10. Ένταξη παιδιού με Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος σε νηπιαγωγείο τυπικής εκπαίδευσης και ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων: Μελέτη περίπτωσης

Σταυρούλα Κακλαμάνου<sup>1</sup> & Καλλιόπη Εικοσπεντάκη<sup>1,2</sup>

*<sup>1</sup>Metropolitan College /University of East London, <sup>2</sup>Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Σημαντικός παράγοντας για την ομαλή ένταξη των παιδιών με Διαταραχές Αυτιστικού Φάσματος (ΔΑΦ) στο σχολικό και κοινωνικό σύνολο είναι η «πρώιμη παρέμβαση». Σε αρχικό στάδιο η σκοπιμότητα της πρώιμης παρέμβασης είναι να παρέχεται στα παιδιά βοήθεια από ειδικό εκπαιδευτικό προσωπικό και μέσω της ενίσχυσης της ψυχοσυναισθηματικής, πνευματικής, αισθητικοκινητικής και κοινωνικής ανάπτυξης τους να συμμετέχουν ενεργά στην εκπαιδευτική διαδικασία. Σκοπός της συγκεκριμένης έρευνας ήταν να διερευνήσει πολύπλευρα την ένταξη ενός παιδιού με Διάχυτες Αναπτυξιακές Διαταραχές (Δ.Α.Δ.), ηλικίας έξι ετών και τεσσάρων μηνών, κατά τη διάρκεια της επαναφοίτησής του σε νηπιαγωγείο τυπικής εκπαίδευσης. Κυρίως εξετάστηκε αν και σε ποιο βαθμό τροποποιήθηκε η κοινωνική συμπεριφορά του παιδιού, αν έχουν διαφοροποιηθεί/βελτιωθεί οι κοινωνικές του δεξιότητες κι αν οι αλλαγές αυτές οφείλονται στις αλληλεπιδράσεις από το σχολικό περιβάλλον και στη συμμετοχή του στην εκπαιδευτική δραστηριότητα. Σε δεύτερο επίπεδο ελέγχθηκε επίσης αν η επαναφοίτηση του παιδιού, ως διαδικασία, επέδρασε θετικά στην τροποποίηση της κοινωνικής του συμπεριφοράς. Για τη διεξαγωγή της έρευνας πραγματοποιήθηκε δομημένη συμμετοχική παρατήρηση της συμπεριφοράς του παιδιού εντός της σχολικής τάξης κατά τη διάρκεια του πρώτου και δεύτερου τριμήνου του σχολικού έτους 2015-2016, ενώ στην έρευνα συμμετείχαν η ειδική παιδαγωγός, η διευθύντρια του νηπιαγωγείου και οι γονείς του, απαντώντας σε σχετικές ερωτήσεις (Πατσιδου, 2010, Ζούρου & Μητσιάκη, 2009). Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι η ένταξη του παιδιού σε γενικό νηπιαγωγείο, η αλληλεπίδρασή του με τους συνομήλικους του καθώς και η ενεργή συμμετοχή του στην εκπαιδευτική διαδικασία βοήθησαν στη βελτίωση της κοινωνικής συμπεριφοράς του παιδιού. Από την ποιοτική ανάλυση των δεδομένων όμως διαφαίνεται η συμβολή και ενός ακόμα παράγοντα, ενός παράλληλου προγράμματος υποστήριξης του παιδιού από εξειδικευμένο προσωπικό εκτός όμως και όχι εντός του δημόσιου εκπαιδευτικού συστήματος.

## 11. Διαφοροποίηση της διδασκαλίας της ανάγνωσης σε παιδιά με αυτισμό

Χρυσάνθη Ρόγκα & Σοφία Μαυροπούλου

*Φιλολόγος - Ειδική Παιδαγωγός*

Ως διαφοροποιημένη διδασκαλία εννοείται ως μία διαδραστική κατάσταση μεταξύ του εκπαιδευτικού και του μαθητή και προδιαθέτει εναλλακτικές και διαφορετικές μεθόδους ως προς τους στόχους, το πλαίσιο και την διαδικασία της διδασκαλίας. Όσον αφορά τα άτομα με αυτισμό, παρουσιάζουν αδυναμία συγκέντρωσης της προσοχής τους, έλλειψη κινήτρων για





μάθηση γενικώς αλλά και για εκμάθηση της ανάγνωσης ειδικώς. Τα παιδιά με αυτισμό παρουσιάζουν τυπικές ικανότητες στην αποκωδικοποίηση, την αναγνώριση λέξεων και αναγνωστική ευχέρεια αλλά παρουσιάζουν δυσκολία στην κατανόηση και κυρίως όταν πρόκειται για ολόκληρο κείμενο. Η ικανότητα αυτή των παιδιών με αυτισμό να ασχολούνται ασυνήθιστα με την αποκωδικοποίηση των λέξεων ενός κειμένου και να υστερούν στην κατανόηση του, ονομάζεται Υπερλεξία. Λόγω της Υπερλεξίας, έγινε προσπάθεια να αξιοποιηθεί αυτή η δυσκολία των παιδιών με θετικό τρόπο και αντί να εμποδίζει την εκμάθηση της ανάγνωσης να την επιβοηθήσει. Τα παιδιά με αυτισμό μαθαίνουν καλύτερα να αποκωδικοποιούν και να διαβάζουν από το ειδικό στο γενικό. Η εργασία μας είχε σκοπό να παρουσιάσει συνοπτικά την διαδικασία διαφοροποιημένης διδασκαλίας της ανάγνωσης που εφαρμόστηκε σε 4 παιδιά με αυτισμό, ηλικίας 6-8 ετών για μία σχολική χρονιά. Η παρέμβαση που ακολουθήθηκε ώστε τα παιδιά να μάθουν να διαβάζουν, στηρίχθηκε στην διαφοροποίηση των στόχων, του περιεχομένου και όλης της διαδικασίας της διδασκαλίας της ανάγνωσης. Όλα τα παιδιά έμαθαν να διαβάζουν ικανοποιητικά λέξεις, προτάσεις και κείμενα έως το τέλος της σχολικής χρονιάς. Η διαφοροποιημένη διδασκαλία αποδείχτηκε αποτελεσματική για την εκμάθηση της ανάγνωσης σε παιδιά με αυτισμό και σκοπός είναι η ανάδειξής της ως τρόπος διδασκαλίας στους εκπαιδευτικούς ατόμων με αυτισμό.

### **12. Εκμάθηση της δεύτερης ξένης γλώσσας (Γερμανικής) από μαθητές με δυσλεξία: Η επίδραση της μεθόδου διδασκαλίας**

Όλγα Παπαδοπούλου, Σταυρούλα Σταυρακάκη, Ιωάννα Τάλλη & Μαρία Ανδρεαδάκη  
*Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*

Στις τάξεις ξένων γλωσσών στο σχολείο συνυπάρχουν χαρισματικοί μαθητές με έφεση στην εκμάθηση της ξένης γλώσσας (ΞΓ) αλλά και μαθητές με μαθησιακές δυσκολίες (ΜΔ). Αποβλέποντας στη βελτίωση των επιδόσεων των μαθητών με ΜΔ στην ΞΓ, η παρούσα μελέτη εστιάζει στην επίδραση της μεθόδου διδασκαλίας στην εκμάθηση της δεύτερης ΞΓ (Γερμανικής), και συγκεκριμένα του λεξιλογίου, από μαθητές με δυσλεξία. Πλαίσιο αποτελούν θεωρητικές προσεγγίσεις για την κατάκτηση του λεξιλογίου κατά την εκμάθηση ξένης γλώσσας, όπως η σημασιολογική δικτύωση του νοητικού λεξικού αλλά και η πολυαισθητηριακή μεθοδολογία στη διδακτική ξένων γλωσσών, η οποία αξιοποιεί συγχρόνως την ακουστική, οπτική, απτική και κιναισθητική μέθοδο διδασκαλίας. Συγκεκριμένα, σε μία τυπική τάξη (Ε') ενός ελληνικού δημόσιου δημοτικού σχολείου (με τμήμα ένταξης) πραγματοποιήσαμε διδασκαλία λεξιλογίου της Γερμανικής (12 λέξεις οι οποίες διέφεραν μεταξύ τους ως προς το μέγεθος, την πολυπλοκότητα της συλλαβής, την ομοιότητα σε σχέση με την Ελληνική και την Αγγλική και τη δυσκολία στην προφορά) με τη συγκεκριμένη μεθοδολογία και κατόπιν εξετάσαμε την εκμάθησή του από μαθητές με δυσλεξία (4) σε σύγκριση με παιδιά τυπικής ανάπτυξης (15). Αξιολογήσαμε τις ικανότητες πρόσληψης των μαθητών για τις ίδιες λέξεις ακριβώς μετά τη διδασκαλία [ $\chi_1$ ] και ένα μήνα αργότερα [ $\chi_2$ ] με ένα έργο κατανόησης. Στα αποτελέσματα δεν καταγράφονται διαφορές στις αξιολογήσεις  $\chi_1$  και  $\chi_2$  ως προς την επίδοση των μαθητών με δυσλεξία σε σχέση με τους συνομήλικους συμμαθητές τους. Ενδεχομένως, η διδακτική μεθοδολογία και η εξέταση σε έργο κατανόησης να διευκόλυναν τους μαθητές με δυσλεξία κατά την εκμάθηση λεξιλογίου. Η υπόθεση αυτή μένει να επιβεβαιωθεί από μεγαλύτερο δείγμα συμμετεχόντων.

### **13. Διακύμανση της αυτοαντίληψης σε ομάδες μαθητών με δυσκολίες μάθησης σε σχέση με δεξιότητες δημιουργικής σκέψης**

Εμμανουήλ Αποστολάκης  
*ΚΕ.Δ.Δ.Υ. Ανατολικής Αττικής*

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η διερεύνηση της συσχέτισης των δυσκολιών στην Ανάγνωση και τα Μαθηματικά με την Αυτοαντίληψη-Αυτοεκτίμηση και τη Δημιουργικότητα. Στην έρευνα συμμετείχαν 204 μαθητές/τριες και χορηγήθηκαν τα παρακάτω μέσα συλλογής δεδομένων: 1. Πώς αντιλαμβάνομαι τον εαυτό μου 2. Λεκτικές και μη λεκτικές δοκιμασίες μέτρησης Δημιουργικότητας. 3. Τεστ ικανότητας εκτέλεσης αριθμητικών πράξεων 4. TORP 5, ανάγνωση λέξεων, 5. TORP 6, ανάγνωση ψευδολέξεων, 6. Συντομευμένη δοκιμασίαπροσληπτικού λεξιλογίου (PPVT-R) 7. Συντομευμένη δοκιμασία εκφραστικού λεξιλογίου WISC-III 8. Δοκιμασία οπτικής προσοχής Μάγοι-Δράκοι 9. Συντομευμένη δοκιμασία RAVEN Από τα ευρήματα της παρούσας έρευνας, διαπιστώθηκε ότι: Η δυσκολία στην Ανάγνωση, η δυσκολία στην εκτέλεση Μαθηματικών Πράξεων, η χαμηλή σχολική επίδοση, η φοίτηση σε Τμήμα Ένταξης, το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο γονέων, η ύπαρξη διαζευγμένων γονέων, σχετίζονται με χαμηλά επίπεδα Ακαδημαϊκής Αυτοαντίληψης. Η δυσκολία στην Ανάγνωση, η δυσκολία στην εκτέλεση Μαθηματικών Πράξεων, η χαμηλή σχολική επίδοση, η φοίτηση σε Τμήμα Ένταξης, το χαμηλό





μορφωτικό επίπεδο γονέων, σχετίζονται με χαμηλά επίπεδα Κοινωνικής Αυτοαντίληψης. Η δυσκολία στην εκτέλεση μαθηματικών πράξεων σχετίζεται με χαμηλά επίπεδα Αυτοαντίληψης Φυσικής Εμφάνισης. Διαφοροποιήσεις επίσης παρουσιάζονται σε σχέση με τις μεταβλητές του φύλου, του μαθησιακού πλαισίου, του μορφωτικού επιπέδου των γονέων και όλους τους επιμέρους τομείς Αυτοαντίληψης. Επίσης, η συνολική Δημιουργικότητα σχετίζεται ανάλογα με Μαθησιακές Δυσκολίες στην Ανάγνωση, στην εκτέλεση Μαθηματικών Πράξεων, την Πρακτική Νοημοσύνη, την Σχολική Επίδοσή, το Τμήμα Ένταξης, το Μορφωτικό Επίπεδο γονέων.

### Προσκεκλημένη Ομιλία 7

Σάββατο, 17:30-18:30

#### Προσχολικά πλαίσια φροντίδας και εκπαίδευσης και ψυχολογική ανάπτυξη του παιδιού: Ευρήματα από τη διεθνή και ελληνική έρευνα

**Κωνσταντίνος Πετρογιάννης**, *Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο*

Πρόεδρος: **Φίλιππος Βλάχος**, *Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας*

Τις τελευταίες τέσσερις δεκαετίες όλο και περισσότερα κράτη και οργανισμοί αναγνωρίζουν τη σημασία που έχουν για την ομαλή ψυχολογική ανάπτυξη των παιδιών και την μεταγενέστερη σχολική τους πορεία, τα προσχολικά πλαίσια αγωγής και οι εμπειρίες που αποκτούν στους συγκεκριμένους χώρους χρηματοδοτώντας μεγάλης έκτασης έρευνες με στόχο την διαμόρφωση ή βελτίωση της εκπαιδευτικής και κοινωνικής πολιτικής στον τομέα αυτό στη βάση έγκυρων, αξιόπιστων και επαρκών επιστημονικών ευρημάτων και προτάσεων. Στον διεθνή χώρο έχουν υλοποιηθεί αρκετά, μεγαλύτερης ή μικρότερης κλίμακας, σύντομης ή μεγαλύτερης διάρκειας ερευνητικά προγράμματα που αποτέλεσαν μελέτες αναφοράς λόγω της μεθοδολογίας και των ευρημάτων τους ενώ στην Ελλάδα έχουν καταγραφεί ελάχιστες μεμονωμένες ερευνητικές προσπάθειες. Στην εισήγηση παρουσιάζονται οι τάσεις σε επίπεδο θεωρητικού προβληματισμού και τα σημαντικότερα ευρήματα των σχετικών ερευνών από ΗΠΑ, Ευρωπαϊκές χώρες και Ελλάδα ενώ συζητούνται κρίσιμες διαστάσεις όπως η έννοια της ποιότητας και η σημασία της για το είδος των εμπειριών που αποκτούν τα παιδιά στα πλαίσια προσχολικής αγωγής και την σχέση της με την ψυχολογική τους ανάπτυξη. Τέλος, παρουσιάζονται οι πλέον πρόσφατες εξελίξεις σε επίπεδο ευρωπαϊκής έρευνας και της σημασίας της για τις μελλοντικές εξελίξεις στο πεδίο αυτό.

### Προσκεκλημένο Συμπόσιο 12

Σάββατο, 18:30-20:00

#### Διεπιστημονική προσέγγιση της ψυχοκινητικής ανάπτυξης του παιδιού: Ο ρόλος του γιατρού

Οργανωτής: **Πανεπιστημιακή Παιδιατρική Κλινικής ΠΓΝ Λάρισας**

Πρόεδρος: **Ιουλιού Νησιώτου**, *Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας*

Συζητητής: **Γεώργιος Συρογιαννόπουλος**, *Παιδιατρική Κλινική ΠΓΝ Λάρισας, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας*

Η παρακολούθηση της σωματικής και ψυχοκινητικής ανάπτυξης και ο εντοπισμός των παιδιών που χρειάζονται περαιτέρω διερεύνηση είναι έργο των επαγγελματιών υγείας της πρωτοβάθμιας περίθαλψης, και ιδίως του Παιδιάτρου, ο οποίος βλέπει το παιδί και τους γονείς σε τακτά χρονικά διαστήματα στα πρώτα χρόνια της ζωής. Κάθε επίσκεψη στον παιδίατρο μπορεί να είναι ευκαιρία για ανίχνευση διαταραχών στην ανάπτυξη ή προβλημάτων στην οικογένεια και στο δεσμό γονέων-παιδιού. Δυο σημαντικές ομάδες παιδιών «υψηλού κινδύνου» παρακολουθούνται πιο στενά και χρειάζονται τη συνεργασία και άλλων ειδικών και των εκπαιδευτικών αργότερα: α) Τα βρέφη που γεννήθηκαν πρόωρα, και ιδίως όσα χρειάστηκαν μακροχρόνια νοσηλεία σε Μονάδα Εντατικής Θεραπείας, των οποίων η παρακολούθηση γίνεται με συγκεκριμένα πρωτόκολλα βασισμένα στη γνώση των νευρολογικών και αισθητηριακών επιπλοκών που μπορεί να παρουσιάσουν στη βρεφική και παιδική ηλικία, και β) τα παιδιά που παρουσιάζουν διαταραχές της επικοινωνίας και της κοινωνικής αλληλεπίδρασης, στα οποία υπάρχει υπόνοια ή διάγνωση διαταραχής του αυτιστικού φάσματος. Στις περιπτώσεις αυτές, των οποίων η συχνότητα σήμερα υπολογίζεται σε 1:100 παιδιά (DSM-5, Μάιος 2014) και φθάνει να αποτελεί πρόβλημα







δημόσιας υγείας, καίριο ρόλο παίζει η παιδοψυχιατρική παρακολούθηση και παρέμβαση. Η παραπομπή για αξιολόγηση με τον ενδεδειγμένο εργαστηριακό και ψυχολογικό έλεγχο και η έγκαιρη παρέμβαση, καθώς και η υποστήριξη της οικογένειας, ώστε ευκολότερα να αποδεχθεί το πρόβλημα του παιδιού και να συμμετάσχει ενεργά, αποτελεί διεπιστημονική διαδικασία η οποία απαιτεί συντονισμό και παρακολούθηση, ώστε η οικογένεια να μην υποβάλλεται σε ταλαιπωρία και να μη χάνεται πολύτιμος χρόνος, για να ξεκινά όσο το δυνατό νωρίτερα η στοχευμένη παρέμβαση. Η παροχή υπηρεσιών έγκαιρης παρέμβασης για την υποστήριξη του παιδιού και της οικογένειας αποτελεί βασικό κριτήριο ανταπόκρισης της κοινότητας στο δύσκολο έργο που επιφορτίζονται οι γονείς που μεγαλώνουν ένα παιδί με ειδικές ανάγκες.

### 1. Παρακολούθηση της ανάπτυξης από τον παιδίατρο

Ιουλία Νησιώτου, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

### 2. Πρόωρα νεογνά- νεογνά «υψηλού κινδύνου». Παρακολούθηση της ανάπτυξής τους κατά τη βρεφική και νηπιακή ηλικία

Ιωάννα Γριβέα, Παιδιατρική Κλινική ΠΓΝ Λάρισας, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

### 3. Διαταραχή του Αυτιστικού Φάσματος: Νευρο-ψυχο-συναισθηματική ανάπτυξη

Βαία Παπαγεωργίου, Παιδοψυχίατρος

### 4. Διάγνωση και παρέμβαση: Συμβολή της διεπιστημονικής ομάδας

Νικόλαος Σκεντέρης, Παιδιατρική Κλινική ΠΓΝ Λάρισας, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Προσκεκλημένο Συμπόσιο 13

Σάββατο, 18:30-20:00

## Αναπτυξιακές γλωσσικές διαταραχές: γνωστικές και γλωσσολογικές προσεγγίσεις

Οργανωτής/Πρόεδρος: Γεώργιος Σπανούδης

Πανεπιστήμιο Κόλπου

Συζητήτρια: Σταυρούλα Σταυρακάκη

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Η γλώσσα αποτελεί θεμελιώδη ανθρώπινη ικανότητα, όχι μόνο διότι μέσω αυτής επικοινωνούμε αλλά πρωτίστως διότι μέσω αυτής οργανώνουμε εννοιολογικά τη γνώση του κόσμου μας και διαχειριζόμαστε ένα πολύ σημαντικό μέρος της γνωστικής μας λειτουργικότητας. Διαταραχές στην πορεία ανάπτυξης της γλωσσικής ικανότητας, ανάλογα με την έκτασή τους, μπορούν να θέσουν σε σοβαρό κίνδυνο τη γνωστική, κοινωνική και συναισθηματική ανάπτυξη του ατόμου. Στο παρόν συμπόσιο περιλαμβάνονται τέσσερις ομιλίες. Όλες είναι αφιερωμένες σε όψεις της μη τυπικής γλωσσικής ανάπτυξης κατά την προσχολική και σχολική ηλικία. Η πρώτη ομιλία εστιάζεται στη γραμματική ανάπτυξη των παιδιών με κοχλιακά εμφυτεύματα. Δύο μικρές ομάδες παιδιών προσχολικής ηλικίας εξετάζονται με τη χρήση ενός διαχρονικού ερευνητικού σχεδίου. Η δεύτερη ομιλία παρουσιάζει τα ευρήματα μελέτης της δυναμικής οφθαλμοκίνησης κατά την εκτέλεση έργων ταχείας ονομασίας ερεθισμάτων (TOE) σε τέσσερις ομάδες νεαρών αναγνωστών. Τρεις τύποι οφθαλμικών δεικτών καταγράφηκαν σε παιδιά 3ης και 6ης δημοτικού με αναγνωστικές δυσκολίες, σε σύγκριση με τυπικούς συνομήλικους κατά την εκτέλεση έργων TOE, στα οποία οι φωνολογικές και οπτικές πληροφορίες έτυχαν συγκεκριμένης πειραματικής διαχείρισης. Η τρίτη ομιλία συγκρίνει τις επιδόσεις 14 παιδιών με εστιακή εγκεφαλική βλάβη (ΕΕΒ) με αυτές 62 παιδιών τυπικής ανάπτυξης αντίστοιχης χρονολογικής ηλικίας σε έργα λεκτικής βραχύχρονης μνήμης (ΛΒΜ) και σύνταξης. Τα αποτελέσματα δείχνουν πως τα ελλείμματα στη ΛΒΜ επιμένουν για τους περισσότερους συμμετέχοντες με ΕΕΒ παρά την αναπτυξιακή πλαστικότητα του εγκεφάλου. Η τέταρτη ομιλία αναφέρεται στα παιδιά με ειδική γλωσσική διαταραχή (ΕΓΔ) και τη σχέση της μνημονικής λειτουργικότητας με τις γραμματικές ικανότητες αυτών των παιδιών. Η ομιλία εστιάζεται στη σχέση της εργαζόμενης μνήμης με τις σημασιολογικές και συντακτικές δυσκολίες που εμφανίζουν τα παιδιά με ΕΓΔ. Το συμπόσιο θα κλείσει με μια γενικότερη συζήτηση της τυπικής και μη τυπικής γλωσσικής ανάπτυξης και των διαδρομών της και τις αλληλεπιδράσεις τους με τη γνωστική ανάπτυξη.





## 1. Η ανάπτυξη της γραμματικής σε παιδιά με κοχλιακό εμφύτευμα και ακουστικά βοηθήματα

Έλενα Γιάγκου

Πανεπιστήμιο Κόλτρου

Η κατάκτηση της γλώσσας σε παιδιά με κοχλιακά εμφυτεύματα (ΚΕ) είναι μια νέα πρόκληση για τους ειδικούς που εργάζονται με παιδιά με προβλήματα ακοής. Οι παρεμβάσεις που εφαρμόζονται δεν είναι βασισμένες σε μαρτυρία (evidence-based) αλλά στην κλινική εμπειρία και το Αναλυτικό Πρόγραμμα του σχολείου. Η μελέτη αυτή είχε ως στόχο να εξετάσει την κατάκτηση συγκεκριμένων γραμματικών δομών σε ένα μικρό δείγμα 2-χρονων παιδιών με ΚΕ. Οι γραμματικές δομές που εξετάστηκαν ήταν το οριστικό και αόριστο άρθρο σε όλα τα γένη, οι πτώσεις των ονομάτων, οι δύο αριθμοί και η χρήση παρελθοντικών χρόνων. Συμπληρωματικά επίσης μετρήθηκαν το Μέσο Μήκος Εκφωνήματος (ΜΜΕ) και ο λόγος τύπου λέξεων δια αριθμού λέξεων (Type-Token Ratio). Η μελέτη ήταν διαχρονική και σ' αυτή συμμετείχαν δύο ομάδες παιδιών. Η πειραματική ομάδα αποτελούνταν από πέντε 2-χρονα ελληνοκυπριόπουλα στα οποία εμφυτεύθηκε ΚΕ πριν από την ηλικία των 18 μηνών. Τα παιδιά αυτά συγκρίθηκαν με μια ομάδα πέντε 2-χρονων τυπικώς αναπτυσσόμενων παιδιών. Τα παιδιά παρακολούθησαν για δύομισι χρόνια. Τα δεδομένα συλλέχθηκαν μέσω 30-λεπτων γλωσσικών δειγμάτων που συλλέγονταν ανά 6 μήνες, αρχής γενομένης από την ηλικία των 2 ετών και μέχρι την ηλικία των 4:6 ετών και ενός πρωτοκόλλου που αναπτύχθηκε ειδικά για τους σκοπούς της παρούσας μελέτης. Τα παιδιά εξισώθηκαν ως προς την ηλικία, τη γλωσσική ικανότητα και τη μη λεκτική νοημοσύνη. Η μέτρηση της γλωσσικής ικανότητας έγινε με τη χρήση του τεστ Πρώιμης Προσληπτικής και Εκφραστικής Γλώσσας, ενός νέου εργαλείου που αναπτύχθηκε στο πλαίσιο της μελέτης, ενώ η μέτρηση της λεκτικής νοημοσύνης βασίστηκε στις Έγχρωμες Προοδευτικές κλίμακες του Raven.

## 2. Μοντελοποίηση της δυναμικής οφθαλμοκίνησης κατά την εκτέλεση έργων ταχείας ονομασίας ερεθισμάτων μεταξύ τυπικών και φτωχών αναγνώστων σε μία γλώσσα με συνεπές ορθογραφικό σύστημα

Αργυρώ Φελλά & Τιμόθεος Κ. Παπαδόπουλος

Πανεπιστήμιο Κόλτρου

Η παρούσα έρευνα στοχεύει στη μελέτη και μοντελοποίηση της δυναμικής οφθαλμοκίνησης κατά την εκτέλεση έργων ταχείας ονομασίας ερεθισμάτων (ΤΟΕ) σε τέσσερις ομάδες νεαρών αναγνώστων, ακολουθώντας ένα σχεδιασμό με ομάδες ίδιου αναγνωστικού επιπέδου. Τρεις τύποι οφθαλμικών δεικτών καταγράφηκαν, κινήσεις προσήλωσης, σακκαδικές και παλινδρομικές κινήσεις, σε παιδιά 3ης και 6ης δημοτικού με αναγνωστικές δυσκολίες, σε σύγκριση με τυπικούς συνομήλικους κατά την εκτέλεση έργων ΤΟΕ, στα οποία οι φωνολογικές και οπτικές πληροφορίες έτχαν συγκεκριμένης πειραματικής διαχείρισης. Οι τυπικοί αναγνώστες της 3ης δημοτικού αξιοποιήθηκαν επίσης ως ομάδα ίδιου αναγνωστικού επιπέδου προς τους φτωχούς αναγνώστες της 6ης τάξης, αντιστοιχώντας τους συμμετέχοντες κατά περίπτωση, για να ελεγχθεί πώς η ΤΟΕ σχετίζεται με τις αναγνωστικές δυσκολίες. Πέντε γράμματα παρουσιάζονταν επαναληπτικά, με το βαθμό σύγχυσης (φωνολογικής ή οπτικής) να τυγχάνει συγκεκριμένης διαχείρισης σε κάθε ανεξάρτητη ομάδα ερεθισμάτων. Η ανάλυση έδειξε ότι οι φτωχοί αναγνώστες και των δύο ηλικιακών ομάδων παρήγαγαν σημαντικά περισσότερες και μεγαλύτερης διάρκειας κινήσεις προσήλωσης, σακκαδικές και παλινδρομικές κινήσεις σε σύγκριση με τους τυπικούς αναγνώστες σε όλες τις πειραματικές συνθήκες. Ομοίως, οι φτωχοί αναγνώστες της 6ης δημοτικού παρουσίασαν σημαντικά περισσότερες και μεγαλύτερης διάρκειας κινήσεις προσήλωσης, σακκαδικές και παλινδρομικές σε σύγκριση με την ομάδα ίδιου αναγνωστικού επιπέδου. Τα δεδομένα έδειξαν ότι οι μεγαλύτεροι σε ηλικία φτωχοί αναγνώστες παρουσιάζουν ιδιαίτερες δυσκολίες στην ταχεία ονομασία γραμμάτων όταν αυτά παρουσιάζονται ανάμεσα σε άλλα γράμματα που είναι οπτικά ή φωνολογικά συγχιστικά με τα γράμματα-στόχους. Αυτό σημαίνει ότι τόσο οι φωνολογικές όσο και οι οπτικές αναπαραστάσεις είναι σημαντικές συνιστώσες της εκτέλεσης έργων ΤΟΕ και των διαφορών μεταξύ αναγνώστων διαφορετικής ικανότητας.





### 3. Ικανότητες λεκτικής βραχύχρονης μνήμης και σύνταξης σε παιδιά με εστιακή εγκεφαλική βλάβη Σταυρούλα Σταυρακάκη, Πολυξένη Κωνσταντινοπούλου, Δημήτριος Ζαφειρίου & Χριστίνα Μανουηλίδου

*Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*

Η παρούσα μελέτη συγκρίνει τις επιδόσεις 14 παιδιών με εστιακή εγκεφαλική βλάβη (ΕΕΒ) με αυτές 62 παιδιών τυπικής ανάπτυξης αντίστοιχης χρονολογικής ηλικίας σε έργα λεκτικής βραχύχρονης μνήμης (ΛΒΜ) και σύνταξης. Όλοι οι συμμετέχοντες με ΕΕΒ υπέστησαν προγεννητική, περιγεννητική ή μεταγεννητική εγκεφαλική βλάβη στο αριστερό ή το δεξί ημισφαίριο ή και τα δύο ημισφαίρια. Εξετάσαμε τους συμμετέχοντες στα ακόλουθα έργα (i) επανάληψη ψευδολέξεων (ii) παραγωγή ερωτηματικών προτάσεων (ΕΠ) και (iii) παραγωγή αναφορικών προτάσεων (ΑΠ). Τα παιδιά με ΕΕΒ παρουσίασαν σημαντικά ελλείμματα στην επανάληψη ψευδολέξεων αλλά όχι στην παραγωγή ΕΠ και ΑΠ σε σχέση με τα παιδιά τυπικής ανάπτυξης. Ατομική ανάλυση των δεδομένων έδειξε ότι 7 από αυτά τα παιδιά με ΕΕΒ είχαν επίδοση 1 ΤΑ (τυπική απόκλιση) κάτω από τη μέση επίδοση των παιδιών τυπικής ανάπτυξης στην επανάληψη ψευδολέξεων. Αντίθετα στην παραγωγή ΕΠ και ΑΠ τα περισσότερα από τα παιδιά με ΕΕΒ είχαν άριστες επιδόσεις. Τα αποτελέσματα αυτά δείχνουν πως τα ελλείμματα στη ΛΒΜ μετά από ΕΕΒ επιμένουν για τους περισσότερους συμμετέχοντες με ΕΕΒ παρά την αναπτυξιακή πλαστικότητα του εγκεφάλου. Επίσης, δείχνουν πως τα ελλείμματα αυτά δε συνοδεύονται από ελλείμματα στον τομέα της σύνταξης (ΕΠ και ΑΠ). Συζητούμε τις θεωρητικές και κλινικές συνέπειες των ευρημάτων αυτών.

### 4. Σύνταξη, σημασιολογία και μνημονική λειτουργικότητα σε παιδιά με ειδική γλωσσική διαταραχή Γεώργιος Σπανούδης

*Πανεπιστήμιο Κόλτρου*

Υπάρχουν σημαντικές διαγλωσσικές ενδείξεις ότι η κατανόηση αναφορικών προτάσεων (ΚΑΠ) είναι μειωμένη σε παιδιά με ειδική γλωσσική διαταραχή (ΕΓΔ), χωρίς, ωστόσο, να είναι σαφής ο βαθμός στον οποίο η εργαζόμενη μνήμη σχετίζεται με αυτήν την αδυναμία. Επιπλέον, η έρευνα στην ΕΓΔ τείνει να επικεντρώνεται στις λειτουργίες συντακτικής δέσμευσης (binding operations), θεωρώντας προφανώς ότι η σημασιολογική δέσμευση έχει ελάχιστη ή καμία επίπτωση στη λειτουργία της εργαζόμενης μνήμης. Η παρούσα μελέτη είχε ως στόχο να μελετήσει την αλληλεπίδραση των συντακτικών και σημασιολογικών λειτουργιών δέσμευσης στην κατανόηση προτάσεων και τις σχέσεις τους με την εργαζόμενη μνήμη σε παιδιά σχολικής ηλικίας με ΕΓΔ. Είκοσι παιδιά με ΕΓΔ, ηλικίας 9-12 ετών και δύο ομάδες ελέγχου, μία εξισωμένη ως προς τη χρονολογική ηλικία (ΧΕ) και μία ως προς τη γλωσσική ικανότητα (ΓΕ) συγκρίθηκαν σε δύο γλωσσικά έργα, ένα έργο ΚΑΠ και ένα έργο κατανόησης χρονικών προτάσεων (ΚΧΠ) και δύο μετρήσεις εργαζόμενης μνήμης. Όσον αφορά στο έργο ΚΑΠ και ΚΧΠ, η ανάλυση έδειξε ότι η επίδοση των παιδιών με ΕΓΔ και της ομάδας ΓΕ ήταν σημαντικά χαμηλότερη έναντι της ομάδας ΧΕ στις αναφορικές προτάσεις αντικειμένου και σε δομές που η χρονική πρόταση ακολουθεί την κύρια πρόταση, αντίστοιχα. Ακόμη, η ανάλυση αποκάλυψε ότι παρόμοιο πρότυπο διαφορών παρουσιάζεται και στην εργαζόμενη μνήμη, δηλαδή, η ομάδα ΧΕ ήταν καλύτερη από τις άλλες δύο ομάδες. Το εύρημα των αδυναμιών της εργαζόμενης μνήμης και των επλεκτικών συντακτικών και σημασιολογικών αδυναμιών στα παιδιά με ΕΓΔ, συμβάλλει στην έρευνα που αναφέρεται σε διαφορές στους μηχανισμούς επεξεργασίας μεταξύ παιδιών με και χωρίς γλωσσικές δυσκολίες.





## Θεματική γλωσσικής ανάπτυξης

Πρόεδρος: **Δήμητρα Κατή**

*Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

### 1. Η Ανάπτυξη της γλωσσικής αναπαράστασης του στατικού χώρου: Δεδομένα από συνομιλίες

Δήμητρα Κατή, Χαρά Πουλημένου, Παναγιώτα Κατσιμπράκη & Χαρίκλεια Μανόλη

*Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Η νοητική αναπαράσταση του χώρου και η ανάπτυξή της έχουν μελετηθεί εκτενώς (π.χ. Newcombe & Huttenlocher, 2000). Ειδικότερα οι γλωσσικές αναπαραστάσεις υποστηρίζεται ότι δεν καθορίζονται μόνο από την αντίληψη, με αποτέλεσμα σημαντικές ανά γλώσσα διαφορές μεταξύ άλλων στην ανάπτυξή τους ταυτόχρονα ωστόσο με ομοιότητες (π.χ. Bowerman 1996). Τα υπάρχοντα δεδομένα είναι ωστόσο περισσότερο πειραματικά, ενώ είναι αναγκαία και αυτά από αυθόρμητο λόγο. Η παρούσα μελέτη καταγράφει την ανάπτυξη εκφράσεων στατικού χώρου στις συνομιλίες ενός ελληνόφωνου παιδιού ηλικίας 20 μηνών έως 4 ετών (βλ. πιο περιορισμένα σχετικά δεδομένα και από τις Alexaki κ.σ., 2009). Με βάση τη μορφή, το νόημα και τη συχνότητα των εκφράσεων αναδεικνύει, πρώτον, ότι προθέσεις (π.χ. "σε") και επιρρήματα (π.χ. "δίπλα") προηγούνται των συνδυασμών τους (π.χ. "δίπλα σε"). Δεύτερον, στις προθέσεις κυριαρχεί το "σε" έναντι του "από" και στα επιρρήματα η βασική γνωστικά έννοια του εγκλεισμού ("μέσα") έναντι πιο σύνθετων εννοιών (π.χ. "απέναντι"). Τα ευρήματα επιβεβαιώνουν αφενός μια κοινή διάσταση της ανάπτυξης που πιθανώς οφείλεται σε αντιληπτικές/γνωστικές παραμέτρους, όπως το προγενέστερο εννοιών τοπολογίας έναντι προβολής (π.χ. "μέσα" πριν από "αριστερά", βλ. αρχικά Piaget & Inhelder 1956), αλλά και προθέσεων που σηματοδοτούν την κατάληξη μιας κίνησης έναντι της αφετηρίας της (βλ. π.χ. Lakusta & Landau, 2005). Ταυτόχρονα όμως, δείχνουν ότι κάθε γλώσσα πριμοδοτεί ορισμένες εννοιολογικές του χώρου έναντι άλλων. Ενδεικτικά, στα ελληνικά κυριαρχεί από νωρίς η πρόθεση σε που υποδηλώνει γενικά θέση στο χώρο, ενώ σε γλώσσες όπως τα αγγλικά χρησιμοποιούνται εξ αρχής στην παιδική γλώσσα πιο εξειδικευμένες σε νόημα προθέσεις (οι αντίστοιχες του σε "in", "on", "at").

### 2. Η σειρά κατάκτησης των φωνηέντων στα ελληνικά: Δεδομένα από την αντιληπτικότητα φωνηέντων από παιδιά προσχολικής ηλικίας και ενήλικες

Μαρίνα Τζακώστα, Ιωάννα Σταθουράκη & Παρασκευή Τραϊτοράκη

*Πανεπιστήμιο Κρήτης*

Τα ελληνικά διαθέτουν ένα μάλλον 'εύκολο' σύστημα φωνηέντων υπό την έννοια ότι η γλώσσα διαθέτει έναν μικρό κατάλογο φωνηεντικών τεμαχίων. Τα πέντε φωνήεντα της ελληνικής θεωρούνται ότι είναι τα συχνότερα εμφανιζόμενα διαγλωσσικά (βλ. Ladefoged & Maddieson 1996; Maddieson 1984). Τα πέντε ελληνικά φωνήεντα καταλαμβάνουν τα άκρα του φωνηεντικού τραπεζίου, κατά συνέπεια, θεωρούνται αντιληπτικώς διαφανή (βλ. Lindblom 1986). Στην παρούσα εργασία διερευνούμε τη σειρά της κατάκτησης των φωνηέντων της ελληνικής καθώς και τους παράγοντες οι οποίοι καθορίζουν τη δεδομένη σειρά. Σε δύο πειράματα αντίληψης των φωνηέντων της ελληνικής σε καθένα από τα οποία συμμετείχαν 15 παιδιά προσχολικής ηλικίας και 10 ενήλικες φυσικοί ομιλητές της ελληνικής φάνηκε ότι τόσο παιδιά όσο και ενήλικες χρησιμοποιούν τον τονισμό ως θεμελιώδη δείκτη φωνολογικής κατάκτησης σε συντριπτικό ποσοστό (αντίθετα προς τη Tzakosta 2007). Δευτερευόντως, το μέγεθος της λέξης, πιο συγκεκριμένα ο αριθμός των συλλαβών, και ο βαθμός συνθετότητας της λέξης σε επίπεδο συλλαβικής δομής επηρεάζουν την επιλογή συγκεκριμένων ψευδολέξεων έναντι άλλων. Τέτοια δεδομένα, δείχνουν ότι τόσο θεωρητικές αναλύσεις και η σημαντικότητα συγκεκριμένων φωνολογικών αρχών, όσο και η συχνότητα εμφάνισης φωνηέντων σε συγκεκριμένες θέσεις καθορίζουν τη σειρά κατάκτησης και εμφάνισης φωνηέντων. Οι ίδιοι παράγοντες θα πρέπει, κατά συνέπεια, να διέπουν την οργάνωση της διδασκαλίας των φωνηέντων στην τάξη.







### 3. Διερεύνηση πραγματολογικής γλώσσας και κοινωνικών δεξιοτήτων σε χαρισματικούς μαθητές προσχολικής ηλικίας

Dimitrios Papadopoulos & Maria Mutafova

*South-West University Neofit Rilski*

Είναι αποδεκτό, ότι οι γλωσσικές δεξιότητες, όπως το λεξιλόγιο, οι λεκτικοί συλλογισμοί και οι αναπτυγμένες γενικές γνώσεις αποτελούν βασικά χαρακτηριστικά των χαρισματικών παιδιών καθόλη τη διάρκεια της ανάπτυξης, πολύ δε περισσότερο στη προσχολική ηλικία που θεωρούνται ως πρώιμα σημεία της νοητικής χαρισματικότητας. Η πραγματολογική γλωσσική ανάπτυξη, ως μια μορφή κοινωνικής επικοινωνίας, δεν έχει μελετηθεί στους μαθητές με υψηλή νοημοσύνη ως προς τον βαθμό που αλληλεπιδρά και συνδέεται με τις κοινωνικές τους δεξιότητες. Η παρούσα μελέτη εξετάζει τα κενά στη βιβλιογραφία και διερευνάται η πραγματολογική γλωσσική ανάπτυξη και οι κοινωνικές δεξιότητες σε μια ομάδα νοητικά χαρισματικών μαθητών προσχολικής ηλικίας που δεν πληρούν κριτήρια για ψυχολογικές ή αναπτυξιακές διαταραχές. Η υπόθεση είναι ότι οι χαρισματικοί μαθητές θα παρουσιάσουν υψηλές επιδόσεις στις πραγματολογικές δεξιότητες και θα εμφανίσουν εξίσου ανεπτυγμένες κοινωνικές δεξιότητες αναδεικνύοντας τη συσχέτιση μεταξύ των παραγόντων. Το δείγμα της έρευνας επιλέχθηκε ύστερα από την αξιολόγηση με τις κλίμακες νοημοσύνης WPPSI-III-GR (IQ>118). Πενήντα χαρισματικοί μαθητές (n=50, 27 αγόρια, 23 κορίτσια, ηλικιακό φάσμα : 6 ετών) αξιολογήθηκαν με το Test of Pragmatic Language-TOPL-2 και με αυτοσχέδιο ερωτηματολόγιο κοινωνικών δεξιοτήτων που κατασκεύασε ο ερευνητής. Τα αποτελέσματα υποστηρίζουν την αρχική υπόθεση, ότι οι χαρισματικοί μαθητές εμφανίζουν υψηλές επιδόσεις στην πραγματολογική ικανότητα και στις κοινωνικές δεξιότητες. Τέλος, συζητούνται τα συναφή αποτελέσματα και άλλων ερευνών που αμφισβητούν ότι οι χαρισματικοί μαθητές εμφανίζουν κοινωνικές και προσαρμοστικές δυσκολίες.

### 4. Η πρώιμη μη λεκτική επικοινωνία και η σχέση της με τη γλωσσική ανάπτυξη: Δεδομένα από 1340 ελληνόφωνα παιδιά

Αλεξάνδρα Καρούσου

*Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης*

Τα παιδιά ήδη από τους πρώτους μήνες της ζωής τους επικοινωνούν με τους οικείους τους μέσω ποικίλων προλεκτικών συμπεριφορών, φωνητικών και μη φωνητικών. Πρόσφατες μελέτες έχουν καταδείξει τη σχέση συνέχειας μεταξύ της πρώιμης αυτής επικοινωνίας και της γλωσσικής ανάπτυξης, θεμελιώνοντας τον χαρακτηρισμό συγκεκριμένων προλεκτικών συμπεριφορών ως προπομπών της γλώσσας. Οι μελέτες αυτές, ωστόσο, για μεθοδολογικούς κυρίως λόγους, περιλαμβάνουν στα δείγματά τους λίγα παιδιά ή/και καλύπτουν μικρές αναπτυξιακές περιόδους: σχεδόν απουσιάζουν, δε, από τη βιβλιογραφία σχετικές έρευνες για ελληνόφωνα παιδιά. Στόχος της παρούσας μελέτης ήταν η διερεύνηση της σχέσης διαφόρων προλεκτικών επικοινωνιακών συμπεριφορών με τη γλωσσική ανάπτυξη, με βάση ένα ευρύ και αντιπροσωπευτικό δείγμα ελληνόφωνων παιδιών (N=1340) ηλικίας 7 έως 30 μηνών. Τα δεδομένα συλλέχθηκαν με το 'Τεστ Επικοινωνιακής Ανάπτυξης' (TEA) ένα ερωτηματολόγιο γονέων το οποίο δημιουργήθηκε, ελέγχθηκε ως προς την αξιοπιστία και την εγκυρότητά του και σταθμίστηκε στη χώρα μας. Παρουσιάζονται αποτελέσματα σχετικά με: (α) την αναπτυξιακή πορεία 18 προλεκτικών επικοινωνιακών συμπεριφορών (π.χ. διάφορα είδη χειρονομιών, φωνοποιήσεων, μιμήσεων, κ.ά.), (β) της συγχρονικής τους σχέσης με το γλωσσικό επίπεδο των ιδίων παιδιών (λεξιλόγιο, μορφολογία, σύνταξη), και (γ) της διαχρονικής τους σχέσης με τη γλωσσική ανάπτυξη των ιδίων παιδιών 6 μήνες αργότερα. Τα αποτελέσματα στο σύνολό τους ενισχύουν και επεκτείνουν προγενέστερα ευρήματα σχετικά με την επικοινωνιακή ανάπτυξη κατά τη βρεφική και νηπιακή ηλικία, και καταδεικνύουν τον ρόλο ποικίλων προλεκτικών επικοινωνιακών συμπεριφορών ως δεικτών της γλωσσικής ανάπτυξης.

### 5. Η επικοινωνιακή ικανότητα των παιδιών να εκφράζουν αιτήματα: Αναπτυξιακά δεδομένα από ελληνόπουλα

Στάθης Σελίμης<sup>1,2</sup>, Ευγενία Βασιλάκη<sup>1</sup> & Τάνια Μολοχά

<sup>1</sup>Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, <sup>2</sup>Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Η έρευνα επιχειρεί να καταγράψει το πώς αναπτύσσεται η ικανότητα των παιδιών να εκφράζουν αιτήματα/παρακλήσεις (requests) από την ηλικία του Νηπιαγωγείου έως τα τέλη του Δημοτικού. Αν και κομβικής σημασίας για τις κοινωνικές





σχέσεις, η συγκεκριμένη επικοινωνιακή ικανότητα είναι εν πολλοίς αχαρτογράφητη στα ελληνόπουλα, με τη μοναδική μελέτη (της Georgalίδου 2008) να εξετάζει, με βάση αυθόρμητες συνομιλίες, πώς τα παιδιά στο Νηπιαγωγείο ζητούν κάτι από τα άλλα παιδιά και τις νηπιαγωγούς. Η παρούσα μελέτη βασίζεται σε πειραματικά δεδομένα από 80 ελληνόφωνα παιδιά ηλικίας 4, 6, 8 και 11 ετών. Τα παιδιά υποδύθηκαν ρόλους σε ποικίλες περιστάσεις επικοινωνίας, ειδικότερα υποβάλλοντας αιτήματα χαμηλού και υψηλότερου «κόστους» σε άτομα οικεία ή άγνωστα, με την ίδια ή μεγαλύτερη κοινωνική ισχύ. Τα πρώτα αποτελέσματα δείχνουν ότι οι τρεις αυτές κοινωνικές παράμετροι λαμβάνονται υπόψη από τα παιδιά όλο και περισσότερο με τα χρόνια. Αυτό αντανακλάται κατεξοχήν στα 11χρονα, τα οποία διαφοροποιούν συστηματικά τα αιτήματά τους ανάλογα με τον αποδέκτη και την όποια επιβάρυνση συνεπάγεται γι' αυτόν η υλοποίηση του αιτήματος. Ωστόσο, οι αναφερόμενες παράμετροι δεν ενσωματώνονται με τον ίδιο ρυθμό αναπτυξιακά, με το «κόστος» να αρχίζει να συνεκτιμάται αργότερα. Επιπλέον, διαφοροποιούνται τα γλωσσικά μέσα που αξιοποιούνται σε διαφορετικές ηλικίες ακόμη κι όταν συνυπολογίζονται στα αιτήματα οι ίδιες ακριβώς παράμετροι, με τα μεγαλύτερα παιδιά να χρησιμοποιούν τις πλέον επεξεργασμένες γλωσσικά δομές όπως και ευρύτερο φάσμα μηχανισμών προκειμένου να μετριάσουν το «κόστος» στα αιτήματά τους (π.χ. ερωτηματικές προτάσεις, δείκτες ευγένειας ή οικειότητας και στρατηγικές διαπραγμάτευσης).

### Θεματική Συνεδρία 12

Σάββατο, 18:30-20:00

#### Γονεϊκότητα και ανάπτυξη των παιδιών

Πρόεδρος: **Γεώργιος Αμπακούμκιν**

*Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας*

##### 1. Η εμπειρία της μητρότητας σε δίδυμα παιδιά

**Παναγιώτα Γεωργιάδου & Φιλία Ίσαρη**

*Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Η εμπειρία της μητρότητας σε δίδυμα παιδιά έχει άλλη δυναμική και πρόκληση, σε σύγκριση με τη ζωή με ένα παιδί, τόσο κατά τη διάρκεια της διδυμης κήσης όσο και στο μέγαλωμα των διδύμων. Γι' αυτό το λόγο σκοπός της παρούσας ποιοτικής έρευνας είναι να διερευνήσει την εμπειρία της μητρότητας, όπως έχει βιωθεί από τις μητέρες με δίδυμα παιδιά μέχρι την προσχολική ηλικία. Για τη συλλογή των δεδομένων πραγματοποιήθηκαν έξι ημιδομημένες συνεντεύξεις σε μητέρες παιδιών από 2 έως 5,5 ετών. Οι συνεντεύξεις ηχογραφήθηκαν, απομαγνητοφωνήθηκαν και αξιοποιήθηκε η θεματική ανάλυση ανάλυση δεδομένων. Από τη μελέτη των ευρημάτων προέκυψαν 11 θεματικές κατηγορίες από τις οποίες επιλέχθηκαν οι επτά για να παρουσιαστούν στην παρούσα παρουσίαση. Οι συμμετέχουσες περιέγραψαν τα θετικά σημεία και τις δυσκολίες που αντιμετώπισαν στην εμπειρία της μητρότητας με τα δίδυμα παιδιά τους. Οι μητέρες μίλησαν ακόμη για το πώς βίωσαν την εγκυμοσύνη τους, τον τοκετό και τον θηλασμό. Επιπλέον, οι μητέρες ανέφεραν τα αναπτυξιακά επιτεύγματα των διδύμων μέχρι τα 3 χρόνια της ζωής τους, όσον αφορά κυρίως τη γλωσσική, κινητική και γνωστική ανάπτυξη. Περιέγραψαν ακόμη τις ομοιότητες και τις διαφορές στις προσωπικότητες των διδύμων και τέλος μίλησαν για την ιδιαίτερη σχέση μεταξύ των παιδιών.

##### 2. Το βίωμα της εγκυμοσύνης χωρίς γενετική συγγένεια μητέρας - εμβρύου: Ανάλυση 1ου τριμήνου

**Ευαγγελία Χατζηιωαννίδου & Ζαΐρα Παπαληγούρα**

*Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*

Εισαγωγή: Η απόκτηση παιδιού με δωρεά ωαρίων είναι μια μέθοδος της υποβοηθούμενης αναπαραγωγής η οποία επιτρέπει στις γυναίκες χωρίς ωθητική λειτουργία να αποκτήσουν παιδί βιώνοντας την εγκυμοσύνη, τον θηλασμό και την εμπειρία της γονεϊκότητας. Η εγκυμοσύνη με δωρεά ωαρίων έχει την ιδιαιτερότητα της απουσίας γενετικής σχέσης μεταξύ της κυοφορούσας και του εμβρύου. Σκοπός: Η εγκυμοσύνη είναι μια κρίσιμη περίοδος για την μετάβαση στη μητρότητα. Η παρούσα έρευνα είχε ως στόχο να μελετήσει το βίωμα της εγκυμοσύνης ελληνίδων γυναικών οι οποίες κυοφορούσαν έμβryo το οποίο απέκτησαν μετά από δωρεά ωαρίου. Μεθοδολογία: Στην έρευνα συμμετείχαν εννέα γυναίκες (N=9) ηλικίας 32 έως





49 ετών (Μ.Ο. 40,8 έτη). Όλες οι γυναίκες συμμετείχαν σε τρεις ημι-δομημένες συνεντεύξεις στο τέλος του 1ου, 2ου και 3ου τριμήνου της εγκυμοσύνης. Οι συνεντεύξεις αναλύθηκαν με βάση τις αρχές της Ερμηνευτικής Φαινομενολογικής Ανάλυσης. Αποτελέσματα: Οι γυναίκες ανέφεραν ότι στο 1ο τρίμηνο βίωσαν συναισθήματα ευτυχίας αλλά και τον φόβο της αποβολής. Παράλληλα αναφέρουν ότι ξεχνούν στην καθημερινότητά τους ότι δεν έχουν γενετική σχέση με το έμβρυό τους. Για τις περισσότερες ήταν πολύ σημαντική η εγκυμοσύνη την οποία ήθελαν να βιώσουν ως εμπειρία. Θεώρησαν, ότι παίρνοντας την απόφαση να χρησιμοποιήσουν ωάρια δότριας είχαν την ευκαιρία να βιώσουν την εγκυμοσύνη και την επιθυμητή μητρότητα χωρίς να καταφύγουν στην υιοθεσία. Συμπεράσματα: Το διάστημα του 1ου τριμήνου φαίνεται να είναι μια στρεσογόνος περίοδος η οποία εγκυμονεί κινδύνους αποβολής με αποτέλεσμα οι γυναίκες να είναι συγκρατημένες έχοντας βιώσει πολλές αποτυχίες στη διάρκεια των προσπαθειών απόκτησης παιδιού.

### 3. Διαζύγιο γονέων και συναισθηματική ευεξία παιδιών: Προγνωστικοί παράγοντες κινδύνου ή ανθεκτικότητας

Χριστίνα Καρέλα & Κωνσταντίνος Πετρογιάννης

*Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο*

Οι ψυχολογικές συνέπειες του διαζυγίου στα παιδιά αποτελεί θέμα ανοιχτού, συνεχούς ερευνητικού διαλόγου. Παρ' όλες τις προκλήσεις που οι συμμετέχοντες στο διαζύγιο καλούνται να αντιμετωπίσουν ως απόρροια αυτού (π.χ., μείωση εισοδήματος, απώλεια ενός γονέα, ενδεχόμενη αλλαγή κατοικίας ή σχολείου) οι ερευνητές που μελετούν τη γνωστική και συναισθηματική λειτουργικότητα των παιδιών υποστηρίζουν ότι τα περισσότερα ανταπεξέρχονται ικανοποιητικώς στις μεταβολές που ενέχει η διαδικασία του διαζυγίου, κατά συνέπεια είναι προτιμότερο να μελετώνται υπό το πρίσμα της ανθεκτικότητας παρά του κινδύνου. Βιβλιογραφικά έχει αναδειχθεί ένα σύνολο παραγόντων που εξηγεί και προκαλεί την ανομοιογένεια και την ποικιλομορφία των ευρημάτων. Ο στόχος της παρούσης εργασίας είναι διττός, από τη μια να παρουσιάσει δεδομένα σχετικά με την συναισθηματική ευεξία των παιδιών προσχολικής και πρωτο-σχολικής ηλικίας (4-7 ετών) από διαζευγμένες οικογένειες, τις διαφυλικές και ηλικιακές διαφορές. Από την άλλη, θα συζητηθούν οι παράγοντες της διαδικασίας του διαζυγίου που συμβάλλουν στα θετικά ή αρνητικά αναπτυξιακά αποτελέσματα των παιδιών, καθώς και οι μεταξύ τους διασυνδέσεις. Τα δεδομένα συλλέχθηκαν μέσω αναφορών 130 διαζευγμένων γονέων που έφεραν την επιμέλεια των παιδιών. Μεταξύ των παραγόντων που μελετήθηκαν ήταν τα ατομικά χαρακτηριστικά του παιδιού, οι σχέσεις μες στην οικογένεια, οι συγκρούσεις των γονέων, το εισόδημα και η εργασία του μονογονέα, η συχνότητα των επισκέψεων με τον γονέα που δεν έχει την επιμέλεια, τα στρεσογόνα γεγονότα ζωής, τα δίκτυα υποστήριξης κ.α. Τα ευρήματα που θα παρουσιαστούν συζητούνται υπό το πρίσμα της οικοσυστημικής προσέγγισης.

### 4. Εθνοθεωρίες και εθιμικές πρακτικές γονέων Ρομά για τη διαμόρφωση της κοινωνικοπολιτισμικής ταυτότητας παιδιών πρωτοσχολικής ηλικίας (6-8 χρονών)

Ευδοκία Ζέρβα<sup>1</sup> & Βασίλης Α. Πανταζής<sup>2</sup>

*<sup>1</sup>Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, <sup>2</sup>Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας*

Η παρούσα μελέτη βασίστηκε στο θεωρητικό πλαίσιο του αναπτυξιακού θύλακα (που αναπτύχθηκε από τους Super & Harkness) για να διερευνήσει τις εθνοθεωρίες και τις πρακτικές ανατροφής που ακολουθούν γονείς Ρομά για τη διαμόρφωση της κοινωνικοπολιτισμικής ταυτότητας των πρωτοσχολικής ηλικίας (6-8 ετών) παιδιών τους, καθώς και τις εθνοθεωρίες τους για τον αντίστοιχο ρόλο του σχολείου. Το δείγμα της μελέτης επιλέχθηκε από μονόγλωσσους και δίγλωσσους Ρομά. Δέκα μητέρες και δέκα πατέρες Ρομά συμμετείχαν σε ημιδομημένες συνεντεύξεις. Οι απομαγνητοφωνημένες συνεντεύξεις υποβλήθηκαν σε εθνογραφική ανάλυση περιεχομένου και οι μονάδες ανάλυσης ταξινομήθηκαν με βάση το πρότυπο ατομοκεντρισμού-συλλογοκεντρισμού ενώ οι γονεϊκές πρακτικές ταξινομήθηκαν κατά την τυπολογία της Baumrind. Θετικά αποτιμήθηκε από τους γονείς ο ρόλος του σχολείου για την μελλοντική βελτίωση της ποιότητας ζωής των παιδιών Ρομά. Συλλογοκεντρικά προσανατολισμένες στην πλειονότητά τους βρέθηκαν οι εθνοθεωρίες των γονέων για την δομή της οικογένειας, τους ρόλους τους γονέων, και τον ρόλο του παιδιού μέσα στο οικογενειακό πλαίσιο, ενώ περισσότερο ατομοκεντρικά προσανατολισμένες ήταν οι γονεϊκές εθνοθεωρίες για τον ρόλο του σχολείου, και τις προσδοκίες των γονέων για το μέλλον των παιδιών τους. Στις πρακτικές ανατροφής, που στο πλαίσιο της κατά Baumrind τυπολογίας χαρακτηρίζονται ανεκτικές, φαίνεται να επικρατεί μία ισορροπία των δύο πολιτισμικών προτύπων. Οι συνιστώσες του αναπτυξιακού θύλακα, εθνοθεωρίες και εθιμικές πρακτικές, φαίνεται ότι αντιδρούν διαφορετικά με το ευρύτερο περιβάλλον με τις εθνοθεωρίες τους να εμφανίζουν εντονότερη τάση προς τον ατομοκεντρισμό.





## 5. Το νοσηλευόμενο παιδί στη ΜΕΘ Παιδών: Ερμηνεία, νοηματοδότηση και συναισθήματα των γονέων

Μαρία Καψά & Ζαΐρα Παπαληγούρα

*Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*

Η εμφάνιση μιας απειλητικής για τη ζωή ασθένειας στο παιδί και η νοσηλεία του στη μονάδα εντατικής θεραπείας παιδών (ΜΕΘ Π/Δ) αποτελούν μια εξαιρετικά επώδυνη και στρεσογόνα δοκιμασία για τους γονείς. Η έρευνα είχε ως σκοπό να μελετήσει το βίωμα των γονέων όταν το παιδί νοσηλεύεται στη μονάδα και να αποτυπωθεί η επίδρασή του στους ίδιους, στη σχέση τους με το παιδί και όλα τα πρόσωπα που βρισκόταν σε αλληλεπίδραση μαζί τους. Στην παρούσα μελέτη συμμετείχαν 22 γονείς και ένας παππούς, παιδιών ηλικίας 2 μηνών έως 16 χρόνων που νοσηλεύτηκαν στις ΜΕΘ Π/Δ των τριών νοσοκομείων Παιδών Αθηνών. Η συλλογή του υλικού έγινε με ημιδομημένες συνεντεύξεις με ερωτήσεις ανοιχτού τύπου, ενώ για την ανάλυση των δεδομένων χρησιμοποιήθηκε η μεθοδολογία της ερμηνευτικής φαινομενολογικής ανάλυσης. Αποτελέσματα: Συνολικά αναδείχθηκαν οι δέκα κάτωθι υπερθεματικές κατηγορίες και 72 υποκατηγορίες: 1. ΜΕΘ: μια τραυματική εμπειρία, 2. Η γονεϊκή συμπεριφορά και η σχέση με το παιδί κατά τη διάρκεια της νοσηλείας του στη ΜΕΘ, 3. Η ζωή μετά τη ΜΕΘ, 4. Η προσπάθεια απόδοσης νοήματος στην εμπειρία, 5. Η σχέση με ιατρονοσηλευτικό προσωπικό, 6. Η σχέση του γονέα με τα άλλα παιδιά του, 7. Η σχέση με το/ τη σύντροφο κατά τη διάρκεια της νοσηλείας του παιδιού, 8. Η σχέση με τον κοινωνικό περίγυρο, 9. Η σχέση των γονέων με τους γονείς των υπολοίπων νοσηλευόμενων παιδιών στη ΜΕΘ, 10. Τρόποι διαχείρισης της απειλητικής για τη ζωή του παιδιού κατάστασης. Συμπεράσματα: Η εμπειρία των γονέων από τη νοσηλεία του παιδιού τους στη ΜΕΘ Π/Δ βιώνεται ως τραυματική και επιδρά σε όλη την οικογένεια. Η αγωνία συνεχίζεται μετά την έξοδο του παιδιού από τη μονάδα, ενώ αναθεωρούνται η γονεϊκή συμπεριφορά και οι διαπροσωπικές σχέσεις. Στη διαχείριση της κατάστασης ενεργοποιούνται εσωτερικοί και εξωτερικοί μηχανισμοί, με το ιατρονοσηλευτικό προσωπικό να διαδραματίζει σημαντικό ρόλο.







## Κατανοώντας τον ανθρώπινο νου μέσα από την επικοινωνιακή νοημοσύνη των βρεφών

Οργανωτής/Πρόεδρος: **Θεανώ Κοκκινάκη**, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Συζητητής: **Στάθης Παπασταθόπουλος**, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Σκοπός του Συμποσίου είναι να συνοψίσει με συνεκτικό τρόπο και να αναδείξει τις προσπάθειες των Ελλήνων Αναπτυξιακών Ψυχολόγων να συμβάλουν στην κατανόηση των κινήτρων που ενυπάρχουν στο νου και, κυρίως, τις αφελείς απαρχές της πολιτισμικής επίγνωσης στην επικοινωνιακή νοημοσύνη των βρεφών. Η ψυχοβιολογία της βρεφικής ηλικίας πιθανόν να παρέχει τη δυνατότητα κατανόησης της έμφυτης κοινωνικότητας, της φαντασίας και της μνήμης και των ειδών των διαταραχών που μπορεί να απειλήσουν την εσωτερική αρμονία του νου, εάν οι σχέσεις δεν χαρακτηρίζονται από συμπάθεια. Πιο συγκεκριμένα, στη θεωρητική του εργασία ο Σ. Παπασταθόπουλος θα παρουσιάσει τις βασικές αρχές και τις ποικίλες νοηματοδοτήσεις της Θεωρίας της Έμφυτης Διποκειμενικότητας, αλλά και τις επεκτάσεις της στο πεδίο εφαρμογής της πέρα από την ανάπτυξη, από την νευροψυχολογική μελέτη ως την αισθητική. Η νατουραλιστική έρευνα των Μ. Μαρκοδημητράκη και Θ. Κοκκινάκη παρέχει ενδείξεις ποιοτικών και ποσοτικών διαφορών στα πρότυπα συγκινησιακού συντονισμού στις αυθόρμητες δυαδικές αλληλεπιδράσεις των διδύμων και των μη διδύμων βρεφών με τις μητέρες τους. Οι διαφορές αυτές πιθανόν να μας βοηθήσουν στην κατανόηση της επίδρασης της μοναδικής ενδο-μήτριας εμπειρίας των διδύμων στην διάκριση εαυτού-άλλου. Η εργασία της Χ. Παπαηλιού αναδεικνύει τα ελλείμματα σε συμπεριφορές που αντανακλούν διποκειμενική επίγνωση σε παιδιά με Διαταραχές Αυτιστικού Φάσματος, Σύνδρομο Williams και Ειδική Γλωσσική Διαταραχή σε σύγκριση με τα τυπικά αναπτυσσόμενα παιδιά. Σύμφωνα με την ίδια, η διποκειμενική επίγνωση φαίνεται ότι συμβάλει στη διαμόρφωση μίας βέλτιστης συνθήκης για την ανάπτυξη του λεξιλογίου διαμορφώνοντας υποθέσεις για το νόημα των λέξεων μέσω της κατανόησης των προθέσεων του επικοινωνιακού συντρόφου. Η εργασία της Κ. Χατζηνικολάου συμπληρώνει εκείνη της Χ. Παπαηλιού και αφορά στις εφαρμογές της Θεωρίας της Έμφυτης Διποκειμενικότητας στο πεδίο της πρώιμης παρέμβασης. Η ίδια περιγράφει πώς η αναγνώριση των μοτίβων συμπεριφοράς που προωθούν την ευαίσθητη επικοινωνία και την ενσυναίσθηση αποτελούν το θεμέλιο λίθο για την ανάπτυξη της μεθόδου Video Interaction Guidance.

### 1. Νοηματοδοτήσεις και προσεγγίσεις της διποκειμενικότητας στην αναπτυξιακή μελέτη

Στάθης Παπασταθόπουλος

Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Στα τέλη της δεκαετίας του 1970 ο Colwyn Trevarthen επιχείρησε μια ριζική αναδιατύπωση της βρεφικής ανάπτυξης, προτείνοντας τη Θεωρία της Διποκειμενικότητας. Υπό το πρίσμα της θεωρίας αυτής, το βρέφος γεννιέται ως πρόσωπο, έτοιμο για επικοινωνία και διαπροσωπική συμμετοχή. Η ανάπτυξη, συνακόλουθα, συντελείται αλληλοδραστικά, μέσω της επικοινωνίας και της συμμετοχής σε διαπροσωπικές καταστάσεις. Η μελέτη της ανάπτυξης δεν θα μπορούσε να αγνοήσει τη διάσταση του προσώπου στο βρέφος, επιχειρώντας να αποσαφηνίσει τις ποικίλες μορφές των διαπροσωπικών συναλλαγών και τις διαφοροποιητικές επιδράσεις τους στην ανάπτυξη. Η Θεωρία της Διποκειμενικότητας, σαράντα χρόνια περίπου μετά την αρχική της διατύπωση, έχει αποτελέσει ένα πεδίο αδιάλειπτου διαλόγου, έχει νοηματοδοτηθεί ποικίλα, έχει τροφοδοτήσει ένα τεράστιο πλήθος μελετών, έχει αντιπαρατεθεί με τις κυρίαρχες θεωρήσεις της ανάπτυξης των βρεφών, έχει υποστεί κριτική από κονστρουκτιονιστικές, φαινομενολογικές και άλλες σχολές, έχει επεκτείνει το πεδίο εφαρμογής της πέρα από την ανάπτυξη, από την νευροψυχολογική μελέτη ως την αισθητική. Στόχος της ανακοίνωσης είναι να συζητήσει τους βασικούς σταθμούς αυτής της πορείας, μιας θεωρίας και μιας έννοιας ακόμα αναπτυσσόμενης.





## 2. Συναισθηματικός συντονισμός στις αυθόρμητες δυαδικές αλληλεπιδράσεις βρέφους- μητέρας: Η πρόκληση της διδυμίας

Μαρία Μαρκοδημητράκη & Θεανώ Κοκκινάκη

*Πανεπιστήμιο Κρήτης*

Σκοπός της παρούσας εργασίας ήταν η σύγκριση του συγκινησιακού συντονισμού και του συγκινησιακού μη-ταιριάσματος στις αλληλεπιδράσεις των δίδυμων και των μη-δίδυμων βρεφών με τις μητέρες τους. Ο συγκινησιακός συντονισμός αξιολογήθηκε με βάση τρεις μετρήσεις: το ταιρίασμα των συγκινησιακών εκφράσεων προσώπου, τη συμπληρωματικότητα, όταν ο ένας σύντροφος αποκρινόταν στον άλλο με ευχαρίστηση ή ενδιαφέρον, και τέλος, την εναρμόνιση, όταν οι αλλαγές στη συγκινησιακή έκφραση των δυο συντρόφων ήταν προς την ίδια κατεύθυνση. Το συγκινησιακό μη-ταιρίασμα κωδικοποιήθηκε, όταν δεν υπήρχε ενδιαφέρον για επικοινωνία εκ μέρους του ενός ή και των δύο συντρόφων. Εννέα ζεύγη δίδυμων βρεφών-μητέρων και εννέα ζεύγη μη δίδυμων βρεφών-μητέρων από την Κρήτη βιντεοσκοπήθηκαν στο σπίτι τους από το 2ο έως τον 6ο μήνα. Η μικρο-ανάλυση των συγκινησιακών εκφράσεων των δίδυμων και μη-δίδυμων βρεφών και των μητέρων τους ανέδειξε ποιοτικές και ποσοτικές διαφορές. Συγκεκριμένα, η παρουσία συγκινησιακού ταιριάσματος και εναρμόνισης ήταν εντονότερη και πιο ακριβής στις αλληλεπιδράσεις δίδυμων βρεφών-μητέρων σε αντίθεση με τη συμπληρωματικότητα και το συγκινησιακό μη-ταιρίασμα, η παρουσία των οποίων ήταν εντονότερη και πιο ακριβής στις αλληλεπιδράσεις μη δίδυμων βρεφών-μητέρων. Ως προς το ταιρίασμα, η αναπτυξιακή πορεία του συναισθήματος του ενδιαφέροντος έδειξε ομοιότητες στις δυαδικές αλληλεπιδράσεις των μητέρων με τα δίδυμα βρέφη και των μητέρων με τα μη δίδυμα βρέφη, ενώ διαφορετική ήταν η αναπτυξιακή πορεία του συναισθήματος της ευχαρίστησης. Στο πλαίσιο της θεωρίας της Έμφυτης Διποκειμενικότητας οι παραπάνω ποιοτικές και ποσοτικές διαφορές στα πρότυπα συγκινησιακού συντονισμού πιθανόν να μας βοηθήσουν στην κατανόηση της επίδρασης της μοναδικής ενδο-μήτριας εμπειρίας των δίδυμων στην διάκριση εαυτού-άλλου, και στις επιπτώσεις που μπορεί να έχει στην ικανότητα όλων των επικοινωνιακών συντρόφων να συντονίζονται και να διαπραγματεύονται τις διαπροσωπικές προκλήσεις σε όλη τη διάρκεια της ζωής τους.

## 3. Οι γλωσσικές διαταραχές ως αποτέλεσμα ελλειμμάτων στην ικανότητα για διποκειμενική επικοινωνία

Χριστίνα Παπαηλιού

*Πανεπιστήμιο Αιγαίου*

Περίπου το 8% των νηπίων παρουσιάζει καθυστέρηση στην ανάπτυξη του λεξιλογίου (<50 λέξεις στους 24μ.), η οποία σε πολλές περιπτώσεις θεωρείται έλλειμμα αποκλειστικά στο γλωσσικό τομέα. Ωστόσο, η καθυστέρηση αυτή είναι δυνατό να υποδηλώνει ένα βαθύτερο έλλειμμα στο έμφυτο κίνητρο για διποκειμενική επίγνωση. Η διποκειμενική επίγνωση ορίζεται ως η ικανότητα αναγνώρισης των προθέσεων και των συναισθημάτων των άλλων. Στη συγκεκριμένη εργασία παρουσιάζονται τα ευρήματα τριών μελετών οι οποίες αξιολόγησαν συμπεριφορές που αντανάκλουν διποκειμενική επίγνωση, όπως η μη γλωσσική επικοινωνία, το λειτουργικό παιχνίδι και το συμβολικό παιχνίδι σε παιδιά με Διαταραχές Αυτιστικού Φάσματος (ΔΑΦ), σύνδρομο Williams (ΣW) και Ειδική Γλωσσική Διαταραχή (ΕΓΔ). Τα παιδιά αυτά συγκρίθηκαν με ομάδες τυπικά αναπτυσσόμενων παιδιών αντίστοιχης χρονολογικής και γλωσσικής ηλικίας. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα τα παιδιά με ΔΑΦ, με σύνδρομο Williams αλλά και ΕΓΔ παρουσίαζαν ελλείμματα στην ικανότητα για μη γλωσσική επικοινωνία, λειτουργικό και συμβολικό παιχνίδι σε σύγκριση με τα τυπικά αναπτυσσόμενα παιδιά, τα οποία μάλιστα συσχετιζόνταν και με τα προβλήματα που παρουσίαζαν στην ανάπτυξη του λεξιλογίου. Παρόλο που η διποκειμενική επίγνωση δεν αποτελεί αναγκαία και ικανή συνθήκη για την εκμάθηση του λεξιλογίου, φαίνεται ότι συμβάλει στη διαμόρφωση μίας βέλτιστης συνθήκης για την ανάπτυξή του διαμορφώνοντας υποθέσεις για το νόημα των λέξεων μέσω της κατανόησης των προθέσεων του επικοινωνιακού συντρόφου. Η συζήτηση επικεντρώνεται στην αξία των συγκεκριμένων ευρημάτων για την πρόωπη παρέμβαση.





#### 4. Εφαρμογές της Θεωρίας της Έμφυτης Διποκειμενικότητας στο πεδίο της πρώιμης παρέμβασης: Το παράδειγμα της μεθόδου Video Interaction Guidance (VIG)

Κορνηλία Χατζηνικολάου

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Η θεωρία της Έμφυτης Διποκειμενικότητας έχει συμβάλει σημαντικά στην ανάπτυξη του πεδίου της πρώιμης παρέμβασης. Πιο συγκεκριμένα, βασισμένη στην προσεκτική παρατήρηση και περιγραφή των πρώιμων αλληλεπιδράσεων μεταξύ των βρεφών και των Σημαντικών Άλλων, η θεωρία της Έμφυτης Διποκειμενικότητας ανέδειξε τον ενεργητικό ρόλο του βρέφους στη δόμηση και στην εξέλιξη της σχέσης με τα βασικά πρόσωπα φροντίδας ήδη από τους πρώτους μήνες της ζωής. Η αναγνώριση του ενεργητικού ρόλου του βρέφους στη δόμηση των σχέσεων και στην επικοινωνία με τους Σημαντικούς Άλλους υποστήριξε την ανάπτυξη νέων μοντέλων πρώιμης παρέμβασης. Τα νέα αυτά μοντέλα πρώιμης παρέμβασης αναγνωρίζουν την αναγκαιότητα της συμμετοχής των βρεφών στη διαδικασία της παρέμβασης και τη σημασία του να αξιολογηθεί το πλαίσιο των σχέσεων του βρέφους με τους Σημαντικούς Άλλους ως ένας εν δυνάμει φορέας αλλαγής από ένα δυσλειτουργικό μοτίβο επικοινωνίας προς ένα πιο λειτουργικό και προσαρμοσμένο στις ανάγκες και τις επιθυμίες των συμμετεχόντων μοτίβο διποκειμενικής επικοινωνίας. Επίσης, η μικροαναλυτική μέθοδος περιγραφής και αξιολόγησης της επικοινωνίας μεταξύ των βρεφών και των Σημαντικών Άλλων, η οποία συχνά χρησιμοποιήθηκε από τους ερευνητές της θεωρίας της Έμφυτης Διποκειμενικότητας, ανέδειξε τα συμπεριφορικά μοτίβα που προωθούν την ευαίσθητη επικοινωνία και την ενσυναίσθηση μεταξύ των επικοινωνιακών συντρόφων. Η αναγνώριση των μοτίβων συμπεριφοράς που προωθούν την ευαίσθητη επικοινωνία και την ενσυναίσθηση αποτέλεσαν τη θεμέλια λίθο για την ανάπτυξη της μεθόδου Video Interaction Guidance.

Θεματική Συνεδρία 13

Κυριακή, 09:00-10:30

#### Ζητήματα αξιολόγησης

Πρόεδρος: Γεώργιος Βλειώρας

Γενικό Νοσοκομείο Βόλου

#### 1. Αξιολόγηση γλωσσικών ικανοτήτων και ικανοτήτων λεκτικής βραχύχρονης μνήμης σε μονόγλωσσα και δίγλωσσα παιδιά με Ειδική Γλωσσική Διαταραχή

Ιωάννα Τάλλη, Σταυρούλα Σταυρακάκη & Αλίκη Καλαθά

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Η παρούσα μελέτη στοχεύει να προσδιορίσει τις διαφορές μεταξύ των μονόγλωσσων (μΕΓΔ) και δίγλωσσων (δΕΓΔ) παιδιών με Ειδική Γλωσσική Διαταραχή όσον αφορά στις γλωσσικές δεξιότητες και στις δεξιότητες λεκτικής βραχύχρονης μνήμης (BM). Ένα πρώτο ερώτημα είναι αν τα δΕΓΔ έχουν καλύτερες δεξιότητες φωνολογικής BM σε σχέση με τα μΕΓΔ. Ένα δεύτερο ερώτημα είναι κατά πόσον τα δΕΓΔ επωφελούνται από τις δεξιότητες BM σε έργα κατανόησης σύνθετων συντακτικών δομών και, επομένως, η επίδοσή τους στα έργα αυτά είναι καλύτερη σε σχέση με τα μΕΓΔ. Δώδεκα μονόγλωσσα (Μ.Ο. 8; 11 έτη) και 8 δίγλωσσα παιδιά με ΕΓΔ (Μ.Ο. 8; 10 έτη), με δεύτερη γλώσσα τα Αλβανικά ή τα Ρωσικά συγκρίθηκαν με μια ομάδα ελέγχου 20 μονόγλωσσων παιδιών ίδιας χρονολογικής ηλικίας (Μ.Ο. 9;0 έτη) σε έργα δεκτικού λεξιλογίου, λεκτικής BM (επανάληψη ψευδολέξεων, μνήμη αριθμών, επανάληψη προτάσεων) και συντακτικής κατανόησης (αναφορικές αντικειμένου και υποκειμένου, αυτοπαθή ρήματα και παθητική φωνή). Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι και οι δύο ομάδες με ΕΓΔ είχαν σημαντικά χειρότερες επιδόσεις σε όλες τις εργασίες σε σύγκριση με την ομάδα ελέγχου. Τα δΕΓΔ είχαν χειρότερη επίδοση από ό, τι τα μΕΓΔ στο λεξιλόγιο, ενώ δεν υπήρξε καμία στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ των ομάδων σε δεξιότητες BM. Επιπλέον, τα μΕΓΔ καθώς και τα παιδιά της ομάδας ελέγχου παρουσίασαν ισχυρή ή μέτρια συσχέτιση μεταξύ των έργων BM και συντακτικής κατανόησης, ενώ τα δΕΓΔ δεν παρουσίασαν κάποια τέτοια συσχέτιση. Φαίνεται ότι η επίδραση των δεξιοτήτων BM στην συντακτική κατανόηση είναι μεγαλύτερη στα μονόγλωσσα από ότι στα δίγλωσσα παιδιά με ΕΓΔ.





## 2. Έγκαιρη ανίχνευση των μαθησιακών δυσκολιών μέσω της αξιολόγησης της γλωσσικής ανάπτυξης στην πρώτη σχολική ηλικία

Φαίη Αντωνίου<sup>1</sup>, Αγγελική Μουζάκη<sup>2</sup>, Ασημίνα Ράλλη<sup>1</sup>, Σοφία Παπαϊωάννου & Βασιλική Διαμάντη  
<sup>1</sup>Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, <sup>2</sup>Πανεπιστήμιο Κρήτης

Η αξιολόγηση των γλωσσικών δεξιοτήτων είναι άμεσα συνυφασμένη με τη γνωστική και κοινωνική ανάπτυξη ενός παιδιού, αλλά και την ικανότητα μάθησης στο σχολικό πλαίσιο. Μάλιστα, οι γλωσσικές δεξιότητες των παιδιών προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας αποτελούν βασικούς προγνωστικούς δείκτες για τον εντοπισμό μαθητών που ανήκουν σε ομάδες υψηλού κινδύνου για την εμφάνιση αναγνωστικών δυσκολιών. Παρόλα αυτά, έως τώρα δεν ήταν δυνατή η αξιολόγηση τόσο στον τυπικό όσο και στον ειδικό πληθυσμό μέσω ενός σταθμισμένου ελληνικού εργαλείου. Η ανάγκη για έγκαιρο εντοπισμό των παιδιών που ανήκουν σε ομάδες υψηλού κινδύνου για εμφάνιση μαθησιακών δυσκολιών και η έγκαιρη παροχή ειδικά σχεδιασμένης παρεμβατικής διδασκαλίας οδήγησαν στη δημιουργία μιας νέας συστοιχίας για την αξιολόγηση της γλωσσικής ανάπτυξης σε παιδιά ηλικίας 4-7 ετών. Η παρούσα μελέτη παρουσιάζει τα αποτελέσματα στη γλωσσική επίδοση 615 τυπικών παιδιών προσχολικής ηλικίας και 64 παιδιών υψηλού κινδύνου για την εμφάνιση Μαθησιακών Δυσκολιών μέσω της ειδικά σχεδιασμένης εφαρμογής ΛΟΓΟΜΕΤΡΟ. Η εφαρμογή αξιολογεί τις γλωσσικές δεξιότητες Φωνολογικής Επίγνωσης και Επεξεργασίας, Ακουστικής κατανόησης, Λεξιλογίου (προσληπτικού και εκφραστικού), Αφηγηματικού Λόγου, Μορφολογικής Επίγνωσης και Πραγματολογικής Επάρκειας, αλλά και δεξιότητες που σχετίζονται με τον γραπτό λόγο: Αναγνώριση Φθόγγων, Επινοημένη Γραφή Ονόματος και Πρότασης. Η αξιολόγηση γίνεται με τη χρήση της τεχνολογίας, μίας εύχρηστης και φιλικής προς το παιδί εφαρμογής σε τάμπλετ. Μέσω της εφαρμογής είναι εφικτή η άμεση ανίχνευση των δυνατοτήτων ή αδυναμιών του κάθε παιδιού στους βασικούς τομείς της γλωσσικής ανάπτυξης.

## 3. Μέθοδος RADAR: Μια πρωτοποριακή και αξιόπιστη μέθοδος για τη διάγνωση της δυσλεξίας: Γιατί η κοινωνία προσδιορίζει και προσδιορίζεται από την ανάγνωση (Αποκωδικοποίηση γραπτού λόγου)

Ιωάννης Ασλανίδης<sup>1</sup>, Θεοδώρα Μπαχούρου<sup>2</sup>, Βασίλειος Ανδρεαδάκης<sup>1</sup>, Γεώργιος Καλουτσάκης<sup>3</sup>, Μιχαήλ Καλαϊτζάκης<sup>3</sup>, Ιωάννης Σμυρνάκης<sup>4</sup>, Παναγιώτης Δημητρακόπουλος<sup>5</sup> & Βασίλειος Σελίμης<sup>1</sup>  
<sup>1</sup>ΕΜΜΕΤΡΩΠΙΑ<sup>1</sup> Οφθαλμολογικό Διαθλαστικό Κέντρο, <sup>2</sup>ΚΕΔΔΥ Ηλείας, <sup>3</sup>Medotics, <sup>4</sup>ΤΕΙ Κρήτης, <sup>5</sup>Οφθαλμίατρος

Η Μέθοδος R.A.D.A.R. (Rapid Assessment of Difficulties & Abnormalities in Reading, Τάχιση Αξιολόγηση των Δυσκολιών & Ανωμαλιών κατά την Ανάγνωση) με την ακριβή παρατήρηση και καταγραφή των κινήσεων του ματιού, προσδιορίζει με ακρίβεια τις εστιάσεις και τις σακκαδικές κινήσεις που πραγματοποιεί ο χρήστης κατά την οπτική επεξεργασία του κειμένου (ανάγνωση). Σχηματίζεται έτσι το οπτικό μονοπάτι, που περιέχει όλες τις απαραίτητες πληροφορίες, από το οποίο μπορούμε να εξάγουμε χρήσιμα συμπεράσματα για το επίπεδο της ανάγνωσης του παιδιού και να προσδιορίσουμε την αναγνωστική του επάρκεια και τη διάγνωση ειδικών/ ή μαθησιακών δυσκολιών. Σκοπός της Μεθόδου RADAR είναι η αξιολόγηση και η εκτίμηση της αναγνωστικής δεξιότητας μαθητών, μέσω της οφθαλμικής ιχνηλάτησης, με σιωπηρή ανάγνωση σε κείμενα γραπτού λόγου. Διάρκει μόλις 15 λεπτά. Δίνει αξιόπιστες και έγκυρες μετρήσεις που βασίζονται σε αλγόριθμους για το αναγνωστικό επίπεδο του παιδιού. Οδηγεί στην ανίχνευση και στη διάγνωση μαθητών με δυσκολίες ανάγνωσης. Παρουσιάζονται η αξιοπιστία και η εγκυρότητα και η συγχρονική εγκυρότητα του test με δεδομένα από την ελληνική γλώσσα. Μέθοδος: Με την ανάπτυξη μιας ειδικής πρωτοποριακής συσκευής (hardware) και του ειδικού λογισμικού (software) "Emmetrolexia" έγινε η καταγραφή του αναγνωστικού οπτικού μονοπατιού του δείγματος. Δείγμα: 72 ελληνόφωνα παιδιά Γ Δημοτικού έως Α Γυμνασίου, μαθητές ελληνικών σχολείων. 2 ομάδες συμμετεχόντων, (1 ομάδα με διάγνωση «δυσλεξία» και 1 ομάδα «με φυσιολογικές αναγνωστικές ικανότητες»). Χρησιμοποιήθηκαν κείμενα στην ελληνική γλώσσα με λέξεις υψηλής και χαμηλής συχνότητας και κλιμακούμενης διαβάθμισης συντακτικές δομές. Έγινε test και retest. Χρησιμοποιήθηκαν αλγόριθμοι για τον έλεγχο των μετρήσιμων χαρακτηριστικών. (χρόνος, αριθμός εστιάσεων, αριθμός σακκαδικών κινήσεων, αριθμός επαναεστιάσεων). Ελέγχθηκε στατιστικά η αξιοπιστία και η εγκυρότητα του test. Ελέγχθηκε η συγχρονική εγκυρότητα του test με το ΤΕΣΤ ΑΝΑΓΝΩΣΗΣ - Α (Παντελιάδου Σ.-Αντωνίου Φ.), ΥΠΕΠΘ. Η στατιστική ανάλυση έδειξε ότι το TESTRADAR (μέθοδος) ικανοποιεί τα κριτήρια αξιοπιστίας, εγκυρότητας και συγχρονικής εγκυρότητας του εργαλείου.







#### 4. Γλωσσική ανάπτυξη στην εφηβική ηλικία: Συγκριτική αξιολόγηση γραπτών κειμένων

Γεωργία Ανδρέου & Μαρία Λιάκου

*Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας*

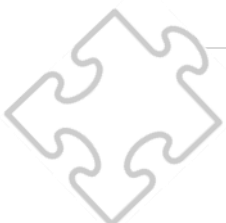
Η «ανάπτυξη λόγου στην εφηβική ηλικία» αναφέρεται στη γλώσσα που μαθαίνουν οι μαθητές υπό κανονικές συνθήκες όταν βρίσκονται στην ηλικία των 11 ή 12 χρόνων έως την πρώιμη ενηλικίωση (Paul, 2001). Στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση το κείμενο αποτελεί κεντρικό άξονα αναφοράς. Οι μαθητές Γυμνασίου και Λυκείου καλούνται να κατανοήσουν αλλά και να γράψουν κείμενα διάφορων τύπων και υψηλών απαιτήσεων, όπως δοκίμια, μελέτες και επιστημονικά άρθρα. Μαθαίνουν να επεξεργάζονται και να παράγουν κείμενα τόσο αφηγηματικά όσο και μη αφηγηματικά, σύμφωνα με την ταξινόμια των Γεωργακοπούλου και Γούτσου (1999). Η κατηγορία των μη αφηγηματικών κειμένων είναι μεγάλη, ανομοιογενής και πολυποίκιλη, καθώς περιλαμβάνει όλα εκείνα τα κείμενα που αποσκοπούν στην ανταλλαγή γλωσσικών πληροφοριών και την προώθηση της γνώσης, χωρίς να στηρίζονται στην αφήγηση. Με βάση τα παραπάνω, σκοπός της εργασίας μας ήταν να εξετάσουμε αν οι έφηβοι μαθητές διαφοροποιούνται στην παραγωγή γραπτού λόγου τόσο όσον αφορά την ηλικία όσο και το είδος του κειμένου. Για το λόγο αυτό έγινε σύγκριση της επίδοσης μαθητών Γ' Γυμνασίου και Β' Λυκείου σε αφηγηματικά και μη αφηγηματικά κείμενα. Η έρευνά μας πραγματοποιήθηκε σε δημόσια αστικά Γυμνάσια και Λύκεια της Λάρισας και αναλύθηκαν κριτήρια λεξιλογικής και συντακτικής πολυπλοκότητας μέσα στα γραπτά κείμενα των δύο ηλικιακών ομάδων. Τα αποτελέσματα γενικά έδειξαν πως οι μαθητές βρίσκονται σε γλωσσικό επίπεδο ανάπτυξης που αντιστοιχεί στην ηλικία τους. Παρατηρήθηκε, όμως, και μη αναμενόμενη γλωσσική εξέλιξη των παιδιών τόσο ηλικιακή όσο και ανάμεσα στα δύο είδη κειμένων που εξετάσαμε.

#### 5. Αξιολόγηση του Προγράμματος "Αντιμετωπίζω τον Εκφοβισμό στο Σχολείο": Τελική αποτίμηση των επαναληπτικών μετρήσεων σε μαθητές Γυμνασίου

Χριστίνα Ρούση-Βέργου, Ελένη Ανδρέου, Ελένη Διδασκάλου & Γεώργιος Κλεφτάρας

*Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας*

Ο εκφοβισμός και τα περιστατικά βίας αποτελούν μια σοβαρή κατάσταση στα σχολεία, ιδιαίτερα στα Γυμνάσια, που υπονομεύουν σοβαρά την κοινωνικοσυναισθηματική προσαρμογή του παιδιού και αναστέλλουν το εκπαιδευτικό του όφελος. Από τη βιβλιογραφία προκύπτει σαφώς ότι υπερτερούν οι παρεμβάσεις που έχουν χαρακτήρα προληπτικό και καθολικό. Ο σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να παρουσιάσει την αποτελέσματα μιας παρέμβασης που συνδυάζει την πρόληψη με την ενίσχυση των δεξιοτήτων αντιμετώπισης των παιδιών που θυματοποιούνται, με έμμεση παρέμβαση, καθολικού τύπου (σε όλη την τάξη). Στη διερεύνηση της αποτελεσματικότητας συμπεριλήφθηκε, εκτός από τον βαθμό της θυματοποίησης, οι στρατηγικές αντιμετώπισης του εκφοβισμού καθώς και το συναίσθημα του ανήκειν στο σχολείο, ως ένας δείκτης της ποιοτικής ενσωμάτωσης και προσαρμογής του παιδιού, καθώς τα χαμηλά επίπεδα θυματοποίησης δεν εγγυώνται από μόνα τους και την ενεργό εμπλοκή του μαθητή στις μαθησιακές διαδικασίες. Το πρόγραμμα, διάρκειας 8 διωρών ενοτήτων, πραγματοποιήθηκε κατά τα έτη 2012-2014 και συμμετείχαν 980 μαθητές από 20 σχολεία της Θεσσαλίας, τα οποία συμμετείχαν σε 3 επαναληπτικές μετρήσεις, πριν και μετά την παρέμβαση, και επαναληπτικά. Το 10% των μαθητών ανέφερε σοβαρή συχνότητα εκφοβισμού. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η παρέμβαση είχε κυρίως αποτέλεσμα στα παιδιά που θυματοποιούνται πιο συχνά, ενώ οι σοβαρά και οι μετρίως θυματοποιούμενοι μαθητές αποτελούν διακριτές κατηγορίες που αναπτύσσουν διαφορετικές στρατηγικές αντιμετώπισης. Το συναίσθημα του ανήκειν αποτέλεσε μια σχετικά «ανθεκτική» παράμετρο της σχολικής εμπειρίας που δε φάνηκε να βελτιώνεται σημαντικά από την παρέμβαση, αν και εμφανίζεται να ενισχύεται στη δεύτερη μέτρηση όταν δηλαδή, ενδεχομένως, τα συναισθήματα από τη συμμετοχή στο πρόγραμμα είναι ακόμη ενεργοποιημένα.





## Αποκλίσεις στην ανάπτυξη

Πρόεδρος: **Παναγιώτα Σταυρούση**, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

### 1. Δυσλεξία: Αξιολόγηση και παρέμβαση

Αργύρης Καραπέτορας & Ειρήνη - Ροδόπη Λασκαράκη

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Στην παρούσα ανακοίνωση παρουσιάζονται δεδομένα, τα οποία αναδεικνύουν τη σημαντική συμβολή και εφαρμογή της μουσικής σε προγράμματα παρέμβασης για παιδιά με δυσλεξία. Η θεραπευτική αυτή λειτουργία της μουσικής αποδίδεται στην ομοιότητα που εμφανίζουν οι δύο κώδικες -Μουσική & Γλώσσα- όχι μόνο ως προς τα αναπτυξιακά τους στάδια αλλά και την αντιληπτική επεξεργασία και τις νευρωνικές δομές και επικοινωνίες. Πιο συγκεκριμένα, στην έρευνα συμμετείχαν 45 παιδιά, Γ και Δ τάξης με διάγνωση δυσλεξία από δημόσιο φορέα που φοιτούσαν σε τάξεις ένταξης των αντίστοιχων σχολείων και 45 παιδιά αντίστοιχου φύλου και τάξεων που δεν παρουσίαζαν καμία διαταραχή και αποτέλεσαν την ομάδα ελέγχου. Η αξιολόγηση, η οποία πραγματοποιήθηκε στο Εργαστήριο Νευροψυχολογίας του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, περιελάμβανε νευροψυχολογικές δοκιμασίες και ηλεκτροφυσιολογικές μεθόδους καταγραφής της εγκεφαλικής δραστηριότητας των συμμετεχόντων. Πιο συγκεκριμένα, η εγκεφαλική δραστηριότητα των συμμετεχόντων αξιολογήθηκε με τη χρήση του μηχανήματος των Γνωστικών Προκλητών Δυναμικών και μελετήθηκε η κυματομορφή P300. Όπως προέκυψε από τα αποτελέσματα της αρχικής αξιολόγησης, παρατηρήθηκαν υψηλές στατιστικά σημαντικές διαφορές μεταξύ των δύο ομάδων παιδιών, με τα παιδιά με δυσλεξία να σημειώνουν στατιστικά σημαντικές χαμηλότερες επιδόσεις στο σύνολο των δοκιμασιών σε σύγκριση με την ομάδα ελέγχου. Στη συνέχεια μέρος της ομάδας των παιδιών με δυσλεξία συμμετείχε σε πρόγραμμα αποκατάστασης, το οποίο περιελάμβανε μουσικές δραστηριότητες και εστίαζε κυρίως στην εξάσκηση των ακουστικών γνωστικών λειτουργιών. Μετά το τέλος του προγράμματος επαναξιολογήθηκε η εγκεφαλική δραστηριότητα των παιδιών που συμμετείχαν στην παρέμβαση. Τα αποτελέσματα έδειξαν υψηλές στατιστικά σημαντικές διαφορές μεταξύ της αρχικής και της τελικής αξιολόγησης, καθώς τα παιδιά, κατά την επαναξιολόγηση, σημείωσαν στατιστικά σημαντικό χαμηλότερο χρόνο έκλυσης της κυματομορφής P300, καταγράφοντας, μάλιστα, παρόμοιους χρόνους με τα παιδιά της ομάδας ελέγχου, γεγονός που επιβεβαιώνει την αποτελεσματικότητα του προγράμματος παρέμβασης και τη θεραπευτική συμβολή της μουσικής στην αντιμετώπιση ελλειμμάτων και την επαναδραστηριοποίηση εγκεφαλικών δομών που εμπλέκονται στην ανάγνωση και την επεξεργασία των ακουστικών ερεθισμάτων.

### 2. Οι αναγνωστικές δεξιότητες μαθητών με ειδικές μαθησιακές δυσκολίες στη μετάβαση από την πρωτοβάθμια στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση

Αυγή Σκέβα, Αναστασία Κουνενού & Χαρίκλεια Χαντζή

Κ.Ε.Δ.Δ.Υ. Ανατολικής Αττικής

Η μετάβαση από την πρωτοβάθμια στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση θεωρείται για τους μαθητές με ειδικές μαθησιακές δυσκολίες ως μια ιδιαίτερα κρίσιμη περίοδος. Οι αναγνωστικές απαιτήσεις αυξάνονται σημαντικά και το αναγνωστικό έργο που έχουν να επιτελέσουν σε όλα τα μαθήματα είναι ιδιαίτερα επίπονο. Πρωταρχικός σκοπός της συγκεκριμένης ερευνητικής εργασίας ήταν να αξιολογηθεί η αναγνωστική επίδοση και να προσδιοριστεί το αναγνωστικό προφίλ μαθητών με ειδικές μαθησιακές δυσκολίες, που φοιτούν στη ΣΤ' τάξη του Δημοτικού Σχολείου, προκειμένου να διευκολυνθεί η αξιολογική διαδικασία και να σχεδιαστούν αποτελεσματικότερα προγράμματα παρέμβασης. Για τη συγκεκριμένη έρευνα χρησιμοποιήθηκε ως δείγμα ένα σύνολο 50 μαθητών με ειδικές μαθησιακές δυσκολίες που αξιολογήθηκε στο ΚΕΔΔΥ Αν. Αττικής και ως ομάδα ελέγχου 30 μαθητές που αντίστοιχα φοιτούν στη ΣΤ' τάξη και δεν εμπίπτουν στην κατηγορία των ειδικών μαθησιακών δυσκολιών. Με τη χρήση του αναγνωστικού εργαλείου Άλφα τεστουλλέχθηκαν πληροφορίες για συγκεκριμένες αναγνωστικές δεξιότητες και συνδυασμούς αναγνωστικών δεξιοτήτων, στις οποίες τα παιδιά αυτά παρουσιάζουν ελλείμματα. Τα αποτελέσματα της έρευνας επιβεβαιώνουν την πολυπαραγοντική βάση των αναγνωστικών δυσκολιών των συγκεκριμένων μαθητών.





### 3. Σύνδρομο Dandy-Walker. Παρουσίαση περίπτωσης παιδιού (Λειτουργική Προσέγγιση Διδασκαλίας)

Φωτεινή Γκουντουβά

Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση

Στην παρούσα εργασία γίνεται παρουσίαση περίπτωσης παιδιού με σύνδρομο Dandy-Walker (παραλλαγή) και νοητική καθυστέρηση. Είναι ένα από τα σπάνια σύνδρομα με συχνότητα 1 στις 25.000-35.000 γεννήσεις, με προτίμηση στα θήλεα βρέφη αναλογία 1:4. Αρχικά παρουσιάζονται τα χαρακτηριστικά του συνδρόμου. Στη συνέχεια γίνεται αναφορά στο ιστορικό και σκιαγραφείται το προφίλ του παιδιού, καθώς και οι ενέργειες που έγιναν από την πλευρά της οικογένειας. Στη συνέχεια παρουσιάζονται στοιχεία από την άτυπη εκπαιδευτική αξιολόγηση του παιδιού, οι στόχοι που τέθηκαν, οι ενέργειες και τα προγράμματα παρέμβασης στους τομείς: της ισορροπίας - αδρής κινητικότητας- αυτόνομης κίνησης, της αυτοεξυπηρέτησης, της κοινωνικοποίησης, του συναισθηματικού τομέα, του γνωστικού τομέα, του τομέα της αυτόνομης διαβίωσης, της διαχείρισης του ελεύθερου χρόνου, του τομέα ανάπτυξης προ-επαγγελματικών δεξιοτήτων, που αφορούσαν κύρια στον ψηφιακό εγγραμματοισμό και σε δεξιότητες κηπουρικής. Κατόπιν παρουσιάζονται τα αποτελέσματα που κατά γενική ομολογία υπήρξαν θεαματικά ιδιαίτερα τα δυο τελευταία χρόνια, μετά την κατάκτηση της αυτονομίας στις κινητικές δεξιότητες (ισορροπία-βάδισμα-τρέξιμο) που πυροδότησε την εξέλιξη και στους υπόλοιπους τομείς. Αναφέρονται επίσης οι δυσκολίες και τα εμπόδια που χρειάστηκε να αντιμετωπιστούν, καθώς και οι συμμαχίες σε επίπεδο οικογένειας, συλλόγου διδασκόντων, φορέων, έτσι ώστε το παιδί να παρατείνει τη φοίτησή του για έναν επιπλέον χρόνο στο συνηθισμένο σχολείο, (παρακολουθώντας το Τ.Ε. τις περισσότερες ώρες του ωρολογίου προγράμματος), καθώς και οι τομείς στους οποίους τα αποτελέσματα υπήρξαν λιγότερο θεαματικά. Τέλος, γίνεται αναφορά στην ανάπτυξη δεσμών φιλίας του παιδιού τόσο με τους μαθητές του Τ.Ε., όσο και με τους μαθητές της συνηθισμένης τάξης καθώς και στην καθοριστική συμβολή του συγκεκριμένου παιδιού στην προσωπική μου ανάπτυξη, μέσα από την τριχρόνη σχεδόν ενασχόληση μαζί του.

### 4. Διερεύνηση της επίδρασης ατομικών παραγόντων στην αυτο-αντίληψη και αυτο-εκτίμηση εφήβων και νέων ενηλίκων με Νοητική Αναπηρία

Ασπασία Πετειναράκη, Παναγιώτα Σταυρούση & Φωτεινή Μπονώτη

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Η αυτο-αντίληψη και η αυτο-εκτίμηση, ως βασικές συνιστώσες της έννοιας του εαυτού, έχουν αποτελέσει τις τελευταίες δεκαετίες αντικείμενο έντονου ερευνητικού ενδιαφέροντος. Εντούτοις, παρατηρείται έλλειψη επαρκούς αριθμού ερευνητικών προσπαθειών αναφορικά με τη μελέτη της έννοιας του εαυτού σε άτομα με νοητική αναπηρία, ιδιαίτερα στην Ελλάδα. Σκοπός της παρούσας ερευνητικής προσπάθειας ήταν η μελέτη της αυτο-αντίληψης και της αυτο-εκτίμησης εφήβων και νέων ενηλίκων με νοητική αναπηρία, όπως επίσης και η διερεύνηση της σχέσης τους με τους ατομικούς παράγοντες της ηλικίας, του φύλου και του επιπέδου νοητικής αναπηρίας. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 37 έφηβοι και νέοι ενήλικες με ελαφριά και μέτρια νοητική αναπηρία μη προσδιορισμένης αιτιολογίας, από τους οποίους οι 22 ήταν αγόρια/νέοι και οι 15 ήταν κορίτσια/νέες, ηλικίας από 16.01 έως 23.11 ετών. Η συλλογή των δεδομένων πραγματοποιήθηκε με τη χρήση του ερωτηματολογίου "Πώς Αντιλαμβάνομαι Τον Εαυτό μου II" καθώς και ερωτηματολογίων δημογραφικών πληροφοριών. Αναφορικά με το σύνολο των συμμετεχόντων/ουσών, οι στατιστικές αναλύσεις έδειξαν, μεταξύ άλλων, σημαντική θετική συσχέτιση μεταξύ της ηλικίας και της αυτο-αντίληψης στη διάσταση της συμπεριφοράς. Επίσης, το φύλο αναδείχθηκε προβλεπτικός παράγοντας της αυτο-εκτίμησης, ενώ η ηλικία αποτέλεσε προβλεπτικό παράγοντα της αυτο-αντίληψης στη διάσταση της συμπεριφοράς. Τα αποτελέσματα συζητούνται σε σχέση με την προοπτική ανάπτυξης στοχευμένων παρεμβάσεων, με σκοπό την ενίσχυση της αυτο-αντίληψης και της αυτο-εκτίμησης σε άτομα με νοητική αναπηρία, καθώς οι συνιστώσες αυτές θεωρούνται ιδιαίτερα σημαντικές, τόσο στον τομέα της προσωπικής ανάπτυξης όσο και της κοινωνικής ένταξης των ατόμων αυτών.





## 5. Κοινωνική συμμετοχή και ποιότητα φιλίας μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες σε γενικά δημοτικά σχολεία με τμήματα ένταξης

Ηλίας Αβραμίδης & Γεωργία Αυγέρη

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν να διερευνήσει μέσω της μέτρησης μιας σειράς δεικτών (κοινωνική θέση, κοινωνική αλληλεπίδραση, κοινωνική αυτοαντίληψη, και ποιότητα σημαντικότερης φιλίας) τα κοινωνικά αποτελέσματα της ένταξης για μαθητές με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες (ΕΕΑ) ενταγμένους σε γενικά δημοτικά σχολεία με τμήματα ένταξης. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν συνολικά 457 μαθητές (45 με ΕΕΑ και 412 τυπικής ανάπτυξης) ηλικίας 10 έως 12 ετών που φοιτούσαν στις τρεις τελευταίες τάξεις 8 δημοτικών σχολείων της κεντρικής Θεσσαλίας. Η συλλογή δεδομένων έγινε μέσω της χορήγησης ενός ερωτηματολογίου αυτοαναφοράς, το οποίο περιλάμβανε α) την τεχνική των υποδείξεων για την εκτίμηση της κοινωνικής θέσης των μαθητών στο δίκτυο της σχολικής τάξης, β) μία κλίμακα μέτρησης κοινωνικής αυτοαντίληψης και (γ) μία κλίμακα μέτρησης της ποιότητας της σχέσης των παιδιών με τον καλύτερο τους φίλο. Επιπρόσθετα, επιτελέστηκαν συστηματικές παρατηρήσεις στον προαύλιο χώρο των σχολείων με στόχο την καταγραφή των κοινωνικών αλληλεπιδράσεων 22 μαθητών με ΕΕΑ και 22 τυχαία επιλεγμένων συμμαθητών τους χωρίς ΕΕΑ. Τα αποτελέσματα της έρευνας επιβεβαίωσαν προηγούμενες έρευνες που κατέδειξαν ότι οι μαθητές με ΕΕΑ απολαμβάνουν χαμηλή δημοτικότητα και κατέχουν συχνότερα παραμελημένη κοινωνική θέση. Επιπλέον, οι μαθητές με ΕΕΑ είχαν λιγότερες φιλίες και σημειώθηκαν λιγότερο συχνά να αλληλεπιδρούν κοινωνικά με τους συμμαθητές τους. Παρόλα αυτά, οι περισσότεροι εξ αυτών είχαν διαμορφώσει κάποιες φιλίες και ανέφεραν θετική κοινωνική αυτοαντίληψη. Τέλος, δεν εντοπίστηκαν διαφορές ανάμεσα στις δύο ομάδες ως προς την ποιότητα της καλύτερης τους φιλίας, αποτέλεσμα που υποδηλώνει πως μια ποιοτική φιλία μπορεί να λειτουργήσει ως ασπίδα προστασίας για αφανή ή κοινωνικά απομονωμένα παιδιά.

Προσκεκλημένο Συμπόσιο 15

Κυριακή, 10:30-12:00

### Προσεγγίσεις θετικής διαδικτυακής συμπεριφοράς

Οργανωτής: Ελληνική Εταιρεία Μελέτης της Διαταραχής και Εθισμού στο Διαδίκτυο (HASIAD)

Πρόεδρος / Συζητητής: Κωνσταντίνος Σιώμος, HASIAD

#### 1. Οικογένεια και διαδίκτυο: Προστατευτικοί και προδιαθεσικοί παράγοντες του εθισμού

Πηνελόπη- Αλεξία Αβαγιανού

Αχιλλοπούλειο Νοσοκομείου Βόλου

Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι να διερευνήσει το ρόλο των οικογενειακών παραγόντων στο φαινόμενο του εθισμού στο διαδίκτυο. Η παρουσίαση αυτή αποτελεί μια βιβλιογραφική ανασκόπηση της παγκόσμιας βιβλιογραφίας των τελευταίων δέκα περίπου ετών και στηρίζεται στη βάση δεδομένων PubMed. Φαίνεται ότι η σχέση γονέα-παιδιού και οι διαπροσωπικές σχέσεις συσχετίζονται με τον εθισμό στο διαδίκτυο. Η ποιότητα της γονεϊκής σχέσης σε σειρά μελετών δείχνει να αποτελεί προγνωστικό παράγοντα για την εμφάνιση του φαινομένου. Επιπλέον, η ηλικία, το φύλο και η οικογενειακή στήριξη επηρεάζουν τη χρήση του διαδικτύου. Τέλος, το υψηλό επίπεδο διαμάχης ανάμεσα στο γονέα και το παιδί, η περιστασιακή χρήση αλκοόλ από τα αδέρφια και η χαμηλή λειτουργικότητα της οικογένειας φαίνεται να αποτελούν ένα προβλεπτικό μοντέλο για τον εθισμό των παιδιών και των εφήβων στο διαδίκτυο. Η βιβλιογραφική ανασκόπηση καταδεικνύει τον καθοριστικό ρόλο της οικογένειας στο φαινόμενο του εθισμού στο διαδίκτυο. Τέλος, θα γίνουν αναφορές σε ερευνητικές μελέτες και στη χώρα μας με σκοπό να εντοπίσουμε το ρόλο της Ελληνικής οικογένειας και τους τυχόν προστατευτικούς ή προδιαθεσικούς παράγοντες απέναντι στον εθισμό του διαδικτύου.







## **2. Πρόγραμμα ενημέρωσης - επιμόρφωσης γονέων για την ασφαλή & δημιουργική χρήση του διαδικτύου**

Βασίλειος Σ. Κωτούλας

*Περιφερειακή Διεύθυνση Π/θμιας & Δ/θμιας Εκπαίδευσης Θεσσαλίας*

Σκοπός της μελέτης είναι να παρουσιάσει το περιεχόμενο προγράμματος ενημέρωσης - επιμόρφωσης προς γονείς μαθητών δημοτικών σχολείων της 2ης Περιφέρειας Δημοτικής Εκπαίδευσης Καρδίτσας. Το πρόγραμμα υλοποιήθηκε σε χώρους Δημόσιου Δημοτικού Σχολείου Καρδίτσας και διήρκεσε τρεις μήνες.

Η κατάρτιση του προγράμματος πραγματοποιήθηκε σε πλαίσιο συνεργασίας εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και πιστοποιημένων ψυχολόγων στο Δίκτυο Αριάδνη για την ασφάλεια στο διαδίκτυο. Τα περιεχόμενα του προγράμματος ήταν τα ακόλουθα: 1. Εισαγωγή στο θέμα - Επισκόπηση του Προγράμματος Το αλφαβητάρι του Internet - Βασικές γνώσεις για 'αρχάριους' γονείς. 2. Σελίδες κοινωνικής δικτύωσης - πώς λειτουργούν και ποιοι είναι οι κίνδυνοι. 3. Η/Υ και μάθηση - μύθοι και πραγματικότητα. 4. Χρησιμοποίηση του η/υ και του διαδικτύου από τους μαθητές με Μαθησιακές Δυσκολίες. 5. Ηλεκτρονικά Παιχνίδια - Ναι ή Όχι και γιατί; 6. Δεξιότητες επικοινωνίας γονέων - παιδιών: Βιωματικό Εργαστήριο. 7. Εθισμός στη χρήση του διαδικτύου. 8. Λογισμικό που διδάσκεται στους μαθητές του Δημοτικού Σχολείου. 9. Ρομποτική & διδασκαλία γλωσσών προγραμματισμού. 10. Συναλλαγές & Ανταλλαγή πληροφοριών στο διαδίκτυο. 11. Χρησιμοποίηση του η/υ και του διαδικτύου από τους μαθητές του δημοτικού σχολείου για την εξεύρεση πληροφοριών. Η φιλοσοφία επιλογής των θεμάτων ήταν η παρουσίαση των δημιουργικών χρήσεων του διαδικτύου, η αναζήτηση βοηθειών για τη μαθησιακή διαδικασία σε αυτό και η πληροφόρηση για όσα διδάσκονται τα παιδιά στο σχολείο στο μάθημα της πληροφορικής. Η παρουσίαση κάθε θέματος περιλάμβανε αναφορές και οδηγίες προς τους γονείς για τη δημιουργία πλαισίου ασφάλειας και αποφυγής του εθισμού στη χρήση. Κάθε ένα από τα παραπάνω θέματα αναλύθηκε σε τριώρο σεμινάριο που πραγματοποιούνταν μία ημέρα της εβδομάδας. Όλα τα θέματα εκτός από ένα, παρουσιάστηκαν στο εργαστήριο πληροφορικής της σχολικής μονάδας, δίνοντας έτσι τη δυνατότητα άμεσης εφαρμογής όσων αναφέρονταν. Το μάθημα Δεξιότητες επικοινωνίας γονέων - παιδιών, υλοποιήθηκε ως βιωματικό εργαστήριο σε άλλη αίθουσα καθώς ως θέμα δε χρειαζόταν το εργαστήριο για την ανάπτυξή του. Στο πρόγραμμα δήλωσαν ενδιαφέρον να παρακολουθήσουν πενήντα γονείς που μοιράστηκαν ισάριθμα σε δύο τμήματα. Η αξιολόγηση του σεμιναρίου έγινε με δύο τρόπους. Ο πρώτος στηρίχθηκε σε διανομή ερωτηματολογίου στους επιμορφούμενους γονείς στο κλείσιμο του σεμιναρίου. Στο ερωτηματολόγιο ζητούνταν να αξιολογήσουν καθένα από τα θέματα που παρουσιάστηκαν ως προς τη σημασία και ως προς τη χρησιμότητά του για την ανατροφή του παιδιού τους, να βαθμολογήσουν ποιο τους άρεσε περισσότερο και ποιο λιγότερο και να δηλώσουν αν θα πρότειναν σε κάποιο άλλο γονέα να παρακολουθήσει παρόμοιο σεμινάριο. Οι απόψεις των γονέων ήταν κυρίως θετικές για το πρόγραμμα, ενώ τα θέματα που ανέδειξαν ως κρισιμότερα για τη σημασία και τη χρησιμότητά τους, ήταν αυτό της κοινωνικής δικτύωσης και αυτό της υποστήριξης της διαδικασίας μάθησης των παιδιών τους. Ο δεύτερος τρόπος αξιολόγησης υλοποιήθηκε με συζήτηση μεταξύ των εισηγητών για α) το περιεχόμενο των διαλέξεων, β) τη σειρά και τη δομή των μαθημάτων, γ) τον τρόπο προσέγγισης και δ) το υλικό που δόθηκε στους επιμορφούμενους γονείς. Με βάση τα αποτελέσματα των δύο αξιολογήσεων, οδηγηθήκαμε στη διαμόρφωση πρότασης για τα χαρακτηριστικά που πρέπει να έχουν τα σεμινάρια προς γονείς. Θα ξεκινούν με τη δημιουργία κλίματος ομάδας και καλλιέργειας σχέσεων μεταξύ των εκπαιδευόμενων, θα θέτουν το πλαίσιο χρήσης του η/υ σε επίπεδο οικογένειας και θα συνεχίζονται με την εναλλαγή παρουσίαση θεμάτων που αφορούν στη χρήση του η/υ για τη μαθησιακή διαδικασία καθαυτή και στην κοινωνική τους ζωή γενικότερα. Η φύση των μαθημάτων πρέπει να είναι κυρίως εργαστηριακή ώστε να υπάρξει εξοικείωση των γονέων με τη χρήση.

## **3. Δημιουργικό διαδίκτυο: διερευνώντας μια εναλλακτική προσέγγιση για το σχεδιασμό δραστηριοτήτων με εργαλεία του διαδικτύου**

Αλέξανδρος Καπανιάρης

*Πανεπιστήμιο Αιγαίου*

Επιχειρώντας να οριοθετήσουμε την έννοια της δημιουργικής χρήσης του διαδικτύου θα πρέπει να κατανοήσουμε ότι η δημιουργική χρήση συνδέεται και με την ασφαλή χρήση του διαδικτύου. Συνεπώς για να υλοποιηθεί η ορθή και ασφαλή χρήση του διαδικτύου θα πρέπει να συνδεθεί η γνώση με τη ψυχαγωγία έτσι ώστε οι νέοι να παίζουν, να διερευνούν και να μαθαίνουν. Πρέπει όλοι μας σύντομα να αντιληφθούμε ότι στην εποχή των πολυμέσων, του διαδικτύου 3.0 (web 3.0), των εικονικών αναπαραστάσεων, της έκρηξης των κοινωνικών δικτύων και της εξάρσης των ψηφιακών παιχνιδιών (gaming) δεν





είναι δυνατόν να μιλούμε για ασφαλές διαδίκτυο χωρίς να λάβουμε υπόψη τις ιδιαίτερες ανάγκες της νέας ψηφιακής γενιάς (digital natives) όπως αυτές έχουν διαμορφωθεί από την κοινωνία και από την βιομηχανία των παιχνιδιών, των πολυμέσων και του διαδικτύου. Τα κοινωνικά δίκτυα και τα παιχνίδια έχουν κατακτήσει ένα μεγάλο μέρος των ενδιαφερόντων της νέας ψηφιακής γενιάς χωρίς παράλληλα να υπάρξει εκπαίδευση της ελληνικής κοινωνίας και της μαθητικής κοινότητας για το πώς μπορεί η ψυχαγωγία να συνδυαστεί με την δημιουργία. Το δημιουργικό διαδίκτυο υπάρχει ήδη στον κυβερνοχώρο χωρίς όμως παράλληλα να υπάρχει στοχευόμενη πληροφόρηση και εκπαίδευση των γονέων, των εκπαιδευτικών και των μαθητών/τριών. Πολλά εργαλεία του διαδικτύου 2.0 (web 2.0) και σοβαρά παιχνίδια (serious game) δημιουργούνται και εξελίσσονται κάθε μέρα σ' όλο τον κόσμο, καθώς και πολλοί επιστήμονες δημιουργούν εξαιρετικά μαθησιακά πλαίσια που συνδυάζουν παιχνίδι και γνώση. Η συστηματοποίηση και η παρουσίαση αυτών των πληροφοριών αλλά και των δραστηριοτήτων που μπορούν να επαναχρησιμοποιηθούν μπορούν να σηματοδοτήσουν και να δώσουν έννοια και περιεχόμενο στην ψυχαγωγία και την μόρφωση των παιδιών.

### Συμπόσιο 4

Κυριακή, 10:30-12:00

## Παρουσίαση του εργαλείου **British Ability Scales (BAS3)** για την αξιολόγηση των δεξιοτήτων παιδιών ηλικίας 3-7 ετών: Μια πιλοτική μελέτη στην Ελληνική γλώσσα

Οργανωτές: **Ασημίνα Ράλλη & Πέτρος Ρούσος**, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Πρόεδρος: **Ασημίνα Ράλλη**, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Συζητήτρια: **Φωτεινή Πολυχρόνη**, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Η ανίχνευση των δυσκολιών κατά την προσχολική ηλικία είναι πολύ σημαντική για τον έγκαιρο εντοπισμό και την πρόωπη παρέμβαση στα παιδιά που ανήκουν σε ομάδες υψηλού κινδύνου για την εμφάνιση γλωσσικών και μαθησιακών δυσκολιών αργότερα στο Δημοτικό σχολείο. Για τη μέτρηση των γνωστικών, γλωσσικών και μαθησιακών δεξιοτήτων παιδιών προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας υπάρχει σοβαρή ένδειξη ψυχομετρικών εργαλείων στην Ελλάδα. Το BAS-3 είναι ένα ψυχομετρικό εργαλείο που περιλαμβάνει 21 διαφορετικές υποδοκιμασίες γνωστικών ικανοτήτων και σχολικής επίδοσης σχεδιασμένες για παιδιά και εφήβους ηλικίας από 3 έως 18 ετών. Το συμπόσιο παρουσιάζει τη διαδικασία προσαρμογής στην ελληνική γλώσσα του BAS-3 για τις ηλικίες από 3 έως 8 ετών (Early Years Scales) καθώς και τα πρώτα αποτελέσματα από την πιλοτική χορήγησή του. Το δείγμα αποτέλεσαν παιδιά ηλικίας 3 έως 7 ετών. Η οργάνωση του συμποσίου περιλαμβάνει μια εισαγωγική παρουσίαση (Ράλλη και συν.) σχετικά με το εργαλείο. Στη συνέχεια ακολουθεί μια παρουσίαση σχετικά με τα αναπτυξιακά δεδομένα των οπτικοχωρικών δεξιοτήτων των παιδιών (Καζάλη, και συν.), των δεξιοτήτων μνήμης (Ρούσος, και συν.), των μη λεκτικών δεξιοτήτων (Πολυχρόνη, Φ. και συν.), των λεκτικών δεξιοτήτων (Ράλλη, και συν.) καθώς και των δεξιοτήτων ανάγνωσης και ορθογραφίας (Καραγιαννοπούλου και συν.). Τα αποτελέσματα αναμένεται να συμβάλλουν στην κατανόηση των αναπτυξιακών ικανοτήτων των παιδιών κατά την προσχολική και πρώτη σχολική ηλικία και να οδηγήσουν στη στάθμιση του εργαλείου. Ένα τέτοιο εργαλείο θα μπορεί να συμβάλει τόσο στην έγκαιρη αξιολόγηση όσο και στην έγκαιρη και αποτελεσματική παρέμβαση με σκοπό τη βελτίωση των δεξιοτήτων των παιδιών.

### 1. Παρουσίαση του εργαλείου **British Ability Scales (BAS3)**

Ασημίνα Ράλλη, Φωτεινή Πολυχρόνη & Πέτρος Ρούσος

*Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Για τη μέτρηση των γνωστικών, γλωσσικών και μαθησιακών δεξιοτήτων παιδιών προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας υπάρχει μια σοβαρή ένδειξη ψυχομετρικών εργαλείων στην Ελλάδα. Το BAS-3 είναι μια «μπαταρία» τεστ αποτελούμενη από 21 διαφορετικά εργαλεία μέτρησης γνωστικών ικανοτήτων και σχολικής επίδοσης σχεδιασμένα για παιδιά και εφήβους ηλικίας από 3 έως 18 ετών. Σκοπός αυτής της εισαγωγικής ανακοίνωσης είναι να παρουσιάσει το εργαλείο British Ability Scales (BAS3), το οποίο χρησιμοποιείται διεθνώς για την αξιολόγηση παιδιών ηλικίας 3-7 ετών (προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας) στο πλαίσιο της προσαρμογής του στην ελληνική γλώσσα. Το εργαλείο BAS III, αφού ολοκληρωθεί η





στάθμισή του στον ελληνικό πληθυσμό, μπορεί να αξιοποιηθεί για τον έγκαιρο εντοπισμό παιδιών που ανήκουν σε ομάδες υψηλού κινδύνου για την εμφάνιση μετέπειτα δυσκολιών, ήδη από την προσχολική ηλικία.

### 2. Οι οπτικοχωρικές δοκιμασίες του BAS3

Έλενα Καζάλη, Ασημίνα Ράλλη, Πέτρος Ρούσσο, Φωτεινή Πολυχρόνη, Έλλη Καφρίτσα, Ανδρέας Κωνσταντάκης, Ειρήνη Μπαλωμένου & Κωνσταντίνος Παπασακελλαρίου

*Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Σκοπός της παρούσας μελέτης ήταν η χαρτογράφηση της οπτικοχωρική ικανότητας σε παιδιά νηπιακής, πρωτοσχολικής και σχολικής ηλικίας στην Ελλάδα. Σύμφωνα με τους Linn & Petersen (1985) η οπτικοχωρική ικανότητα είναι μία γενική κατηγορία που χρησιμοποιείται για να περιγράψει αρκετά διαφορετικά είδη ικανοτήτων. Η ικανότητα να βλέπει κανείς ένα αντικείμενο ή μία εικόνα ως ένα σύνολο μερών και στη συνέχεια να δημιουργεί ένα αντίγραφο του πρωτότυπου ορίζεται ως οπτικοχωρική ικανότητα. Η οπτικοχωρική ικανότητα συναποτελείται από την ικανότητα νοητικής περιστροφής (mental rotation), χωρικής αντίληψης (spatial perception) και χωρικής οπτικοποίησης (spacial visualization). Στην έρευνα συμμετείχαν 140 μαθητές ηλικίας 3 έως 8 περίπου ετών. Η οπτικοχωρική ικανότητα μετρήθηκε με δοκιμασίες από την τρίτη έκδοση του ψυχομετρικού εργαλείου British Ability Scales (BAS III). Πιο αναλυτικά, στα παιδιά δόθηκε το σύνολο των δοκιμασιών της οπτικοχωρικής κλίμακας του BAS III: (i) οι δοκιμασίες Αναγνώρισης Σχεδίου, (ii) Αντιγραφής, (iii) Κατασκευής Σχεδίου και (iv) Αντιστοίχισης Σχημάτων που μοιάζουν με Γράμματα. Για την ανάλυση των δεδομένων χρησιμοποιήθηκαν ποσοτικές και ποιοτικές μέθοδοι. Οι θεωρητικές και εκπαιδευτικές προεκτάσεις των αποτελεσμάτων παρουσιάζονται στη συζήτηση.

### 3. Οι μνημονικές δοκιμασίες του BAS-3 και διερεύνηση της επίδρασης της ηλικίας

Πέτρος Ρούσσο, Φωτεινή Πολυχρόνη & Ασημίνα Ράλλη

*Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Η εργασία παρουσιάζει τις δοκιμασίες του BAS-3, οι οποίες στοχεύουν στη μέτρηση των μνημονικών ικανοτήτων των παιδιών. Συγκεκριμένα, παρουσιάζεται αρχικά η δοκιμασία της Ευθείας Ανάκλησης Ψηφίων, η οποία χορηγείται από την ηλικία των τριών (3) ετών, και αυτή της Αντίστροφης Ανάκλησης Ψηφίων που χορηγείται από την ηλικία των πέντε (5) ετών. Στη συνέχεια παρουσιάζεται η Άμεση Ανάκληση Αντικειμένων, η οποία αποτελείται από τέσσερις δοκιμασίες και χορηγείται από την ηλικία των τεσσάρων (4) ετών: τρεις δοκιμασίες άμεσης Λεκτικής Ανάκλησης και μία δοκιμασία άμεσης Χωρικής Ανάκλησης. Η παρουσίαση των δοκιμασιών ολοκληρώνεται με την Καθυστερημένη Ανάκληση Αντικειμένων, η οποία αποτελείται από δύο δοκιμασίες και χορηγείται επίσης από την ηλικία των τεσσάρων (4) ετών: μία δοκιμασία καθυστερημένης Λεκτικής Ανάκλησης και μία δοκιμασία καθυστερημένης Χωρικής Ανάκλησης. Η εργασία ολοκληρώνεται με την παρουσίαση των πρώτων αποτελεσμάτων από τη χορήγηση των κλιμάκων σε δείγμα 124 παιδιών μέσης ηλικίας 81,04 μηνών και εύρους από 4,5 έως 8,5 ετών.

### 4. Οι μη λεκτικές δοκιμασίες του BAS3: Πιλοτικά δεδομένα από τη χορήγηση σε παιδιά Α' και Β' Δημοτικού

Φωτεινή Πολυχρόνη, Ασημίνα Ράλλη, Πέτρος Ρούσσο, Βασιλική Στρατινάκη, Μαρία-Ιωάννα Μαστοράκη, Νικολία Αποστολοπούλου & Αγνή Ομήρου

*Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι να διερευνήσει τις επιδόσεις των παιδιών στις μη λεκτικές δεξιότητες στο πλαίσιο της προσαρμογής του εργαλείου British Ability Scales (BAS3) στην ελληνική γλώσσα. Οι μη λεκτικές δοκιμασίες ενδεικνύονται για χορήγηση σε παιδιά με δυσκολίες ομιλίας και λόγου, με ελλείμματα ακοής, σε παιδιά που δε μιλούν την Ελληνική ως πρώτη γλώσσα, και γενικά σε παιδιά μικρότερης ηλικίας που δυσκολεύονται να απαντήσουν λεκτικά στις δοκιμασίες. Στην πιλοτική έρευνα συμμετείχαν 89 μαθητές Α' και Β' Δημοτικού (47 αγόρια και 42 κορίτσια). Στους μαθητές χορηγήθηκαν οι μη λεκτικές δοκιμασίες «Ομοιότητες εικόνων», «Μήτρες» «Αναγνώριση εικόνων» και «Ποσοτική συλλογιστική ικανότητα». Επίσης, στα παιδιά χορηγήθηκαν σταθμισμένες δοκιμασίες ανάγνωσης, κατανόησης, φωνολογικής επίγνωσης και μνήμης. Τα αποτελέσματα θα συζητηθούν στο πλαίσιο της έγκαιρης ανίχνευσης και παρέμβασης των δυσκολιών μάθησης.





### 5. Οι λεκτικές δοκιμασίες του BAS3: Πιλοτικά δεδομένα

Ασημίνα Ράλλη, Φωτεινή Πολυχρόνη, Πέτρος Ρούσσοι, Δήμητρα Σεφερλή, Αλεξάνδρα Γιαννακοπούλου, Σοφία Δήμα, Δώρα Θεοχαράκη, Ρόζμαρι Καλογερία, Αγγελική Λιοντή, Αδαμαντία Παπιά, Βασιλική Υφαντή & Κατερίνα Αλεξοπούλου

*Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι να διερευνήσει τις επιδόσεις των παιδιών 3-7 ετών στις λεκτικές δεξιότητες στο πλαίσιο της προσαρμογής του εργαλείου British Ability Scales (BAS3) στην ελληνική γλώσσα. Στην πιλοτική έρευνα συμμετείχαν 127 παιδιά προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας (71 κορίτσια και 56 αγόρια). Στα παιδιά χορηγήθηκαν 4 λεκτικές δοκιμασίες που αφορούσαν στη λεκτική κατανόηση, στην κατονομασία λέξεων, στις λεκτικές ομοιότητες και στους ορισμούς λέξεων. Η δοκιμασία της λεκτικής κατανόησης απαιτούσε από τα παιδιά να ανταποκριθούν σε λεκτικές οδηγίες, η δοκιμασία της κατονομασίας εικόνων ζητούσε από τα παιδιά να ονομάσουν αντικείμενα, οι λεκτικές ομοιότητες να βάλουν μαζί δύο ερεθίσματα και να εξηγήσουν γιατί τα δύο ερεθίσματα ταιριάζουν και τέλος η δοκιμασία των ορισμών αφορούσε την παραγωγή ορισμών για συγκεκριμένες λέξεις που δίνονταν στα παιδιά. Τα πορίσματα αναδεικνύουν την αναπτυξιακή πορεία των γλωσσικών δεξιοτήτων των παιδιών ηλικίας 3-7 ετών και συζητούνται στο πλαίσιο της έγκαιρης ανίχνευσης και παρέμβασης.

### 6. Αξιολογώντας τις αναγνωστικές και ορθογραφικές δεξιότητες παιδιών πρώτης σχολικής ηλικίας

Δήμητρα Καραγιαννοπούλου, Ευαγγελία-Βαλεντίνη Πανδιά, Φωτεινή Πολυχρόνη, Ασημίνα Ράλλη, Πέτρος Ρούσσοι & Αγνή Ομήρου

*Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Τα τελευταία χρόνια έχει προκύψει από πλήθος ερευνών πως η πρόωπη ανίχνευση των αναγνωστικών και ορθογραφικών δυσκολιών ενισχύει την αποτελεσματικότητα των μαθησιακών παρεμβάσεων. Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι η παρουσίαση της κατασκευής και της πιλοτικής χορήγησης δυο δοκιμασιών που αξιολογούν την ανάγνωση και την ορθογραφία. Οι δοκιμασίες αυτές κατασκευάστηκαν εκ νέου για να αποτελέσουν μέρος της συστοιχίας αξιολογητικών εργαλείων British Ability Scale (BAS3). Το εργαλείο που αξιολογεί την ανάγνωση αποτελείται από έναν κατάλογο 80 λέξεων που μετρά την αναγνωστική αποκωδικοποίηση των μαθητών Α' και Β' δημοτικού, με βάση συγκεκριμένα κριτήρια επιλογής που απαντώνται στη βιβλιογραφία. Το αναγνωστικό κριτήριο χορηγήθηκε σε δείγμα 88 μαθητών, 46 μαθητών Α' και 42 μαθητών Β' Δημοτικού σε συνδυασμό με ένα σταθμισμένο τεστ ανάγνωσης για έλεγχο εγκυρότητας. Το εργαλείο που αξιολογεί την ορθογραφία, αποτελείται από 345 λέξεις που χορηγήθηκαν σε μαθητές της Α' δημοτικού και 487 λέξεις που χορηγήθηκαν σε μαθητές της Β' δημοτικού. Οι λέξεις αυτές παρουσιάζονται σε μορφή προτάσεων και αντλήθηκαν από τα αντίστοιχα σχολικά εγχειρίδια (CBM αξιολόγηση) μέσω της διαδικασίας της αποδελτίωσης. Το ορθογραφικό κριτήριο χορηγήθηκε σε δείγμα 100 μαθητών των δύο πρώτων σχολικών τάξεων, οι οποίοι εξετάστηκαν στην ορθογραφία μέσω της δοκιμασίας της καθ' ύπαγόρευσης. Για την ανάλυση των δεδομένων χρησιμοποιήθηκαν ποσοτικές και ποιοτικές μέθοδοι. Θα συζητηθούν οι εκπαιδευτικές προεκτάσεις των αποτελεσμάτων και η δυνατότητα αξιοποίησης των δοκιμασιών για την ανίχνευση μαθητών που αντιμετωπίζουν δυσκολίες στην ανάγνωση και την ορθογραφία κατά την πρώτη σχολική ηλικία.







## Θέματα ανάπτυξης σε νεαρούς ενήλικες

Πρόεδρος: **Βασιλική Τσοούρτου**

*Πανεπιστήμιο Κρήτης*

### 1. Οι αναμνήσεις νεαρών ενηλίκων για τη μοναξιά στην παιδική ηλικία και συναισθηματική ρύθμιση στο παρόν

Μαρία Κουβαρά & Βασιλική Τσοούρτου

*Πανεπιστήμιο Κρήτης*

Οι παιδικές εμπειρίες ενσωματώνονται στην αναπαράσταση του εαυτού ο οποίος, κατά την αναδυόμενη ενηλικίωση, αναπροσαρμόζεται και ανασυγκροτείται συναισθηματικά, γνωστικά και κοινωνικά. Στόχος της μελέτης είναι η διερεύνηση των αναμνήσεων νεαρών ενηλίκων σχετικά με γεγονότα από την παιδική ηλικία όπου είχαν βιώσει μοναξιά. Ειδικότερα, διερευνάται η πιθανή συσχέτιση της μοναξιάς με τη συναισθηματική ρύθμιση, και με την αυτοβιογραφική μνήμη. Στην έρευνα συμμετείχαν 117 φοιτητές του Πανεπιστημίου Κρήτης (26 άντρες και 91 γυναίκες, Μ.Ο. ηλικίας= 22,23 έτη) που κλήθηκαν αφενός να συμπληρώσουν ερωτήσεις κλειστού τύπου για το πώς βιώνουν τη μοναξιά στο παρόν, αφετέρου να περιγράψουν ένα περιστατικό από την παιδική τους ηλικία όπου βίωσαν μοναξιά. Υποθέτουμε ότι: • Τα υποκείμενα με πιο «πλούσια» αυτοβιογραφική μνήμη αφηγούνται για τη μοναξιά περισσότερο ως ευεργετική εμπειρία (solitude), ενώ τα υποκείμενα με πιο «φτωχή» αυτοβιογραφική μνήμη αφηγούνται για τη μοναξιά περισσότερο ως επώδυνη εμπειρία (loneliness). • Η πιο «πλούσια» αυτοβιογραφική μνήμη, ανεξάρτητα από το είδος της μοναξιάς (ευεργετικής ή επώδυνης), σχετίζεται με τη δυνατότητα για συναισθηματική ρύθμιση στο παρόν. • Ίσως υπάρξει συχνότερη αναφορά σε συναισθήματα, όταν οι συμμετέχοντες ανακαλούν συμβάντα ευεργετικής μοναξιάς. • Πιθανές διαφορές ως προς το χρονικό προσδιορισμό του παρελθοντικού συμβάντος, ίσως σχετίζονται με τη συναισθηματική ρύθμιση και την ανάπτυξη της αυτοβιογραφικής μνήμης. Η συναισθηματική ρύθμιση μεσολαβεί ανάμεσα στην παρελθοντική εμπειρία και στην ανασυγκρότηση ενός εαυτού που δύναται να προσαρμόζεται στο παρόν. Η μελέτη αναμένεται να εμπλουτίσει τον επιστημονικό διάλογο για το πώς οι εμπειρίες μοναξιάς της παιδικής ηλικίας συνιστούν αντικείμενο αναστοχασμού και αναδιαπραγμάτευσης του εαυτού κατά την αναδυόμενη ενηλικίωση.

### 2. Διερεύνηση προσωπικών αξιών μαθητών ΙΕΚ και ΕΠΑΣ

Κατερίνα Τζόλια<sup>1</sup>, Ανδρέας Οικονόμου<sup>2</sup> & Γεώργιος Μενεξές<sup>3</sup>

<sup>1</sup>Υ.Π.Ε.Θ., <sup>2</sup>ΑΣΠΑΙΤΕ, <sup>3</sup>Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Σκοπός της εργασίας μας είναι η διερεύνηση των προσωπικών αξιών μαθητών πρώτης και δεύτερης τάξης ΙΕΚ και ΕΠΑΣ του ΟΑΕΔ. Στην εμπειρική έρευνα συμμετείχαν 175 μαθητές και μαθήτριες και χρησιμοποιήθηκε το ερωτηματολόγιο των Οικονόμου, Μενεξέ και Γεωργιάδη (2010) των 80 αξιών. Από τη στατιστική ανάλυση των δεδομένων προέκυψε ότι υψηλότερες αξίες στο αξιακό σύστημα των ερωτηθέντων ήταν η οικογένεια, η υγεία, η αγάπη, η ελευθερία, όπως επίσης και η φιλία, ο σεβασμός, η αξιοπρέπεια και το γέλιο, ενώ ως λιγότερο σημαντικές αξιολογήθηκαν αξίες, όπως η ανοχή, η πρόκληση, η διπλωματία, η αμφισβήτηση και ο ανταγωνισμός. Στα δεδομένα εφαρμόστηκαν, επίσης, αφενός, η Παραγοντική Ανάλυση των Πολλαπλών Αντιστοιχιών, η οποία ανέδειξε πέντε διαστάσεις του αξιακού συστήματος των ερωτηθέντων που συνδέονται με: 1) την Κοινωνία 2) το παιδί μέσα μας 3) τις δυνάμεις συντήρησης 4) το άτομο που αναπτύσσεται 5) το άτομο και τους "άλλους", και, αφετέρου, η Ιεραρχική Ανάλυση σε Συστάδες, η οποία ανέδειξε πέντε διαφορετικούς τύπους-συστάδες μαθητών/τριών. Από τη μελέτη της συσχέτισης μεταξύ των πέντε τύπων και των διαστάσεων του αξιακού συστήματος αναδείχθηκαν τα αξιακά χαρακτηριστικά των μαθητών κάθε τύπου και οι στατιστικά σημαντικές διαφορές μεταξύ των πέντε τύπων μαθητών/τριών ως προς την κατανομή του φύλου, των τάξεων φοίτησης και των ηλικιών των μελών τους.





### 3. Δυνητικοί εαυτοί σε περίοδο κρίσης

Μαριλένα Γιαννακού<sup>1</sup>, Αγγελική Λεονταρή<sup>1</sup> & Βασίλης Γιαλαμάς<sup>2</sup>

<sup>1</sup>Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, <sup>2</sup>Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Το θεωρητικό πλαίσιο της εργασίας αποτέλεσε η θεωρία των Markus και Nurius (1986), σύμφωνα με τη οποία οι δυνητικοί εαυτοί ορίζονται ως ένα σύστημα γνωστικο-συναισθηματικών δομών που αντιπροσωπεύει τους στόχους, τις επιθυμίες και τους φόβους του ατόμου. Οι δυνητικοί εαυτοί επηρεάζονται από το περιβάλλον (κοινωνικό, πολιτισμικό) και επηρεάζουν καθοριστικά τη συμπεριφορά παρέχοντας είτε ένα στόχο προς επίτευξη, είτε ένα στόχο προς αποφυγή. Η μελέτη αυτή στόχο είχε να διερευνήσει: (1) Τις κατηγορίες των δ.ε., το βαθμό επεξεργασίας τους και την πιθανότητα επίτευξής τους στο σημερινό πλαίσιο της κοινωνικο-οικονομικής κρίσης, (2) Τη σχέση των δ. ε. με το επίπεδο και τη σταθερότητα της αυτοεκτίμησης, (3) Τη σχέση των δ.ε. με την προσωπική και κοινωνική βεβαιότητα/αβεβαιότητα. Στην έρευνα συμμετείχαν άτομα ηλικίας 18 έως 35 (N = 236) και η συλλογή των δεδομένων πραγματοποιήθηκε μέσω ενός διαδικτυακού ερωτηματολογίου. Τα εργαλεία: (α) Ερωτηματολόγιο δ.ε. (Cross & Markus, 1991), (β) Αυτοεκτίμηση (RSES, Rosenberg, 1965), (γ) Σταθερότητα αυτοεκτίμησης (Dykman, 1998), (δ) Προσωπική και κοινωνική αβεβαιότητα (Smith et al., 2014). Η κατηγοριοποίηση των δ. ε. έδειξε ότι οι νέοι εστιάζουν κυρίως σε επιθυμίες και φόβους για το μέλλον τους που αφορούν στην επαγγελματική απασχόληση και στην υγεία. Η πλειοψηφία των συμμετεχόντων εστίασε σε επιθυμητούς δ. ε. Διαπιστώθηκε επίσης ότι άτομα που χαρακτηρίζονται από σταθερή υψηλή αυτοεκτίμηση αντιλαμβάνονται ως πιθανότερη την επίτευξη των επιθυμητών τους εαυτών. Τέλος, άτομα που επέλεξαν το σενάριο προσωπική αβεβαιότητα/κοινωνική αβεβαιότητα ανέφεραν σε υψηλότερο ποσοστό αρνητικούς δ.ε. σχετικούς με την επαγγελματική απασχόληση και την υγεία.

### 4. Ο ρόλος του φύλου και της ανεργίας στην αναζήτηση κοινωνικής υποστήριξης σε ιστοσελίδες κοινωνικής δικτύωσης

Κυριακή Γ. Γιώτα

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Ένα από τα δυνητικά οφέλη του Διαδικτύου είναι η δυνατότητα αναζήτησης κοινωνικής υποστήριξης, ένα φαινόμενο που εμφανίστηκε σχεδόν από την αρχή της δημιουργίας του. Ωστόσο, το ερευνητικό ενδιαφέρον μόλις τα τελευταία χρόνια στράφηκε στις Ιστοσελίδες Κοινωνικής Δικτύωσης ως μέσα για την παροχή κοινωνικής υποστήριξης. Στόχος της έρευνας ήταν η μελέτη του ρόλου της προβληματικής χρήσης Ιστοσελίδων Κοινωνικής Δικτύωσης, της καταθλιπτικής συμπτωματολογίας, καθώς και της ποιότητας των διαπροσωπικών σχέσεων στην αναζήτηση κοινωνικής υποστήριξης στις διαδικτυακές αλληλεπιδράσεις σε Ιστοσελίδες Κοινωνικής Δικτύωσης, όπως το Facebook, το Google+ και το Twitter. Πεντακόσιοι νεαροί ενήλικες 18-34 ετών που χρησιμοποιούσαν μια ή περισσότερες Ιστοσελίδες Κοινωνικής Δικτύωσης, συμμετείχαν σε εθελοντική βάση συμπληρώνοντας μια σειρά ψυχομετρικών εργαλείων. Συνοπτικά, τα ευρήματα της έρευνας έδειξαν ότι, αν και οι άνεργοι συμμετέχοντες του δείγματος δεν παρουσίαζαν διαφορές στα επίπεδα καταθλιπτικής συμπτωματολογίας από τους φοιτητές ή τους εργαζόμενους, εντούτοις, παρουσίαζαν στατιστικά σημαντικές διαφορές στους παράγοντες της ποιότητας των διαδικτυακών σχέσεων, της προβληματικής χρήσης και της αναζήτησης κοινωνικής υποστήριξης σε Ιστοσελίδες Κοινωνικής Δικτύωσης. Επιπλέον, δε βρέθηκαν στατιστικά σημαντικές διαφορές μεταξύ ανδρών και γυναικών στην καταθλιπτική συμπτωματολογία και οι άντρες του δείγματος αναζητούσαν κοινωνική υποστήριξη στο Διαδίκτυο περισσότερο από τις γυναίκες. Η καταθλιπτική συμπτωματολογία και η προβληματική χρήση αποτελούσαν ισχυρούς προβλεπτικούς παράγοντες της ποιότητας των διαδικτυακών σχέσεων σε Ιστοσελίδες Κοινωνικής Δικτύωσης. Συνοψίζοντας, συζητούνται οι περιορισμοί της έρευνας, καθώς και το πώς, μέσα στα πλαίσια της οικονομικής κρίσης, μπορούν να αξιοποιηθούν οι Ιστοσελίδες Κοινωνικής Δικτύωσης ως πηγές κοινωνικής υποστήριξης.





## Νεότερα δεδομένα για τις διαταραχές του αυτιστικού φάσματος: Σχέση με ψυχικές διαταραχές και εξελίξεις στα διαγνωστικά κριτήρια και τη θεραπευτική προσέγγιση

Οργανωτής: Πανεπιστημιακή Ψυχιατρική Κλινική ΠΓΝ Λάρισας

Πρόεδρος: **Κωνσταντίνος Μπονώτης**, Πανεπιστημιακή Ψυχιατρική Κλινική ΠΓΝ Λάρισας, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Συζητητής: **Φίλιππος Βλάχος**, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Η μελέτη των διαταραχών του αυτιστικού φάσματος, με τη συμμετοχή ποικίλων επιστημονικών κλάδων, αναπτύσσεται και αποκτά σημαντική θέση στον τομέα της ψυχικής υγείας. Η προσέγγιση είναι ετερογενής και πολυεπίπεδη υποδεικνύοντας περιοχές σύνδεσης με βασικές ψυχικές διαταραχές των ενηλίκων. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρατηρείται στις συσχετίσεις με τη σχιζοφρένεια και την ιδεοψυχαναγκαστική διαταραχή που παρουσιάζονται από δύο ομιλητές. Επιπλέον, παρουσιάζονται τα νεότερα δεδομένα σχετικά με τα κριτήρια διάγνωσης στην τελευταία έκδοση του συστήματος ταξινόμησης DSM-V και τέλος αναπτύσσεται μία προβληματική επαναξιολόγηση σχετικά με το ρόλο των φαρμάκων στη θεραπευτική αντιμετώπιση.

### 1. Διαταραχές του Αυτιστικού Φάσματος και Σχιζοφρένεια

Παναγιώτης Α. Μάλλιαρης

Πανεπιστημιακή Ψυχιατρική Κλινική ΠΓΝ Λάρισας

Οι διαταραχές του αυτιστικού φάσματος και η σχιζοφρένεια, παρότι στο παρελθόν είχαν κλινικά συσχετισθεί και, σε μερικές περιπτώσεις, ταυτισθεί, θεωρούνται πλέον διακριτές νοσολογικές οντότητες, με διαφορετικά διαγνωστικά κριτήρια. Τα σύγχρονα ερευνητικά δεδομένα όμως, επικαιροποιούν αυτή τη σχέση, αναδεικνύοντας σημαντική συννοσηρότητα, κοινούς γενετικούς και περιβαλλοντικούς παράγοντες κινδύνου, όπως και στατιστικά σημαντικές συσχετίσεις τόσο σε φαινομενολογικό και διαγνωστικό επίπεδο, όσο και σε νευροαπεικονιστικό επίπεδο. Οι διαφοροποιήσεις τους δε, επιβεβαιώνουν τη διάκριση τους συμβάλλοντας όμως σε νέες προτάσεις σύνδεσης τους, όπως η φασματική προσέγγιση. Μέσα από την ανασκόπηση των νεότερων ερευνητικών δεδομένων, όπως αυτά προκύπτουν από τη σύγχρονη βιβλιογραφία, σκιαγραφούνται οι ομοιότητες αλλά και οι διαφορές τους και παρουσιάζονται πιθανά εναλλακτικά μοντέλα ερμηνείας των συσχετίσεων τους.

### 2. Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος και Ιδεοψυχαναγκαστική Διαταραχή: Κοινά φαινομενολογικά και νευροβιολογικά δεδομένα

Ιωάννα Τσιούρη<sup>1,2</sup> & Κωνσταντίνος Μπονώτης<sup>1,2</sup>

<sup>1</sup>Πανεπιστημιακή Ψυχιατρική Κλινική ΠΓΝ Λάρισας, <sup>2</sup>Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Σκοπός αυτής της μελέτης είναι η ανασκόπηση της σύγχρονης βιβλιογραφίας σχετικά με τη φύση των επαναλαμβανόμενων σκέψεων (ιδεοληπιών) και ψυχαναγκαστικών συμπεριφορών των ατόμων με Διαταραχές Αυτιστικού Φάσματος (ΔΑΦ) και των ατόμων με Ιδεοψυχαναγκαστική Διαταραχή (ΙΔΨ), με στόχο την αναζήτηση κοινών φαινομενολογικών και νευροβιολογικών συνδέσεων ανάμεσα στις δύο διαταραχές. Απώτερος στόχος είναι η αναζήτηση μιας κοινής ολιστικής οικοσυστημικής προσέγγισης για την αποτελεσματική διαχείριση των ιδεοληπιών και των ψυχαναγκαστικών συμπεριφορών των δύο κλινικών ομάδων, που θα βασίζεται σε δεδομένα που αφορούν κοινό νευροβιολογικό υπόβαθρο, κληρονομικότητα, συννοσηρότητα και ανταπόκριση σε φαρμακοθεραπεία και γνωστικό-συμπεριφορική θεραπεία. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στο θεραπευτικό ρόλο της οικογένειας στη διαχείριση των επαναλαμβανόμενων σκέψεων και συμπεριφορών.





### 3. Ο ρόλος της ψυχοφαρμακολογίας στις διαταραχές αυτιστικού φάσματος

Αδάμος Κωνσταντίνου

Πανεπιστημιακή Ψυχιατρική Κλινική ΠΓΝ Λάρισας

Ο ρόλος της φαρμακοθεραπείας στις διαταραχές αυτιστικού φάσματος είναι αμφιλεγόμενος. Είναι γεγονός ότι η ψυχοφαρμακολογία έχει θέση στο αυτιστικό φάσμα σε περιπτώσεις διαταραχών της συμπεριφοράς και σε συνόση του με ψυχιατρικές παθήσεις. Δεν υπάρχουν και δεν πρέπει να χρησιμοποιούνται ψυχοτρόπα φάρμακα ως θεραπεία των πυρηνικών χαρακτηριστικών των διαταραχών αυτιστικού φάσματος. Είναι γεγονός πως χρησιμοποιούνται αντιψυχωσικά φάρμακα στο 50% περίπου των παιδιών που παρουσιάζουν προβλήματα συμπεριφοράς κυρίως λόγω marketing, κατασταλτικής δράσης σε συνδυασμό με ημιμάθεια από τους θεραπευτές. Στην παρουσίαση αυτή τίθεται στη σωστή του διάσταση ο ρόλος της φαρμακοθεραπείας στις διαταραχές αυτιστικού φάσματος, παρουσιάζονται κατηγορίες φαρμάκων και η θέση τους στις διαταραχές αυτές, παρατίθενται κατευθυντήριες οδηγίες και σχολιάζονται πρόσφατες μετά-αναλύσεις και ανασκοπήσεις στη βιβλιογραφία που σκιαγραφούν την πραγματικότητα σχετικά με τη χρήση φαρμάκων στο φάσμα του αυτισμού.

Προσκεκλημένο Συμπόσιο 17

Κυριακή, 12:30-14:00

### Νους, εγκέφαλος και ενσυνειδησία: Αλληλεπιδράσεις κατά την ανάπτυξη

Οργανώτρια/Πρόεδρος: Σμαράγδα Καζή, Πάντειο Πανεπιστήμιο

Συζητητής: Ανδρέας Δημητρίου, Πανεπιστήμιο Λευκωσίας

Στο Συμπόσιο αυτό θα παρουσιαστούν εργασίες οι οποίες επικεντρώνονται στη νοητική αλλαγή. Η πρώτη εργασία παρουσιάζει ερευνητικά δεδομένα για τις διαφορές που παρατηρούνται στην ηλεκτροφυσιολογική δραστηριότητα του εγκεφάλου μεταξύ συμμετεχόντων διαφορετικών ηλικιών (από 6 έως 18 ετών) και διαφορετικής νοητικής ικανότητας, κατά τη χορήγηση έργων Ταχύτητας Επεξεργασίας, Ελέγχου Προσοχής και Εργαζόμενης Μνήμης. Τα ευρήματα της έρευνας αυτής επεκτείνουν τη γνώση μας για την ανάπτυξη της νοημοσύνης σε σχέση με τις βασικές γνωστικές λειτουργίες. Στη δεύτερη εργασία παρουσιάζονται δεδομένα από δύο έρευνες, σε παιδιά ηλικίας 9 έως 12 ετών, οι οποίες περιλάμβαναν μετρήσεις γνωστικής επίδοσης (σε χωροταξικά, λεκτικά και αιτιώδη/πειραματικά έργα), ενσυνειδησίας για τις διαφορετικές γνωστικές ικανότητες που ενεργοποιούνται κατά την επίλυση των έργων αυτών και μετρήσεις εκτελεστικών λειτουργιών. Σημαντικά ευρήματα ήταν ότι (α) υπάρχει μία τρέχουσα, εξειδικευμένη ανά πεδίο σκέψης ενημερότητα, και μία μακρόχρονη ενημερότητα, η οποία έχει ως αντικείμενό της το νου ως όλο, και (β) η ενσυνειδησία επηρεάζει τη γνωστική επίδοση. Στην τρίτη εργασία παρουσιάζονται τα ευρήματα μιας έρευνας, η οποία διεξήχθη σε δείγμα παιδιών ηλικίας 4 έως 8 ετών, όπου επιβεβαιώθηκε ο κεντρικός/διαμεσολαβητικός ρόλος που επιτελεί η Ενσυνειδησία κατά την ανάπτυξη. Στην τέταρτη εργασία αποτυπώθηκε η συμβολή του Παραγωγικού Συλλογισμού στην ανάπτυξη της Ενσυνειδησίας. Το παρόν Συμπόσιο συμβάλλει στη συζήτηση για τους μηχανισμούς της γνωστικής ανάπτυξης και της νοητικής αλλαγής, προτείνοντας, μέσω ερευνητικής τεκμηρίωσης, την Ενσυνειδησία και τον Παραγωγικό Συλλογισμό ως μηχανισμούς αναπτυξιακής αλλαγής.

### 1. Εξερευνώντας τα ηλεκτροφυσιολογικά συστατικά της αναπτυσσόμενης νοημοσύνης

Γιώργος Σπανούδης<sup>1</sup>, Άννα Τούρβα<sup>1</sup>, Norbert Jausovec<sup>2</sup> & Ανδρέας Δημητρίου<sup>3</sup>

<sup>1</sup>Πανεπιστήμιο Κύπρου, <sup>2</sup>University of Maribor, <sup>3</sup>Πανεπιστήμιο Λευκωσίας

Η ψυχολογία της νοημοσύνης έχει συνδέσει σταθερά τις βασικές γνωστικές λειτουργίες της εργαζόμενης μνήμης, της προσοχής και της ταχύτητας επεξεργασίας με την πρόβλεψη των ατομικών διαφορών στη νοημοσύνη. Στην παρούσα μελέτη εξετάσαμε τη σχέση αυτών των τριών βασικών λειτουργιών με την αναπτυσσόμενη νοημοσύνη μετρώντας τα προκλητά δυναμικά (ERPs) 68 παιδιών. Στα παιδιά χορηγήθηκαν τέσσερις δοκιμασίες: (1) Ταχύτητας Επεξεργασίας (Inspection Time Task), (2) Ελέγχου Προσοχής (Attentional Network Task), (3) Εργαζόμενης Μνήμης (Sternberg Working Memory Task) και (4) Νοημοσύνης (Wechsler Abbreviated Scales of Intelligence - WASI). Τα παιδιά (ηλικίας 6:5 έως 18:10 ετών) διαιρέθηκαν σε τρεις ομάδες: ομάδα 1 (77-144 μηνών), n=24. ομάδα 2 (145-182 μηνών), n=22 και ομάδα 3 (183-226 μηνών), n=22.







Διαιρέθηκαν, επίσης, σε ομάδα υψηλής νοητικής ικανότητας (ΥΝ) και χαμηλής νοητικής ικανότητας (ΧΝ) βάσει των επιδόσεων τους στο WASI. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι τα μεγαλύτερα παιδιά (ομάδα 3) παρουσίαζαν χαμηλότερη ένταση στο συστατικό P1 σε σύγκριση με τις άλλες δύο ομάδες και στις τρεις θέσεις ηλεκτροδίων (μετωπιαίες, κεντρικές και βρεγματικές). Επίσης, η ομάδα 2 παρουσίασε χαμηλότερη ένταση στο συστατικό N1 συγκριτικά προς τα παιδιά του Δημοτικού (ομάδα 1) στις μετωπιαίες, κεντρικές και βρεγματικές θέσεις σε όλες τις δοκιμασίες που μετρούσαν βασικές γνωστικές παραμέτρους. Τα παιδιά του Δημοτικού με ΥΝ παρουσίασαν υψηλότερη ένταση στο βρεγματικό συστατικό P3 και χαμηλότερη ένταση στο μετωπιαίο P3 έναντι των μεγαλύτερων ηλικιακά συμμετεχόντων ΥΝ. Τα ευρήματα της έρευνας επεκτείνουν τη γνώση μας πάνω στις σύνθετες σχέσεις της νοημοσύνης με τις βασικές γνωστικές λειτουργίες.

### **2. Ενσυνειδησία για την επεξεργασία γνωστικών έργων, εκτελεστικές λειτουργίες και γνωστική επίδοση: Σχέσεις κατά τη παιδική ηλικία**

Νίκος Μακρής<sup>1</sup>, Δημήτρης Πνευματικός<sup>2</sup> & Αποστολία Μιχαλακούδη<sup>1</sup>

<sup>1</sup>Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, <sup>2</sup>Πανεπιστήμιο Δοτικής Μακεδονίας

Παρουσιάζονται δύο μελέτες οι οποίες είχαν ως στόχο τη διερεύνηση της σχέσης μεταξύ ενσυνειδησίας για την επεξεργασία γνωστικών έργων, επίδοσης στα έργα αυτά και εκτελεστικών λειτουργιών, όπως η αναστολή και η εργαζόμενη μνήμη. Στην πρώτη μελέτη, 124 παιδιά ηλικίας, 9 έως 12 ετών, εξετάστηκαν, ατομικά, με έργα τα οποία απευθύνονταν στο χωροταξικό, λεκτικό και αιτιώδες πεδίο σκέψης. Μετά την επίλυση των έργων, ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες να εκτιμήσουν τον βαθμό ενεργοποίησης εξειδικευμένων ικανοτήτων κατά την επεξεργασία των γνωστικών έργων. Επίσης, οι συμμετέχοντες εξετάστηκαν με μία σειρά έργων τύπου Stroop και με έργα εργαζόμενης μνήμης. Στη δεύτερη μελέτη, 60 μαθητές ίδιων ηλικιών εξετάστηκαν με τα έργα που αναφέρθηκαν παραπάνω και τους ζητήθηκε, μέσω της μεθόδου της φωνούμενης σκέψης, να περιγράψουν, κατά τη διάρκεια της επεξεργασίας των γνωστικών έργων, την πορεία που ακολούθησαν σε αυτή την επεξεργασία. Οι αναλύσεις διακύμανσης και τα δομικά μοντέλα που εφαρμόστηκαν στα δεδομένα έδειξαν δύο ευρήματα. Πρώτον, οι εκτελεστικές λειτουργίες επηρεάζουν τη γνωστική επίδοση αλλά και την ενσυνειδησία και η ενσυνειδησία επηρεάζει τη γνωστική επίδοση. Δεύτερον, υπάρχει μία τρέχουσα ενημερότητα, η οποία φαίνεται να είναι εξειδικευμένη, ανά πεδίο σκέψης, και μία μακρόχρονη ενημερότητα, η οποία έχει ως αντικείμενό της το νου ως όλο. Τα ευρήματα αυτά συζητούνται με αναφορά στον ρόλο της ενσυνειδησίας στη γνωστική ανάπτυξη.

### **3. Επεξεργασία των πληροφοριών και ρέουσα νοημοσύνη: Ο διαμεσολαβητικός ρόλος της Ενσυνειδησίας κατά τη γνωστική ανάπτυξη**

Σμαράγδα Καζή<sup>1</sup>, Γιώργος Σπανούδης<sup>2</sup> & Ανδρέας Δημητρίου<sup>3</sup>

<sup>1</sup>Πάντειο Πανεπιστήμιο, <sup>2</sup>Πανεπιστήμιο Κύπρου, <sup>3</sup>Πανεπιστήμιο Λευκωσίας

Στην παρούσα έρευνα μελετήθηκε εάν η Ενσυνειδησία για τις γνωστικές διεργασίες (δηλ., η επίγνωση ότι η Αντίληψη και ο Συμπερασμός αποτελούν πηγές γνώσης) διαμεσολαβεί μεταξύ των βασικών διεργασιών της Επεξεργασίας της Πληροφορίας (δηλ., της Ταχύτητας της Επεξεργασίας, του Ελέγχου της Προσοχής και της Εργαζόμενης Μνήμης) και της Ρέουσας Νοημοσύνης κατά την πορεία της ανάπτυξης. Στην έρευνα συμμετείχαν 185 παιδιά, ηλικίας 4 έως 8 ετών, τα οποία εξετάστηκαν, ατομικά, σε έργα που απευθύνονταν στις παραπάνω γνωστικές διεργασίες. Οι Αναλύσεις Διακύμανσης έδειξαν ότι όλες οι ικανότητες που εξετάστηκαν βελτιώνονται συστηματικά με την αύξηση της ηλικίας. Οι Αναλύσεις Δομικών Εξισώσεων έδειξαν, επιβεβαιώνοντας τη σχετική υπόθεση, ότι η Ενσυνειδησία αποτελεί διαμεσολαβητικό παράγοντα κατά την ανάπτυξη. Συγκεκριμένα, αρχικά, η Αντιληπτική Επίγνωση συσχετίζεται με την Εργαζόμενη Μνήμη, από την οποία αναδύεται ο Έλεγχος της Προσοχής. Από τον Έλεγχο της Προσοχής αναδύεται η Συμπερασματική Επίγνωση, η οποία συμβάλλει, τελικά, στην ανάπτυξη της Ρέουσας Νοημοσύνης. Η σειρά διαδοχής των ικανοτήτων που εξετάστηκαν έχει ιδιαίτερο θεωρητικό ενδιαφέρον, καθώς αναδεικνύει το ρόλο της Ενσυνειδησίας ως μηχανισμό αλλαγής κατά τη διάρκεια της ανάπτυξης.





#### 4. Η αναπτυξιακή πορεία της κατάκτησης της ενσυνειδησίας κατά την παιδική ηλικία: Η συμβολή της ρέουσας νοημοσύνης και του παραγωγικού συλλογισμού.

Έλενα Καζάλη<sup>1</sup>, Σμαράγδα Καζή<sup>1</sup> & Ανδρέας Δημητρίου<sup>2</sup>

<sup>1</sup>Πάντειο Πανεπιστήμιο, <sup>2</sup>Πανεπιστήμιο Λευκωσίας

Στη παρούσα εργασία θα παρουσιαστούν ευρήματα σχετικά με την αναπτυξιακή πορεία κατάκτησης της Ενσυνειδησίας κατά την παιδική ηλικία, σε συνδυασμό με την ανάπτυξη της Ρέουσας Νοημοσύνης και του Παραγωγικού Συλλογισμού. Στην έρευνα συμμετείχαν 159 παιδιά, εξίσου κατανομημένα σε τέσσερις ομάδες ηλικιών (4 ½, 6 ½, 8 ½ και 10 ½ ετών). Χορηγήθηκαν στα παιδιά έργα (α) Ενσυνειδησίας, συγκεκριμένα: (i) Επίγνωσης ότι η Αντίληψη και ο Συμπερασμός αποτελούν πηγές γνώσης, (ii) Μεταγνωστικής Ενημερότητας για τη συγκριτική Ομοιότητα και τη Δυσκολία - ίδιων και διαφορετικών μεταξύ τους - γνωστικών έργων και (iii) Θεωρίας του Νου, (β) Ρέουσας Νοημοσύνης, και (γ) Παραγωγικού Συλλογισμού. Η Ανάλυση Rasch έδειξε ότι: (α) Η σταδιακή αύξηση της Ρέουσας Νοημοσύνης διαπλέκεται αρχικά με την κατάκτηση της Αντιληπτικής Επίγνωσης και, στη συνέχεια, της Συμπερασματικής Επίγνωσης. (β) Ακολουθεί η κατάκτηση του Παραγωγικού Συλλογισμού και της Θεωρίας του Νου. (γ) Τελευταία κατακτάται η Μεταγνωστική Ενημερότητα ως προς την συγκριτική Ομοιότητα και Δυσκολία των γνωστικών έργων. Τα αποτελέσματα, εκτός από την κατάδειξη της πορείας κατάκτησης της Ενσυνειδησίας, παρουσιάζουν ενδιαφέρον, καθώς αναδεικνύουν το ρόλο της Ρέουσας Νοημοσύνης αρχικά και του Παραγωγικού Συλλογισμού στη συνέχεια ως σημαντικούς αναπτυξιακούς παράγοντες κατά τη διάρκεια αυτής της αναπτυξιακής πορείας.

Θεματική Συνεδρία 16

Κυριακή, 12:30-14:00

#### Ανάγνωση και γραφή

Πρόεδρος: Κλεοπάτρα Διακογιώργη, Πανεπιστήμιο Πατρών

#### 1. Οι προγνωστικοί δείκτες της παραγωγής γραπτού λόγου κατά την προσχολική ηλικία

Ζωή Νίκα & Ασημίνα Ράλλη

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η παραγωγή του γραπτού λόγου αποτελεί μία θεμελιώδη δεξιότητα και επομένως η μελέτη της ανάπτυξης της -από τα πρώτα στάδια ανάπτυξής της- δύνανται να συμβάλλει στην καλύτερη κατανόηση των παραγόντων που την επηρεάζουν. Επιπλέον, παρόλο που ο όγκος των ερευνών σχετικά με την ανάπτυξη της αναγνωστικής δεξιότητας είναι μεγάλος, τα ερευνητικά δεδομένα αναφορικά με τη γραφή είναι σαφώς περιορισμένα. Η παρούσα μελέτη αποσκοπούσε στην εξέταση των προγνωστικών δεικτών της παραγωγής γραπτού λόγου κατά την προσχολική ηλικία. Συγκεκριμένα, μελετήθηκε η επίδραση γνωστικών παραγόντων (οιπτική μνήμη, μη λεκτική νοημοσύνη), διαστάσεων του προφορικού λόγου (προσληπτικό, εκφραστικό και οργανωτικό σύστημα λόγου), διαστάσεων του αναδυόμενου γραμματισμού (γνώση ήχου και ονόματος γραμμάτων, επίγνωση του γραπτού λόγου), καθώς και γραφοκινητικών δεξιοτήτων (οιπτικοκινητικός συντονισμός, αντιγραφή σχημάτων) στην παραγωγή γραπτού λόγου, όπως αυτή αξιολογήθηκε με μία συστοιχία δοκιμασιών (γραφική ονόματος, γραφή γραμμάτων, γραφή λέξεων, γραφή προτάσεων). Το δείγμα αποτέλεσαν 65 μαθητές Νηπιαγωγείων της Αθήνας ηλικίας 5-5,5 ετών. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν θετική συσχέτιση μεταξύ του προφορικού λόγου, των γραφοκινητικών δεξιοτήτων και των διαστάσεων του αναδυόμενου γραμματισμού και της παραγωγής γραπτού λόγου. Επίσης διαφορές διαπιστώθηκαν στις επιδόσεις των παιδιών σε σχέση με το φύλο. Τα αποτελέσματα της έρευνας έχουν τόσο θεωρητικές όσο και εκπαιδευτικές προεκτάσεις, καθώς αναδεικνύουν τους προγνωστικούς δείκτες της παραγωγής γραπτού λόγου κατά την προσχολική ηλικία.





## 2. Από την κατάκτηση της μορφολογικής επίγνωσης στην ορθογραφημένη γραφή. Μια πολυτροπική και παιγνιώδης παρέμβαση

Μαρία Σκανδάλη, Δημήτρης Βιτζηλαίος & Παναγιώτα Ρούσου

*Κινητή Μονάδα Ψυχικής Υγείας Βορειοανατολικών Κυκλάδων (Πάρος)*

Η έλλειψη ειδικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων παρέμβασης, στο νησί της Πάρου, για μαθητές Δημοτικού από χαμηλά κοινωνικο-μορφωτικά περιβάλλοντα ή/και με δυσκολίες μάθησης, αποτέλεσε το εφελτήριο για την υλοποίηση της παρούσας εθελοντικής δράσης με την αρωγή του ΕΠΑΨΥ Κυκλάδων. Στις δέκα ωριαίες συναντήσεις του προγράμματος ανταποκρίθηκαν τέσσερις μαθητές ηλικίας 11-12 ετών ο ένας επιδεικνύει επιλεκτική αλαλία ενώ οι υπόλοιποι κρίθηκαν με σημαντικές δυσκολίες μάθησης. Τα αποτελέσματα της διαγνωστικής/διδακτικής αξιολόγησης κατέδειξαν κοινό τόπο αδυναμίας στο μορφογραφικό στάδιο κατάκτησης του αλφαριθμητικού (γνώση ορθογραφικών κανόνων, μορφολογικών συμβάσεων της γλώσσας), οπότε κρίθηκε αναγκαίος ο προσανατολισμός γύρω από την κατάκτηση της μορφολογικής επίγνωσης με απώτερο στόχο την ορθογραφημένη γραφή. Η μέθοδος που διείπε το σύνολο της παρέμβασης είχε πολυτροπικό και παιγνιώδη χαρακτήρα η πολλαπλότητα των σημειωτικών μέσων που ενσωματώθηκαν στη διδακτική πράξη (ηχητικές, οπτικές, κιναισθητικές αναπαραστάσεις κλπ) συνέβαλλε στην κατανόηση της χρήσης των μορφημάτων καθώς αυτά αποτελούν τις μικρότερες σημασιολογικές μονάδες της γλώσσας. Το πρόγραμμα κινήθηκε σε εξατομικευμένο αλλά και σε ομαδοσυνεργατικό επίπεδο με παιγνιώδεις και δημιουργικές δραστηριότητες (πχ ΤΠΕ, νοηματική γλώσσα, επιτραπέζια, παιχνίδι μυστηρίου) στοχεύοντας στην αποτελεσματική μάθηση. Η τελική αξιολόγηση έδειξε ότι οι περισσότεροι μαθητές επωφελήθηκαν από την παρέμβαση καθώς παρατηρήθηκε αισθητή βελτίωση στη μορφολογική επίγνωση και κατά συνέπεια στην ορθογραφία. Ωστόσο δε μπορούμε να παραλείψουμε ότι η όποια πρόοδος οφείλεται και στην εξατομικευμένη προσέγγιση αλλά και ότι ο μαθητής με επιλεκτική αλαλία δεν έφτασε στο ίδιο επίπεδο με τους υπόλοιπους. Σταχυολογώντας, τα αποτελέσματα του εν λόγω προγράμματος αποδεικνύουν την επιτυχή ολοκλήρωσή του και την πιθανή εφαρμογή του (έπειτα από προσαρμογές) σε άλλο εκπαιδευτικό πλαίσιο.

## 3. Η εκμάθηση της ανάγνωσης και της γραφής στο τέλος της Α' Δημοτικού και ο ρόλος της οικογένειας

Κατερίνα Κορακάκη & Γεώργιος Μανωλίτσης

*Πανεπιστήμιο Κρήτης*

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να διερευνήσει αν σχετίζεται η εκμάθηση της ανάγνωσης και της γραφής στην Α' Δημοτικού με τις προσδοκίες που έχουν οι γονείς για την πρόοδο των παιδιών τους στο δημοτικό και με τη συχνότητα πραγματοποίησης δραστηριοτήτων που προωθούν το γραμματισμό στο πλαίσιο της οικογένειας. Το δείγμα της έρευνας συγκροτήθηκε από 58 παιδιά ηλικίας 5 - 6 ετών, τα οποία φοιτούσαν σε 14 τυχαία επιλεγμένα δημόσια νηπιαγωγεία πόλης της Κρήτης. Οι γονείς των παιδιών συμπλήρωσαν στην αρχή του Νηπιαγωγείου ένα ερωτηματολόγιο για την αξιολόγηση του οικογενειακού γραμματισμού και των προσδοκιών τους για την πορεία του παιδιού τους στην εκμάθηση της ανάγνωσης. Επίσης, την ίδια περίοδο χορηγήθηκαν στα παιδιά μια σειρά σταθμισμένων κριτηρίων για την αξιολόγηση δεξιοτήτων αναδυόμενου γραμματισμού, ώστε να κατανεμηθούν σε δύο ομάδες: η μία συγκροτήθηκε από 34 παιδιά με χαμηλές επιδόσεις και η άλλη από 24 παιδιά με τυπικές επιδόσεις ως προς τα κριτήρια αυτά. Στο τέλος της Α' Δημοτικού τα παιδιά αξιολογήθηκαν σε δεξιότητες ανάγνωσης, ορθογραφίας, λεξιλογίου και φωνολογικής επίγνωσης. Κατά την ανάλυση των αποτελεσμάτων εξετάστηκαν οι γονικές προσδοκίες για την πρόοδο του παιδιού, καθώς και οι γονικές πρακτικές για την προώθηση του γραμματισμού μέσα στο σπίτι ανάμεσα στην ομάδα των παιδιών με χαμηλές δεξιότητες αναδυόμενου γραμματισμού και στην ομάδα των παιδιών με τυπικά αναπτυσσόμενες δεξιότητες αναδυόμενου γραμματισμού. Ακόμη εξετάστηκαν οι σχέσεις του οικογενειακού γραμματισμού με τα κριτήρια εκμάθησης του γραπτού λόγου στο τέλος της Α' τάξης χωριστά για καθεμιά από τις δύο ομάδες των παιδιών. Τα αποτελέσματα θα συζητηθούν στο πλαίσιο του θεωρητικού μοντέλου του οικογενειακού γραμματισμού και των συνεπειών του στη μάθηση του γραπτού λόγου στην ελληνική γλώσσα.





#### 4. Η εκμάθηση της ανάγνωσης και της γραφής στην Α' Δημοτικού και ο ρόλος της πρώιμης παρέμβασης για την ενίσχυση δεξιοτήτων αναδυόμενου γραπτού λόγου. Διερεύνηση επιδράσεων διδακτικής εφαρμογής στο πλαίσιο του μοντέλου: «Ανταπόκριση στην Παρέμβαση»

Κατερίνα Κορακάκη & Γεώργιος Μανωλίτσης

*Πανεπιστήμιο Κρήτης*

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να διερευνήσει ποιο είδος διδακτικής παρέμβασης (εξατομικευμένο ή σε μικρές ομάδες) για την ενίσχυση των δεξιοτήτων αναδυόμενου γραμματισμού σε παιδιά 5-6 ετών, τα οποία βρίσκονται σε επικινδυνότητα για την εκδήλωση δυσκολιών εκμάθησης του γραπτού λόγου, είναι αποτελεσματικότερο για την εκμάθηση της ανάγνωσης και της γραφής στο τέλος της Α' Δημοτικού. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 58 παιδιά ηλικίας 5 - 6 ετών, τα οποία φοιτούσαν σε 14 τυχαία επιλεγμένα δημόσια νηπιαγωγεία πόλης της Κρήτης και είχαν χαμηλές επιδόσεις σε σταθμισμένα κριτήρια αναδυόμενου γραπτού λόγου στην αρχή της φοίτησής τους στο νηπιαγωγείο. Τριάντα τέσσερα παιδιά από το δείγμα συγκρότησαν δύο πειραματικές ομάδες (ΠΟ1 και ΠΟ2). Στην πρώτη πειραματική ομάδα (ΠΟ1=10 παιδιά), πραγματοποιήθηκαν είκοσι δύο παρεμβάσεις σε εξατομικευμένο επίπεδο (ένα προς ένα), ενώ στη δεύτερη πειραματική ομάδα (ΠΟ2=24 παιδιά) πραγματοποιήθηκαν είκοσι δύο παρεμβάσεις σε ομάδα τριών παιδιών (ένα προς τρία - 8 ομάδες συνολικά). Ο χωρισμός των παιδιών στις πειραματικές ομάδες καθορίστηκε από: α) τον αριθμό των κριτηρίων αναδυόμενου γραμματισμού, στα οποία σημείωσαν χαμηλές επιδόσεις και β) από το συνολικό αριθμό των παιδιών που εντοπίστηκαν με δυσκολίες σε καθένα από τα νηπιαγωγεία που συμμετείχαν στην έρευνα. Τα υπόλοιπα είκοσι τέσσερα παιδιά, τα οποία δεν είχαν αποκλίνουσες επιδόσεις σε κανένα από τα σταθμισμένα κριτήρια, συγκρότησαν την ομάδα ελέγχου (ΟΕ). Η ΟΕ παρακολούθησε το τυπικό πρόγραμμα του νηπιαγωγείου, ενώ οι ΠΟ1 και ΠΟ2 δέχτηκαν ένα πρόγραμμα παρέμβασης εστιασμένο στην ενίσχυση των δεξιοτήτων της φωνολογικής επίγνωσης, των γραμμάτων, του λεξιλογίου και των εννοιών για το γραπτό λόγο. Όλοι οι συμμετέχοντες αξιολογήθηκαν στο τέλος της Α' δημοτικού σε δεξιότητες ανάγνωσης, ορθογραφίας, φωνολογικής επίγνωσης και λεξιλογίου. Τα ευρήματα έδειξαν ότι οι επιδόσεις των δύο πειραματικών ομάδων στο τέλος της Α' τάξης του Δημοτικού ήταν ισοδύναμες.

#### 5. Έντυπο vs ηλεκτρονικό κείμενο: πόσο ο τύπος της διεπιφάνειας μπορεί να επηρεάσει την αναγνωστική κατανόηση;

Μαρία Καντάνη, Κλεοπάτρα Διακογιώργη & Κωνσταντίνος Πόρποδας

*Πανεπιστήμιο Πατρών*

Την τελευταία δεκαετία παρατηρείται μια τεράστια αύξηση στη χρήση της τεχνολογίας στην εκπαίδευση με ιδιαίτερη έμφαση στη χρήση ηλεκτρονικών διεπιφανειών στην ανάγνωση. Παρόλα αυτά, τα ευρενητικά δεδομένα παραμένουν ακόμα λίγα σε σχέση με το κατά πόσον ο τύπος της διεπιφάνειας μπορεί να παίζει έναν σημαντικό ρόλο στην αναγνωστική κατανόηση. Στην ανακοίνωση αυτή παρουσιάζονται δεδομένα πάνω στη διερεύνηση ύπαρξης διαφορών στην κατανόηση και την μνημονική ανάκληση πληροφοριών προερχόμενων από την επεξεργασία ηλεκτρονικών κειμένων από τη μια μεριά και έντυπων από την άλλη. Στην έρευνα έλαβαν μέρος 40 τριτοετείς και τεταρτοετείς φοιτητές των τμημάτων Τ.Ε.Ε.Α.Π.Η., Π.Τ.Δ.Ε., Φυσικής και Χημείας του Πανεπιστημίου Πατρών. Οι συμμετέχοντες, αφού ανέγνωσαν επιστημονικά κείμενα συναφή προς την επιστημονική τους κατεύθυνση, οι μισοί στην έντυπη και άλλοι μισοί στην ηλεκτρονική τους μορφή, κλήθηκαν να απαντήσουν σε ένα σύνολο ερωτήσεων. Στόχος των ερωτήσεων ήταν η αξιολόγηση του επιπέδου της κατανόησης και της μνημονικής συγκράτησης πληροφοριών των κειμένων καθώς και της ικανότητας χειρισμού και αναπλαισίωσης των εννοιών που περιλαμβάνονταν στα κείμενα αυτά. Τα ευρήματα δείχνουν διαφοροποιήσεις υπέρ των έντυπων κειμένων ως προς την ακρίβεια, το βάθος και τον βαθμό οργάνωσης των πληροφοριών που κατανοούνται και ανακαλούνται. Επιπλέον, σημαντικό εύρημα θεωρούμε την αυξημένη ικανότητα των αναγνωστών που είχαν επεξεργαστεί τα έντυπα κείμενα στην ανίχνευση και διόρθωση σφαλμάτων στην κατανόηση και την ανάκληση των πληροφοριών σε σύγκριση με αυτούς που είχαν επεξεργαστεί τα ηλεκτρονικά. Τα ευρήματα συζητούνται σε σχέση με αντίστοιχα της διεθνούς έρευνας τα οποία είναι ακόμα λίγα και αντιφατικά.








ΧΟΡΗΓΟΙ



**Entenberg**  
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ  
www.dardanosnet.gr



 **ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ**  
από το 1929



Λογοθεραπεία  
Εργοθεραπεία  
Συμβουλευτική  
Εκπαιδευτικά Σεμινάρια  
www.diepistimoniko.gr



<http://developmental2016.uth.gr/>



<https://www.facebook.com/developmental2016/>



developmental 2016

